

ISSN 1642- 9613

ZESZYTY NAUKOWE
NR 35

Wydawnictwo Naukowe
Wyższej Szkoły Handlu i Usług
w Poznaniu

**WYŻSZA SZKOŁA HANDLU I USŁUG
W POZNANIU**

**ZESZYTY NAUKOWE
NR 35**

Poznań 2017

Redaktor naczelny

Kamila Wilczyńska

Rada Programowa

*Adam Budnikowski, Bogusław Fiedor, Bohdan Gruchman (przewodniczący),
Waldemar Frąckowiak, Wacław Jarmołowicz, Aleksander Panasiuk, Ireneusz P. Rutkowski
Przemysław Niewiadomski*

Komitety redakcyjne

*Kazimierz Adamek, (przewodniczący), Anetta Barska,
Zbigniew Dziemianko, Krzysztof Kasprzak, Kazimierz Rogoziński,
Bernadeta Holderna-Mielcarek, Joanna Wiśniewska*

Redaktor naukowy

Kamila Wilczyńska

Copyright by Wyższa Szkoła Handlu i Usług
Poznań 2017

ISSN 1642- 9613
eISSN 2300 - 5475

Skład i druk
Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak sp.j.
ul. Piwna 1
61-065 Poznań
www.mos.pl

Spis treści

Przedmowa	9
------------------------	----------

Artykuły

Tadeusz Gadkowski

Zasada samostanowienia w podstawowych dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych

<i>Principle of self-determination in fundamental United Nations documents</i>	11
--	-----------

Boubacar Sidi Diallo

The legal issue in the field of refugee protection in the light of the 1951 Geneva Convention and 1967 Protocol of New York relating to the status of refugees

<i>Problem prawny ochrony uchodźców w świetle Konwencji Genewskiej z 1951 roku i Protokół Nowojorski z 1967 roku w sprawie statutu uchodźców</i>	23
--	-----------

Aleksander Gadkowski

Prawa socjalne jako prawa człowieka

<i>Social rights as human rights</i>	33
--	-----------

Tomasz Piaseczny

Rozwój gospodarczy gminy i powiatu grodzkiego Konin na przykładzie strategii rozwoju firmy Chemat sp. z o. o.

<i>The economic development of Konin borough and county on the basis of the strategy of development of the Chemat sp.z.o.o. company</i>	49
---	-----------

Tadeusz Kowalski

Wizerunek urzędu samorządu terytorialnego jako pracodawcy

<i>The image of the local self-government offices as an employes</i>	65
--	-----------

Marian Kopczewski, Sebastian Niedźwiecki

Cyberspace security threats

<i>Zagrożenia bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni</i>	75
---	-----------

Marcin Pyza

<i>Terroryzm w Polsce - Zagrożenia o przeciwdziałanie</i>	93
---	-----------

Henryk Lisiak, Agnieszka Żok

Stan zdrowia społeczeństwa II Rzeczypospolitej w pierwszych latach niepodległości i zmagania Państwa z epidemiami chorób zakaźnych

The health of the society in the first years of existence of The Second Polish Republic(II Rzeczpospolita) and states Wight with epidemic contagious diseases 109

Mirosław Stróżyński

Ćwiczenia "Jesień" 2016 jako przykład przygotowania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa 127

Magdalena Górka

Bezpieczeństwo imprez masowych odgrywających istotną rolę w turystyce na przykładzie miasta Łodzi

Security of mass events that play an important role in tourism on example of Łódź city 133

Ewa Malchrowicz-Mośko

Znaczenie eventów kulinarnych w turystyce na przykładzie Nocy Restauracji

The significance of culinary events for tourism – the case study of „Night of Restaurants” 143

Agnieszka Popiołek

Stretching – ćwiczenia zwiększające ruchomość w stawach u dzieci uprawiających taekwondo w wieku szkolnym 8-12 lat.

Stretching – exercises increasing joint mobility at children practising taekwondo in the 8-12 years of age group 153

Andrzej Jaworski, Anna Gomolysek, Marek Sokolowski

Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych

Tourism and recreation of disabled people 167

Dyskusje, Recenzje, Sprawozdania, Informacje**Artur Szymański**

Zadania administracji publicznej w zakresie działań na rzecz osób niepełnosprawnych 181

Piotr Tuchowski

Specyfika transportu medycznego drogą powietrzną - najważniejsze fakty istotne dla Zespołu Ratownictwa Medycznego 187

Piotr Zięba

Działania zmierzające do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w miastach poprzez inicjowanie współpracy prywatnych podmiotów ochrony osób i mienia z policją 191

Informacja dla autorów 199

Przedmowa

Obecny numer Zeszytów Naukowych WSHiU charakteryzuje się dość zróżnicowaną problematyką podjętych tematów. Tadeusz Gadkowski wskazuje, że jedną z podstawowych zasad współczesnego prawa międzynarodowego jest zasada samostanowienia. Autor prezentuje podstawowe źródła tej zasady w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Natomiast Boubacar Sidi Diallo omawia problemy prawne ochrony uchodźców w świetle Konwencji Genewskiej z 1951 roku i Protokołu Nowojorskiego z 1967 roku. Konwencja miała na celu poradzić sobie z następstwami II wojny światowej w Europie, jak również w czasie, gdy trwała zimna wojna. Jednak w następnych dziesięcioleciach ruchy ludności wzrosły i Protokół z 1967 roku musiał zostać przyjęty w celu poszerzenia zakresu konwencji, ponieważ problem przemieszczania uchodźców rozprzestrzenił się na cały świat. Aleksander Gadkowski omawia prawa socjalne, które zostały uregulowane w oddzielnych umowach międzynarodowych, zarówno o charakterze uniwersalnym, jak i regionalnym. Autor prezentuje istotę i konstrukcje normatywne tych praw oraz ich relacje z innymi prawami człowieka.

Tomasz Piaseczny daje doskonały przykład współpracy samorząd terytorialny - przedsiębiorstwo, gdzie miasto budując niezbędną infrastrukturę techniczną zapewnia rozwój gospodarczy na większą skalę, umożliwiającą działania innowacyjne przedsiębiorstwom. Z kolei Tadeusz Kowalski stwierdza, że urzędy samorządu terytorialnego, funkcjonujące w turbulentnym otoczeniu, należy uznać za organizacje dynamiczne, które podlegają ciągłym zmianom. Ważne stają się nie tylko wiedza i umiejętności pracowników, ale sposób postrzegania przez nich urzędów jako miejsca pracy.

Marian Kopczewski i Sebastian Niedźwiecki przestrzegają, że dostęp do cyberprzestrzeni dla każdego sprawia, że w sieci znajduje się wiele zagrożeń. Szczególnie podatne na zagrożenia są dzieci, których umysły dopiero się rozwijają. Nieodpowiednie treści mogą być dla nich szkodliwe, doprowadzając do wielu poważnych zaburzeń oraz problemów zdrowotnych, zarówno natury psychicznej, jak i fizycznej. Marcin Pyza zwraca uwagę na fakt, że trzeba uświadomić społeczeństwu czym jest terroryzm oraz konieczne jest wykształcenie mechanizmów umożliwiających poradzenie sobie w sytuacjach zagrożenia i pokazanie sposobów zachowania się w obliczu ataku.

Henryk Lisiak i Agnieszka Żok przypominają, że stan zdrowia obywateli to istotny czynnik rzutujący na bezpieczeństwo państwa. W pierwszych latach II Rzeczypospolitej rzeczywistość na tym polu przedstawiała się katastrofalnie. Główne czynniki sprawcze tego brzemienneego w skutki faktu, to przede wszystkim ponad wiekowy okres niewoli narodowej i kataklizm „wielkiej wojny”. Natomiast Mirosław Stróżyński stwierdza, że Zakłady Opieki Zdrowotnej odgrywają fundamentalną rolę w systemie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia obywateli nie tylko w czasie pokoju, ale również w sytuacji zagrożenia

państwa. Nie dziwi zatem fakt, że stanowią ważny podmiot w procesie planowania obronnego.

Magdalena Górka porusza zagadnienia związane z problemami bezpieczeństwa imprez masowych. Autorka przypomina, że organizowanie imprez kulturalno-artystycznych istotnie wpływa na rozwój turystyki w danym regionie.

Ewa Malchrowicz-Mosko omówiła charakterystykę polskiej kuchni i popularnych imprez kulinarnych odbywających się w kraju. Skoncentrowała się na imprezie "Noc Restauracji", która nie jest znana w Europie, ale jest sposobem na przyciąganie turystów.

Agnieszka Popiołek poddała analizie stretching, jako sposób zwiększenia ruchomości w stawach u dzieci trenujących taekwondo. Zwraca również uwagę, że w okresie szkolnym unikać należy jedynie ćwiczeń zwiększających ruchomość kręgosłupa, ponieważ może to spowodować wady postawy. Andrzej Jaworski, Anna Gomołysek i Marek Sokołowski opisują korzyści zdrowotne i psychiczne dla osób niepełnosprawnych, którzy uprawiają turystykę i rekreację. Autorzy przedstawiają nowoczesne propozycje form aktywności fizycznej i rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Artur Szymański stwierdza, że obowiązkiem staje się dokładniejsze poznanie potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych, by móc tworzyć warunki do realizacji konsolidacyjnego modelu funkcjonowania tych osób w naszym społeczeństwie. Konsolidacyjny model życia osób niepełnosprawnych oznacza stan w miarę możliwości pełnego ich włączenia do życia rodzinnego, społecznego, zawodowego, a tym samym do funkcjonowania i współdziałania w dzisiejszym świecie.

Piotr Tuchowski rozważa możliwości wykorzystania lotniczych zespołów ratowniczych. Decyzja podjęta powinna być indywidualnie dla każdego chorego, po jego uprzednim dokładnym zbadaniu i przygotowaniu, z uwagi na warunki panujące w powietrzu.

Piotr Zięba podkreśla, że współpraca podmiotów prywatnych z branży ochrony osób i mienia z Policją wpływa na podniesienie poziomu bezpieczeństwa społeczeństwa.

Przedstawione współczesne zagadnienia prawne, problemy samorządu terytorialnego, cyberprzestrzeni i pozostałe dylematy omówione przez naukowców, praktyków gospodarki i studentów, na pewno zainteresują Szanownych Czytelników.

Kamila Wilczyńska

TADEUSZ GADKOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Zasada samostanowienia w podstawowych dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych

Principle of self-determination in fundamental United Nations documents

Wprowadzenie

Introduction

Określenie miejsca zasady samostanowienia narodów w dorobku normatywnym systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na dwie istotne kwestie. Po pierwsze – zasadę samostanowienia znajdujemy w podstawowych regulacjach normatywnych międzynarodowego prawa praw człowieka i po drugie – w regulacjach tych, jak również w literaturze obecne są dwa pojęcia: zasada samostanowienia narodów i prawo narodów do samostanowienia. Jeżeli połączymy oba te wątki, możemy sformułować tezę, która będzie stanowiła punkt wyjścia dla dalszych rozważań. Teza ta będzie oparta na założeniu, iż teoretyczna konstrukcja szeroko dyskutowanego w literaturze prawa do samostanowienia jest bardzo interesująca, bowiem z jednej strony jest ono prezentowane jako zasada prawa międzynarodowego, a z drugiej – jako szczególnie ważne prawo w katalogu praw człowieka¹. Oznacza to, że w ogólnych kategoriach zasad podstawowych prawa międzynarodowego możemy mówić o zasadzie samostanowienia, a w bardziej szczegółowych kategoriach praw człowieka możemy mówić o prawie do samostanowienia. Jeszcze inaczej można powiedzieć, że określony w normach międzynarodowych katalog praw człowieka oparty jest na ogólnych zasadach, które odnoszą się do wszystkich postanowień o prawach i wolnościach i mają podstawowe znaczenie zarówno w procesie ich interpretacji, jak i stosowania². Jedną z takich zasad jest zasada samostanowienia narodów, a podstawowym elementem tej zasady, umożliwiającym jej realizację w praktyce, jest prawo narodów do samostanowienia³.

W kontekście międzynarodowego prawa praw człowieka warto podkreślić, że prawo do samostanowienia zostało w identyczny sposób uregulowane i usytuowane w obu

¹ T. Gadkowski, *The Principle of Self-Determination in the Context of Human Rights*, Adam Mickiewicz University Law Review 2017, vol. 7, s. 25-26.

² A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa-Poznań, 1982, s. 67.

³ Dla przykładu: B. Saul, D. Kinley, J. Mowbray, *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Commentary, Cases and Materials*, Oxford 2014, s. 12 i nast.

Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka. Stanowi ono treść art. 1 w wyodrębnionej w obu Paktach części I. Pomimo tego, że prawo do samostanowienia, którego adresatami są przede wszystkim narody, jest zaliczane do kategorii zbiorowych praw człowieka, to należy je postrzegać i oceniać w znacznie szerszym kontekście, ponieważ jego realizacja jest istotnym warunkiem właściwego wykonywania, promocji i umacniania wszystkich indywidualnych praw człowieka, określonych w szczegółowych postanowieniach obu Paktów⁴. Stanowisko takie prezentowało i nadal prezentuje Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w swoich rezolucjach⁵, jak również Komitet Praw Człowieka w swoich Komentarzach Ogólnych⁶. Także w literaturze prezentowany jest pogląd, że istnieje „dwustronna zależność” pomiędzy zasadą samostanowienia narodów, a prawami człowieka, która polega na tym, że z jednej strony zasada samostanowienia jest warunkiem skutecznego zagwarantowania praw człowieka, natomiast z drugiej strony zagwarantowanie praw człowieka warunkuje realizację zasady samostanowienia narodów⁷. Stanowisko takie, związane się w praktyce z postrzeganiem i dyskutowaniem prawa do samostanowienia w kategoriach praw człowieka, nie spotyka się oczywiście z powszechną akceptacją w doktrynie. Niektórzy autorzy stwierdzają jednoznacznie, że prawo narodów do samostanowienia to odmienna kategoria normatywna, której nie należy mylić z prawami człowieka i która powinna pozostać wartością autonomiczną zwłaszcza po, aby kontrolować prawidłowość procesów oznaczających realizację samostanowienia w praktyce. Fakt, iż prawo do samostanowienia zostało umieszczone w identycznych postanowieniach obu Paktów nie oznacza, że w ten sposób stało się stałym elementem składowym w katalogu praw człowieka. Katalog praw człowieka chronionych postanowieniami Paktów rozpoczyna się bowiem od art. 6 obu Paktów. W związku z tym kwalifikują oni art. 1 jako zewnętrzną klauzulę generalną, a nie jako przepis kwalifikujący prawo do samostanowienia jako międzynarodowo chronione prawo człowieka⁸. Gdyby

⁴ Na temat podmiotów prawa do samostanowienia patrz np. T. Gadkowski, *Narody i inne podmioty uprawnione w ramach prawa do samostanowienia*, w: B. Krzan (red.), *Ubi ius, ibi remedium. Księga dedykowana pamięci Profesora Jana Kolasy*, Warszawa 2016, s. 141 i nast.

⁵ Np. już w rezolucji 637 A (VII) z 16 grudnia 1952 r. ZO uznało, że „*the right of peoples and nations to self-determination is a prerequisite to the full enjoyment of all fundamental human rights*”, a w rezolucji 49/148 z 23 grudnia 1994 r. ZO potwierdziło, że: „*the universal realization of the right of all peoples, including those under colonial, foreign and alien domination, to self-determination is a fundamental condition for the effective guarantee and observance of human rights and for the preservation and promotion of such rights*”.

⁶ W Komentarzu Ogólnym nr 12 z 12 kwietnia 1984 r. Komitet Praw Człowieka stwierdził, że: „*In accordance with the purposes and principles of the Charter of the United Nations, article 1 of the International Covenant on Civil and Political Rights recognizes that all peoples have the right of self-determination. The right of self-determination is of particular importance because its realization is an essential condition for the effective guarantee and observance of individual human rights and for the promotion and strengthening of those rights. It is for that reason that States set forth the right of self-determination in a provision of positive law in both Covenants and placed this provision as article 1 apart from and before all of the other rights in the two Covenants*”. HRC, General Comment No. 12. Article 1 (Right to self-determination), para 1. Komentarz patrz: A. Michalska, *Interpretacja Międzynarodowego Paktu Praw Cywilnych i Politycznych w świetle raportów Komitetu Praw Człowieka*, RPEiS 1986, nr 2, s. 13-14 oraz U. Barten, *Minorities, Minority Rights and Internal Self-Determination*, Heidelberg, New York, Dordrecht, London 2015, s. 81.

⁷ Np. A. Michalska, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 81.

⁸ Patrz stanowisko T. Jasudowicza, *Konstrukcja normatywna międzynarodowo chronionych praw człowieka*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010, s. 112.

chcieć znaleźć dodatkowe uzasadnienie dla takiego stanowiska, to należałoby podkreślić, że w pierwszych latach działalności ONZ prawa człowieka i zasadę samostanowienia narodów postrzegano rozłącznie⁹. Pomimo zapisania zasady samostanowienia w Karcie NZ, została ona pominięta w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Jednakże już w rezolucjach 421 (V) i 545 (VI), uchwalonych w kontekście prac nad projektami Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka, prawo do samostanowienia zostało uznane za należące do kategorii praw człowieka, a w rezolucji 637 A (VII) zostało określone jako „wstępny warunek” realizacji praw człowieka.

Prawnomiędzynarodowe źródła zasady samostanowienia

Sources of the principle of self-determination in international law

Zasada samostanowienia narodów bardzo długo była uważana za zasadę wyłącznie polityczną i w związku z tym odmawiano jej charakteru prawnego. Należy przyjąć, że w takim właśnie, politycznym wymiarze została ona sformułowana w Deklaracji Prezydenta W. Wilsona i w praktyce przyczyniła się w znaczącym stopniu do powstania wielu nowych państw po I wojnie światowej, zwłaszcza w Europie Środkowej¹⁰. Nie ulega jednak wątpliwości, że powstanie tych nowych państwowości nie było konsekwencją realizacji zasady samostanowienia narodów w takim znaczeniu, jak to określiły późniejsze regulacje normatywne, zwłaszcza w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zasady samostanowienia zabrakło też w postanowieniach Paktu Ligi Narodów, który ustanowił system mandatowy, będący swego rodzaju kompromisem pomiędzy polityczną zasadą samostanowienia narodów, a interesami – zwykle politycznymi i gospodarczymi, państw kolonialnych¹¹. Do rangi zasady powszechnego pozytywnego prawa międzynarodowego zasada samostanowienia narodów została podniesiona dopiero w Karcie Narodów Zjednoczonych, której dwa zwłaszcza postanowienia zasługują na szczególną uwagę, a mianowicie art. 1 p.2 i art. 55¹². Określający podstawowe ONZ art. 1 stanowi w p. 1, że ONZ będzie: „*Rozwijać przyjazne stosunki między narodami, oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów, i stosować inne odpowiednie środki dla wzmocnienia powszechnego pokoju*”. Natomiast art. 55 Karty, który znajduje się w rozdziale IX Karty, poświęconym międzynarodowej współpracy gospodarczej i społecznej, stanowi o potrzebie tworzenia „*warunków stałości i dobrobytu, które są niezbędne do pokojowych i przyjaznych stosunków między narodami, opartych na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów*”¹³. Takie

⁹ Patrz np. M. Perkowski, *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001, s. 127.

¹⁰ Czternaście punktów Prezydenta Wilsona, tekst patrz: K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, Wrocław-Warszawa 1978, s. 45.

¹¹ W praktyce Ligi Narodów, istotne aspekty prawne zasady samostanowienia były dyskutowane na forum dwóch komisji powołanych do zbadania sprawy Wysp Alandzkich. Uznały one zasadę samostanowienia narodów, wykluczając jednak możliwość secesji jako drogi prowadzącej do realizacji prawa do samostanowienia w praktyce; szerzej patrz: M. Kałduński, *Samostanowienie (zasada samostanowienia narodów)*, (w:) M. Balcerzak, S. Sykuna (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka*, Warszawa 2010, s. 442.

¹² T. Gadkowski, *Narody i inne podmioty uprawnione ...*, op. cit., s. 144.

¹³ Tekst Karty NZ patrz: Dz. U. z 1947 r., Nr 23, poz. 90.

jednoznaczne wyrażenie w postanowieniach Karty zasady samostanowienia zdecydowanie wzmocniło jej dotychczasowy charakter. Z drugiej jednak strony wielu autorów, oceniając skuteczność tych postanowień w praktyce, formułowało zdecydowane stanowisko, że w pierwszych latach obowiązywania Karty, z uwagi na sytuację geopolityczną, której charakterystyczną cechą był szeroko rozwinięty system władzy kolonialnej, zasada ta miała charakter *lex imperfecta*¹⁴.

Zapisana w wyżej powoływanych postanowieniach Karty zasada samostanowienia jako nowa zasada w systemie normatywnym prawa międzynarodowego, była następnie konkretyzowana i rozwijana w kolejnych regulacjach tego prawa o zróżnicowanym charakterze, a więc zarówno w regulacjach traktatowych, jak również w regulacjach o charakterze *soft law*¹⁵. Nie może dziwić fakt, że jej treść była pierwotnie interpretowana wyłącznie na użytek procesu dekolonizacji. Z tego względu najbardziej miarodajną, celowościową wykładnię postanowień Karty, dokonaną na potrzeby tego procesu, znajdujemy w Deklaracji w sprawie przyznania niepodległości krajom i ludom kolonialnym, uchwalonej 14 grudnia 1960 r. w formie rezolucji ZO NZ, której postanowienia stanowią rozszerzającą interpretację cytowanych wyżej postanowień Karty Narodów Zjednoczonych.¹⁶ Postanowienia tej Deklaracji wychodzą z założenia, że: „*Uciskanie narodów przez obce państwa, ich panowanie i wyzysk stanowią zaprzeczenie podstawowych praw człowieka, są niezgodne z Kartą Narodów Zjednoczonych i stanowią przeszkodę na drodze do zapewnienia pokoju i współpracy na całym świecie*”. W wyraźnym związku z tymi postanowieniami Deklaracja stanowi dalej, w. p. 2, że: „*Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia; na mocy tego prawa określają według własnej woli swój status polityczny i swobodnie rozwijają swoje życie gospodarcze, społeczne i kulturalne*”. W postanowieniach tych widoczne jest powiązanie zasady samostanowienia z przestrzeganiem praw człowieka, a określone w nich prawo do samostanowienia odnosi się do wyraźnie zarysowanych podmiotów uprawnionych, a więc do narodów obszarów kolonialnych i zależnych. Należy też podkreślić, że takie wyrażne sformułowanie zasady samostanowienia w postanowieniach Karty, oraz jej wykładnia dokonana w postanowieniach rezolucji 1514(XV), były istotnymi argumentami podnoszonymi przez zwolenników włączenia jej do projektu przygotowywanych przez Komisję Praw Człowieka ONZ Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka. Niektórzy autorzy podkreślali nawet nadrzędność prawa do samostanowienia wobec pozostałych praw człowieka i wskazywali na to, że jednostka w wielu wypadkach nie ma możliwości skutecznego korzystania ze swoich praw indywidualnych, ponieważ społeczność do której należy nie ma zagwarantowanego prawa do samostanowienia i nie może stworzyć własnego państwa, zapewniającego prawne i instytucjonalne gwarancje ochrony praw

¹⁴ Pisze o tym M. Perkowski, op. cit., s. 29.

¹⁵ L. Antonowicz, *Samostanowienie narodów jako zasada prawa międzynarodowego*, Annales UMCS 1996, nr 43, s. 70 i nast.

¹⁶ UNGA Res. 1514 (XV), *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*; tekst polski: Zbiór Dokumentów 1960, nr 11-12, poz. 194.

człowieka i podstawowych wolności¹⁷. Nie było to stanowisko powszechnie akceptowane, jako że z kolei negatorzy włączenia prawa do samostanowienia do projektu Paktów uważali, że skoro prawo do samostanowienia jest prawem kolektywnym, a więc adresowanym do podmiotów o zbiorowym charakterze, to nie powinno się ono znajdować w Paktach, a więc w regulacji prawnej, u której podstaw leży indywidualistyczna koncepcja praw człowieka¹⁸.

Mając świadomość tych wątpliwości, Zgromadzenie Ogólne NZ w rezolucji 421 (V), która miała istotny wpływ na ostateczny kształt Paktów, zaleciło przeanalizowanie takiej możliwości¹⁹, a w rezolucji 545 (VI) zdecydowało o włączeniu prawa do samostanowienia do projektu Paktów²⁰. Pomimo tych rezolucji, dyskusja w tej sprawie trwała dalej na forum ZO i koncentrowała się zwłaszcza na sposobie rozumienia istoty prawa do samostanowienia. Koncepcja samostanowienia w aspekcie wewnętrznym wychodziła z założenia, że jest to prawo narodów zorganizowanych w państwo do swobodnego decydowania o ustroju politycznym, społecznym i gospodarczym. Natomiast koncepcja samostanowienia w aspekcie zewnętrznym oznaczała prawo narodów pozostających pod władzą kolonialną do uzyskania własnej państwowości. Dyskusja obejmowała ponadto możliwość i zasadność włączenia do projektu Paktów prawa narodów do swobodnego dysponowania swoimi bogactwami i zasobami naturalnymi, które było traktowane jako integralna część prawa do samostanowienia. W jej wyniku ZO zaaprobowало stanowisko Komitetu Trzeciego w sprawie dodania art. 25 do projektu MPPGSiK i art. 47 do projektu MPPOiP²¹. Rozwiązanie takie podkreśla szczególny aspekt prawa do samostanowienia, który jednoznacznie wiąże się z jego treściami ekonomicznymi.

W ostatecznej treści art. 1 ust. 1 obu Paktów znajdujemy następujące stwierdzenie: „*Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny*”²². Interpretacja tych postanowień prowadzi do wniosku, że Pakty zaprezentowały uniwersalny charakter zasady samostanowienia oraz wzmocniły przekonanie o szczególnych relacjach pomiędzy prawami człowieka oraz prawami narodów, a zwłaszcza prawem do samostanowienia²³. W tym kontekście należy więc również oceniać istotne znaczenie Paktów dla opracowania i rozwoju koncepcji zbiorowych praw człowieka, jako praw człowieka trzeciej generacji. Stanowisko takie wydaje się być uprawnione tym bardziej, że w późniejszych pracach Zgromadzenia

¹⁷ A. Michalska, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 72 oraz J. Symonides, *Międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Warszawa 1977, s. 45.

¹⁸ Pisze o tym A. Michalska, *Komitet Praw Człowieka. Kompetencje, funkcjonowanie, orzecznictwo*, Warszawa 1994, s. 101.

¹⁹ UNGA Res. 421 (V) (D), *Draft International Covenant on Human Rights and measures of implementation: future work of the Commission on Human Rights*, (4 December 1950).

²⁰ UNGA Res. 545 (VI), *Inclusion in the International Covenant on Human Rights of an article relating to the rights of peoples to self-determination*, (5 February 1952).

²¹ UNGA Third Committee, A/3077 i UNGA Res. 2158 (XXI), *Permanent Sovereignty over Natural Resources* (25 November 1966).

²² Tekst Paktów patrz: Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167 i 169.

²³ Pisze o tym np. A. Cassese, *Self-Determination of Peoples – A Legal Reappraisal*, Cambridge 1995, s. 159 i nast.

Ogólnego NZ i w dyskusji na forum tego organu zauważalna była tendencja do łączenia prawa do samostanowienia z kategorią zbiorowych praw człowieka²⁴. Dobrym przykładem, odzwierciedlającym te tendencje, są np. postanowienia Deklaracji o postępie społecznym i rozwoju z 11 grudnia 1969 r.²⁵, oraz postanowienia Karty Ekonomicznych Praw i Obowiązków Państw z 14 grudnia 1974 r.²⁶.

Najbardziej reprezentatywną interpretację zasady samostanowienia, podobnie zresztą jak również innych podstawowych zasad prawa międzynarodowego, znajdujemy w Deklaracji zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych. Została ona uchwalona również w formie rezolucji Zgromadzenia Ogólnego 24 października 1970 r.²⁷. Podobnie, jak Deklaracja z 1960 r., wiąże ona wyraźnie zasadę samostanowienia z prawami człowieka. Stanowi bowiem, że: „*Poddanie jakiegokolwiek narodu obcemu panowaniu i wyzyskowi stanowi pogwałcenie tej zasady, jak również zaprzeczenie podstawowych praw człowieka i jest sprzeczne z Kartą NZ*”. Określając istotę zasady samostanowienia Deklaracja stanowi dalej, że: „*Zgodnie z zasadą równouprawnienia i samostanowienia narodów, wyrażoną w Karcie Narodów Zjednoczonych, wszystkie narody mają prawo swobodnie określać, bez zewnętrznej ingerencji, ich status polityczny i dążyć do swojego gospodarczego, społecznego i kulturalnego rozwoju, zaś każde państwo ma obowiązek szanować to prawo zgodnie z postanowieniami Karty*”. Gdy chodzi natomiast o potencjalne sposoby realizacji tego prawa, Deklaracja stwierdza, że: „*...powstanie suwerennego państwa, swobodne stowarzyszenie się lub zjednoczenie się z niezależnym państwem bądź wystąpienie w jakiegokolwiek innej postaci swobodnie określonej przez naród, stanowią sposoby realizacji prawa do samostanowienia*”. Nie ulega wątpliwości, że powyższe postanowienia Deklaracji należy traktować jako szczególnie wartościową wykładnię Karty NZ, dokonaną przez jej państwa-strony. Taką ocenę należy sformułować nawet w sytuacji, w której jest to tylko *sui generis* wykładnia autentyczna, jako że jej źródłem nie jest umowa międzynarodowa, ale rezolucja Zgromadzenia Ogólnego, a więc w istocie rzeczy regulacja o charakterze *soft law*. Należy również pamiętać o tym, że w odniesieniu do podmiotów uprawnionych Deklaracja interpretuje prawo do samostanowienia szerzej, a więc już poza wyłącznie kolonialnym kontekstem²⁸.

Do wskazanych wyżej regulacji normatywnych ONZ, odnoszących się do zasady samostanowienia, nawiązują regulacje międzynarodowe o charakterze regionalnym, czego dobrym przykładem jest Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z 1 sierpnia 1975 r. Podkreśla się często, że był on ostrożnym wprowadzeniem zasady samostanowienia na grunt europejski, na którym idea separatyzmu w państwach

²⁴ T. Gadkowski, *Podmioty prawa do samostanowienia narodów w świetle prawa międzynarodowego*, Zeszyty Naukowe WSHiU w Poznaniu 2015, nr 30, s. 11-12.

²⁵ UNGA Res. 2542 (XXIV).

²⁶ UNGA Res. 3281 (XXIX).

²⁷ UNGA Res. 2625 (XXV), *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*; tekst polski: Zbiór Dokumentów 1970, nr 10, poz. 181.

²⁸ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014, s. 182.

zróznicowanych narodowo i etnicznie była szczególnie żywa i dzisiaj jest również obecna w skomplikowanej sytuacji geopolitycznej niektórych państw naszego kontynentu²⁹. Akt Końcowy proklamował dziesięć zasad prawa międzynarodowego, pośród których, w bezpośrednim sąsiedztwie zasady poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności, wymieniał zasadę równouprawnienia i samostanowienia narodów. Natomiast wynikające z niej prawo narodów do samostanowienia określał w następujący sposób: „Państwa uczestniczące będą szanować równe prawa narodów i ich prawo do samostanowienia, działając zawsze zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych i odpowiednimi normami prawa międzynarodowego, włączając w to normy odnoszące się do integralności terytorialnej państw . Na mocy zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów wszystkie narody mają zawsze prawo, w warunkach pełnej wolności, określać, kiedy i jak sobie życzą, swój wewnętrzny i zewnętrzny status polityczny, bez ingerencji z zewnątrz, i dążyć, według swego uznania, do rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego”³⁰. Treść tych postanowień jednoznacznie wskazuje, że w przeciwieństwie do większości zaprezentowanych wyżej dokumentów Organizacji Narodów Zjednoczonych, odnoszących się do zasady samostanowienia i deklarujących prawo do samostanowienia narodów, wyrażony w Akcie Końcowym europejski wymiar tej zasady odnosił się przede wszystkim do samostanowienia wewnętrznego i oznaczał w istocie rzeczy swobodę kształtowania wewnętrznego ustroju politycznego i gospodarczego poszczególnych państw.

Tak, jak w odniesieniu do każdej innej instytucji prawa międzynarodowego, tak również w odniesieniu do zasady samostanowienia, dyskusja na temat jej źródeł powinna odwoływać się również do źródeł zwyczajowych³¹. Zwyczaj międzynarodowy, jako szczególnie charakterystyczne dla prawa międzynarodowego źródło praw i obowiązków, pojmowany jako powszechna praktyka (*usus*) uznana za prawo (*opinio iuris*), zajmuje eksponowane miejsce w systemie formalnych źródeł prawa międzynarodowego. Pomimo dominującej we współczesnej praktyce roli umów międzynarodowych w poszczególnych dziedzinach współpracy, co jest bez wątpienia najbardziej widoczną konsekwencją procesu kodyfikacji i stopniowego rozwoju prawa międzynarodowego i co jest wyraźnie widoczne w odniesieniu do międzynarodowego prawa praw człowieka, dyskusja o podstawowych instytucjach tego prawa wymaga odwołania się do zwyczaju międzynarodowego. W literaturze prezentowane jest jednoznaczne stanowisko, że do czasu powstania ONZ nie znajdujemy zbiegu *usus* i *opinio iuris* w odniesieniu do samostanowienia narodów, w konsekwencji czego zasada samostanowienia pozostawała zasadą o charakterze politycznym³². Sytuacja ta uległa zasadniczej zmianie po powstaniu ONZ, której przypisuje się główną rolę w kształtowaniu prawa zwyczajowego odnośnie do samostanowienia. Świadczy o tym fakt, że wskazane wyżej rezolucje ZO, mające co prawda charakter

²⁹ O uwarunkowaniach historycznych w tym zakresie patrz np. L. Antonowicz, op. cit., s. 70 i nast.

³⁰ Tekst patrz: Sprawy Międzynarodowe 1975, nr 10, s. 107-158.

³¹ Patrz np. T. Gadkowski, *Współczesna treść prawa do samostanowienia narodów*, Zeszyty Naukowe WSHiU w Poznaniu 2015, nr 31, s. 13-14.

³² A. Cristecu, *The Right to Self-determination. Historical and Current Development on the Basis of the United Nations Instruments*, New York 1981, s. 23 i nast.

zaleceń, wielokrotnie powoływały zasadę samostanowienia narodów³³. Sytuacja taka oznaczała nie tylko to, że ONZ starała się koordynować praktykę państw w tym zakresie, ale również to, że taka praktyka torowała drogę do stanowienia prawa zwyczajowego w dziedzinie ochrony praw człowieka³⁴. W konsekwencji, w opinii wielu autorów, zwyczajowy rodowód zasady samostanowienia narodów, zapisanej ostatecznie w Karcie NZ i potwierdzonej w innych regulacjach traktatowych, nie budzi wątpliwości³⁵. Dla niektórych autorów rezolucje ZO, uchwalone zgodnie z postanowieniami art. 10, 13 i 14 Karty NZ, a potwierdzające zasadę samostanowienia narodów, ustanowiły prawo zwyczajowe w tym zakresie, co najlepiej odzwierciedla powołana wyżej rezolucja 2625 (XXV)³⁶. Dodać do tego należy również rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ, takie jak np. rezolucje w sprawie Namibii³⁷, Timoru Wschodniego³⁸, czy Zachodniej Sahary³⁹.

Należy również odnotować, że na zwyczajowy charakter normy prawa międzynarodowego przyznającej narodom prawo do samostanowienia powoływał się też Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, którego orzecznictwo wytyczało i wytycza ważne kierunki rozwoju prawa międzynarodowego⁴⁰. Dla przykładu: w opinii doradczej w sprawie Namibii Trybunał potwierdził walor prawny rezolucji ZO 1514 (XV) z 1960 r., jak również inkorporację prawa narodów do samostanowienia do systemu współczesnego prawa międzynarodowego⁴¹. Z kolei w opinii doradczej w sprawie Sahary Zachodniej Trybunał uznał zasadę samostanowienia narodów za fundamentalną zasadę prawa międzynarodowego, rządzącą procesem dekolonizacji, rozstrzygając zarazem, na jej korzyść potencjalną kolizję z zasadą integralności terytorialnej⁴². Argument prawa do samostanowienia znajdujemy również w wyroku MTS w portugalsko - australijskim sporze w sprawie Timoru Wschodniego, w którym Trybunał podkreślił, że zarówno dla Portugalii, jak i dla Australii terytorium Timoru Wschodniego stanowi terytorium niesamodzielne, a oba państwa - strony sporu powinny szanować prawo zamieszkującego to terytorium narodu do samostanowienia. W tym samym wyroku Trybunał podkreślił też charakter *erga omnes* zobowiązań wszystkich państw wynikających z prawa narodu do

³³ K. Skubiszewski, *Czy uchwały Zgromadzenia Ogólnego ONZ są źródłem prawa?* Państwo i Prawo 1981, nr 2, s. 24 i nast.

³⁴ Patrz np. R. Higgins, *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*, New York 1963, s. 104 i nast. oraz J. Tyranowski, *Integralność terytorialna, nienaruszalność granic i samostanowienie w prawie międzynarodowym*, Warszawa 1990, s. 206.

³⁵ W. Czapliński, *Aktualne problemy prawa do samostanowienia*, Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju 1994-1995, Toruń 1996, z. 3, s. 87.

³⁶ A. Critescu, op. cit., s. 23 ; patrz też M. Perkowski, op. cit., s. 34.

³⁷ UN SC Res. 301/1971.

³⁸ UN SC Res. 377/1975.

³⁹ UN SC Res. 1598/2005.

⁴⁰ Szerzej patrz np. T. Gadkowski, *Współczesna treść...*, op. cit., s. 14-15.

⁴¹ W kontekście tej opinii Trybunału charakterystyczne jest powszechnie cytowane stanowisko sędziego Dillarda, który stwierdził: „*To naród określa los terytorium, a nie terytorium los narodu*”; *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion*, ICJ Reports 1971, s. 31-32.

⁴² *ICJ Western Sahara Advisory Opinion*, ICJ Reports 1975, s. 31-33, p. 52-53 i s. 122.

samostanowienia⁴³. Charakter *erga omnes* takich zobowiązań został później potwierdzony przez MTS w opinii doradczej w sprawie prawnych konsekwencji budowy muru na okupowanym terytorium palestyńskim. W opinii tej, uznając prawo narodu palestyńskiego do samostanowienia Trybunał podkreślił, że żadne państwo nie może uznawać jakiejkolwiek sytuacji niezgodnej z tym prawem jak również podejmować i wspierać działań naruszających prawo każdego narodu do samostanowienia⁴⁴. Wykładnia stanowiska Trybunału prowadzi do wniosku, że państwa są zobowiązane do działania na rzecz realizacji prawa danego narodu do samostanowienia, jak również do nieuznawania sytuacji, która oznaczałaby w praktyce naruszenie tego prawa⁴⁵. Uzupełniając te orzeczenia, należy powołać jeszcze stanowisko Trybunału wyrażone w opinii doradczej w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym deklaracji niepodległości Kosowa. W sprawie tej, badając i oceniając legalność ogłoszenia niepodległości Kosowa w kontekście rezolucji 1244 (1999) Rady Bezpieczeństwa ONZ, Trybunał wypowiedział się również na temat prawa do samostanowienia. Konkluzja, jaką w związku z tym zaprezentował Trybunał oznacza, że prawo międzynarodowe nie zawiera generalnego zakazu samostanowienia, w tym również deklaracji niepodległości⁴⁶.

Uwagi końcowe

Concluding remarks

Zaprezentowane wyżej rozważania na temat źródeł zasady samostanowienia w podstawowych dokumentach ONZ wymagają uzupełnienia o jeszcze jedną konkluzję natury bardziej ogólnej. W dokumentach tych, które mają zróżnicowany walor prawny, zauważalny jest brak konsekwencji terminologicznej w zakresie posługiwania się pojęciami: zasada samostanowienia narodów i prawo narodów do samostanowienia. Niektóre ze wskazanych wyżej źródeł mówią jedynie o zasadzie samostanowienia narodów (Karta NZ, Deklaracja zasad prawa międzynarodowego z 1970 r.). Inne natomiast określają prawo narodów do samostanowienia (rezolucje ZO 421 (V), 545 (VI), Deklaracja z 1960 r., oba Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka). Jeszcze inne używają zamiennie pojęć: zasada samostanowienia i prawo do samostanowienia (rezolucja ZO 637 A (VII), Akt Końcowy KBWE). Mając na uwadze powoływane już wyżej stanowisko, że podstawowym elementem zasady samostanowienia, umożliwiającym jej realizację w praktyce jest prawo narodów do samostanowienia można również odwołać się do bardziej „praktycznego”

⁴³ *East Timor Case (Portugal v. Australia)*, Judgment, ICJ Reports 1995, s. 102, p. 29. Komentarz do tego stanowiska Trybunału patrz np. M. Perkowski, *Zasada samostanowienia narodów na tle orzeczenia MTS w sprawie Timoru Wschodniego*, Państwo i Prawo 1999, nr 6, s. 76 i nast.

⁴⁴ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, ICJ Reports 2004, s. 171-172, p. 88.

⁴⁵ M. Kałduński, op. cit., s. 448.

⁴⁶ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence In Respect of Kosovo, Advisory Opinion*, ICJ Reports 2010, s. 403, p. 79; komentarz patrz np. A. Potyrała, *Niepodległość Kosowa w świetle opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości*, Środkowoeuropejskie Studia Polityczne 2010, nr 3, s. 27 i nast. W tym kontekście patrz również stanowisko kanadyjskiego Sądu Najwyższego w sprawie secesji prowincji Quebec: Canadian Supreme Court, *Secession of Quebec* [1998] 2 SCR 217. [112].

podejścia do tego zróżnicowania terminologicznego, jakie zaprezentowała A. Michalska. Na podstawie analizy najważniejszych źródeł prawa międzynarodowego w tym zakresie sformułowała ona tezę, że analiza ta: „nie daje podstaw do ustalenia żadnych różnic pomiędzy „zasadą” a „prawem” narodów do samostanowienia”. Na tej podstawie przyjęła ona, że: „używanie odmiennej terminologii jest tutaj kwestią przypadku”⁴⁷.

Pamiętając o wskazanej wyżej zależności pomiędzy zasadą samostanowienia a międzynarodowym prawem praw człowieka należy nadto podkreślić, iż normatywnych źródeł prawa narodów do samostanowienia należy poszukiwać również w umowach międzynarodowych określających regionalne standardy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Niektóre z nich, jak np. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Europejska Karta Socjalna, Amerykańska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka czy Deklaracja ASEAN o Prawach Człowieka nie formułują prawa do samostanowienia w ramach katalogu praw człowieka⁴⁸. Natomiast inne czynią to w mniej lub bardziej rozbudowanym zakresie. Dla przykładu: Arabska Karta Praw Człowieka z 22 maja 2004 r. odwołuje się do tego prawa w sformułowanych dosyć generalnie postanowieniach art. 2(1)⁴⁹. Natomiast w Afrykańskiej Karcie Praw Człowieka i Ludów z 27 czerwca 1981 r. znajdujemy znacznie bardziej rozbudowane i szczegółowe postanowienia, które jednoznacznie deklarują prawo narodów do samostanowienia (art. 20) i wzmacniają je o wymiar ekonomiczny poprzez uznanie prawa narodów do dysponowania bogactwami i zasobami naturalnymi (art. 21)⁵⁰. Wydaje się, że ta ostatnia regulacja normatywna wyraźnie nawiązuje do sposobu ujęcia prawa narodów do samostanowienia w pierwszych dokumentach ONZ, odwołujących się do zasady samostanowienia.

Literatura

Bibliography

- Antonowicz L., Samostanowienie narodów jako zasada prawa międzynarodowego, *Annales UMCS* 1996, nr 43.
- Barten U., *Minorities, Minority Rights and Internal Self-Determination*, Heidelberg, New York, Dordrecht, London 2015.
- Cassese A., *Self-Determination of Peoples – A Legal Reappraisal*, Cambridge 1995.
- Cristescu A., *The Right to Self-determination. Historical and Current Development on the Basis of the United Nations Instruments*, New York 1981.
- Czapliński W., Aktualne problemy prawa do samostanowienia, *Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju* 1994-1995, Toruń 1996.

⁴⁷ A. Michalska, *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 80.

⁴⁸ Nawet jeżeli w tych regulacjach nie znajdujemy postanowień na temat prawa do samostanowienia, to ich organy traktatowe, np. w systemie Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka wywodzą niekiedy prawo do samostanowienia z innych, wyraźnie określonych praw człowieka, w tym z praw przysługujących ludności tubylczej i plemiennej; przykłady patrz: B. Saul, D. Kinley, J. Mowbray, op. cit., s. 48 i nast.

⁴⁹ Tekst Karty patrz: 12 *International Human Rights Reports* 893 (2005).

⁵⁰ Tekst Karty patrz: 1520 UNTS 215.

- Czapliński W., Wyrozumska A., Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 2014.
- Gadkowski T., The Principle of Self-Determination in the Context of Human Rights, Adam Mickiewicz University Law Review 2017, vol. 7.
- Gadkowski T., Narody i inne podmioty uprawnione w ramach prawa do samostanowienia, w: B. Krzan (red.), Ubi ius, ibi remedium. Księga dedykowana pamięci Profesora Jana Kolasy, Warszawa 2016.
- Gadkowski T., Podmioty prawa do samostanowienia narodów w świetle prawa międzynarodowego, Zeszyty Naukowe WSHiU, Poznań 2016, nr 31.
- Higgins R., The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations, New York 1963.
- Jasudowicz T., Konstrukcja normatywna międzynarodowo chronionych praw człowieka, w: Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., Prawa człowieka i ich ochrona, Toruń 2010.
- Jasudowicz T., Gronowska B., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., Prawa człowieka i ich ochrona, Toruń 2010.
- Kałduński M., Zasada samostanowienia narodów, w: Balcerzak M., Sykuna S. (red.), Leksykon ochrony praw człowieka, Warszawa 2010.
- Kuźniar R., Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe, Warszawa 2008.
- Łaski P., Nabycie i utrata terytorium w świetle prawa międzynarodowego, Szczecin 2013.
- Mc Corquodale R. (red.), Self-Determination in International Law, Dartmouth 2000.
- Michalska A., Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych, Warszawa, Poznań 1982.
- Michalska A., Interpretacja Międzynarodowego Paktu Praw Cywilnych i Politycznych w świetle raportów Komitetu Praw Człowieka, RPEiS 1986, nr 2.
- Michalska A., Komitet Praw Człowieka. Kompetencje, funkcjonowanie, orzecznictwo, Warszawa 1994.
- Mik C., Zbiorowe prawa człowieka. Analiza krytyczna koncepcji, Toruń 1992.
- Perkowski M., Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym, Warszawa 2001.
- Perkowski M., Zasada samostanowienia narodów na tle orzeczenia MTS w sprawie Timoru Wschodniego, Państwo i Prawo 1999, nr 6.
- Przyborowska-Klimczak A., Pyć A. (red.), Leksykon prawa międzynarodowego publicznego, Warszawa 2012.
- Potyrała A., Niepodległość Kosowa w świetle opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, Środkowoeuropejskie Studia Polityczne 2010.
- Saul B., Kinley D., Mowbray J., The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Commentary, Cases and Materials, Oxford 2014.
- Skubiszewski K., Czy uchwały Zgromadzenia Ogólnego ONZ są źródłem prawa? Państwo i Prawo 1981, nr 2.
- Symonides J., Międzynarodowa ochrona praw człowieka, Warszawa 1977. Symonides, Międzynarodowa ochrona praw człowieka, Warszawa 1977.

Tyranowski J., *Integralność terytorialna, nienaruszalność granic i samostanowienie w prawie międzynarodowym*, Warszawa 1990.

Zasada samostanowienia w podstawowych dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych

Streszczenie

Zasada samostanowienia jest jedną z podstawowych zasad współczesnego prawa międzynarodowego. W praktyce zasada ta jest realizowana przez narody i inne uprawnione podmioty pod postacią prawa do samostanowienia. Autor prezentuje podstawowe źródła tej zasady w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Przedmiotem rozważań są zarówno regulacje międzynarodowe o charakterze hard law, jak i o charakterze soft law. Autor powołuje również niektóre wyroki i opinie doradcze Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Principle of self-determination in fundamental United Nations documents

Summary

Principle of self-determination is one of the fundamental principles of contemporary international law. It is implemented as the right to self-determination by nations and other eligible subjects. The author presents fundamental sources of the principle of self-determination as found in the United Nations system. He examines international law regulations of both 'hard' and 'soft' law character as well and highlights some pertinent judgments and advisory opinions of the International Court of Justice (ICJ).

BOUBACAR SIDI DIALLO

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

The legal issue in the field of refugee protection in the light of the 1951 Geneva Convention and 1967 Protocol of New York relating to the status of refugees

Problem prawny ochrony uchodźców w świetle Konwencji Genewskiej z 1951 roku i Protokół Nowojorski z 1967 roku w sprawie statutu uchodźców

Introduction**Wprowadzenie**

For centuries, people have been discriminated and forced to flee their homes because of conflict, political, racial and religious persecutions, natural disasters and inhuman treatments that took place in their societies. In exile, they sought either refuge or the protection of other countries. The 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees are the modern legal embodiment of the ancient and universal tradition of providing sanctuary for those at risk and in danger.¹ These two instruments reflect a fundamental human value that is the subject of a general consensus, and they are the first and only instruments at the global level that specifically govern the treatment of persons forced to leave their homes because of a break with their State origin. For more than half a century, these texts have clearly shown their ability to adapt to changing circumstances. Benefiting primarily European refugees from the Second World War, the Convention has managed to provide a protective framework for refugees fleeing the persecution of repressive regimes, unrest caused by wars of independence or the many ethnic conflicts that have followed Cold War period. International refugee protection is as necessary today as it was when the Convention was established in 1951. Since the end of the cold war, latent interethnic tensions, often exploited by populist politicians, have erupted into conflict and turmoil. Communities that had coexisted for generations have been separated and millions

¹ See Michelle Foster, *International Refugee Law and Socio-economic Rights: Refuge from Deprivation* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007); Guy S GoodwinGill & Jane McAdam, *The Refugee in International Law*, 3d ed (Oxford: Oxford University Press, 2007); Atle Grahl-Madsen, *The Status of Refugees in International Law*, vols 1 & 2 (Leiden: AW Sijthoff, 1966, 1972); James C Hathaway, *The Law of Refugee Status* (Toronto: Butterworths, 1991) [Hathaway, *Refugee Status*]; P Weis, "Legal Aspects of the Convention of July 1951 Relating to the Status of Refugees" [1953] *Brit YB Int'l L* 478; Andreas Zimmermann, ed, *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

of people have been displaced, be it in the Great Lakes region, Somalia, Sudan, Syria, Iraq or Afghanistan².

Deliberately targeting civilians and causing them to flee is not only a method of warfare but has become the very goal of the conflict. Very clearly, these forced displacements are motivated by reasons that undoubtedly fall within the definition of refugee as stipulated in the Convention. Yet, in some regions, states have often had difficulty in admitting it from the beginning of the crisis and have preferred to develop ad hoc and discretionary responses.

The phenomenon of refugees, although known to mankind for centuries, only in the twentieth century it became the subject of interest of the international community. International cooperation was initiated under the auspices of the League of Nations, and the Second World War and post-war order intensified activities for the benefit of refugees. The basic designation is assigned to art.13 of the Universal Declaration of Human Rights, which guarantees freedom of movement and the right to leave each country freely, including its own, and art.14 of the Declaration, providing for the right to apply in the event of persecution for asylum and to use it in. In the Universal Declaration, the term asylum is used in a broad sense. Recognizing the authority of this act, it should be assumed that art. 14 is a postulate, a guideline for states to respect the right to apply for international protection, although the view attributing the Declaration to the force of customary law can not be disregarded. Binding standards of international law of a universal character have been adopted only in the case of refugee status. The oldest form of protection known to the internal law of states - asylum (asylum law) - has been traditionally treated (and is still) as a state law resulting from its territorial sovereignty, hence the only binding state organs are those expressed in the provisions of domestic law. Forms of subsidiary protection and temporary asylum have a regional context, and in the African legal area they operate on the basis of the 1969 OAU Convention³.

The convention drawn up on July, 1951, was made available for signature on the same day and entered into force on April 22, 1954. The convention in its intention was to solve the problem of refugees created after World War II in Europe; hence its provisions include time and geographical limitations. These limitations were abolished by the Protocol on the Status of Refugees, drawn up in New York on January 31, 1967; entered into force on

² See Sadako Ogata, "Refugees in the 1990s: Changing Reality, Changing Response", lecture at Georgetown University on 25 June 1991, in Eduardo Arboleda, Ian Hoy, "The Convention Refugee Definition in the West: Disharmony of Interpretation and Application", in Selina Goulbourne, Law and Migration, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1998, p. 77; Daniel Warner, "Migration and Refugees: a challenge for the 21st century", in Jean-Yves Carlier, Dirk Vanheule, Europe and Refugees: a challenge?, Kluwer Law International, The Hague, 1997, p. 58.

³ See Rainer Hofmann, "Refugee Law in the African Context" (1992) 52 Heidelberg J Int'l L 318; Christopher J Bakwesegha, "The OAU and African Refugees" in Yassin ElAyouty, ed, The Organization of African Unity After Thirty Years (Westport, Conn: Praeger, 1994) 77; see Emmanuel Opoku Awuku, "Refugee Movements in Africa and the OAU Convention on Refugees" (1995) 39:1 J Afr L 79 p.81; The adoption of basic binding international legal solutions in the field of refugee protection was preceded by actions on the institutional dimension - the establishment in 1950 of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Soon after, at the United Nations (UN) Conference on Refugees and Stateless Persons, held in Geneva on July 2-25, 1951, the Convention on the Status of Refugees (the Geneva Convention)

October 4, 1967 (New York Protocol).⁴ For over sixty years, these treaties are the only universal instruments of international refugee law and remain the foundation of the legal protection system for foreigners on the level of international law. The Geneva Convention does not provide *expressis verbis* the right to asylum, but its provisions, introducing the basic principle of asylum law - the principle of non-refoulement and defining refugee rights and standards of treatment, limit the state's full freedom to regulate the entry of foreigners into the territory and stay there. The Geneva Convention contains three main types of provisions: the definition of a refugee and the conditions for exclusion from refugee status and termination of refugee status (the so-called definition section, Article 1),⁵ provisions defining the legal situation of refugees - their rights and obligations in the country providing shelter and treatment standards (Articles 2-34), and other provisions of an executive, transitional and final nature (Articles 35-46).

The Convention does not contain any norms defining the procedural rules governing proceedings in the matter of granting the refugee status, leaving the determination of the type and course of proceedings of the competences of the contracting states. In the absence of any obligation on the state to introduce a special procedure for granting refugee status, the implementation of obligations under the Geneva Convention, in accordance with the *pacta sunt servanda* principle, ensures that the procedure understood in national law is understood as the possibility of. The treaty concerns first of all "refugees permanently and legally residing" in the territory of the States Parties to the Convention, and therefore those who were granted refugee status and who received the travel document provided for by the agreement. When the term of the Convention refers only to "refugees", it can be assumed that in this respect the status of those who seek protection is only now regulated, as the declaratory character of refugee status is generally accepted. The convention sets a minimum standard for the protection of refugees, which means that the contracting parties may, in internal law, adopt more favorable solutions for foreigners or maintain existing solutions (Article 5 of the Convention)⁶.

⁴ Article 1A(1) of the 1951 Convention applies the term 'refugee', first, to any person considered a refugee under earlier international arrangements. Then, Article 1A(2), read now together with the 1967 Protocol and without time or geographical limits, offers a general definition of the refugee as including any person who is outside their country or origin and unable or unwilling to return there or to avail themselves of its protection, owing to well-founded fear of persecution for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion. Stateless persons may also be refugees in this sense, where country of origin (citizenship) is understood as 'country of former habitual residence'; see Elizabeth J. Lentini, 'The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future', *Boston College Third World Law Journal*, Vol. 5, No.2, (1985), p. 187.

⁵ See Article 1 A (2) of the Convention relating to the Status of Refugees, United Nations, Treaty Series, vol.189, p.152.

⁶ See Michelle Foster, *International Refugee Law and Socio-economic Rights: Refuge from Deprivation* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007); Guy S Goodwin-Gill & Jane McAdam, *The Refugee in International Law*, 3d ed (Oxford: Oxford University Press, 2007); Atle Grahl-Madsen, *The Status of Refugees in International Law*, vols 1 & 2 (Leiden: AW Sijthoff, 1966, 1972); James C Hathaway, *The Law of Refugee Status* (Toronto: Butterworths, 1991) [Hathaway, *Refugee Status*]; P Weis, "Legal Aspects of the Convention of 25 July 1951 Relating to the Status of Refugees" [1953] *Brit YB Int'l L* 478; Andreas Zimmermann, ed, *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

As part of the minimum standard, the Convention introduces specific provisions referring to the various personal, political, economic and social rights of refugees, the standard of national treatment, the most-favored-nation standard on the condition of reciprocity, the most-favored-nation standard without the condition of reciprocity, a special standard related to refugee status. As a rule, refugee status is based on the most-favored-nation standard, and national treatment is an exception to the rule. The general principles resulting from the Geneva Convention include: the principle of non-refoulement⁷, prohibiting the expulsion and sending back to the border territories, where the life or freedom of a refugee would endanger the danger because of its race, religion, citizenship, belonging to a certain social group or political beliefs (Articles 32 and 33); the obligation of a refugee to respect the law in the receiving state (Article 2); prohibition of discrimination of refugees in the application of the Convention provisions on the basis of their race, religion or country of origin (Article 3)⁸. The vast majority of norms contained in the Geneva Convention does not have the character of self-executing standards and require the issuance of laws in order to meet the obligations. The addressee of the standards contained in the Convention is a state that is obliged to define the rights of refugees in internal legislation, while maintaining the standards set out in the agreement. At the same time, the definition of a standard for refugee law in individual spheres of life did not take place in an absolute, but relational way - in relation to the rights granted to citizens or other foreigners.

Self-executing standards include art. 1 of the Geneva Convention including a definition of a refugee (Article 1A), grounds for refusing to be recognized as a refugee (Articles 1 D, E, F) and grounds for cessation of protection (Article 1 C)⁹. Also art. 33 para. 1 of the Geneva Convention containing the principle of non-refoulement can be treated as a self-executing norm, imposing on states a clearly, precisely defined obligation and giving unit of subjective right, on which an individual can resist in proceedings before state authorities. These key regulations are subject to different interpretations and application, despite the rules of Treaty interpretation laid down in international law. Interpretation of refugee definitions varies depending on the continent and the region, and this is due to the

⁷ The principle of non-refoulement frequently comes up in the case law of regional human rights courts, and these decisions have greatly contributed to unfolding the scope and contents as well as highlighting the respective aspects of the principle; see Betlehem, Elihu and Lauterpacht, Daniel (2003): 'The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion.' In: Erika Feller, Volker Türk and Frances Nicholson (eds.): *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global T. Molnar Cojourn 1:1* (2016) 61 Consultations on International Protection. Cambridge, Cambridge University Press, 88-177.

⁸ For example see Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, UNHCR, HCR/GIP/02/01, 7 maja 2002 r., <http://www.refworld.org/docid/3d36f1c64.html>; Membership of a particular social group" within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/ or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, UNHCR, HCR/GIP/02/02, 7 mai 2002 r., <http://www.refworld.org/pdfid/3d36f23f4.pdf>, dostę 5.05.2014 r; Cessation of Refugee Status under Article 1C (5) and (6)) of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees (the „Ceased Circumstances” Clauses), UNHCR, HCR/GIP/03/03, 10 lutego 2003 r., <http://www.refworld.org/docid/3e50de6b4.html>; „Internal Flight or Relocation Alternative” within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, UNHCR, HCR/GIP/03/04, 23 july 2003 r., <http://www.refworld.org/docid/3f2791a44.html>,

⁹ See UNHCR, *Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees*, April 2001, p.5.

prevailing political situation, historical, cultural, ethnic reasons, etc¹⁰. As part of regional systems, own solutions are adopted or the definition of a refugee contained in the Geneva Convention is modified because it does not correspond to the specifics of the phenomenon of refugees in a given. In addition, States parties to the contract practice different methods of introducing international legal norms into national legal orders. This does not serve to maintain uniform standards of protection of refugees in various Contracting Parties to the Treaty. Undoubtedly, the weakness of the Convention is the lack of a central center that settles binding interpretative doubts. UNHCR, as part of its control powers in the application of the Convention, has no competence to make a binding interpretation of the contract, although from art. Article 35 of the Geneva Convention derives from the legal nature of UNHCR documents, in particular the content of the UNHCR Manual, widely recognized as soft law¹¹. The obligation of states to cooperate with UNHCR and acceptance of its control function also means the need to take into account in the process of creating and applying the law numerous UNHCR positions and conclusions of the Executive Committee of the Program of the High Commissioner (ExCom)¹². The problem of interpretation discrepancies could be less severe if there were a special international body (judicial or quasi-judicial) entitled to a binding interpretation of the Geneva Convention, with a guaranteed implementation mechanism¹³.

However, it should be noted that the consequence of creating regional protection systems is the possibility of introducing court control mechanisms within these limited frames. In Europe, the "asylum court" came together with the communitarisation of asylum policy, and the significant development of the jurisprudential doctrine occurred with a significant change in the jurisdiction of the Tribunal of justice of EU, consisting in the coverage of asylum matters to the full extent. Although the EU court is limited to assessing the validity and interpretation of EU law, the asylum law in the EU Member States is based: the Geneva Convention and EU law, which in either primary or secondary law refers to this agreement or repeats its regulations. When interpreting the provisions of directives and regulations, the CJ has a direct influence on the interpretation of the provisions of the Geneva Convention by national courts and administrative bodies. The Court's jurisprudence

¹⁰ For example, adopted on September 10, 1969 by the Assembly of Heads of State and Government of the Organization of African Unity (OJA). Convention on specific aspects of refugee problems in Africa (this is a binding legal act of a regional nature) contains a definition of refugees, consisting of two parts. The first part is a repetition of the definition contained in Article 1 A 2 of the Geneva Convention, as amended by the New York Protocol. The second on the definition is further extended with an additional provision that objectifies this definition, under which the refugee is also "any person who is forced to leave his country because of aggression, occupation, foreign domination or events that seriously disrupt public order on some or all of the country's territory from which it comes, see K. Jastram, M. Achiron, *Protection of Refugees: a guide to international asylum law*, Interparliamentary Union and UNHCR, 2001, p. 15

¹¹ Similar significance can be attributed to the Guidelines on International Protection, which is partly the result of the discussion conducted as part of the Global Consultations on International Protection (2000-2002), organized on the occasion of the 50th anniversary. These documents, issued on the basis of the UNHCR Statute and art. 35 of the Geneva Convention supplement and update the UNHCR Handbook.

¹² See G. Loescher, *The UNHCR and World Politics : A Perilous Path* O U P, 2001; I.C. Jackson, *The Refugee Concept in Group Situations* Kluwer Law International, La Haye, 1999.

¹³ The International Court of Justice has never been asked by the State party to the Convention to resolve a dispute regarding the interpretation of the Convention or its application.

has a general conclusion about a strong determination of the court in seeking to clarify doubts arising from the application of provisions of secondary legislation and to ensure a balance between the legitimate interests of states and the protection of the right of individual.

Despite many reservations as to the relevance and usefulness in solving the contemporary problems of the phenomenon of refugees, the Geneva Convention does not lose its position. It became obvious, however, that in the face of contemporary threats and the nature of migratory movements, this act is not a sufficient instrument to protect refugees, therefore the discussion conducted within Global Consultations focused not only on existing protection instruments, but also on the need to develop new legal means for better solving the problems of refugees around the world. In 2002, the Agenda for Protection program was adopted, which defined the main objectives of the refugee protection system. As a consequence, the idea of the Plus Convention was born, which is not intended to revise the Geneva Convention and the New York Protocol, but is a concept built on the basis of these acts, to complement and strengthen them. The general objective of the Plus Convention is to increase the effectiveness of refugee protection through multilateral cooperation, to provide lasting solutions to the refugee problem, as the most effective protection measure and the division of responsibilities and burdens between the countries of origin of refugees, transit and purposeful. In 2002, the High Commissioner made a proposal, consisting in concluding multilateral special agreements, of which the states and UNHCR would be interested parties. The legal basis for the agreements is art.2 of General Assembly Resolution 428 (V) of December 14, 1950 and art.8b of the Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. According to UNHCR, the scope of art.8 of the Statute is broad enough to cover both generic multilateral agreements and agreements relating to specific situations (situation-specific multilateral agreements).

The former should focus on three main issues: first, the strategic use of resettlement, as a protection tool, a sustainable solution and a perceptible burden sharing, secondly, more effective development of support to sustain permanent solutions, or for asylum countries to facilitate the integration of refugees whether for countries of origin in the context of reintegration and, thirdly, establishing the responsibility of states in the case of irregular secondary migration of refugees and asylum seekers. These general agreements will allow rules to be laid down which will then underpin multilateral agreements relating to specific situations. Thus, "special agreements" can be characterized as written agreements agreed by UNHCR and national governments, legally binding or reflecting political commitment (depending on the subject), expressing the will to cooperate in a specific manner, adopted to achieve the objectives indicated in art. 8b of the Statute. The Geneva Convention is not the only international agreement in which the principle of non-refoulement has been expressed. Other universal agreements that set it up directly or indirectly are the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) 45, Convention on the Rights of the Child (1989), Convention on the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (1984). These agreements also play the role of the basis

for determining the legal status of the foreigner in the States that are parties to them. "It is clear that the rights of foreigners and human rights are objects of two different branches of international law, but now the rights of foreigners are interpreted from the beginning and are re-formulated and placed within more general human rights.¹⁴

Through this evolution, there is an important change in perspective in what concerns the basis for limiting the state's competence in determining the legal conditions of foreigners. So, although initially the source of this limitation was placed in the relations between one state and the country of citizenship of a foreigner, now the limit of state competence in the treatment of foreigners finds its foundation in the fundamental human rights. "The importance of agreements that do not directly refer to foreigners seeking protection, but regulate human rights and freedoms in a general way, manifests itself above all in complementing the regime of protection and shaping the dynamic, evolutionary interpretation of the Geneva Convention.

Conclusion

Refugee protection has been of great concern to the international community ever since the creation of the United Nations. By means of the asylum channel, refugees and others in need of protection could gain access to the assistance the States were providing them with. But sometimes, these national asylum systems were inefficient and provided unequal access to the asylum procedures. In order to solve this problem, International law, has been struggling to develop a Common International Asylum System, intended to harmonize the asylum systems and procedures of the Member States of the international community to facilitate the examination of asylum claims. To do so, it relied on the pre-existing international legal framework, governed by the provisions of the 1951 Refugee Convention and the principle of non-refoulement. The European law on asylum which thus emerged, was not an independent legal framework, but one closely connected with the international law on refugees. This paper is structured around the following research question: what are the procedures and minimum conditions for granting asylum under International law? To answer this question, the paper traces the developments of international law in the field of refugees protection with respect to two key principles: the right to asylum and the principle of non-refoulement. After a theoretical examination of these concepts, both at the international and the national level, the research continues its analysis by investigating the role played by the international organizations in the application and interpretation of these terms. It is unlikely that international law, at least on

¹⁴ That respect for human rights was such an integral part of the establishment of the United Nations was not an accident. The apparent powerlessness of the League of Nations, the UN's predecessor, to prevent conflicts or the repression directed against minorities in the prelude to the Second World War, coupled with the unparalleled atrocities committed during the war itself, led many to believe that the protection of individuals against the exercise of arbitrary power would be essential to the success of a world organization whose primary task was the maintenance of international peace and security. See James C. Hathaway, *The Rights of Refugees under International Law* (Cambridge: CUP, 2005) p. 75- 153; Alice Edwards, "International Refugee Law" in Daniel Moeckli, Sangeeta Shah and Sandesh Sivakumaran (eds.), *International Human Rights Law* (2nd ed, Oxford: OUP, 2014) p. 513-527.

a general level, will be able to compel States to act in a certain manner. However, international law can serve to publicize the plight of refugees and to provide a platform on which their rights can be discussed. It also offers an avenue of indirect, if not direct, legal protection. International refugee law is significantly bolstered by human rights law as well as regional and municipal law, but even then it lacks sufficient certainty and general application. This is why the international community as a whole, while it has been able to offer substantial help to asylum seekers, has also had some glaring failures. Thus, it would be very ambitious to expect the international law will be able to effectively settle this thorny refugee problem.

Bibliography

Literatura

- A. Edwards, "International Refugee Law" in Daniel Moeckli, Sangeeta Shah and Sandesh Sivakumaran (eds.), *International Human Rights Law* (2nd ed, Oxford: OUP, 2014) p. 513-527.
- A. Grahl-Madsen, *The Status of Refugees in International Law*, vols 1 & 2 (Leiden: AW Sijthoff, 1966, 1972);
- A. Zimmermann, ed, *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary* (Oxford: Oxford University Press, 2011).
- D. Warner, "Migration and Refugees: a challenge for the 21st century", in Jean-Yves Carlier, Dirk Vanheule, *Europe and Refugees: a challenge?*, Kluwer Law International, The Hague, 1997, p. 58.
- G. Loescher, *The UNHCR and World Politics : A Perilous Path* O U P, 2001; I.C. Jackson, *The Refugee Concept in Group Situations* Kluwer Law International, La Haye, 1999
- G. S Goodwin-Gill & Jane McAdam, *The Refugee in International Law*, 3d ed (Oxford: Oxford University Press, 2007);
- J. C Hathaway, *The Law of Refugee Status* (Toronto: Butterworths, 1991) [*Hathaway, Refugee Status*];
- J. C. Hathaway, *The Rights of Refugees under International Law* (Cambridge: CUP, 2005) p. 75- 153;
- M. Foster, *International Refugee Law and Socio-economic Rights: Refuge from Deprivation* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007);
- P. Weis, "Legal Aspects of the Convention of 25 July 1951 Relating to the Status of Refugees" [1953] *Brit YB Int'l L* 478;
- S. Ogata, "Refugees in the 1990s: Changing Reality, Changing Response", lecture at Georgetown University on 25 June 1991, in Eduardo Arboleda, Ian Hoy, "The Convention Refugee Definition in the West: Disharmony of Interpretation and Application", in Selina Goulbourne, *Law and Migration*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1998, p. 77;

The legal issue in the field of refugee protection in the light of the 1951 Geneva Convention and 1967 Protocol of New York relating to the status of refugees

Summary

At the time of its adoption, on July 28, 1951, the Convention aimed to cope with the aftermath of the Second World War in Europe, even as the Cold War was taking hold. It was based on the strong will of the world community to ensure that the displacement and trauma caused by the persecutions and destructions of the war years cannot be repeated. Nevertheless, in the decades that followed, population movements increased, and the 1967 Protocol had to be adopted to broaden the scope of the Convention as the problem of displacement spread throughout the world. It is from these origins that the Convention derives its overtly humanitarian character, which guarantees the intrinsic validity of the fundamental concepts it contains. This article examines the international legal issue of protection of the refugees and also shall aim to answer whether international law, as a legal framework, has the necessary tools to effectively deal with refugee crises in general.

Problem prawny ochrony uchodźców w świetle Konwencji Genewskiej z 1951 roku i Protokół Nowojorski z 1967 roku w sprawie statutu uchodźców

Streszczenie

W momencie jej przyjęcia, w lipcu 1951 r., Konwencja miała na celu poradzić sobie z następstwami II wojny światowej w Europie, jak również w czasie, gdy trwała zimna wojna. Opierało się to na silnej woli społeczności międzynarodowej, aby zapobiec przesiedleniom i traumie spowodowanej prześladowaniami i zniszczeniami lat wojny. Niemniej jednak w następnych dziesięcioleciach ruchy ludności wzrosły, a Protokół z 1967 r. musiał zostać przyjęty w celu poszerzenia zakresu konwencji, ponieważ problem przemieszczenia rozprzestrzenił się na cały świat. Z tego właśnie źródła Konwencja czerpie jawnie humanitarny charakter, który gwarantuje wewnętrzną ważność podstawowych pojęć, które zawiera. W tym artykule przeanalizowano międzynarodową kwestię prawną ochrony uchodźców, a także starano się odpowiedzieć, czy prawo międzynarodowe, jako ramy prawne, dysponuje niezbędnymi narzędziami do skutecznego radzenia sobie z kryzysami uchodźców w ogóle.

ALEKSANDER GADKOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Prawa socjalne jako prawa człowieka***Social rights as human rights******Wprowadzenie******Introduction***

Umieędzynarodowienie w drugiej połowie XX w. problematyki praw człowieka było niewątpliwie jednym z najważniejszych elementów w procesie kodyfikacji i stopniowego rozwoju prawa międzynarodowego w ostatnich kilkudziesięciu latach. Międzynarodowe prawo praw człowieka stało się szybko i nadal pozostaje bardzo ważną dziedziną prawa międzynarodowego, a zasada poszanowania praw człowieka jest dzisiaj bez wątpienia jedną z fundamentalnych zasad tego prawa¹.

Rozwój prawa międzynarodowego jest zwykle ewolucyjny i bardzo powolny, a jego drogę od wieków wyznaczały normy zwyczajowe. W taki sposób rozwijały się wszystkie klasyczne dziedziny prawa międzynarodowego, żeby tylko tytułem przykładu wskazać na prawo dyplomatyczne, czy prawo konfliktów zbrojnych. Natomiast rozwój międzynarodowego prawa praw człowieka przebiegał i przebiega zupełnie inaczej. Prawo to przebyło bowiem krótką, ale niezwykle dynamiczną i burzliwą drogę w procesie, któremu trudno byłoby przypisać klasyczne cechy rozwoju ewolucyjnego.

Z uwagi na brak znaczących postanowień Karty Narodów Zjednoczonych na temat praw człowieka możemy przyjąć, że pierwszym krokiem na tej drodze była Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, uchwalona 10 grudnia 1948 r. jako rezolucja Ogólnego Zgromadzenia ONZ². Stanowiła ona bez wątpienia początek dynamicznego procesu internacjonalizacji praw człowieka zarówno w wymiarze prawnym, jak i politycznym. W opinii wielu autorów Deklaracja jest dla międzynarodowej ochrony praw człowieka tym, czym jest Karta Narodów Zjednoczonych dla współczesnego prawa międzynarodowego³. Pomimo tego, że jako rezolucja nie miała ona i nie ma – inaczej aniżeli umowa międzynarodowa, mocy wiążącej na gruncie prawa międzynarodowego, liczni autorzy

¹ Patrz np. I. Justyńska, *Zasada poszanowania praw człowieka w europejskim prawie wspólnotowym*, Toruń 2009, s. 43.

² Tekst Deklaracji patrz: A/Res. 217; tekst polski patrz: B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Toruń 1993, s. 18-24.

³ Np. R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2008, s. 67.

podkreślali, że była ona i pozostaje nadal „źródłem inspiracji i źródłem prawa”⁴. W dyskusji nad charakterem prawnym Deklaracji można znaleźć również stanowisko, że jej postanowienia mogą być uznawane bądź to za zwyczaj międzynarodowy, bądź za zasady ogólne prawa, stanowiące przecież w obu przypadkach źródła prawa międzynarodowego⁵. Deklaracja jest z pewnością swego rodzaju wyrazem moralnego zobowiązania przyjętego przez społeczność międzynarodową, a określone w niej standardy praw człowieka odnoszą się do wszystkich ludzi bez względu na rasę, kolor skóry, płeć, religię, poglądy, przekonania, narodowość i inne różnice⁶. Na podstawie tej Deklaracji zbudowano następnie cały system regulacji prawnych, określanych często mianem konstytucji praw człowieka. Zasadniczym i szczególnie ważnym elementem składowym tej konstytucji pozostają Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka, uchwalone przez Ogólne Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych 16 grudnia 1966 r. i poddane później procedurze ratyfikacyjnej, przez co uzyskały one walor prawny umowy międzynarodowej⁷. Regulacje te oparte są na podstawowym założeniu, które stanowi punkt wyjścia dla całej konstrukcji międzynarodowego prawa praw człowieka. Zostało ono wyraźnie i przekonująco sformułowane w preambule Deklaracji i obu Paktów w sposób, który dobrze wyraża ideę uniwersalizmu praw człowieka: „...uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie”. Należy zauważyć, że identyczne, albo bardzo podobne sformułowanie znajdziemy w tekstach wszystkich najważniejszych regulacji międzynarodowego prawa praw człowieka. Można w związku z tym powiedzieć, że międzynarodowe prawo praw człowieka, stanowiąc bardzo ważną część składową współczesnego prawa międzynarodowego, aspiruje do wyrażania uniwersalnych i ogólnoludzkich wartości, które mają zastosowanie do wszystkich ludzi i społeczeństw, pomimo oczywistych i widocznych w praktyce różnic, odnoszących się także do warunków ich życia, nawiązując przy tym do narodowych doświadczeń poszczególnych państw w dziedzinie poszanowania praw człowieka⁸.

Ewolucja międzynarodowego prawa praw człowieka w ostatnich kilkudziesięciu latach oznaczała i oznacza rozwijanie i wzbogacanie tego systemu normatywnego o nowe prawa człowieka, jak również o nowe środki ich promocji, a przede wszystkim o nowe, zinstytucjonalizowane i efektywne mechanizmy ich międzynarodowej ochrony, a zwłaszcza kontroli ich przestrzegania. Wyrazem tej tendencji rozwojowej

⁴ Tak pisał np. K. Vasak, *Le droit international des droits de l'homme*, RCADI 1974, vol. IV, s. 343.

⁵ M. Lubiszewski, *Kodyfikacja ochrony praw człowieka w systemie uniwersalnym*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010, s. 61.

⁶ E. Widawska, *Ochrona praw człowieka w systemach międzynarodowych*, w: L. Koba, W. Waclawczyk (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Warszawa 2009, s. 59.

⁷ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych; tekst polski patrz: Dz. U. 1977, Nr 38, poz. 167 i 169. Pierwszy z Paktów wszedł w życie 23 marca 1976 r. (postanowienia dotyczące art. 41 weszły w życie 26 marca 1979 r.), tekst: UNTS 999:171 i 1057:407; aktualna liczba stron – 169 państw, data ratyfikacji przez Polskę: 18 marca 1977 r. Drugi z Paktów wszedł w życie 3 stycznia 1976 r., tekst: UNTS 999:3; aktualna liczba stron – 166 państw, data ratyfikacji przez Polskę: 18 marca 1977 r.

⁸ Na temat uniwersalności praw człowieka i krytyki tej koncepcji patrz np. K. Przybyszewski, *Uniwersalność praw człowieka pod ostrzałem krytyki*, w: L. Koba, W. Waclawczyk (red.), op. cit., s. 31 i nast.

międzynarodowego prawa praw człowieka jest też koncepcja trzech, a dzisiaj już nawet czterech generacji praw człowieka. Ewolucja ta spowodowała również, że uniwersalny system międzynarodowej ochrony praw człowieka w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, którego podstawą pozostają wspomniane wyżej: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka, został w istotny sposób rozbudowany i wzbogacony o systemy regionalne. Wzorcowe dla systemów regionalnych międzynarodowej ochrony praw człowieka rozwiązania prawne i instytucjonalne znajdujemy w bardzo dobrze rozbudowanym systemie europejskim, opartym przede wszystkim na dorobku prawnym Rady Europy oraz – w wyraźnie mniejszej skali, w prawie Unii Europejskiej⁹.

Klasyfikacja praw człowieka ***Classification of human rights***

Na gruncie podstawowych regulacji normatywnych międzynarodowego prawa praw człowieka wyróżnia się tradycyjnie dwie kategorie praw człowieka, a więc po pierwsze: prawa obywatelskie i polityczne oraz po drugie: prawa gospodarcze, socjalne i kulturalne. Ta najbardziej popularna systematyka praw człowieka nie budzi zwykle większych kontrowersji, jako że *expressis verbis* wynika z tytułów obu Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka. Należy jednak odnotować, że zarówno w języku prawniczym, jak i prawnym używany jest termin: prawa społeczne, mający w istocie szersze znaczenie, bo obejmuje łącznie prawa gospodarcze (ekonomiczne), socjalne i kulturalne – tak, jak to zostało zapisane w art. 64-76 rozdziału II Konstytucji RP (wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne)¹⁰. Przykładem błędnego, zamiennego stosowania pojęć: prawa społeczne i prawa socjalne są urzędowe polskie tytuły niektórych regulacji normatywnych międzynarodowego prawa praw człowieka, jak np. powoływany wyżej Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, czy Europejska Karta Społeczna¹¹. Dla przykładu wiec, tłumaczenie na język tytułu traktatu, jakim jest *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* jako Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych wydaje się w oczywisty sposób nieadekwatne zarówno w kontekście językowym, jak i w świetle znaczenia przypisywanego określeniu: „*social*” w oryginalnym tekście Paktu. Zarówno w jednym, jak i w drugim kontekście chodzi bowiem o prawa związane z zaspokajaniem potrzeb materialnych człowieka, czy szerzej – członków społeczeństwa, w zakresie zapewnienia odpowiedniego standardu życia¹².

⁹ G. Michałowska, *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 91 i nast.

¹⁰ Patrz np. J. Oniszczyk, *Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne*, Warszawa 2005, s. 43 i nast.

¹¹ K. Łasak, *Prawa społeczne w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Warszawa 2013, s. 15, przypis 7.

¹² W niniejszym tekście używane więc będzie określenie: prawa socjalne z wyłączeniem sytuacji cytowania autentycznych tytułów regulacji prawnych w języku polskim, jak również z wyłączeniem dosłownych cytatów z literatury.

Obok tego kryterium klasyfikowania praw człowieka, odwołującego się do analizy standardów normatywnych, stanowiących zawartość ich katalogów, w literaturze prezentowana jest zwykle koncepcja trzech generacji tych praw, której autorem był K. Vasak¹³. Jak pisze B. Gronowska, istota tego podziału, jak również kategoria pojęciowa „generacja” mają odzwierciedlać przede wszystkim ewolucyjność praw człowieka, a także specyfikę ich historycznego rozwoju. Autorka podkreśla również, że istotnym elementem, który ta koncepcja eksponuje, jest ciekawa wizja dotycząca zmieniającej się roli państwa w stosunku do poszczególnych praw jednostki¹⁴.

W ujęciu tej koncepcji do praw pierwszej generacji należą prawa obywatelskie i polityczne, chroniące zarówno filozoficzny, jak również polityczny i społeczny światopogląd jednostek. Prawa obywatelskie, których historyczna geneza była najwcześniejsza i które oznaczały instrumenty prawne zabezpieczające jednostkę przed arbitralną ingerencją państwa w sferę klasycznej prywatności oraz prawa polityczne, które dały jednostce możliwości aktywnego funkcjonowania w obrębie struktur państwa, za czym szła konieczność wypracowania i rozbudowania odpowiednich instytucji i struktur przedstawicielskich. Oznacza to, że prawa pierwszej generacji, poprzez formułowanie zakazu arbitralnej ingerencji, eksponują przede wszystkim negatywne obowiązki państwa. Inne są natomiast historyczne korzenie praw człowieka zaliczanych do drugiej generacji. Prawa gospodarcze, socjalne i kulturalne wiążą się ściśle rozwojem gospodarczym i postępem technologicznym. Inaczej niż w przypadku praw pierwszej generacji, eksponują one przede wszystkim pozytywne obowiązki państwa, oznaczające jego aktywną postawę w zakresie stwarzania warunków, w których prawa wynikające z takiego rozwoju i postępu mogłyby być w pełni realizowane. Są więc one niejako przeciwstawiane państwu, mającemu obowiązek realizacji gospodarczych, socjalnych i kulturalnych potrzeb jednostek lub grup jednostek¹⁵.

W związku z tym podziałem praw człowieka na dwie pierwsze generacje B. Gronowska formułuje bardzo interesującą uwagę odnośnie do możliwości odniesienia tych generacji do kategorii wolności. Powołując się na reprezentatywną literaturę pisze ona, że prawa pierwszej generacji utożsamia się z „wolnością od” arbitralnej ingerencji państwa oraz z „wolnością do” ochrony ze strony państwa, natomiast prawa drugiej generacji określa się jako „wolności poprzez”, w sensie możliwości ich realizacji przez państwo i niezbędnych do tego, pozostających w ramach możliwości państwa, środków materialnych¹⁶.

W sytuacji, w której dwie pierwsze generacje praw człowieka obejmują prawa kierowane do indywidualnie określonych adresatów, trzecia generacja obejmuje prawa określane jako solidarnościowe, albo kolektywne, czy zbiorowe, których adresatem jest ludzkość jako całość. W tradycyjnym katalogu tych praw znajdujemy: prawo do pokoju,

¹³ Szerzej patrz: K. Vasak, *Le droit international des droits de l'homme*, *Revue des Droits de l'Homme* 1972, vol. 1, p. 43 oraz K. Drzewicki, *Trzecia generacja praw człowieka*, *Sprawy Międzynarodowe* 1983, nr 10, s. 83.

¹⁴ B. Gronowska, op. cit., s. 222. Autorka zwraca również uwagę na fakt, że niektórzy przedstawiciele doktryny proponują kategorię alternatywną dla generacji praw człowieka pod postacią „rodzin” praw człowieka.

¹⁵ K. Łasak, op. cit., s. 46.

¹⁶ *Ibidem*, s. 223.

prawo do rozwoju, prawo do środowiska, czy prawo do wspólnego dziedzictwa ludzkości. Są to więc prawa, których zakres podmiotowy jest diametralnie różny od poprzednich, a zarazem prawa, do których wyodrębnienia w postaci oddzielnej generacji część doktryny podchodzi z widoczną rezerwą, zwłaszcza z uwagi na brak środków i procedur efektywnej kontroli międzynarodowej w procesie ich implementacji¹⁷. Należy w związku z tym zauważyć, że skuteczna implementacja norm międzynarodowego prawa praw człowieka, niezależnie od kategorii regulowanych w nich praw i wolności, zależy w znacznej mierze od efektywnego funkcjonowania przewidzianych w traktatach instytucji i mechanizmów kontroli międzynarodowej. Inni autorzy podkreślają natomiast fakt, że sama istota praw trzeciej generacji wskazuje niewątpliwie na to, że to właśnie one mogą stanowić *conditio sine qua non* pełnej realizacji praw dwóch pierwszych generacji. Sygnalizując koncepcję trzech generacji praw człowieka należy pamiętać o nowej propozycji rozszerzenia tej konstrukcji o prawa generacji czwartej, które obejmować mają prawa mniejszości narodowych. W praktyce traktatowej organizacji międzynarodowych, w tym zwłaszcza Rady Europy, spotykamy bowiem coraz więcej regulacji prawnych odnoszących się do tych praw. Tytułem przykładu można wskazać na: Europejską Konwencję Ramową Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych z 1995 r.¹⁸ oraz Europejską Kartę Języków Regionalnych lub Mniejszościowych Rady Europy z 1992 r.¹⁹

Kończąc uwagi na temat klasyfikacji praw człowieka wspomnieć należy o jeszcze jednej konstrukcji doktrynalnej w tym zakresie, odwołującej się do adresatów praw człowieka, zaliczanych – z jednej strony do dwóch pierwszych generacji tych praw oraz do generacji trzeciej – z drugiej strony. W konstrukcji tej wyróżnia się prawa indywidualne i prawa zbiorowe (kolektywne). W międzynarodowym prawie praw człowieka znajdujemy bowiem normy adresowane zarówno do człowieka jako jednostki, jak również normy adresowane do grup jednostek. Oddzielne regulacje międzynarodowe określają np. prawa dzieci²⁰, czy prawa kobiet²¹.

Pisząc o tym, nie można nadto zapomnieć o klasyfikacji praw człowieka z uwagi na jakość ochrony prawnej, a więc na prawa derogowane i niederogowane, a więc takie, które podlegają derogacji i takie, których derogować nie można. Skoro derogacja oznacza możliwość czasowego odstąpienia od obowiązku pełnego przestrzegania niektórych standardów podlegających ochronie, to w literaturze mówi się w związku z tym o prawach fundamentalnych, albo prawach absolutnych – z jednej strony i o pozostałych prawach – z drugiej²². Interesującą cechą regulacji normatywnych międzynarodowego prawa praw człowieka jest to, że określone w nich zbiory praw niederogowanych często nie pokrywają się ze sobą, aczkolwiek ich katalog ulega ciągłemu poszerzaniu. Warto więc, tytułem

¹⁷ Np. R. Kuźniar, op. cit., s. 50.

¹⁸ Tekst patrz: European Treaty Series No. 157.

¹⁹ Tekst patrz: European Treaty Series No. 148.

²⁰ Konwencja o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 r., tekst patrz: UNTS 1577:3; tekst polski: Dz. U. 1991, Nr 1209, poz. 526.

²¹ Konwencja w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1974 r., tekst patrz: UNTS 1249:13; tekst polski: Dz. U. 1982, Nr 10, poz. 171.

²² Np. B. Gronowska, op. cit., s. 220 i nast.

przykładu podkreślić, że np. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności do katalogu takich praw zaliczyła: prawo do życia (art. 2), zakaz tortur (art. 3), zakaz niewolnictwa i poddaństwa (art. 4) oraz zakaz retroakcji prawa karnego (art. 7), a Protokół Dodatkowy nr 7 z 1984 r. dodał zasadę *ne bis in idem*. Z kolei w postanowieniach Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 4 ust. 2) katalog ten uzupełniają: zakaz niewoli za długi (art. 11), zasada uznawania osobowości prawnej (art. 16) oraz wolność myśli, sumienia i religii (art. 18).

Prawa socjalne i ich konstrukcja normatywna ***Social rights and their normative construction***

Niezależnie od przyjmowania różnych koncepcji klasyfikacji praw człowieka należy podkreślić, że szczególną kategorią praw chronionych w uniwersalnych i regionalnych regulacjach międzynarodowego prawa praw człowieka są prawa socjalne, zaliczane tradycyjnie do praw człowieka drugiej generacji. Regulacje normatywne międzynarodowego prawa praw człowieka nie tylko określają bogaty katalog chronionych praw socjalnych, ale również ustanawiają odpowiednie mechanizmy kontrolne wykorzystywane w procesie ich implementacji. W ramach takich procedur kontrolnych funkcjonują specjalne organy kontrolne, powszechnie określane jako organy traktatowe, wyposażone przez państwa-strony w indywidualne kompetencje kontrolne, w tym również w kompetencje quasi-sądowe, a nawet sądowe²³.

Nie ulega wątpliwości, że niezależnie od przyjmowanych kryteriów klasyfikacji praw człowieka, ranga praw socjalnych w systemie normatywnym międzynarodowego prawa praw człowieka jest w oczywisty sposób wysoka. Jest to zrozumiałe, jako że prawa socjalne, uzupełniane przez prawa gospodarcze (ekonomiczne) i kulturalne tworzą właściwe warunki egzystencji współczesnego człowieka. Można nawet pójść dalej i sformułować tezę, że z punktu widzenia skutecznej możliwości realizacji zapewnienia przyrodzonej godności ludzkiej oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej, od którego to stwierdzenia wychodzą wszystkie najważniejsze regulacje normatywne międzynarodowego prawa praw człowieka, prawa socjalne mają fundamentalne znaczenie. Prawa te dotyczą przecież najbardziej podstawowych spraw bytowych każdego człowieka, a więc zwłaszcza zabezpieczenia jego bytu materialnego, ale także wszechstronnego rozwoju fizycznego i duchowego²⁴. Nawiązując do klasycznego podziału praw człowieka na prawa trzech generacji oraz do wzajemnych zależności pomiędzy nimi można sformułować tezę, że tak jak właściwa realizacja praw człowieka klasyfikowanych jako prawa kolektywne stanowi istotną gwarancję realizacji praw indywidualnych, tak jak w ramach praw indywidualnych właściwa realizacja praw społecznych, a zwłaszcza socjalnych stanowi istotną gwarancję realizacji praw obywatelskich i politycznych.

²³ Szerzej patrz: A. Gadkowski, Les réclamations collectives dans le système de la Charte sociale européenne, Cahiers Genevois et Romands de Sécurité Sociale 2011, nr 46, s. 39

²⁴ Szerzej patrz np. B. Banaszak, Prawa jednostki i system ich ochrony, Wrocław 1995, s. 17.

Gdyby chcieć określić normatywną konstrukcję praw socjalnych, to należałoby wyjść od stwierdzenia, że w tej konstrukcji możemy wyróżnić cztery następujące elementy składowe: podmiot uprawniony, podmiot zobowiązany, przedmiot oraz metody implementacji²⁵.

Uprawnionym z tytułu praw socjalnych jest każdy – osoby fizyczne, jak również podmioty tworzone przez osoby fizyczne. Uprawniona osoba fizyczna to każdy, niezależnie od jego indywidualnego statusu określanego przez płeć, wykształcenie, wyuczony czy wykonywany zawód itp. Chociaż prawa socjalne mają co do zasady charakter praw indywidualnych, to mogą być one wykonywane zarówno przez jednostkę, jak również przez organizacje społeczne, czy inne podmioty zbiorowe. Mogą więc być samoistnie wykonywane np. przez reprezentujące interesy zrzeszonych pracowników związku zawodowe lub określone organizacje pozarządowe, zarówno międzynarodowe, jak i krajowe²⁶.

Konstrukcja normatywna praw socjalnych, podobnie jak i innych praw społecznych oznacza negatywne obowiązki po stronie państwa, jako podmiotu zobowiązanego. Takie negatywne obowiązki wymagają od państwa poszanowania praw socjalnych wynikających lub wywodzonych z postanowień konkretnej umowy międzynarodowej. Obowiązek taki ma zapobiegać nieuzasadnionej ingerencji w proces ich faktycznego urzeczywistniania w praktyce. Konstrukcja ta oznacza jednak również realizację przez państwo pozytywnego obowiązku, a więc obowiązku podjęcia wszystkich możliwych i dostępnych działań w celu zabezpieczenia tych praw, jak również zapewnienia ich realizacji i zagwarantowania ich ochrony. Ten ostatni obowiązek implikuje odpowiedzialność państwa za działania podlegających jego jurysdykcji podmiotów, powodujące pozbawianie podmiotów uprawnionych możliwości korzystania z ich praw.

Kolejny element konstrukcji normatywnej praw socjalnych, a więc zakres przedmiotowy, został bardzo szeroko zakreślony w normach międzynarodowych. Jako szczególnie ważny element składowy praw społecznych, a więc praw człowieka drugiej generacji, prawa socjalne – wyodrębniane z uwagi na ich socjalny przedmiot, chronią podstawowe z punktu widzenia egzystencji człowieka wartości, szczególnie ważne w związku z pozostawaniem i funkcjonowaniem człowieka w ramach społeczeństwa i niezbędne dla właściwej realizacji praw obywatelskich i politycznych²⁷. Nie istnieje przecież hermetyczny rozdział pomiędzy socjalną, czy szerzej społeczną, a sferą polityczną. Wręcz przeciwnie, uzupełniają się one wzajemnie, a współzależności pomiędzy nimi są

²⁵ Pisze o tym K. Łasak, op. cit., s. 45 i nast.

²⁶ Np. podmioty uprawnione do składania skarg zbiorowych do Europejskiego Komitetu Praw Społecznych. Na mocy postanowień art. 1 Protokołu Dodatkowego z 1995 r. skargi zbiorowe mogą składać podmioty uprawnione w sytuacjach niezadowolającego stosowania postanowień Europejskiej Karty Społecznej przez państwa-strony. Krąg tych podmiotów, które mają czynną legitymację do wniesienia skargi, jest następujący: określone międzynarodowe organizacje pozarządowe, reprezentatywne krajowe organizacje pracodawców i pracowników, reprezentatywne krajowe organizacje pozarządowe; szerzej patrz np. A. Gadkowski, Europejski Komitet Praw Społecznych w systemie organów traktatowych międzynarodowej ochrony praw człowieka, *Adam Mickiewicz University Law Review* 2014, nr 3, s. 71 i nast.

²⁷ L. Garlicki, Prawa socjalne w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, *Przegląd Sejmowy* 1995, nr 2(10), s. 57.

niezwykle bogate i zróżnicowane. Dobrym przykładem na uzasadnienie tezy o szerokim i bogatym zakresie przedmiotowym praw socjalnych może być prawo zabezpieczenia społecznego, którego regulacje normatywne, zarówno międzynarodowe, jak i krajowe, określają szeroki katalog zróżnicowanych i podlegających ochronie ryzyk socjalnych²⁸.

W konstrukcji normatywnej praw socjalnych, podobnie zresztą jak innych praw człowieka, szczególnie ważną rolę odgrywają metody ich implementacji, a zwłaszcza metody i instrumenty kontroli ich realizacji w praktyce. Implementacja taka odbywa się zarówno w płaszczyźnie krajowej, jak i międzynarodowej. Ta druga płaszczyzna pozwala zweryfikować prawidłowość implementacji zobowiązań międzynarodowych w dziedzinie praw człowieka i podstawowych wolności, gdy chodzi o ich krajową implementację legislacyjną i praktyczną. Jest to szczególnie ważna konsekwencja kwalifikowania praw socjalnych jako międzynarodowo chronionych praw człowieka. Ustanawianie międzynarodowych standardów ochrony praw socjalnych powoduje w konsekwencji ich uznanie za standardy zasługujące na taką samą ochronę prawną, jaką traktaty międzynarodowego prawa praw człowieka gwarantują prawom obywatelskim i politycznym. A. Świątkowski podkreśla w związku z tym, że zapewnienie prawom socjalnym skutecznej ochrony międzynarodowej jest szczególnie ważne w sytuacji, w której dominujące współcześnie procesy globalizacji w różnych dziedzinach życia zagrażają prawidłowej realizacji tych praw, szczególnie ważnych z punktu widzenia egzystencji każdego człowieka²⁹.

W tym kontekście warto podkreślić, że kompetencje międzynarodowych organów kontrolnych w procesie implementacji norm międzynarodowych mają charakter uzupełniający w tym sensie, że wspierają pierwszoplanową rolę państwa i jego organów w tym procesie. Rola tych organów koncentruje się w przede wszystkim na zapewnieniu przestrzegania i wykonywania przez państwa ich zobowiązań z tytułu pozostawania stronami odpowiednich traktatów. Należy przy tym zauważyć, że na gruncie prawa międzynarodowego funkcjonują zróżnicowane systemy ochrony praw człowieka co oznacza, że poza uniwersalnym systemem takiej ochrony, a więc systemem Organizacji Narodów Zjednoczonych, funkcjonują dobrze rozbudowane i zwykle bardzo efektywne systemy regionalne³⁰. Analizując normy i instytucje międzynarodowego prawa praw człowieka na poziomie uniwersalnym i regionalnym można zauważyć, że w praktyce implementacji jego norm ochrona podstawowych praw i wolności jest często silniejsza i bardziej rozbudowana w systemach regionalnych. Nie ma więc żadnego powodu aby kwestionować, a nawet kontestować potrzebę rozbudowywania i udoskonalania takich regionalnych systemów międzynarodowej ochrony praw człowieka, w ramach których

²⁸ Piszą o tym szeroko G. Uścińska, *Europejskie standardy zabezpieczenia społecznego a współczesne rozwiązania polskie*, Warszawa 2005 i K. Ślęzak, *Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego*, Warszawa 2012.

²⁹ A. Świątkowski, *Ochrona praw człowieka w świetle przepisów prawa pracy i zabezpieczenia społecznego*, w: A. Świątkowski (red.), *Ochrona praw człowieka w świetle przepisów prawa pracy i zabezpieczenia społecznego*. Referaty i wystąpienia zgłoszone na XVII Zjazd Katedr/Zakładów Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, Kraków 7-9 maja 2009 r., Warszawa 2009, s. 5 i nast.

³⁰ B. Gronowska, *Instytucjonalne gwarancje ochrony praw człowieka*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, op. cit., s. 129 i nast.

funkcjonują rozwiązania prawne dobrze oddające istotę i charakter współpracy regionalnej. Najlepszym przykładem takich efektywnych regionalnych regulacji normatywnych w dziedzinie międzynarodowej ochrony praw człowieka jest system Rady Europy, a więc zarówno system Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, jak i system Europejskiej Karty Społecznej³¹.

Uniwersalny system kontrolny oparty jest, co do zasady, na dwóch filarach. Pierwszy z tych filarów ma charakter wyraźnie polityczny i ma swoje źródło w postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych. Jego organem kontrolnym jest Rada Praw Człowieka, która w 2006 r. zastąpiła działającą od 1946 r. Komisję Praw Człowieka i która jest organem pomocniczym Zgromadzenia Ogólnego³². Rada Praw Człowieka ma swoją siedzibę w Genewie i składa się z 47 członków wybieranych przez to Zgromadzenie według klucza geograficznego oraz oceny osiągnięć państw w dziedzinie promocji i ochrony praw człowieka³³. Oprócz działalności na rzecz szeroko pojmowanej promocji praw człowieka oraz dialogu i współpracy w tej dziedzinie Rada realizuje szczegółowe zadania, określone w pkt 5 powołującej ją do życia rezolucji Ogólnego Zgromadzenia. Do najważniejszych jej zadań należy przedstawianie rekomendacji na forum Zgromadzenia na temat dalszego rozwoju międzynarodowego prawa praw człowieka oraz wspieranie realizacji zobowiązań podjętych przez państwa w zakresie przestrzegania praw człowieka. Rada przejęła wcześniejszy system specjalnych procedur kontrolnych stosowanych w czasie działalności Komisji Praw Człowieka, a także dysponuje nowym mechanizmem w tej dziedzinie, czyli mechanizmem powszechnych, okresowych przeglądów, którymi objęte są wszystkie państwa członkowskie ONZ³⁴. Takie okresowe przeglądy mają charakter uzupełniający do procedur funkcjonujących już w ramach działalności innych organów traktatowych, a niewątpliwym pozytywnym skutkiem ich uruchomienia jest stworzenie kolejnego, ważnego forum dyskusji nad problematyką praw człowieka zarówno w ramach całej społeczności międzynarodowej, jak również w poszczególnych państwach³⁵.

Drugi z kolei filar systemu uniwersalnego jest określany mianem traktatowego. Jest on więc – w przeciwieństwie do filaru politycznego – filarem prawnym. Wynika to zwłaszcza z faktu, że w jego ramach znajdujemy specjalne organy kontrolne, nazywane

³¹ Patrz np. A. Gadkowski, *Prawa socjalne w systemie Europejskiej Karty Społecznej*, w: Z. Dziemianko, Z. Stach, *Bezpieczeństwo i prawa człowieka w badaniach młodych naukowców*, Poznań 2014, s. 73 i nast.

³² Patrz rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ o utworzeniu Rady Praw Człowieka z 15 marca 2006 r. (A/RES/60/251).

³³ Warto podkreślić, że Polska została wybrana do pierwszego składu Rady w 2006 r. Ta pierwsza kadencja Polski została w drodze losowania określona na rok. Natomiast kolejna kadencja Polski w Radzie upłynęła z końcem 2013 r. Warto podkreślić ponadto, że Polska sprawowała rotacyjne roczne przewodnictwo w Radzie w 2013 r.

³⁴ Tytułem przykładu można zauważyć, że sprawozdanie Polski było przedmiotem dyskusji w czasie pierwszego okresowego przeglądu dokonanego przez Grupę Roboczą Rady Praw Człowieka do Spraw Okresowego Przeglądu na 1 sesji w terminie: 7-18 kwietnia 2008 r., a kolejne było przedmiotem dyskusji w czasie przeglądu dokonywanego przez Grupę na jej 13 sesji w terminie: 21 maja-4 czerwca 2012 r., sprawozdania Polski patrz dokumenty Rady: A/HRC/WG.6/1/POL/1 oraz A/HRC/WG.6/13/POL/1.

³⁵ Literatura na temat Rady patrz np. A. Bieńczyk-Missala, *Rada Praw Człowieka ONZ – wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej*, *Polski Przegląd Dyplomatyczny* 2006, nr 4, s. 33-47; R. Wieruszewski, *Reforma systemu ochrony praw człowieka ONZ – Rada Praw Człowieka*, *Biuletyn PISM* 2005, nr 94, s. 1 i nast. oraz H. Upton, *The Human Rights Council: First Impressions and Future Challenges*, *Human Rights Law Review* 2007, vol. 7, s. 29-39.

organami traktatowymi³⁶. Organy takie zostały utworzone w ramach systemów traktatowych Organizacji Narodów Zjednoczonych, a każdy z nich ma wyraźną podstawę prawną, jaką stanowi konkretna wielostronna umowa międzynarodowa³⁷. Aktualnie funkcjonuje dziewięć takich organów traktatowych, ustanowionych z reguły na mocy postanowień odpowiedniej konwencji międzynarodowej³⁸. Pośród nich znajdujemy Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (CESCR), który nie został jednak ustanowiony bezpośrednio w postanowieniach Paktu. Państwom nie udało się bowiem osiągnąć porozumienia w tej sprawie, stąd w postanowieniach Paktu nie znajdziemy takich, które kreowałyby zinstytucjonalizowany i skuteczny system monitorowania jego stosowania w praktyce, w którym pierwszoplanową rolę odgrywałby odpowiedni organ traktatowy. W tej sytuacji Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych został ustanowiony na mocy postanowień rezolucji Rady Gospodarczej i Społecznej ONZ z dnia 28 maja 1985 r.³⁹ Fakt, że został on ustanowiony na podstawie postanowień innych niż umowa międzynarodowa nie ma większego praktycznego znaczenia i CESCR jest powszechnie zaliczany do organów traktatowych w dziedzinie międzynarodowej ochrony praw człowieka w systemie ONZ. Pierwsza sesja Komitetu odbyła się w 1987 r. W skład Komitetu wchodzi 18 ekspertów wybieranych przez Radę Gospodarczą i Społeczną ONZ⁴⁰.

Odpowiednie organy traktatowe znajdujemy również w regionalnych systemach międzynarodowej ochrony praw człowieka. Najlepszym przykładem takiego systemu regionalnego jest regionalny system europejski, a zwłaszcza jego najbardziej charakterystyczna część składowa, jaką jest system międzynarodowej ochrony praw człowieka w ramach Rady Europy. Najważniejszą regulacją normatywną w ramach systemu Rady Europy jest bez wątpienia Konwencja o Ochronie Praw Człowieka

³⁶ A. Gadkowski, Funkcje kontrolne organów traktatowych w dziedzinie międzynarodowej ochrony praw człowieka na przykładzie Europejskiego Komitetu Praw Społecznych, *Zeszyty Naukowe WSHiU w Poznaniu* 2015, nr 31, s. 23 i nast.

³⁷ Szerzej patrz np. R. Wieruszewski, ONZ-owski system ochrony praw człowieka, w: B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wojtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2005, s. 61 i nast.

³⁸ Są to aktualnie: Komitet Praw Człowieka (CCPR) – organ traktatowy w ramach Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r., Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (CESCR) – organ traktatowy w ramach Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r., Komitet do Spraw Eliminacji Dyskryminacji Rasowej (CERD) – organ traktatowy Konwencji w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7 marca 1966 r., Komitet do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) – organ traktatowy Konwencji w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1979 r., Komitet Przeciwko Torturom (CAT) – organ traktatowy Konwencji przeciwko torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu z 10 grudnia 1984 r. (od 2006 r., działa także Podkomitet Zapobiegania Torturom – SPT), Komitet Praw Dziecka (CRC) – organ traktatowy Konwencji o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 r., Komitet do Spraw Pracowników Migrujących (CMW) – organ traktatowy Konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i ich rodzin z 18 grudnia 1990 r., Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych (CRPD) – organ traktatowy Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych z 30 marca 2006 r., i Komitet do Spraw Wymuszonych Zaginięć (CED) – organ traktatowy Konwencji o ochronie wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem z 20 grudnia 2006 r.

³⁹ ECOSOC Res. 1985/17.

⁴⁰ Polskim członkiem Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych jest Profesor Z. Kędzia, a wcześniej jego członkiem był Profesor A. Rzepliński.

i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r.⁴¹ Konwencja ta, inspirowana postanowieniami Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka stanowi wraz z protokołami dodatkowymi, najbardziej zaawansowany system regionalnej ochrony praw człowieka, dysponujący środkami efektywnej kontroli międzynarodowej, włącznie z procedurami sądowymi w ramach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁴². Według pierwotnych postanowień Konwencji funkcje kontrolne wykonywały trzy instytucje: utworzona w 1954 r. Europejska Komisja Praw Człowieka, utworzony w 1959 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka i Komitet Ministrów Rady Europy. Ten system kontrolny uległ istotnej zmianie na mocy postanowień Protokołu 11 do Konwencji, dotyczącego przekształcenia mechanizmu kontrolnego ustanowionego przez Konwencję. Został on podpisany 11 maja 1994 r., a wszedł w życie 1 listopada 1998 r.⁴³ Polska ratyfikowała ten Protokół 20 maja 1997 r.⁴⁴

Szczególnie interesujący i efektywny system kontrolny, który przeszedł wyraźną ewolucję, przewiduje najważniejsza europejska regionalna regulacja normatywna w dziedzinie praw socjalnych – Europejska Karta Społeczna. Pierwotny system kontrolny, przewidziany w postanowienia części IV Karty z 1961 r. (art. 21-29), a przewidujący sprawozdania państw, został zmodyfikowany w postanowieniach Protokołu Zmieniającego z 1991 r., a następnie w postanowieniach Protokołu Dodatkowego z 1995 r. Od tej modyfikacji pierwszorzędą i najbardziej rozpoznawalną cechą systemu kontrolnego w systemie Karty jest instytucja skarg zbiorowych. Wprowadzając ten instrument kontrolny, Protokół przyznał międzynarodowym i krajowym organizacjom pracodawców i pracowników oraz określonym organizacjom pozarządowym prawo wnoszenia skarg na państwa członkowskie Rady Europy – strony Karty i Protokołu, w sytuacjach niezgodnego z przyjętymi standardami wykonywania przez nie przyjętych zobowiązań⁴⁵.

Uwagi końcowe

Concluding remarks

Prawa socjalne zajmują bez wątpienia szczególnie ważne miejsce w katalogu współczesnych praw człowieka. Zarówno istota, jak i konstrukcja normatywna praw socjalnych pozwalają na ich wyodrębnienie jako praw szczególnie ważnych z punktu widzenia ochrony szczególnej wartości, jaka jest godność człowieka, eksponowana we wszystkich traktatach i deklaracjach międzynarodowego prawa praw człowiek. Pamiętać jednak należy o ścisłej współzależności pomiędzy poszczególnymi kategoriami praw człowieka w ramach wskazanej wyżej ich klasyfikacji. Ta współzależność wynika w dużej mierze z idei jedności i niepodzielności wszystkich praw człowieka i podstawowych

⁴¹ Tekst Konwencji patrz: Dz. U. 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm. W stosunku do Polski Konwencja weszła w życie 19 stycznia 1993 r. Natomiast 1 maja 1993 r. weszły w życie w stosunku do Polski dwie deklaracje uznające kompetencje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

⁴² Szerzej patrz np. M. A. Nowicki, Wokół Konwencji Europejskiej, Warszawa 2009.

⁴³ Tekst Protokołu: European Treaty Series No. 155.

⁴⁴ Tekst polski patrz: Dz. U. 1998, Nr 147, poz. 962.

⁴⁵ A. Gadkowski, Europejski Komitet..., op. cit., s. 71 i nast.

wolności. Niektórzy autorzy określają ją jako „zasadę holistyczną”, a więc taką, która preferuje całościowe badanie problematyki praw człowieka⁴⁶.

Zasada ta opiera się na założeniu, że wszystkie prawa człowieka są powszechne, niepodzielne i współzależne niezależnie od tego, czy kwalifikujemy je jako prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, socjalne, czy kulturalne, jak również niezależnie od tego, czy są adresowane do podmiotów indywidualnych czy kolektywnych. Zasada ta jest reprezentatywna dla współczesnego międzynarodowego prawa praw człowieka. Po wielu latach sporów politycznych została ona jednoznacznie wyrażona w Deklaracji Wiedeńskiej i Programie Działania Światowej Konferencji Praw Człowieka, przyjętej przez konsensus 25 czerwca 1993 r.⁴⁷ Deklaracja, nawiązując wyraźnie do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka wychodzi z założenia, że: „wszystkie prawa człowieka wywodzą się z godności osoby ludzkiej i przyrodzonej osobie ludzkiej wartości oraz, że osoba ludzka jest głównym podmiotem praw człowieka i podstawowych wolności...”. Na tej podstawie Deklaracja stanowi jednoznacznie w pkt 5, że: „Wszystkie prawa człowieka są powszechne, niepodzielne, współzależne i powiązane ze sobą. Społeczność międzynarodowa musi traktować prawa człowieka jako całość, w sprawiedliwy i równy sposób, na tej samej płaszczyźnie i z jednakową uwagą. Pamiętając o znaczeniu narodowej i regionalnej specyfiki oraz różnorodnych historycznych, kulturalnych i religijnych uwarunkowaniach, obowiązkiem Państw – bez względu na ich systemy polityczne, gospodarcze i kulturalne – jest popieranie i ochrona wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności”⁴⁸.

Zasada współzależności i niepodzielności wszystkich praw człowieka, jak również sama natura praw człowieka, które wynikają z przyrodzonej godności człowieka, uzasadniają tezę o monistycznym systemie tych praw. W tym systemie jednakowo ważne miejsce zajmują zarówno prawa obywatelskie i polityczne, jak i prawa gospodarcze, socjalne i kulturalne, niezależnie do jakiej, wypracowanej przez doktrynę, generacji lub rodziny praw człowieka będą zaliczane.

Literatura

Bibliography

Banaszak B., Prawa jednostki i system ich ochrony, Wrocław 1995.

Banaszak B., Bisztyga A., Complak K., Jabłoński M., Wieruszewski R., Wojtowicz K., System ochrony praw człowieka, Kraków 2005.

Bieńczyk-Missala A., Rada Praw Człowieka ONZ – wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej, Polski Przegląd Dyplomatyczny 2006, nr 4.

⁴⁶ Nazwa pochodzi od greckiego holos – cały. Pisze o tym K. Drzewicki, Prawa socjalne w Radzie Europy, w: H. Machińska (red.), Polska i Rada Europy 1990-2002, Warszawa 2002, s. 134.

⁴⁷ G. K. Chatton, L'harmonisation des pratiques jurisprudentielles de la Cour Européenne des Droits de l'Homme et du Comité Européen des Droits sociaux: une évolution discrète, w: Ch. Chappuis, B. Foex, T. Kadner Graziano, (red.), L'harmonisation internationale du droit, Zurych 2007, p.47.

⁴⁸ Tekst patrz: A/CONF.157/24

- Chatton G. K., *L'harmonisation des pratiques jurisprudentielles de la Cour Européenne des Droits de l'Homme et du Comité Européen des Droits sociaux: une évolution discrète*, w: Chappuis Ch., Foex B., Kadner Graziano T. (red.), *L'harmonisation internationale du droit*, Zurych 2007.
- Chappuis Ch., Foex B., Kadner Graziano T. (red.), *L'harmonisation internationale du droit*, Zurych 2007.
- Drzewicki K., *Prawa socjalne w Radzie Europy*, w: Machińska H. (red.), *Polska i Rada Europy 1990-2002*, Warszawa 2002.
- Drzewicki K., *Trzecia generacja praw człowieka*, *Sprawy Międzynarodowe* 1983, nr 10.
- Gadkowski A., *Europejski Komitet Praw Społecznych w systemie organów traktatowych międzynarodowej ochrony praw człowieka*, *Adam Mickiewicz University Law Review* 2014, nr 3.
- Gadkowski A., *Funkcje kontrolne organów traktatowych w dziedzinie międzynarodowej ochrony praw człowieka na przykładzie Europejskiego Komitetu Praw Społecznych*, *Zeszyty Naukowe WSHiU w Poznaniu* 2015, nr 31.
- Gadkowski A., *Les réclamations collectives dans le système de la Charte sociale européenne*, *Cahiers Genevois et Romands de Sécurité Sociale* 2011, nr 46.
- Gadkowski A., *Prawa socjalne w systemie Europejskiej Karty Społecznej*, w: Dziemianko Z., Stach W., *Bezpieczeństwo i prawa człowieka w badaniach młodych naukowców*, Poznań 2014.
- Garlicki L., *Prawa socjalne w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, *Przegląd Sejmowy* 1995, nr 2(10).
- Gronowska B., *Instytucjonalne gwarancje ochrony praw człowieka*, w: Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010.
- Gronowska B., Jasudowicz T., Mik C., *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Toruń 1993.
- Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010.
- Justyńska I., *Zasada poszanowania praw człowieka w europejskim prawie wspólnotowym*, Toruń 2009.
- Koba L., Waclawczyk W., (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Warszawa 2009.
- Kuźniar R., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2008.
- Lubiszewski M., *Kodyfikacja ochrony praw człowieka w systemie uniwersalnym*, w: Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010.
- Łasak K., *Prawa społeczne w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Warszawa 2013.
- Michałowska G., *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.

- Oniszczyk J., Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne, Warszawa 2005.
- Przybyszewski K., Uniwersalność praw człowieka pod ostrzałem krytyki, w: Koba L., Waclawczyk W., (red.), Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy, Warszawa 2009.
- Ślebzak K., Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego, Warszawa 2012.
- Świątkowski A., Ochrona praw człowieka w świetle przepisów prawa pracy i zabezpieczenia społecznego, w: Świątkowski A., (red.), Ochrona praw człowieka w świetle przepisów prawa pracy i zabezpieczenia społecznego. Referaty i wystąpienia zgłoszone na XVII Zjazd Katedr/Zakładów Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, Kraków 7-9 maja 2009 r., Warszawa 2009.
- Świątkowski A., (red.), Ochrona praw człowieka w świetle przepisów prawa pracy i zabezpieczenia społecznego. Referaty i wystąpienia zgłoszone na XVII Zjazd Katedr/Zakładów Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, Kraków 7-9 maja 2009 r., Warszawa 2009.
- Upton H., The Human Rights Council: First Impressions and Future Challenges, Human Rights Law Review 2007, vol. 7.
- Wieruszewski R., ONZ-owski system ochrony praw człowieka, w: Banaszak B., Bisztyga A., Complak K., Jabłoński M., Wieruszewski R., Wojtowicz K., System ochrony praw człowieka, Kraków 2005.
- Uścińska G., Europejskie standardy zabezpieczenia społecznego a współczesne rozwiązania polskie, Warszawa 2005.
- Upton H., The Human Rights Council: First Impressions and Future Challenges, Human Rights Law Review 2007, vol. 7.
- Widawska E., Ochrona praw człowieka w systemach międzynarodowych, w: Koba L., Waclawczyk W., (red.), Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy, Warszawa 2009.
- Vasak K., Le droit international des droits de l'homme, Revue des Droits de l'Homme 1972, vol. 1.
- Vasak K., Le droit international des droits de l'homme, RCADI 1974, vol. IV.

Prawa socjalne jako prawa człowieka

Streszczenie

Współczesny katalog praw człowieka i podstawowych wolności jest bardzo rozbudowany. Ważne miejsce w tym katalogu zajmują prawa socjalne, które zostały uregulowane w oddzielnych umowach międzynarodowych, zarówno o charakterze uniwersalnym, jak i regionalnym. Artykuł prezentuje istotę i konstrukcję normatywną tych praw oraz ich relacje z innymi prawami człowieka.

Social rights as human rights

Summary

The contemporary catalogue of human rights and fundamental freedoms is well developed. The special place in this catalogue is devoted to social rights, which have been specified in separate international agreements, both of a universal and regional nature. The article presents the essence and normative construction of these rights and their relation with other human rights.

TOMASZ PIASECZNY

Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu

Rozwój gospodarczy gminy i powiatu grodzkiego Konin na przykładzie strategii rozwoju firmy Chemat sp. z o. o.

The economic development of Konin borough and county on the basis of the strategy of development of the Chemat sp.z.o.o. company.

Wprowadzenie***Introduction***

Na całym świecie możemy obserwować nieustanne zmiany polityczne, gospodarcze, jak i społeczne. Zmiany te nie pozostają bez znaczenia, również dla samorządności w Polsce. Zmiany społeczno - gospodarcze, które zostały zapoczątkowane w 1989 roku spowodowały, że samorządy lokalne otrzymały nowe możliwości zaspokajania potrzeb społeczności lokalnej, jak również rozwoju lokalnego. W 1999 roku został wprowadzony trójszczeblowy podział terytorialny. Samorząd terytorialny podzielony został wówczas na gminy, powiaty oraz województwa. Na kartach Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. zostało zapisane: „ogół mieszkańców zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową”¹. Wspólnota ta uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej, a to jest z kolei wyrazem konstytucyjnej zasady decentralizacji władzy publicznej (o czym mówi art. 15 Konstytucji RP). Taki podział władzy umożliwia lokalnym społecznościom bezpośredni wpływ na funkcjonowanie wspólnoty. Jest to możliwe dzięki przejęciu zadań lokalnych nie zastrzeżonych z mocy prawa na rzecz innych podmiotów. Kiedy zostały powołane do życia poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, ustawodawca „obdarował” je osobowością prawną, czyli kompetencjami oraz powierzył im wykonywanie, niezastrzeżonych ani przez Konstytucję ani przez inne ustawy, zadań publicznych. Jaka jest różnica pomiędzy tymi pojęciami? Polega na tym, iż zadanie to określony cel, który musi osiągnąć samorząd, natomiast kompetencja to zespół praw i obowiązków organu, obejmujących prawne formy działania².

Autor w pierwszej części artykułu w rozdziale pierwszym i drugim przedstawia przesłanki teoretyczne rozwoju gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego. Pokazuje ewoluowanie funkcjonowania samorządów gminnych i powiatowych na tle zmian

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z 16 lipca 1997 roku) rozdział I, Rzeczpospolita.

² B. Wankiewicz, *Zasoby Finansowe a rozwój samorządności lokalnej. Obszary rozwoju – rozwiązania modelowe*, CeDeWu 2009, s. 19.

politycznych, gospodarczych, jak i społecznych. W rozdział trzecim i czwartym omawia badania teoretyczne i empiryczne, które dotyczyły miasta i powiatu grodzkiego Konin oraz powstałej na bazie prywatnego parku technologicznego firmy Chemat Sp. z o.o. Odwołuje się do zaktualizowanej strategii rozwoju miasta Konina oraz do nowoczesnej, wielowymiarowej, innowacyjnej produkcji spółki Chemat. Należy zaznaczyć i podkreślić, że zarówno samorząd miasta Konin, jak i spółka Chemat stosują podejście innowacyjne na różnych płaszczyznach: organizacyjnym, marketingowym czy produktowym (technologicznym). Obie organizacje podjęły się przeprowadzenia najtrudniejszych zmian, a mianowicie: miasto Konin zmienia świadomość swoich obywateli, ukształtowaną przez wieloletnie funkcjonowanie przemysłu paliwowo - energetycznego, w którym wygodną pracę miał każdy, począwszy od ucznia szkoły ponadpodstawowej do chłoporobotnika. Natomiast właściciele spółki Chemat stali się wiodącym liderem w swojej branży i nie ograniczyli się tylko do „własnego podwórka”, kupując grunty stworzyli i przeprowadzili wizjonerską działalność dla kilku firm w ramach własnego, prywatnego parku technologicznego. Jest to doskonały rezultat współpracy samorządu terytorialnego z przedsiębiorstwem, gdzie miasto budując niezbędną infrastrukturę techniczną zapewnia rozwój gospodarczy gminy Konin na większą skalę.

Rozwój gospodarczy gmin i powiatów w Polsce

The economical development of boroughs and counties in Poland

Współczesna gospodarka, oparta na wiedzy i informacji, sprawia, że umiejętne wykorzystanie i doskonalenie istniejących rozwiązań decyduje o konkurencyjności firmy. Zaawansowanie wiedzy i technologii oraz kapitało-chłonność prac badawczo-rozwojowych sprawia, że pojedyncze przedsiębiorstwa i jednostki samorządu terytorialnego nie są w stanie samodzielnie wdrożyć innowacji, której skala nowości będzie miała charakter ogólnosięwiatowy. Nad nowymi technologiami pracują duże globalne firmy lub międzynarodowe konsorcja, których działalność często wspierana jest przez poszczególne państwa lub organizacje międzynarodowe, np. Unię Europejską. Ponadto prognozuje się, że kolejne przełomowe odkrycia, porównywalne w swym znaczeniu z osiągnięciami naukowymi z końca XX wieku, jak komputer osobisty, Internet, inżynieria genetyczna itp., będą możliwe dopiero w połowie XXI wieku. Niektórzy wręcz przepowiadają schyłek ery naukowej³. Należy podkreślić, że dużą rolę w sferze B+R⁴ odgrywają przedsiębiorstwa oraz j.s.t, które zlecają sferze B+R wykonanie określonych prac badawczo-rozwojowych, realizują je wspólnie z jednostkami B+R lub samodzielnie podejmują prace badawcze (przedsiębiorstwa, które posiadają własne zaplecze badawczo-rozwojowe, jak np. laboratoria, biura projektów itp. Zalicza się je wtedy do jednostek rozwojowych)⁵. Podmioty gospodarcze i j.s.t, które pośrednio lub bezpośrednio angażują się w sferę B+R,

³ J. Horgan. *Koniec nauki, czyli o granicach wiedzy u schyłku ery naukowej*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999.

⁴ B+R – badania + rozwój.

⁵ K.B. Matusiak (red.). *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005, s. 148.

określają popyt na konkretne rozwiązania technologiczne - dzięki temu nauka i gospodarka nawiązują współpracę.

Analizując źródła innowacji, z punktu widzenia pojedynczego przedsiębiorstwa oraz j.s.t, wyróżnić należy źródła wewnętrzne, do których zalicza się: działalność sfery B+R, prowadzenie badań marketingowych rynku krajowego i zagranicznego, wykorzystanie metod gromadzenia pomysłów, np.: „burzy mózgów” oraz stymulowanie kreatywności pracowników i kierownictwa, strategię rozwoju.

Z kolei wśród zewnętrznych źródeł innowacji wyróżnia się: wyniki badań naukowych i technicznych, prowadzonych przez jednostki sfery B+R, licencje, **know-how**, rzeczowy transfer techniki, wspólne przedsięwzięcia, konferencje naukowe, publikacje, targi i wystawy, transfer pracowników, doradztwo firm konsultingowych oraz benchmarking. Niezwykle istotne, z punktu widzenia źródeł informacji, dla działalności innowacyjnej przedsiębiorstwa oraz j.s.t są jego własne zasoby wiedzy.

Samorząd terytorialny w swoich założeniach jest odpowiedzialny za wypełnianie podstawowych funkcji państwa wobec obywateli. Do jego zadań należy świadczenie podstawowych usług publicznych oraz rozwój gospodarki lokalnej⁶. Możliwości rozwojowe państwa są uzależnione od aktywności, zaradności i gospodarności lokalnych środowisk, co powoduje przyspieszenie tempa rozwoju gmin i powiatów, a w konsekwencji państwa. Rozwój samorządności lokalnej przebiega różnie i jest uzależniony od sytuacji politycznej państwa oraz jego możliwości ekonomicznych. Samorząd terytorialny jest tą jednostką, w której wspólnota mieszkańców tworzy pewną formę organizacji lokalnego życia publicznego i nie podlega bezpośredniej ingerencji władzy państwowej⁷. Został on wyposażony w samodzielny status prawny umożliwiający ochronę sądową tej samodzielności oraz w dochody własne, subwencje i dotacje z budżetu państwa⁸. Samorząd terytorialny stał się rzeczywistym podmiotem życia gospodarczego i polityki lokalnej. Służy on budowie mechanizmów demokracji i decentralizacji władzy publicznej realizującej zdecydowaną część spraw publicznych we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność oraz jest wyposażony w ustawowe środki umożliwiające realizację nałożonych na niego zadań⁹.

Realizacja zadań gospodarczych przez samorząd gminny i powiatowy

The realization of the economic tasks by borough and county self-government

Przekonanie, że gospodarkę może kształtować samoczynny mechanizm rynkowy, obalił wielki kryzys gospodarczy 1929 -1933. Praktycznie zostało dowiedzione, że

⁶ W. Puzyra: *Ocena projektu ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego zawartego w druku sejmowym 1732 z 3 lipca 2003 r.*, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie, Szczecin 2003.

⁷ B. Dolnicki: *Samorząd terytorialny. Zagadnienia ustrojowe*, KW ZAKAMYCZE, Kraków 1999, s. 13-15.

⁸ Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 1996 r., nr 13, poz. 74).

⁹ Szerzej na ten temat zob. Konstytucja RP, art. 16, a także: Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, art. 3, ust. 1 oraz Z. Bukowski, P. Rączka: *Pozycja prawna samorządu terytorialnego w Polsce*, [w:] *Pozycja i funkcjonowanie samorządu terytorialnego*, red. M. Stefański, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek 2004, s. 14-15.

mechanizm ten prowadzi do kryzysów, a sam przebieg procesu gospodarczego ma charakter cykliczny. Konieczna jest zatem ingerencja w ten proces, w który może interweniować państwo. Teoretyczne podstawy interwencjonizmu państwowego, które nazywane są również rewolucją, stworzył angielski ekonomista John Maynard Keynes. Twierdził on, że niedostateczna skłonność do inwestowania prywatnych przedsiębiorców jest przyczyną zakłóceń w gospodarce. Wyrażają się one w postaci braku równowagi, niepełnego wykorzystania zdolności wytwórczych i bezrobocia. Została zaprezentowana koncepcja interwencjonizmu państwowego, która jednocześnie zmieniła rolę finansów publicznych. Stały się one głównymi narzędziami interwencji państwa w gospodarce (dochody - pożyczki, podatki, wydatki). Wyróżniono dwa główne cele:

- pobudzenie efektywnego popytu w gospodarce, zgłaszanego ze strony wszystkich podmiotów, popytu warunkującego rozwój inwestycji, a przez to wzrost produkcji i spadek bezrobocia,
- łagodzenie wahań cyklu koniunkturalnego (polityka antyrecesyjna i antykryzysowa) przez stosowanie automatycznych stabilizatorów koniunktury, którymi są odpowiednio skonstruowane podatki (skale podatkowe, które w okresie boomu mają hamować ekspansję przedsiębiorstw - podatki progresywne, natomiast w okresie słabnącego tempa wzrostu gospodarczego pobudzać przedsiębiorców - łagodniejsze podatki oraz zasiłki dla bezrobotnych).

Keynes odrzucił ortodoksyjną teorię fiskalną - wydatki państwa mieszczą się w granicach dochodów - wprowadzając niezrównoważony budżet, czyli deficyt budżetowy. Miał być on naturalnym zjawiskiem w okresach kryzysów gospodarczych i recesji poprzez równoważenie budżetu (mniejsze dochody) deficytem. Miał on wpływać również na zwiększenie popytu i umożliwiać wejście gospodarce na drogę rozwoju. Dług publiczny jako konsekwencja deficytu budżetowego w okresie kryzysu (recesji) gospodarki, nie jest złym zjawiskiem, jak uważano wcześniej, gdyż oznacza tylko redystrybucję dochodów.

Gmina, powiat grodzki - Miasto Konin ***Konin (Town) Borough-County***

Miasto Konin, liczące około 75 tys. mieszkańców, położone w centralnej Polsce, we wschodniej części Wielkopolski, nad rzeką Wartą, jest samodzielnym powiatem grodzkim od 1998 roku. Przebiega przez nie droga łącząca Warszawę z Poznaniem będąca częścią międzynarodowej trasy Berlin - Moskwa. Gospodarka regionu zdominowana jest przez powstały w latach sześćdziesiątych przemysł górniczy i hutniczy. Znajdujące się na terenie miasta dwie elektrownie opalane są wydobywanym w okolicach węglem brunatnym. Dynamiczny rozwój miasta w ostatnich dziesięciu latach przyczynił się do powstania nowych przedsiębiorstw związanych z przemysłem paliwowo-energetycznych oraz spowodował znaczącą poprawę warunków życia w mieście.

Strategia Rozwoju Konina na lata 2015 – 2020¹⁰
The strategy of development of Konin in 2015-2020

Strategia rozwoju Konina powstała jako aktualizacja już istniejącego dokumentu z 2007 roku z kilku powodów: kontynuacji realizacji kluczowych zadań postawionych w poprzedniej strategii, wprowadzenia nowego systemu zarządzania rozwojem kraju i polityki miejskiej z podkreśleniem roli miast i ich obszarów funkcjonalnych, a także nowy okres programowania Unii Europejskiej 2014-2020. Wszystkie te przesłanki spowodowały, że należało uwzględnić nowe wyzwania i zaktualizować aspiracje. Niniejsza strategia jest wynikiem procesu strategicznego opartego z jednej strony na pogłębionej diagnozie i analizach, a z drugiej na procesie strategicznym obejmującym zarówno interesariuszy wewnętrznych – przedstawicieli władz i Urzędu Miasta, jak i zewnętrznych – mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli organizacji i instytucji publicznych i prywatnych oraz organizacji pozarządowych. Podstawą stworzenia strategii była pogłębiona diagnoza oparta z jednej strony na analizie dostępnych danych statystycznych i innych źródeł wtórnych oraz badań empirycznych również wśród mieszkańców. Na jej podstawie, w otwartym procesie o charakterze partycypacyjnym ustalono wyzwania strategiczne, na podstawie których uczestnicy procesu proponowali cele i działania strategiczne. Wyzwania, cele i działania strategiczne zostały wypracowane podczas serii warsztatów dla wewnętrznych i zewnętrznych interesariuszy strategii. W sumie zrealizowano 6 warsztatów strategicznych obejmujących pracę w grupach roboczych: jakość życia, gospodarka oraz planowanie przestrzenne i środowisko. Cały dokument strategiczny został poddany standardowym konsultacjom społecznym. Zastosowana metoda pracy pozwoliła uzyskać spore zaangażowanie uczestników procesu strategicznego, czego efektem jest strategia oparta na rzeczywistych potrzebach i wypracowana wspólnie z partnerami społeczno-gospodarczymi. Strategia Rozwoju Konina była opracowywana równoległe ze Strategią Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, a obydwa dokumenty mają charakter wzajemnie się uzupełniający¹¹.

Misja i wizja rozwoju Konina
The mission and vision of Konin development

Misją samorządu Konina jest rozwój przedsiębiorczego potencjału mieszkańców miasta w oparciu o rozwijający się kapitał społeczny i nowoczesną infrastrukturę techniczną przyjazną dla środowiska. Konin postawił na rozwój kapitału społecznego. Dziś jest miastem świetnie współpracujących organizacji społecznych i pozarządowych, wspólnie realizujących wiele projektów. Wzrosła aktywność mieszkańców, którzy chętnie angażują się w dialog oraz działania wspierające rozwój ich najbliższego otoczenia. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się programy edukacyjne nastawione na

¹⁰ Zał. do Uchwały Nr 109 Rady Miasta Konina z dnia 27 maja 2015 r. *Strategia Rozwoju Konina na lata 2015-2020*, s. 1.

¹¹ Ibidem, s.3.

promowanie przedsiębiorczości i kreatywności od najmłodszych lat. W Koninie rośnie młode pokolenie aktywnie nastawione do życia i zainteresowane pracą na własny rachunek, zdobywające niezbędne kompetencje dzięki aktywnej polityce oświatowej i działaniom wyższych uczelni. Dobry rozwój infrastruktury technicznej poprawił jakość życia mieszkańców i zwiększył atrakcyjność inwestycyjną miasta. Uzupełniający się system transportu publicznego, pieszego, rowerowego i samochodowego oraz początki wodnego sprawia, że po Koninie łatwo się poruszać. System transportowy jest przyjazny dla środowiska i pomaga w stałej poprawie jego jakości. Cele strategiczne przekształcają wizję rozwoju Konina w konkretne cele do osiągnięcia i mierzalne działania strategiczne. Po analizie najważniejszych czynników rozwojowych miasta wybrano cztery cele strategiczne obrazujące najważniejsze kierunki działania miasta w najbliższych latach.

Cel 1: Rozwój rynku pracy i przedsiębiorczości w Koninie przy wykorzystaniu walorów położenia miasta i stworzeniu warunków do rozwoju postaw kreatywnych i innowacyjnych. Cel koncentruje się na przezwycięzeniu jednej z największych słabości miasta – niskiego wskaźnika przedsiębiorczości wynikającego z historycznego rozwoju dużego przemysłu i wynikającej z niego skłonności mieszkańców do poszukiwania zatrudnienia u dużych pracodawców. W okresie zmiany struktury gospodarczej generuje to bezrobocie. W ramach realizacji celu przewidziano działania mające pobudzić skłonność do zakładania własnej działalności gospodarczej, szczególnie w obszarach stanowiących specjalizację miasta i podregionu takich, jak logistyka, branża energetyczna (szczególnie zielona energia) oraz nowoczesny przemysł, które wymagają precyzyjnej identyfikacji. Ponadto, planowane jest wykorzystanie potencjału odkrytych niedawno wód geotermalnych na terenie miasta. Działania prorozwojowe będą się koncentrować również na przedsiębiorstwach innowacyjnych i branżach kreatywnych, które mogą wesprzeć rozwój sektorów tradycyjnych dla miasta. Dla poprawienia możliwości ich lokalizacji i rozwoju (często w centrach miast) podejmowane będą działania rewitalizacyjne prowadzące do ożywienia społeczno-gospodarczego obszarów atrakcyjnych dla tego typu przedsiębiorstw. Ważnym atutem możliwym do wykorzystania w ramach wspierania rozwoju gospodarczego jest korzystna lokalizacja Konina sprzyjająca rozwojowi przedsiębiorstw z branży logistycznej. Jest to sektor, w którym będą się koncentrowały działania ukierunkowane na przyciągnięcie nowych inwestorów, dla których zostanie przygotowana atrakcyjna oferta inwestycyjna. Działania planowane do realizacji w ramach zidentyfikowanych celów operacyjnych zapisano w strategii rozwoju. Szczegółowym programem precyzującym sposób wdrażania Celu 1 jest miejski program wspierania przedsiębiorczości, który będzie wdrażany równolegle ze strategią rozwoju¹².

Cel 2: Wykorzystanie potencjału wszystkich sektorów do wykształcenia aktywnych postaw przedsiębiorczych i kreatywnych w różnych grupach społecznych. Kapitał ludzki i społeczny jest podstawą rozwoju nowoczesnej gospodarki. Zarówno indywidualne kompetencje, jak i umiejętność współpracy i poziom zaufania społecznego wpływają na aktywność i przedsiębiorczość mieszkańców. Dla wzmocnienia rozwoju kapitału ludzkiego

¹² Ibidem, s. 43.

i społecznego w Koninie należy wzmocnić współpracę publicznych i prywatnych instytucji kulturalnych, edukacyjnych, pomocy społecznej i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne oraz organizacji pozarządowych, które dziś często prowadzą własne indywidualne programy o niewielkim zasięgu, nie przyczyniając się do zmian na znaczącą skalę. Współpraca w ramach Centrum Organizacji Pozarządowych powinna poprawić tę sytuację i pozwolić na wypracowanie wieloletnich projektów o znaczącym wymiarze. Aktywizacji społecznej powinien też służyć Koniński Budżet Obywatelski oraz promowanie społecznych liderów zmian, koncentrujących wokół siebie działania innych osób. Istotne będzie także wprowadzenie treści wzmacniających postawy przedsiębiorcze w ramach całego cyklu edukacyjnego tak, aby nowe pokolenie mieszkańców Konina miało poczucie odpowiedzialności za swój los i było zaangażowane społecznie. Działania planowane do realizacji w ramach zidentyfikowanych celów operacyjnych zapisano w strategii rozwoju¹³.

Cel 3: Rozwój komunikacji w ramach Aglomeracji Konińskiej tak, aby zmniejszyć zanieczyszczenie spowodowane transportem i ułatwić dojazd do terenów inwestycyjnych. Rozwój komunikacji powinien w odpowiedni sposób łączyć potrzeby środowiskowe i rozwoju gospodarczego. Z tego powodu należy dążyć do wspierania korzystania z ekologicznego transportu zbiorowego oraz alternatywnych form transportu tam, gdzie jest to możliwe, szczególnie w przypadku podróży indywidualnych. Alternatywne formy transportu, wykorzystujące również potencjał rzeki Warty, mają dodatkowy walor turystyczno-rekreacyjny, który może wzmocnić atrakcyjność miasta. Dla potrzeb rozwoju gospodarczego niezbędne jest natomiast dobre skomunikowanie terenów inwestycyjnych w taki sposób, aby odciążyć centrum miasta i zmniejszyć generowane tutaj koszty środowiskowe. Inwestycje w komunikację na terenie miasta i aglomeracji będą realizowane zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i będą miały na celu zwiększenie łatwości poruszania się po mieście i jego okolicach dla mieszkańców i uczestników życia gospodarczego. Działania planowane do realizacji w ramach zidentyfikowanych celów operacyjnych zapisano w strategii rozwoju¹⁴.

Cel 4: Stała poprawa systemu zarządzania rozwojem miasta tak, aby umożliwić skuteczne wdrożenie strategii rozwoju. W ostatnich latach zwraca się sporą uwagę na konieczność rozwoju instytucjonalnego, który umożliwia stałą poprawę jakości usług publicznych i zwiększa sprawność i efektywność zarządzania w sektorze publicznym. W Koninie kluczowe jest wdrożenie systemu zarządzania i monitoringu strategicznego tak, aby możliwe było rzeczywiste wdrożenie nowoprzyjętej strategii rozwoju i monitorowanie postępów w jej realizacji. Ważnym rozwiązaniem wspomagającym efektywność zarządzania będzie wprowadzenie systemu zarządzania projektami, który powinien promować rozwiązania najlepiej przyczyniające się do realizacji strategii rozwoju miasta. Ze względu na zaznaczający się proces suburbanizacji, istotna będzie współpraca z gminami Aglomeracji Konińskiej, szczególnie w obszarze rozwoju gospodarczego i transportu. Oprócz kwestii o charakterze strategicznym należy także dążyć do stałej

¹³ Ibidem, s. 46.

poprawy jakości działań o charakterze taktycznym i operacyjnym, ze szczególnym zaznaczeniem usług publicznych. Działania planowane do realizacji w ramach zidentyfikowanych celów operacyjnych zapisano w strategii rozwoju ¹⁵.

Firma Chemat Sp. z o.o.

The Chemat Sp. z o.o. Company

Firma Chemat Sp. z o.o. to stosunkowo młody i nowy podmiot gospodarczy na rynku konińskim. Jej Prezes Pan Zbigniew Ułanowski jest młodym dynamicznym człowiekiem, który ma wizję i misję stworzenia parku technologicznego na zakupionych 7 ha ziemi w obszarze przemysłowym Konina. W obecnej chwili Chemat Sp. z o.o. posiada ustaloną reputację wiodącego dostawcy myśli technologicznej, sięgającej po najnowsze rozwiązania oraz producenta urządzeń aparatury chemicznej. W swej działalności skupiono się na budowie nowych instalacji technologicznych oraz modernizacji już istniejących obiektów. Ponadto bazując na swojej wiedzy i ponad 15 – letniemu doświadczeniu, firma Chemat jest motorem napędowym w stosowaniu niezawodnych i konkurencyjnych rozwiązań w budowie instalacji dla przemysłu spirytusowego, biopaliw, oraz chemii przemysłowej. W swojej ofercie posiada całą paletę usług spełniających wymagania nawet najbardziej wyspecjalizowanych zastosowań, poczynając od projektów technologicznych poprzez automatykę przemysłową, a na profesjonalnym wykonawstwie kończąc. Wizją oraz celem firmy Chemat jest bycie rozpoznawalnym, jako kompetentny partner i dostawca kompleksowych rozwiązań w branży technologicznej.

Technologie wprowadzane przez firmę Chemat to oszczędność i wydajność - Instalacje rektyfikacji spirytusu

The technologies introduced by Chemat company mean economy and efficiency -The installations of the spirit distillation

Polska od dawna słynęła z produkcji wysokiej jakości wódek. Popularność naszej rodzimej produkcji zawdzięczamy wieloletniemu doświadczeniu w rektyfikacji spirytusu surowego. Obecnie oprócz wciąż wysokiego zapotrzebowania rektyfikatu do celów spożywczych, wykorzystuje się go również w branży farmaceutycznej, branży kosmetycznej czy też do produkcji spryskiwaczy, rozcieńczalników i innych substancji powszechnego użytku. Spirytus rektyfikowany z instalacji przez Chemat spełnia wymogi normy PN-A-79522:2001 zarówno w zakresie zwykłego, wyborowego jak i również luksusowego¹⁶. Dzięki zastosowanej technice próżni oraz wielokrotnemu wykorzystaniu ciepła odpadowego, produkcje alkoholu wymaga stosunkowo niewielkich nakładów

¹⁴ Ibidem, s. 49.

¹⁵ Ibidem, s.53.

¹⁶ Chemat Sp. z o.o., *optymalne rozwiązania, technologie, projekty, urządzenia*, 2015, s.2.

energetycznych. Zapotrzebowanie pary do procesu rektyfikacji: rektyfikat luksusowy 2,6 kg/dm³, rektyfikat zwykły 2,5 kg/dm³¹⁷.

Odwadnianie spirytusu

Dehydration of the spirit

Firma Chemat posiada w swojej ofercie dwukolumnową instalację odwodnienia spirytusu z wykorzystaniem sit molekularnych. Tak odwodniony spirytus spełnia polską normę jakości PN-A- 79521:1999 „Etanol” absolutny w następujących klasach czystości: absolutny paliwowy, absolutny zwykły, farmaceutyczny specjalny – przy zastosowaniu wysokiej jakości surówki. Kolumna odwadniająca pracuje pod ciśnieniem 2 atmosfer – natomiast kolumna aldehydowa pracuje pod próżnią. Dzięki takiemu rozwiązaniu możliwa jest praca obydwu kolumn ogrzewanych z jednego źródła, przy zużyciu pary nie większym, niż w instalacjach jednokolumnowych. Parametry produkcji bioetanolu przy wykorzystaniu spirytusu surowego zgodnie z normą PN-A-79523:2002: zawartość aldehydów w dm³ spirytusu 100% w przeliczeniu na aldehyd octowy 0,2 g, zawartość fuzli w dm spirytusu 100% - 0,6 g, moc spirytusu 99,0%, zużycie pary na dm³ bioetanolu: 0,8 – 0,9 kg¹⁸.

Kogenerator

Cogenerator

Układy kogeneracji pomiędzy gorzelnią i biogazownią stanowią dużą szansę w rozwoju tych instalacji. Zwiększone zainteresowanie układami kogeneracji wynika z wielu niesionych przez nie korzyści. Kogeneracja to skojarzona gospodarka energetyczna, oparta na jednoczesnym wytwarzaniu ciepła i energii elektrycznej. Systemy kogeneracyjne zwane również systemami CHP zbudowane są w oparciu o agregaty prądotwórcze wyposażone w silniki spalinowe zasilane biogazem. Energetyczne wykorzystanie biogazu obejmuje zarówno produkcję energii elektrycznej, jak i wykorzystanie ciepła odpadowego wytwarzanego przez silnik, sprężoną mieszkanką gazową, olej smarujący czy spaliny. Ciepło to może być zużytkowane przez instalację gorzelni, co przyczynia się do wzrostu rentowności instalacji. Systemy CHP mają sprawność bliską 90%, natomiast energia elektryczna generowana jest przez nie ze sprawnością nawet 43%¹⁹.

Instalacja odpędu

The installation of the distillation

Koszty związane z pozyskiwaniem energii cieplnej, jak i również problem z zagospodarowaniem wywaru powodują zainteresowanie układem kogeneracji pomiędzy gorzelnią i biogazownią. Firma Chemat posiada w swojej ofercie dwukolumnowy układ

¹⁷Ibidem, s.3.

¹⁸ Ibidem, s.3.

¹⁹ Ibidem, s.4.

odpędu z wykorzystaniem próżni²⁰. Proponowana instalacja charakteryzuje się nowoczesnymi rozwiązaniami technicznymi, które zapewniają dużą efektywność i bezpieczeństwo ekologiczne produkcji. Dzięki zastosowaniu cyrkulatora i odbiorowi lutryny z kolumny wzmacniającej, instalacja produkuje znacznie mniejsze ilości wywaru w stosunku do klasycznych układów jednokolumnowych. Automatyzacja procesu relatywnie obniża koszty obsługi.

Instalacje wyparne ***Evaporating installations***

Wymagania ochrony środowiska (okresowe zakazy wylewania wywaru na pola), a także chęć pozyskania dodatkowego dochodu z produkcji spirytusu, zmuszają właścicieli gorzelni do rozważenia możliwości produkcji DDGS (susz podestylacyjny zbożowy). Układ do produkcji DDGS składa się z wirówki, stacji wyparnej, a także z suszarni. Wywar z gorzelni trafia na wirówkę, gdzie następuje rozdział na: wywar zagęszczony – o zawartości 25-30% suchej masy, odciek – zawartości 6-8 % suchej masy²¹. Odciek trafia na wielostopniową stację wyparną, gdzie następuje jego zagęszczenie do 25%-30% suchej masy. Następnie zmieszany z wywarem zagęszczonym podaje się na suszarnie. Po suszeniu otrzymujemy paszę DDGS o wilgotności 10 %. Chemat proponuje stacje wyparne wielodziałowe opadowe. Dzięki zastosowaniu stacji wyparnych wielodziałowych, uzyskujemy duże zagęszczenie odcieku przy kilkukrotnie mniejszej ilości potrzebnej pary. Istnieje możliwość wykorzystania kondensatu do produkcji zacierów. Rozwiązanie takie zmniejsza ilość zużywanej wody.

Suszenie młóta ***Draft drying***

Jednym ze sposobów zagospodarowania młóta po dekaneterze jest jego wysuszenie w celu otrzymania suszu zbożowego, tzw. DDGS²². Zamiar wprowadzenia w życie rozporządzenia - przez rząd RP – zakazującego prowadzenia suszenia młóta w sposób bezprzeponowy z wykorzystaniem spalin skłonił firmę Chemat do znalezienia alternatywnego rozwiązania. Firma Chemat opracowała nowe rozwiązanie, które polega na przeponowym suszeniu młóta w suszarniach bębnowych. Zalety tej metody to: wysoka sprawność, niskie zużycie pary grzejnej, t.j. ok. 1,6 kg pary/kg odparowanej wody, solidna budowa, małe wymagania co do powierzchni posadowienia, niskie emisje powietrza wylotowego, brak powietrza wydechowego, a tym samym uniknięcie emisji nieprzyjemnych zapachów (zamknięty układ powietrzny w postaci cyklonu, uniknięcie niepożądanego zjawiska przypalania przez prowadzenie procesu w niskich temperaturach²³.

²⁰ Ibidem, s.4.

²¹ Ibidem, s.5.

²² Ibidem, s.6.

²³ Ibidem, s.6.

Kolumny i zbiorniki

Columns and containers

Ważną częścią działalności firmy Chemat jest produkcja kolumn odpędowych oraz rektyfikacyjnych. Chemat projektuje i wykonuje kolumny o szerokim zakresie średnic, ilości półek jak i rozwiązań technologicznych. Aparaty wykonane są ze stali nierdzewnej. Charakteryzują się długim okresem eksploatacji, możliwością czyszczenia chemicznego.

Należą do nich: kolumny półkowe, kolumny zaworkowe²⁴.

Firma Chemat jest również producentem wszelkiego rodzaju stalowych zbiorników. Dzięki posiadanym uprawnieniom, produkuje zbiorniki: ciśnieniowe, bezciśnieniowe, ze stali węglowej, ze stali nierdzewnej, magazynowe, technologiczne²⁵.

Uszczelnienia

Sealings

Firma Chemat w swojej ofercie posiada szeroką gamę uszczelnień, które mają zastosowanie w przemyśle²⁶: chemicznym, petrochemicznym, rafineryjnym, papierniczym, farmaceutycznym. Wykonane są z najwyższej jakości materiałów: pierścień ruchowy i stały SIC (węglík krzemu), elementy uszczelniające oringi (Viton) obudowa, sprężyna (stal nierdzewna S304). Ponadto firma Chemat zajmuje się: konstrukcjami stalowymi i spawalnictwem proponując kompleksowe rozwiązania, transportem i przerobem odpadów, automatyką, posiada laboratorium i prowadzi badania²⁷.

Zaangażowanie firmy Chemat w serwis i wsparcie klienta jest stałe i kompleksowe. Chemat zapewnia najwyższy poziom usług związanych z projektowaniem instalacji, doradztwem technicznym, serwisem gwarancyjnym i pogwarancyjnym. Firma dążąc do perfekcji motywuje swoich inżynierów do ciągłego rozwoju i podnoszenia kwalifikacji. Dodając do siebie lata pracy fachowców firmy Chemat przy projektowaniu i produkcji, otrzymuje się 480 lat doświadczeń. To cenny kapitał myśli projektowo inżynierskiej.

Firma Chemat prowadzi również świadomą politykę jakości. Poświadczeniem jakości, jak i bezpiecznej pracy urządzeń, są opinie i uprawnienia nadane przez Urząd Dozoru Technicznego. Dotyczą one zarówno wytwarzania nowych urządzeń, jaki i modernizacji i napraw istniejących już urządzeń ciśnieniowych. Ponadto firma jest uprawniona do wykonywania, napraw i modernizacji zbiorników na materiały trujące, żrące i palne, np. zbiorniki paliwowe, zbiorniki magazynowe spirytusu. Chemat świadczy również usługi w zakresie uzgodnień i współpracy z Urzędem Dozoru Technicznego oraz wykonuje niezbędne dokumentacje i projekty.

²⁴ Ibidem, s.9.

²⁵ Ibidem, s.9.

²⁶ Ibidem, s.10.

²⁷ Ibidem, s. 11 – 14.

Zakończenie

Conclusion

Podróżując rekreacyjnie rowerem w 2015 r. po Koninie przy terenie byłej brykietowni, skręciłem w kierunku ul. Brunatnej i zaobserwowałem adaptowane stare budynki na biura. Dalej stał nowoczesny biurowiec i plac budowy nowoczesnej przetworni. Wszedłem do biurowca opisywanego powyżej przedsiębiorstwa „Chemat” i doznałem zaskoczenia, gdyż wyposażenie sekretariatu i komunikacja pracowników bardziej przypominała film o amerykańskiej korporacji niż polską rzeczywistość. Poprosiłem o rozmowę z Prezesem w celu napisania artykułu naukowego. Zapomniane niegdyś tereny na zapleczu wielkiego przemysłu, dziś tętnią życiem i realizują moje marzenia i wieloletnie starania²⁸ o rozwój gospodarczy wielkopolski wschodniej. Oczywiście jest jeszcze wiele do zrobienia, np.:

- wskaźnik przedsiębiorczości mierzony liczbą podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców, cały subregion koniński należy do obszarów o najniższej przedsiębiorczości w regionie. Światelkiem w tunelu jest wskaźnik przedsiębiorczości, określany przez liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, który wzrasta. Najbardziej widoczny wzrost o 6,7 % do poziomu 1078 zanotowano w latach 2009-2013. Średni roczny wzrost w tym okresie wyniósł 1,34%.
- podział podmiotów według klas wielkości, wskazuje, że podobnie jak w całym kraju, dominują podmioty mikro, od 0 do 9 zatrudnionych (94,8%). Pomimo wzrostów, wskaźnik przedsiębiorczości określany przez liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców był w Koninie w 2015 r. znacznie niższy, niż w innych miastach na prawach powiatu w regionie oraz niższy, niż jego przeciętna wartość dla województwa. Można to wyjaśnić wspomnianą wcześniej dominacją dużych zakładów przemysłowych i związaną z tym tradycją pracy najemnej. Gęstość rozmieszczenia przedsiębiorstw mierzona liczbą przedsiębiorstw na km² jest dość wysoka w samym Koninie i niektórych otaczających gminach, ale niska w subregionie.

Statystyki nie spowodowały spadku optymizmu władz samorządowych i społeczności lokalnej, gdyż w nowelizowanej strategii rozwoju miasta Konina do roku 2020 zapisano: „Osiągniemy to poprzez stworzenie odpowiednich warunków do rozwoju sektora MSP, wykorzystanie specjalizacji gospodarczej miasta oraz stałe podnoszenie kompetencji pracowników. Działania te przekształcą Konin w atrakcyjną lokalizację inwestycyjną, szczególnie w sektorze logistyki i nowoczesnego przemysłu. Chcemy, by Konin był miastem aktywnych i zaangażowanych ludzi, dobrze przygotowanych do wyzwań związanych z rozwojem nowoczesnej gospodarki i posiadających kompetencje niezbędne na rynku pracy. Uruchomienie tego potencjału powinno doprowadzić do stworzenia

²⁸ Autor był wice Przewodniczącym SSWK, radnym 4 kadencji, Przewodniczącym Rady Gminy 2 kadencji.

nowych miejsc pracy. Tworzona infrastruktura techniczna będzie spełniała zarówno potrzeby związane z rozwojem gospodarczym, jak i jakością życia mieszkańców. Wykorzystamy także dotychczasowe osiągnięcia, w tym dobry system ochrony środowiska, rozwiniętą politykę mieszkaniową i społeczną oraz naturalny potencjał Konina związany z jego atrakcyjnym położeniem. Jest rok 2020. W Koninie powstaje wiele nowych, innowacyjnych przedsiębiorstw. Coraz więcej młodych ludzi może znaleźć tu atrakcyjną pracę i decyduje się pozostać w mieście. Zainteresowani uruchomieniem lub rozwojem swojej firmy przedsiębiorcy mają dostęp do kompleksowego wsparcia, a miasto jest znane z rozwoju sektora logistyki, zielonej energii i nowoczesnego przemysłu. Na rynek pracy wchodzi coraz więcej świetnie przygotowanych pracowników, którzy są cenionym zasobem w przedsiębiorstwach, w których znajdują pracę²⁹ (,,).).

Niewątpliwie dobry rozwój infrastruktury technicznej poprawił jakość życia mieszkańców i zwiększył atrakcyjność inwestycyjną miasta. Uzupełniający się system transportu publicznego, pieszego, rowerowego i samochodowego oraz wodnego (wizjonerski pomysł - brawo za odwagę) sprawia, że po Koninie łatwo się poruszać. System transportowy jest przyjazny dla środowiska i pomaga w stałej poprawie jego jakości, w konsekwencji jakości życia mieszkańców.

Literatura

Bibliography

- Bukowski Z., Rączka P. *Pozycja prawna samorządu terytorialnego w Polsce*, [w:] *Pozycja i funkcjonowanie samorządu terytorialnego*, red. M. Stefański, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek 2004.
- Chemat Sp. z o.o., *Optymalne rozwiązania, technologie, projekty, urzędy*, 2015.
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny. Zagadnienia ustrojowe*, KW Zakamycze, Kraków 1999.
- Horgan, J. *Koniec nauki, czyli o granicach wiedzy u schyłku ery naukowej*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999.
- Matusiak K.B. (red.). *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005.
- Puzyna W. *Ocena projektu ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego zawartego w druku sejmowym 1732 z 3 lipca 2003 r.*, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie, Szczecin 2003.
- Wankiewicz. B. *Zasoby Finansowe a rozwój samorządności lokalnej. Obszary rozwoju – rozwiązania modelowe*, CeDeWu 2009.

²⁹ Zał. do Uchwały Nr 109 Rady Miasta Konina z dnia 27 maja 2015 r. *Strategia Rozwoju Konina na lata 2015-2020*, s. 41.

Akty prawne

Legal instruments

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. Nr 78, poz. 483 z 16 lipca 1997 r.

Ustawa z 8 marca 1990 r., *o samorządzie gminnym*, Dz. U. z 1996 r., nr 13, poz. 74.

Ustawa z 29 grudnia 1998 r. *o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa*, Dz. U. z 1998 r., nr 162, poz. 1126.

Ustawa z 17 maja 1990r. *o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej o zmianie niektórych ustaw*, Dz. U. z 1990 r., nr 34., poz. 198.

Załącznik do Uchwały Nr 109 Rady Miasta Konina z dnia 27 maja 2015 r. *Strategia Rozwoju Konina na lata 2015-2020*.

Rozwój gospodarczy gminy i powiatu grodzkiego Konin na przykładzie strategii rozwoju firmy Chemat sp. z o. o.

Streszczenie

Autor w pierwszej części artykułu przedstawił przesłanki teoretyczne rozwoju gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego. Pokazuje ewoluowanie funkcjonowania samorządów gminnych i powiatowych na tle zmian politycznych, gospodarczych, jak i społecznych. W rozdziale trzecim i czwartym omawia badania teoretyczne i empiryczne, które dotyczyły miasta i powiatu grodzkiego Konin oraz powstałej na bazie prywatnego parku technologicznego firmy Chemat Sp. z o.o. Odwołuje się do zaktualizowanej strategii rozwoju miasta Konina oraz do nowoczesnej, wielowymiarowej, innowacyjnej produkcji spółki Chemat. Należy zaznaczyć i podkreślić, że zarówno samorząd miasta Konin, jak i spółka Chemat stosują podejście innowacyjne na różnych płaszczyznach: organizacyjnym, marketingowym czy produktowym (technologicznym). Obie organizacje podjęły się przeprowadzenia najtrudniejszych zmian, a mianowicie: miasto Konin zmienia świadomość swoich obywateli, ukształtowaną przez wieloletnie funkcjonowanie przemysłu paliwowo - energetycznego, w którym wygodną pracę miał każdy, począwszy od ucznia szkoły ponadpodstawowej do chłoporobotnika. Natomiast właściciele spółki Chemat stali się wiodącym liderem w swojej branży i nie ograniczyli się tylko do „własnego podwórka”, kupując grunty stworzyli i przeprowadzili wizjonerską działalność dla kilku firm w ramach własnego parku technologicznego. Jest to doskonały rezultat współpracy samorząd terytorialny – przedsiębiorstwo, gdzie miasto budując niezbędną infrastrukturę techniczną zapewnia rozwój gospodarczy na większą skalę umożliwiając działania innowacyjne przedsiębiorstwom.

The economic development of Konin borough and county on the basis of the strategy of development of the Chemat sp.z.o.o. company

Summary

The author of the first part of the article presented the theoretical presumptions of the economic development of the territorial self- government administration. He shows the evaluation of the borough and county functioning against the background of the political , economic and social changes. In the third and fourth chapter, the author discusses theoretical and empirical research which concerned Grodzki borough and county and the Chemat Sp. z o.o. - the company which was created on the basis of a private technological park. He appeals to the actualized strategy of the Konin development and to the modern, multivariable innovative production of Chemat copartnership. It should be emphasized that both Konin Town self-government and the Chemat copartnership apply innovative approach at different grounds: organizational, marketing or productive (technological). Both organizations took up carrying out the most difficult changes, that is: Konin Town changes the awareness of its inhabitants, shaped by multi-annual functioning of the fuel and energetic industry, which supplied a comfortable job for everyone starting with a student of a secondary school to a peasant worker. However, the owners of the Chemat company became the leader in their branch and they didn't limit their actions only to their own matters, by buying some land they created and carried out their visionary activity for a few companies within their own technological park. It is an excellent result of the cooperation territorial self-government - enterprise, where the town supplies the economic development by building essential technical infrastructure and it enables enterprises innovative activities.

TADEUSZ KOWALSKI

Łużycka Szkoła Wyższa im. Jana Benedykta Solfy z siedzibą w Żarach

Wizerunek urzędu samorządu terytorialnego jako pracodawcy

The image of the local self-government offices as an employer

Wprowadzenie

Introduction

Problematyka wizerunku urzędu samorządowego jako pracodawcy jest istotna z wielu przyczyn, zarówno teoretycznych, jak i praktycznych. Urzędy samorządu terytorialnego, funkcjonujące w turbulentnym otoczeniu należy uznać za organizacje dynamiczne, które podlegają ciągłym zmianom. Nie zagraża im upadłość, jak organizacjom prywatnym, istnieje jednak realna groźba braku dostosowania do istniejących uwarunkowań, co może prowadzić do nie realizowania w sposób należyty zadań publicznych. Uznając, iż zasobem decydującym o sprawnym działaniu każdej organizacji jest czynnik ludzki¹, ważne jest zbadanie jak pracownicy urzędów postrzegają swoją organizację, i czy wpływa to na wykonywanie przez nich powierzonych zadań.

Celem teoretycznym artykułu jest uporządkowanie aparatu pojęciowego stosowanego w kontekście wizerunku pracodawcy. Celem praktycznym jest prezentacja fragmentów wyników badań przeprowadzonych wśród samorządów w latach 2014-2015 i wniosków z nich wynikających.

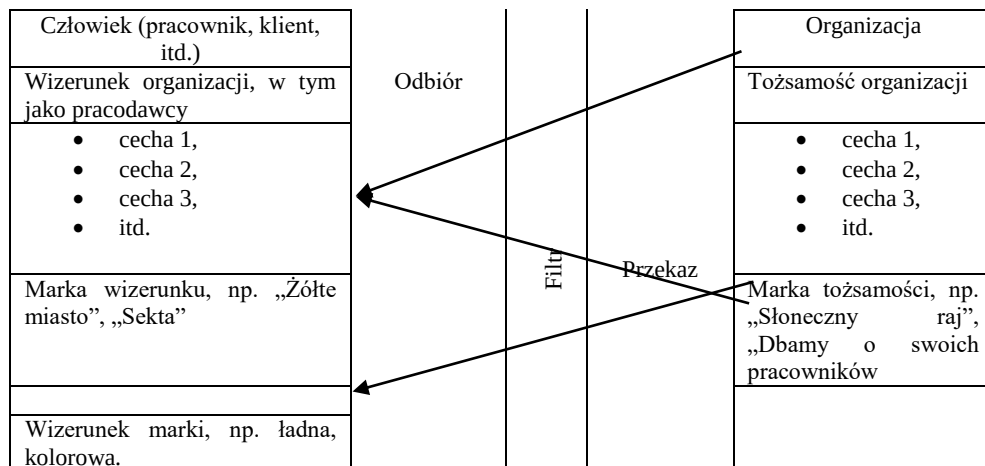
Czym jest wizerunek pracodawcy?

What is the image of the employer?

W świetle badań literaturowych można sformułować teoretyczne uogólnienie, iż postrzeganie organizacji (tworzenie wizerunku, np. jako pracodawcy), wynika z marki i tożsamości konkretnego podmiotu, np. urzędu samorządowego, ich rozróżnienie prezentuje rys. 1.

¹ Zob. P.F. Drucker, *Skuteczne zarządzanie*, Warszawa 1976, s. 87-88; D.L. Costley, R. Todd, *Human Relations in Organizations*, St. Paul, Minnesota, 1978, s. 43; J. Fitz-Enz, *Rentowność inwestycji w kapitał ludzki*, Kraków 2001, s. 269; M. Gableta, *Człowiek i praca w zmieniającym się przedsiębiorstwie*, Wrocław 2003, s. 8; H. Król, A. Ludwiczynski, *Przedmowa*, w: *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, red. H. Król, A. Ludwiczynski, Warszawa 2007, s. 11; A. Sajkiewicz, *Kapitał ludzki jako źródło wartości organizacji*, w: *Zarządzanie wartością kapitału ludzkiego organizacji*, red. A. Lipka, S. Waszczak, Katowice 2007, s. 17.

Pojęcie wizerunek pracodawcy jest coraz częściej używane w literaturze naukowej, w czasopiśmie gospodarczych oraz na tematycznych portalach internetowych, jednak brakuje nie tyle jednej, zgodnie przyjętej definicji, ile termin ten jest używany bez jego tłumaczenia².

Rysunek 1. Wzajemne relacje wizerunku, tożsamości i marki organizacji
Mutual relations of the organization's image, identity and brand

Jedną z nielicznych definicji w polskiej literaturze przedstawia Agnieszka Baruk. Wizerunek organizacji jako pracodawcy jest dla niej „jej obrazem (odbiciem) ukształtowanym w świadomości aktualnych i potencjalnych pracowników na bazie ich osobistych doświadczeń (w przypadku osób zatrudnionych w firmie) lub też informacji docierających do potencjalnych członków organizacji, których źródeł są osoby tworzące daną organizację oraz wszelkiego typu nośniki masowego przekazu”³. Autorka dostrzega więc wewnętrznych i zewnętrznych twórców wizerunku pracodawcy oraz liczne źródła informacji będące podstawą oceny. W opinii autora artykułu należy przy tym uwzględnić byłych pracowników⁴, uzupełnienia wymaga uwaga o roli doświadczenia, które wydaje się odgrywać rolę także w przypadku pracowników niezatrudnionych, którzy mogli zetknąć się z organizacją np. jako klient.

Warto w tym miejscu nawiązać do badań Zygmunta Freuda, który dokonał podziału podświadomości na procesy przedświadome i nieświadome. Słynny psychoanalityk zauważa, że w „przedświadomości tkwią również spostrzeżenia, wyobrażenia, przypomnienia, myśli, które nie spełniają żadnych funkcji w aktualnie wykonywanych

²Zob. J. Leary-Joyce, *Budowanie wizerunku pracodawcy z wyboru*, Kraków 2007; M. Kozłowski, *Employer branding. Budowanie wizerunku pracodawcy krok po kroku*, Kraków 2011.

³A.I. Baruk, *Marketing personalny jako instrument kreowania wizerunku firmy*, Warszawa 2006, s. 36.

⁴Zob. U. Bukowska, *Szkolenie pracowników a kształtowanie wizerunku pracodawcy*, w: *Zarządzanie rozwojem organizacji w społeczeństwie informacyjnym*, tom 1, red. A. Stabryła, Kraków 2008, s. 155.

czynnościach, gdy zajdzie jednak potrzeba, mogą one stać się procesami świadomymi”⁵, które to spostrzeżenie można zdaniem autora odnieść także do wizerunku.

Lena Christiaans uznaje, że wizerunek pracodawcy (ang. *employer image*) oznacza tyle, co wizerunek bycia wspaniałym miejscem do pracy (ang. *image of being a great place to work*). Poza tym terminem w literaturze naukowej i praktyce wizerunek pracodawcy używany jest zamiennie z atrakcyjnością pracodawcy (ang. *employer attractiveness*), niektórzy autorzy stosują też termin wizerunek marki pracodawcy (ang. *employer brand image*), inni mówią o wizerunku rekrutacji (ang. *recruitment image*), wizerunku zatrudnienia (ang. *employment image*) lub wizerunku pracy (ang. *image jobs*)⁶. W zależności od podejścia badacza, terminy i odnoszący się do nich zakres pojęciowy ulega zmianie. Konceptualizacja tego pojęcia powinna więc być dokonywana w relacji do konkretnego problemu badawczego⁷. Powiązany terminem jest marka pracodawcy.

Liczba definicji marki pracodawcy, *employer brand* i *employer branding*⁸ wyraźnie kontrastuje z nielicznymi dotyczącymi wizerunku pracodawcy, na dodatek pojęcia te są często zamiennie stosowane. Budowanie marki pracodawcy to długoterminowa strategia zarządzania świadomością i postrzeganiem przez pracowników oraz interesariuszy wizerunku danej firmy⁹, proces budowania unikalnego wizerunku pracodawcy wewnątrz organizacji i poza nią oraz jego marki¹⁰. *Employer branding* to specyficzna forma zarządzania tożsamością organizacji przez kreowanie, wewnątrz i na zewnątrz organizacji, wizerunku organizacji jako wyróżniającego się i pożądanego pracodawcy¹¹. Dostrzec należy różnice między budowaniem marki pracodawcy (BMP) a kształtowaniem wizerunku pracodawcy. Budowanie marki pracodawcy ma charakter wewnętrzny, jest całkowicie lub w znacznej mierze pod kontrolą organizacji oraz koncentruje się głównie na procesach personalnych, które są oczywiście istotne (szczególnie gdy podkreśli się wagę słuchania pracowników¹²), jednak ogranicza dostrzeżenie pozostałych uwarunkowań. Z kolei kształtowanie wizerunku odbywa się na zewnątrz organizacji, w umysłach poszczególnych osób¹³. Wpływają na niego działania organizacji stosującej różne narzędzia (w tym

⁵ Z. Skorny, *Psychiczne mechanizmy zachowania się*, Warszawa 1972, s. 42.

⁶ L. Christiaans, *International Employer Brand Management: A Multilevel Analysis and Segmentation of Students' Preferences*, Wiesbaden 2013, s. 12.

⁷ ibidem.

⁸ Zob. L. Christiaans, *International Employer Brand Management...*, op. cit., s. 16; K. Wojtaszczyk, *Employer branding, czyli zarządzanie marką pracodawcy. Uwarunkowania, procesy, pomiar*, Łódź 2012, s. 79-81; J. Dąbrowska, *Employer branding. Marka pracodawcy w praktyce*, Wyd. Słowa i Myśli, 2014, s. 107; D. Lewicka, *Zarządzanie kapitałem ludzkim w polskich przedsiębiorstwach*, Wyd. Profesjonalne PWN, Warszawa 2010, s. 265-266.

⁹ J. Sullivan, *Eight Elements of a Successful Employer Brand: A Costly Proposition*, „ER Daily”, February 23, 2004, cyt. za: B. Buchelt, *Budowanie marki pracodawcy*, w: *Procesy płynności i retencji zatrudnienia w organizacji*, red. A. Pocztowski, Kraków 2009, s. 89.

¹⁰ K. Backhaus, S. Tikoo, *Conceptualizing and Researching Employer Branding*, „Career Development International”, vol. 9, nr 4/5, 2004, s. 503-504, cyt. za: B. Buchelt, *Budowanie marki pracodawcy*, op. cit., s. 89.

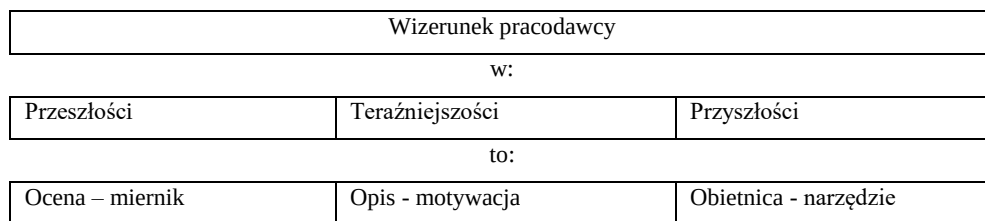
¹¹ F. Lievens, G. Van Hove, F. Anseel, *Organizational Identity and Employer Image: Towards a Unifying Framework*, „British Journal of Management”, Vol. 18, 2007, s. 48.

¹² M. Molenda, *Employer branding jako nowe narzędzie budowania wizerunku przedsiębiorstw*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 50, Wrocław 2009, s. 306-307.

¹³ budowanie marki pracodawcy bywa uznawane za szersze pojęcie niż budowanie wizerunku pracodawcy, zob. J. Dąbrowska, *Employer branding. Marka pracodawcy w praktyce*, op. cit., s. 97.

employer branding, ale skuteczniejsze mogą być inne działania, np. z zakresu *empowermentu*¹⁴), ale też i inne determinanty. W opozycji do założeń *employer branding*u, podkreślającego podejście marketingowe i nastawienie na osiągnięcie zysku przez zaspokojenie potrzeb klienta (co prowadzi do rosnącej popularności terminu i działań z nim powiązanych), przy kształtowaniu wizerunku pracodawcy w większej mierze powinna zostać ujęta rola czynnika społecznego i osobistego, tak aby procesy dotyczące wizerunku odpowiadały nie tylko organizacji, ale i pracownikowi.

Autor przyjmuje, że wizerunek pracodawcy rozumiany jest jako wyobrażenie lub przekonanie danej osoby o warunkach pracy w konkretnej organizacji. Pracownik (potencjalny, rzeczywisty, dawny) traktuje wizerunek jako obietnicę realizującą się w kulturze organizacji, ścieżce kariery, jako zbiór „atrakcji” mających przyciągnąć pracownika i przekonać go do zaangażowania w działalność organizacji. Obietnica atrakcji wiąże się z realizacją określonych potrzeb pracowników, podlegających oddziaływaniu otoczenia i zmianom w czasie. Wizerunek pracodawcy ma więc charakter statyczny i dynamiczny. Dla organizacji jak i dla pracowników stanowi ocenę stanu istniejącego i narzędzie do jego zmiany. Jako ocena jest efektem przeszłości, ale jako wizja przyszłości, może zmienić faktyczne zachowanie w teraźniejszości, nawet w większym stopniu niż aktualne wyobrażenie (rys. 2).

Rysunek 2. Zmienna funkcja wizerunku pracodawcy w czasie
Variable function of the employer's image over time

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań

Results of research

Badania zostały przeprowadzone w 49 urzędach samorządu terytorialnego w województwie lubuskim w formie ankiet i wywiadów bezpośrednich oraz wśród 16 samorządów¹⁵ z całej Polski za pośrednictwem ankiety internetowej. Badaniem objęto

¹⁴ koncepcja odnosząca się m.in. do wzrostu zaufania między instytucją a pracownikami, zachęcania pracowników do wykazywania się inicjatywą, usuwania strachu w realizacji zadań, zob. M. Bugdol, *Potrzeba stosowania koncepcji empowermentu w administracji samorządowej*, „Samorząd Terytorialny”, nr 3/2008, s. 32; J. Brillman, *Nowoczesne koncepcje i metody zarządzania*, Warszawa 2002, s. 345.

¹⁵ ankietę skierowano do najlepszych UST w rankingach Związku Powiatów Polskich i dziennika Rzeczpospolita. Badania przeprowadzono w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej: T. Kowalski, *Kształtowanie wizerunku pracodawcy w urzędach samorządu terytorialnego na przykładzie województwa lubuskiego*, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2016.

łącznie 263 pracowników urzędów samorządu terytorialnego. Tematyka badawcza wzbudzała wśród ankietowanych zainteresowanie, przy czym sama kategoria wizerunku pracodawcy była raczej nieznaną (co stwierdzono na podstawie wywiadów pilotażowych).

Za podstawowe zalety wizerunku urzędu jako miejsca pracy (tab. 1) urzędnicy uznali to, że ułatwia im pracę (23%) oraz, że obsługiwane przez urzędników osoby lepiej się do nich odnoszą (21%). Na podstawie wywiadów można stwierdzić, że ułatwienie dotyczyło przede wszystkim nastawienia do pracy, motywacji wewnętrznej, co przekładało się na sprawniejsze wykonywanie obowiązków służbowych. Ułatwienie pracy dostrzegały zwłaszcza osoby najmłodsze (27%), zaś lepsze relacje z klientami osoby najstarsze (25%). Trzecią zaletą wizerunku pracodawcy była osobista satysfakcja (17%), która z kolei najistotniejsza była dla osób w średnim wieku (21%), wyraźnie zaś mniej istotna dla najmłodszych pracowników (11%), ceniących wyżej lepsze nastawienie do siebie innych pracowników (15%).

Niemal co dziesiąta osoba (8%) uznała, że wizerunek pracodawcy jest tylko zabiegiem podobnym do reklamy (w odczuciu autora raczej z konotacją negatywną) i nie ma dla nich znaczenia.

Tabela 1. Zalety dobrego wizerunku miejsca pracy dostrzegane przez urzędników
The advantages of a good workplace image perceived by officials

Zalety	Udział odpowiedzi (w %)	Odpowiedzi z uwzględnieniem wag (w %)			
		ogółem	-33 lat	33-49 lat	50-lat
ułatwia mi pracę	21	23	27	23	19
oznacza, że petenci ¹⁶ lepiej odnoszą się do urzędników	19	21	18	19	25
sprawia mi wewnętrzną satysfakcję	18	17	11	21	18
inspiruje mnie do pracy	13	12	10	13	12
lepiej nastawia do siebie pracowników	13	11	15	8	11
ułatwia znalezienie dobrej pracy w przyszłości	5	5	6	4	5
nie ma znaczenia	5	4	4	4	6
jest zabiegiem podobnym do reklamy	3	4	3	3	4
umożliwia karierę	3	3	5	5	*
wpływa na wysokość wynagrodzenia	1	1	1	1	1
*wartości od 0 do 1, wytuszczeniem zaznaczono największe wartości w kategoriach wiekowych					

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Przedstawione opinie pracowników były zasadniczo zgodne z opinią kierownictwa urzędów samorządu terytorialnego (UST), zarówno tych w województwa lubuskiego, jak

¹⁶ na podstawie badań stwierdzono, że odnośnie osób chcących załatwić sprawę w urzędzie stosowanych jest kilka terminów, przede wszystkim: interesant, petent, klient. Wybór przez danego urzędnika danego określenia, wiązał się zwykle z negatywnym postrzeganiem pozostałych. Padały zarówno określenia, że „mieszkaniec to żaden klient, to po prostu petent”, jak również że „mieszkańcy są naszymi klientami, tak jak w sklepie”. Autor przyjął zamienne, neutralne stosowanie tych terminów.

i spoza. Żadne z ankietowanych UST nie uznało dobrego wizerunku miejsca pracy za sprawę nieistotną. Nie zawsze pozostaje to jednak zbieżne z prowadzonymi działaniami. Zaletą wskazaną przez kierownictwo UST jest także zdolność przyciągania do UST wykwalifikowanej kadry. W świetle przeprowadzonych badań za najważniejsze zalety wizerunku pracodawcy uznać należy:

- lepszy stosunek osób korzystających z usług UST do pracowników UST,
- ułatwienie pracy oraz inspiracja do pracy¹⁷,
- wewnętrzna satysfakcja pracowników UST,
- lepsze nastawienie do siebie pracowników UST.

Kluczowa dla interpretacji wizerunku pracodawcy i możliwości wykorzystania go jako narzędzia przemian jest stworzona skala posiadająca dwie skrajne możliwości oceny urzędu: pracodawca idealny oraz pracodawca z przymusu (tab. 2). Pomiędzy nimi znajduje się siedem pól pozwalających stopniować osobiste odczucia urzędników. Największa część pracowników dobrze odbiera swoje miejsce pracy (41%), lecz ponad jedna czwarta (27%) jest do niego ustosunkowana negatywnie. Jedna trzecia urzędników traktuje UST dość obojętnie, co oznacza, przyjmując optymistyczną perspektywę, znaczną możliwość poprawy wyników ich pracy, a przez to wyników całej organizacji, w przypadku poprawy ich nastawienia do urzędu. Przyjęcie pesymistycznej perspektywy, która odpowiada sytuacji bez podjęcia odpowiednich działań, oznacza, że 60% urzędników nie postrzega szczególnie pozytywnie urzędu jako miejsca pracy. W opinii autora artykułu stanowi to bardzo silne uzasadnienie podejmowanych badań dotyczących problematyki wizerunku pracodawcy.

Tabela 2. Ocena urzędu jako miejsca pracy w skali „idealny-przymusowy”(w % odpowiedzi)
Assessment of the office as a workplace on an „ideal-enforced” scale (in %)

Pozycja	1	2	3	4	5	6	7	
Pracodawca idealny („pracuję tu bo to moje marzenie”)	9	13	19	32	13	6	8*	Pracodawca z przymusu („pracuję tu bo nie mam wyboru”)
	Ogólny wizerunek							
	pozytywny			średni	negatywny			
	41			32	27			
*trzy osoby zaznaczyły pole opisowe „pracodawca z przymusu”, ich głosy zostały wliczone w pole 7.								

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Z wyników badań wynika, że opisana sytuacja uwarunkowana jest ścieżką rozwoju zawodowego pracowników:

- osoby młodsze zajmują niższe stanowiska mając przy tym często wysokie aspiracje, które w różnym stopniu są możliwe do realizacji w urzędzie,

¹⁷ „Ułatwienie” odnosi się do poprawiania, umożliwienia łatwiejszego (dogodniejszego) wykonywania przydzielonych zadań. „Inspiracja” zaś do zachęty w podejmowaniu działań twórczych, powiązana jest zarówno z natchnieniem, ideą, jak i naśladownictwem pod wpływem wizerunku pracodawcy. Zob. A. Dąbrówka, E. Geller, R. Turczyn, *Słownik synonimów*, Warszawa 2001, s. 60, 95, 133,

- osoby w średnim wieku odczuwają satysfakcję z uzyskanych stosunkowo niedawno awansów,
- osoby starsze są często pozbawione złudzeń odnośnie swojej przyszłej kariery zawodowej, nie widząc przy tym możliwości zmian na lepsze.

Średnia ocena badanych UST jako pracodawcy wyniosła 3,79 (1 oznacza idealnego pracodawcę, a 7 – pracodawcę z przymusu). Oceny w poszczególnych urzędach podlegały zróżnicowaniu od 2,44 do 5,71. Zróżnicowania nie można powiązać z sytuacją gospodarczą ani geograficzną UST – urzędy w małych miejscowościach, o wysokim bezrobociu również odnotowywały dobre oceny, przy negatywnym postrzeganiu niektórych urzędów w dużych ośrodkach o niskim bezrobociu.

Posiadana aktualnie opinia o urzędzie jako pracodawcy może w istotny sposób wpływać na sprawność funkcjonowania urzędu, warto przyjrzeć się opinii pracowników urzędu pod tym względem (tab. 3). Większość z nich uznała, że obecnie nie stanowi to przeszkody w działaniu (64%). 12% respondentów dostrzegło jednak ten problem, trudno również uznać, aby odpowiedzi niezdecydowane świadczyły pozytywnie o wizerunku miejsca pracy. W tej sytuacji ok. jedna trzecia pracowników postrzega wizerunek urzędu-pracodawcy jako przeszkodę, albo jako niewykorzystany czynnik wsparcia. Zróżnicowanie odpowiedzi w grupach wiekowych było niewielkie.

Tabela 1. Znaczenie nastawienia do pracy w jej wykonywaniu (w % odpowiedzi)

The importance of the attitude to work in its performance (in %)

Oceniane zdanie	Grupy wiekowe	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
„Aktualne nastawienie do urzędu utrudnia mi lepszą pracę”	Ogólnie	12	24	64
	Do 33 lat	11	28	61
	34-49 lat	12	23	65
	50- lat	13	22	65

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Ponad połowa pracowników uważa jednocześnie że ich urząd jako miejsce pracy potrzebuje zmian (54%), a zbędność zmian zaznaczyło tylko 6% (tab. 4).

Tabela 4. Potrzeby zmian w UST w opinii ich pracowników (w % odpowiedzi)

The need for changes in the local government offices in the opinion of their employees (in %)

„Urząd jako miejsce pracy...”	Ogółem	Pracownicy w wieku		
		do 33 lat	34-49 lat	50 lat i więcej
Potrzebuje zmian	54	60	56	50
Nie potrzebuje zmian	6	0	7	10
Trudno powiedzieć	40	40	37	40

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zakończenie

Conclusions

Urzędy stoją w obliczu zagrożeń i okazji związanych z rewolucją informatyczną, globalną konkurencją, czy rosnącymi oczekiwaniami mieszkańców. Sprostanie problemom i wykorzystanie szans jest uzależnione w dużej mierze od zatrudniania, kształcenia i zatrzymania w urzędzie najlepszych pracowników, w którym to procesie niezbędnym narzędziem jest kształtowanie pozytywnego wizerunku pracodawcy.

Obecną sytuację można ocenić w dużej mierze jako dość pozytywną, przy czym nie tyle ze względu na ukierunkowane działania urzędów, lecz z powodu zapewnienia stabilnej i względnie dobrze płatnej pracy. Przyjęcie przez urzędy bardziej aktywnej postawy względem budowania dobrego wizerunku urzędu jako pracodawcy wśród swoich pracowników stwarza więc możliwość znacznej poprawy innowacyjności i sprawności.

Literatura

Bibliography

- Baruk A.I., Marketing personalny jako instrument kreowania wizerunku firmy, Warszawa 2006.
- Brilman J., Nowoczesne koncepcje i metody zarządzania, Warszawa 2002.
- Buchelt B., Budowanie marki pracodawcy, [w:] Procesy płynności i retencji zatrudnienia w organizacji, red. A. Pocztowski, Kraków 2009.
- Bugdol M., Potrzeba stosowania koncepcji empowermentu w administracji samorządowej, „Samorząd Terytorialny”, nr 3/2008.
- Bukowska U., Szkolenie pracowników a kształtowanie wizerunku pracodawcy, [w:] Zarządzanie rozwojem organizacji w społeczeństwie informacyjnym, tom 1, red. A. Stabryła, Kraków 2008.
- Christiaans L., International Employer Brand Management: A Multilevel Analysis and Segmentation of Students' Preferences, Wiesbaden 2013.
- Costley D.L., Todd R., Human Relations in Organizations, St. Paul, Minnesota, 1978.
- Dąbrowska J., Employer branding. Marka pracodawcy w praktyce, 2014.
- Dąbrówka A., Geller E., Turczyn R., Słownik synonimów, Warszawa 2001.
- Drucker P.F., Skuteczne zarządzanie, Warszawa 1976.
- Fitz-Enz J., Rentowność inwestycji w kapitał ludzki, Kraków 2001.
- Gableta M., Człowiek i praca w zmieniającym się przedsiębiorstwie, Wrocław 2003
- Kozłowski M., Employer branding. Budowanie wizerunku pracodawcy krok po kroku, Kraków 2011.
- Król H., Ludwiczynski A., Przedmowa, [w:] Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji, red. H. Król, A. Ludwiczynski, Warszawa 2007.
- Leary-Joyce J., Budowanie wizerunku pracodawcy z wyboru, Kraków 2007;
- Lewicka D., Zarządzanie kapitałem ludzkim w polskich przedsiębiorstwach, Warszawa 2010.

- Lievens F., Hoyer G. Van, Anseel F., Organizational Identity and Employer Image: Towards a , “British Journal of Management”, Vol. 18, 2007.
- Molenda M., Employer branding jako nowe narzędzie budowania wizerunku przedsiębiorstw, Wrocław 2009.
- Sajkiewicz A., Kapitał ludzki jako źródło wartości organizacji, [w:] Zarządzanie wartością kapitału ludzkiego organizacji, red. A. Lipka, S. Waszczak, Katowice 2007.
- Skorny Z., Psychiczne mechanizmy zachowania się, Warszawa 1972.
- Wojtaszczyk K., Employer branding, czyli zarządzanie marką pracodawcy. Uwarunkowania, procesy, pomiar, Łódź 2012

Wizerunek urzędu samorządu terytorialnego jako pracodawcy

Streszczenie

Urzędy samorządu terytorialnego, funkcjonujące w turbulentnym otoczeniu należy uznać za organizacje dynamiczne, które podlegają ciągłym zmianom. Ważne stają się nie tylko wiedza i umiejętności pracowników, ale sposób postrzegania przez nich urzędów jako miejsca pracy.

W wyniku badań stwierdzono wyraźną potrzebę zmian w urzędach, gdyż obecna sytuacja nie pozwala w pełni wykorzystać potencjału pracowników. Z jednej strony pracownicy dostrzegają rolę wizerunku pracodawcy w ułatwianiu pracy, z drugiej – blisko jedna trzecia badanych negatywnie postrzega swoje miejsce pracy.

The image of the local self-government offices as an employer

Summary

Local selfgovernment offices operate in a turbulent environment and should therefore be regarded as dynamic organizations that are subject to constant changes. Not only the knowledge and skills of the employees are of importance here but also the perception of their offices as a workplace.

The research revealed a clear need for changes in the offices, as the current situation does not allow full use of the potential of employees. On the one hand, the employees perceive the image of the role of employers in facilitating the work of the other - nearly one third of respondents negatively perceives his job.

MARIAN KOPCZEWSKI

Akademia Wojsk Lądowych w Wrocławiu

SEBASTIAN NIEDZWIECKI

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

Cyberspace security threats***Zagrożenia bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni******Introduction******Wstęp***

Security as one of the basic human needs has been the subject of research by thinkers and researchers since antiquity. This term was most often defined by referring to the Latin etymology of the word *securitas* - *sine cura*, which means "no custody" in translation, a state free from worries and anxieties. In modern times, this "negative" definition presenting safety as a lack of threats is replaced by the "positive" definition, which emphasizes¹ 'active shaping of security as a guarantee of survival and development'². The development of modern technologies has meant that in recent years, the importance attached to the ICT infrastructure of state institutions, enterprises and attacks on individual users has been highly significant. Attacks can be carried out on the initiative of individuals, organized groups and countries. The aim of the attacks may be both an attempt to present the hacker's possibilities, show the weaknesses of the organization, as well as the weakness of the given state. Threats of this type are part of ICT security, which nowadays is becoming more and more common, affecting both individuals and international organizations³. The rapid development of threats and incidents directed against the security of systems, computer networks and individual users means that ensuring an adequate level of security is now a very important problem both at the national and international level. Ensuring the smooth functioning of individual countries, economies and society becomes crucial. Institutions and companies involved in publishing national reports on cyberspace security point to more and more advanced methods of attacks and an increasing number of incidents, which are getting bigger every year. In addition, they point to the growing amount of illegal, harmful content available on the Internet and the increase in crime involving illegal activities in cyberspace⁴.

¹ J. Barcik, *Dyplomacja w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2014, s. 14.

² K. Łastawski, *Pojęcie i główne wyznaczniki bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, w: W. Fehler (red.), „*Współczesne bezpieczeństwo*”, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 13.

³ A. Kzanecka, W. Kazanecki, *Wybrane aspekty bezpieczeństwa*, Wrocław 2014, s. 22-23.

⁴ [online].[Dostęp: 11.03.2017], Dostępny w Internecie: https://www.cert.pl/wp-content/uploads/2015/12/nask_rekomendacja.pdf

Cybrespace

Cyberprzestrzeń

In the past, the lack of access to modern equipment meant that people spent more time together. The fun and shared evenings enjoyed popularity. Thanks to this, children had the opportunity to interact with different people and learn to live in a group. With time, everything has changed, thanks to the introduction of modern devices and information technologies. Today, most people spend time in front of a computer⁵.

Constant technological progress changes our world on many levels every day. It brings both some benefits and threats. More and more new information technology, which was only a figment of novel authors, is used every day by millions of cyberspace users. The use of social networks, various types of communicators and banking services is becoming widespread. The increasing opportunities offered to us by the Internet gradually lead to the virtualization of reality. The recognition of the 21st century has become the collection and processing of information about users and their activities. An example of the scale of the phenomenon is the following statement:

- "The number of inhabitants in the world is over 7 billion, over 2 billion of them use the Internet
- there are over 5 billion mobile phone numbers active in the world,
- the number of Internet users in Poland is around 24 million,
- a statistical Internet user spends 16 hours a month on the network, which gives around 35 billion hours a month in the world (i.e., approximately 4,000 years online for each calendar month),
- the value of online sales in the US in the first quarter of 2012 reached 50 billion dollars,
- Google search gets over one billion questions a day
- the number of Facebook accounts exceeds one billion, of which over 10 million are user accounts from Poland,
- every second in the Youtube site the next hour of video material appears,
- each day, Farmville (part of the Facebook portal) sells about 500,000 tractors. In the real world, John Deere sells 5,000. agricultural machinery per year".⁶

The above data illustrate the scale of the phenomenon. It makes us realize how much people sit in front of a computer or other portable device with Internet access. Some people are willing to pay thousands of dollars for an item available only in a virtual computer game. Others take as a determinant of the social position the number of people invited to the circle of friends on social networks. The Internet is for most people the basic and the fastest source of information, creating new opportunities to provide various types of

⁵ A. Andrzejewska, J. Bednarek, Zagrożenia wychowawcze cyberprzestrzeni – aspekty zdrowotne, społeczne i moralne, Warszawa 2011, s. 3.

⁶ J. Silewski, Zarys definicyjny cyberprzestrzeni, "Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2013, nr 9 (5), s.225.

services. This is how the "cyberspace" was created a place of wide activity on many levels. The space of games, shops and websites where people are represented by avatars.⁷

It evolved thanks to the creation of a computer network, but contrary to popular belief, it is not the same as the Internet. The area covered by it is more extensive and has extraordinary technical parameters that testify to its growing potential for the social environment. The concept of cyberspace is extremely difficult to define both due to the complicated technical structure and the resulting social consequences. Difficulties associated with this for many years sleep many scientists who are digging over the classification of this concept. A wider understanding of the challenges and threats posed by cyberspace is crucial to ensure the security of the state and, therefore, all of us.⁸

The term cyberspace in general opinion is considered to be modern, but despite appearances, is quite different. The word was used more than 30 years ago. Originally it came from science fiction literature from the 80s, which was focused on presenting the future consequences of the IT revolution. Despite the prevailing conviction that William Gibson created the term, this word appeared for the first time in the novels of Vernor Vinge (True Names) and John M. Ford (Web of Angels). Gibson's merit, however, was the dissemination of the concept and the creation of a kind of trend in the literature of the times known as "cyberpunk". In his 1982 Burning Chrome story, he used the concept of cyberspace for the first time, followed by another publication (Neuromancer) after two years, in which he writes about the global network as follows⁹:

"Cyberspace. Consensual hallucination is experienced every day by billions of legitimate users in all countries, by children taught mathematical concepts ... Graphically mapping data downloaded from banks of all computers in the world. Unimaginable complexity ..." ¹⁰.

Although the above definition comes from a fiction novel, it initiated a great debate on the concept by illustrating its structure: extensive coverage, consolidation of information in large databases and the lack of the possibility of referring the global network to the dimensions of real reality¹¹. The concept of cyberspace also served as an inspiration to create such iconic films as Johny Mnemonic and Matrix, which depicted the term as an intangible sphere represented by green characters flowing down the screen. The IT revolution in this way contributed to the creation of a graphic form of cyberspace¹².

This concept, despite unscientific origin, was quickly noticed by Western scientists who used it to present a new immaterial sphere of human life. The term cyberspace is still strongly criticized by a group of scholars due to the fact that it is not strictly IT¹³.

The growing popularity of information and communication technologies used by both the public and key state ministries has aroused greater interest in defining cyberspace.

⁷ Ibidem, s. 226.

⁸ M. Lakomy, *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Katowice 2015, s. 71.

⁹ Ibidem, s. 72.

¹⁰ W. Gibson, *Neuromancer*, Kanada 1984, s. 43.

¹¹ J. Wasilewski, op. cit., s. 226.

¹² Ibidem.

¹³ M. Lakomy, op. cit., s. 71.

Increased opportunities were available thanks to the creation of a computer network contributed to this. There was a necessity to recognize virtual reality, which shaped a new form of concluding civil law contracts, taking actions by the administration and creating a modern field of fighting crime. Many of the civil law entities' activities have been altered thanks to the emergence of a global network, while others have just begun to emerge. In today's literature you can find many definitions of cyberspace, below are presented some of them included in government documents of various countries, organizations, including the definition of cyberspace enshrined in Polish legislation¹⁴.

Based on the assumptions of the Government's Cyberspace Protection Program for 2011-2016, the definition of cyberspace is as follows: "Cyberspace - digital space for information exchange and processing created by ICT systems and networks, along with links between them and user relations"¹⁵. According to prof. Radosława Bania, presented above definition, contains some extremely significant elements. Namely, it exposes the essential role of the information message, stating that information must be perceived on two levels. On the one hand, as data sent between the sender and the recipient on the other as a means of communication enabling such action. The above conditions are met in cyberspace. Data circulates between users in a space limited only by the capacity of disks and the speed of transfer¹⁶.

In 2013, this definition was extended in the Cyberspace Protection Policy of the Republic of Poland, in which it is: "the area of information processing and exchange created by ICT systems, specified in art. 3 points 3 of the Act of February 17, 2005 on computerization of the activities of entities performing public tasks (Journal of Laws No. 64, item 565, as amended) together with links between them and relations with users "¹⁷.

The presented definition formulates the idea of one virtual space, which is a logically separated sector - a digital domain of exchange and analysis of information. The Internet, in turn, consists of ICT systems connected through telecommunications devices. The network is of international nature, it may use infrastructures located on the territory of other countries to send information. Operation in cyberspace is not limited to information exchange, it is possible to read, produce and make changes. All these operations are performed in the digital domain. The definition also distinguishes the mutual relations of systems with users and underlines the bilateral association of activities in cyberspace with real-world activities and their bilateral consequences¹⁸.

The definition of cyberspace is also presented in the document which is the Cybersecurity Doctrine of the Republic of Poland from 2016. This document is the first act in Poland defining future strategic directions of development, it is the basis for the

¹⁴ J. Wasilewski, op. cit., s. 227.

¹⁵ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Rządowy Program Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011-2016, Wersja 1.1, Warszawa 2010, s.6.

¹⁶ R. Bania, K. Zdulski, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku, Łódź 2012, s. 185-186.

¹⁷ Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2013, s.5.

¹⁸ J. Wasilewski, op. cit., s. 231.

proposed activities in the area of cyber security for state administration, security services, the army and the private sector. The definition in it depicts cyberspace as¹⁹: "Space of information processing and exchange created by ICT systems (teams of cooperating IT devices and software ensuring processing, storage and sending and receiving data through telecommunications networks with the appropriate for a given type of telecommunications network final device intended for connecting directly or indirectly to endings networks) along with links between them and user relations "²⁰.

Another definition issued by the EastWestInstitute and the Information Security Institute to define key concepts for cybersecurity, mention the resulting document: Russia-U.S. Bilateral on Cybersecurity. Critical Terminology Foundations from 2011 virtual space as²¹: electronic medium through which information is created, transmitted, stored, processed and deleted²².

In turn, NATO in 2013 in the pages of the Tallin Manual on the International Law Applicable to CyberWarfare magazine described the cyberspace: "an environment formed by physical and nonphysical components characterized by the use of computers and the electromagnetic spectrum for storing, modifying and exchanging data using computer networks"²³.

The definition of cyberspace can also be found in specialist literature. Daniel T. Kuehl defines cyberspace as an "operational domain" that uses electromagnetic spectrum and electronics to transmit, build, modify information storage through connected ICT systems together with the infrastructure that creates them. Thomas Wingfield, in turn, points out that this is not a place that can be subject physical measurements. According to the author, this is: a "short term, which refers to the environment created by both cooperative networks of computers, systems and communication infrastructure. Polish scholar Ernest Lichocki writes: cyberspace in the 21st century becomes a "nervous system" of states. It is a country control system, made up of thousands of connected ICT systems that allow state infrastructure sub-sectors to operate. Cyberspace with the Internet has created significant relationships that change their nature in an unpredictable and dangerous way. ICT systems, and especially the software contained in them, have many weaknesses that can enable cyber attacks. "²⁴.

Over the last two decades, many definitions have been made to try to determine what cyberspace is. Some show the essence of functioning in great detail, presenting technical and social threads, and this approach captures the problem comprehensively. Others, in turn, are presented more generally by making the rules of operation often abstract. The

¹⁹ Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Nr. 12 (7) 2015, Warszawa 2015, s. 281.

²⁰ Doktryna Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015, s.7.

²¹ [online].[Dostęp: 29.10.2016], Dostępny w Internecie: <https://www.eastwest.ngo/idea/russia-us-bilateral-cybersecurity-critical-terminology-foundations> własne tłumaczenie

²² K. Frederick Rauscher, V. Yaschenko, Russia-U.S. Bilateral on Cybersecurity: Critical Terminology Foundations, EastWest Institute and the Information Security Institute of Moscow State University, Issue 1, Moscow 2011, s. 20.

²³ Lakomy, op. cit., s. 81.

²⁴ Ibidem, s. 77-78, 81-82.

emergence of many previously mentioned definitions draws attention to the lack of compatibility of the scientific community on issues as objective as technical properties. Some claimed that devices not connected to the network do not belong to cyberspace or pointed to the intangible nature of the network. Considering such an approach, it seems that Aleksander Melnitzky quoted an apt definition, indicating that the virtual network is both a global channel exceeding physical limits and consists of devices transmitting signals. In this understanding of cyberspace crossing the physical space, it is directly embedded in it thanks to the ICT infrastructure. An example illustrating the whole dependence is an attempt to enter a website by a user who, in order to enter a domain address, uses devices such as a computer keyboard and mouse²⁵.

In conclusion, it should be pointed out that cyberspace, although not a modern creation, creates certain legal difficulties in defining what virtual space is really meant for. Although the intuitive indication of the specific properties of the network does not pose major problems, from the point of view of the state administration, it is extremely important to define cyberspace and cyberspace security for the entire process of ensuring the protection of networks located in the territory of our country²⁶.

Threats related to the use of the Internet

Zagrożenia związane z użytkowaniem Internetu

We live in the era in which technology plays a significant role. The rapid development of modern information technologies, access to huge information layers and ever-increasing communication capabilities lead to an increase in the negative impact of cyberspace on human development in modern society. However, children who are not aware of the consequences of their actions on the Internet are most susceptible to modern threats. Spending free time is practiced by the majority of young users. Long hours spent at the computer cause neglect of everyday life, which was once systematically cultivated. Reading books, contacts with peers, home duties go to the second plan when it is possible to spend free time in the virtual world. It should be remembered that improper use of the Internet, especially without any control, is a serious threat. Mediation of the virtual world creates future attitude behaviors, including bad ones. Increased child's interest in the virtual world is conditioned by a lack of interest on the part of parents. If you encounter problems at school or in the environment in which it functions, your child looks for support in a family that is crucial at the moment. Lack of interest and, worse, the rejection leads to the loss of self-esteem, which results in the search for a foster family on the Internet²⁷.

Nowadays, even a two-year-old child knows how to use a computer, that is why control is so important. Available killing games emanate brutality and aggression. A young person who often uses such entertainment sometimes gets used to violent games. The

²⁵ Ibidem, s. 82-83.

²⁶ J. Wasilewski, op. cit., s. 233-234.

²⁷ M. Kopczewski, Młodzież w cyberprzestrzeni - wyniki badań, w: Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku, M. Górka (red.), Warszawa: Difin SA 2014, s. 133-140.

young generation is identified with a virtual hero who in the virtual world kills or makes other negative offenses. It should be noted that children can transfer brutal scenes to real life. Often, young people are unable to distinguish what is the virtual world and what is reality. Long sitting affects negatively the young psyche that is still developing. Therefore, the child is very susceptible to addiction, which may be manifested by aggression in relation to people who want to deprive them of the possibility of using a computer. Long hours spent in cyberspace result in various health problems, both physical and mental²⁸. In order to avoid unpleasant consequences, remember to provide the younger generation with more sensible ways of spending free time, for example outside, in the open air.

The rapid development of modern technologies makes the Internet accessible to almost everyone. New technologies provide us with more and more opportunities, but they are also used for illegal practices. Many threats occurring in the world around us have moved to the virtual world as a result of the creation of the Internet. That is why it is important to provide adequate protection against dangers²⁹.

Physical threats

Zagrożenia fizyczne

Many hours in front of the computer can lead to eye damage. As a result of the action of the electrostatic field, the person is simply bombarded with dust particles, which in turn results in allergic reactions, irritation or redness of the eyes. Another symptom may be fatigue in the eyes manifested in: loss of visual acuity, the appearance of fog in front of the eyes or a change in the perception of colors or the so-called dry eye syndrome that can lead to complete loss of vision. A big threat is also the use of virtual helmets by the young generation, generating a three-dimensional image harmful to the eyes³⁰. Also, as a result of the use of inadequate illumination, the muscles of the eyes have to adapt to the large discrepancy between the display and the environment, which can lead to the onset of epilepsy. Too intense light flowing from colorful, saturated with different colors of light monitors may disturb the proper functioning of the brain's work. This is particularly dangerous for young people with nervous system development³¹.

Continuous sitting in a sitting position, in turn, affects the skeletal problems, postural defects and cessation of psychomotor development. Lack of movement causes the so-called television disease, which is characterized by obesity, curvature of the spine, chest collapse and a decrease in physical fitness. Frequent repetition of the same movements leads to overloading of the hand, wrist, arm and neck. In turn, incorrect adjustment of the keyboard or mouse size additionally leads to overload of the musculoskeletal system and can lead to

²⁸ Ibidem.

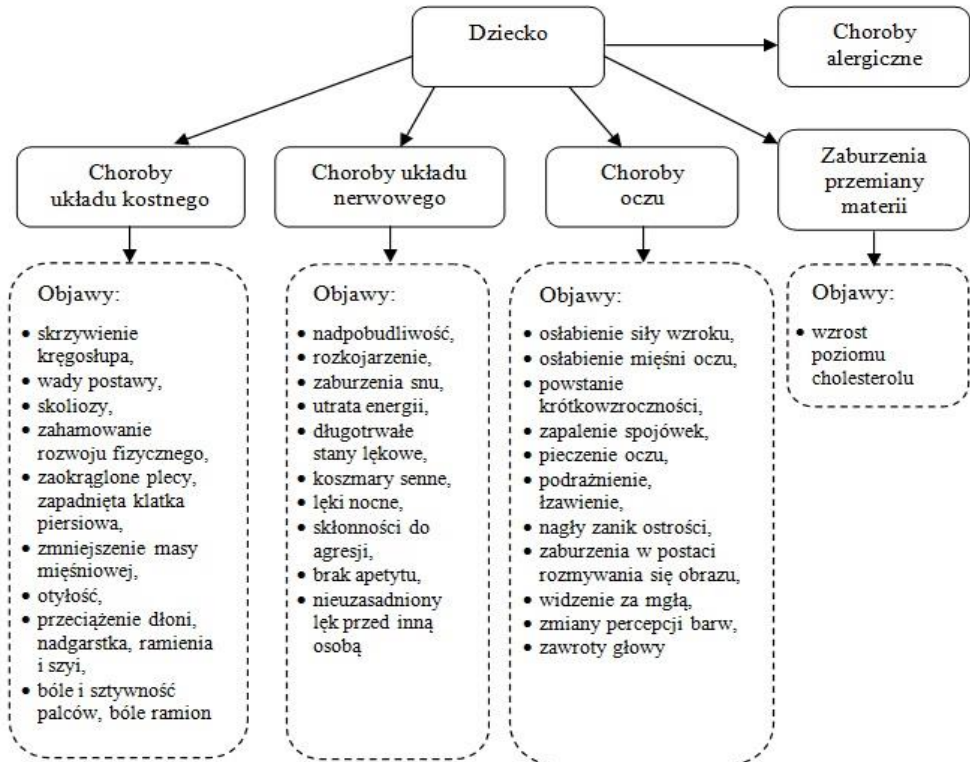
²⁹ [online].[Dostęp: 29.10.2016], Dostępny w Internecie:<http://rodzice.net/news/bezpieczenstwo-dzieci-w-internecie/>

³⁰ J. Izdebska, Dziecko w świecie mediów elektronicznych, Białystok 2007, s. 164-165.

³¹ [online].[Dostęp: 29.10.2016], Dostępny w Internecie:<http://www.erainformatyki.pl/skutki-uzaleznienia-od-internetu.html>

neck pain and stiffening of the wrists. In addition, there are problems of the nervous system that signal through: excessive excitability, lack of attention, depression and sleep disorder³².

Figure 1. Occurring disorders in children

Source: J. Izdebska, *Dziecko w świecie mediów elektronicznych*, Białystok 2007, s. 168.

Psychological threats

Zagrożenia psychiczne

The human psyche is very sensitive due to its complex construction. Children are particularly vulnerable to damage. A large number of stimuli flowing from cyberspace, it can have a very negative effect on its operation causing temporary or permanent psychological symptoms manifested by panic fear of people and aggression³³. There may even be inhibition of child development due to excessive computer use. The child is often unable to go beyond the sphere of images found on the Internet and link the experience acquired on the web with his own real life. This leads to the formation of anesthesia for violence in everyday life and to the constant growth of hostility. People who in childhood

³² J. Izdebska, op. cit., s. 164-166.

³³ M. Kopczewski, op. cit., s. 141.

had contact with computer games in the future much more often emanated aggression towards others, especially in conflict situations and more often fell into conflict with the law. Computer games, especially web games, have a bad influence, which manifests itself in the increased need for autonomy or self-expression. Non-playing children can be characterized as people with increased aggression, self-confident and often evading responsibility. They may have features that indicate a narcissistic personality, manifested by the certainty of their uniqueness and perfection³⁴. People who kill in the virtual world and then with the help of the appropriate key start all over again, revive the hero, fall into the trap of the wrong reality, blurring the image of the real world³⁵. Children spending time in cyberspace often are exposed to a sense of "cybersamoteness". They present virtual reality as better, in which we can spend a lot of time to finally move to the world of fantasy. This may result in the appearance of delusional states. In such a case, the young man's conviction about his unlimited animation possibilities allows him to control the environment. In turn, interruptions in the use of the Internet lead to the occurrence of so-called "narcotic hunger" characterized by impatience and degraded mood. People abusing virtual games and the Internet are characterized by low emotionality, which manifests itself in the way of expressing emotions. Everything they show is superficial and shallow. They are accompanied by anxiety, which hinders interpersonal contacts and leads to impulsive behaviors. A very worrying problem is also the way of thinking of addicts who treat people as objects serving them to achieve their own goals that can be cheated³⁶.

There are many dangerous things on the Internet for the young person's psyche, for example pages devoted to suicide, some encouraging to commit them. There are also popular websites on discriminatory topics, preaching intolerance and hatred. The mind of the young mind with such subjects can lead to serious mental problems³⁷.

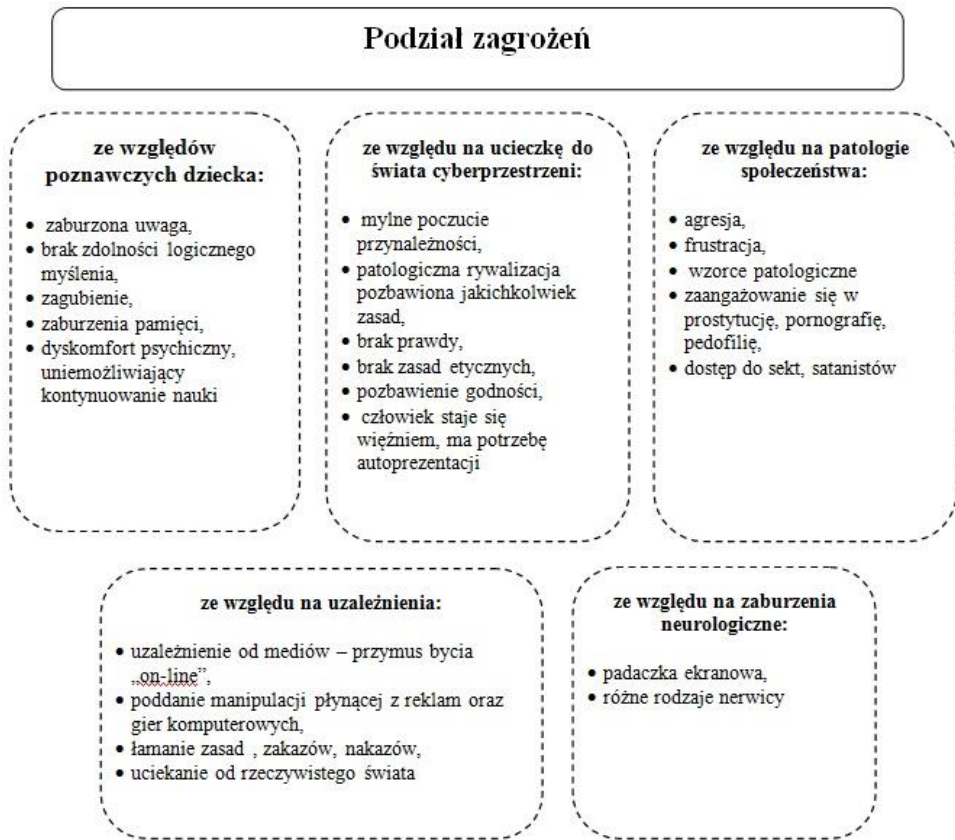
³⁴ M. Przybysz-Zaremba, *Uzależnienie młodzieży od współczesnych mediów*, Olsztyn 2008, s. 35.

³⁵ [online]. [Dostęp: 29.10.2016], Dostępny w Internecie: <http://www.erainformatyki.pl/skutki-uzaleznienia-od-internetu.html>

³⁶ M. Przybysz-Zaremba, op. cit., s. 35-36.

³⁷ B. Skowroński, *Internet i związane z nim zagrożenia w opinii gimnazjalistów oraz ich rodziców*, "Seminare" 2013, t. 33, s. 223.

Figure 2. Division of threats

Source: own study based on: M. Kopczewski, I. Dudziuk, *Zagrożenia jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu, Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni, s. 82.

Social threats

Zagrożenia społeczne

Virtual space expands the scope and nature of interpersonal contacts using a computer and other technical devices. In today's world, we can communicate with any person in the world through relevant social networks or e-mail. There is a possibility of contacting support groups and users who deliberately hide their identity. The Internet as a broad communication medium creates enormous chances of hiding and manipulating identity that poses a serious threat to unaware children. A wide communication ability paved the way for pathological phenomena like pornography and pedophilia. Many people use the possibilities brought by the new technology to their own selfish goals, often destructive to the psycho-social development of the young generation. Internet as a place of interesting entertainment, creating the possibility of detachment from reality offers what is

unattainable in the real world. It is a world of fiction only seemingly more interesting, more perfect than reality. The impact of the misperception of the world created by programmers may result in the inability to distinguish what is bad and what is good. Thus leading to thoughtless actions suggested by ubiquitous media. A man who overcomes dilemmas in interpersonal contacts, experiencing bad experiences, seeks to solve his problems by resorting to a virtual space where the current situation deteriorates. The same goes for the mechanism of the vicious circle. It should be remembered that the Internet is a mediating medium in communication and its characteristic is anonymity, which frees the child from social control. A young person has the option of giving any data, changing their gender, age and social role at any time. The above possibilities detach the user from the real world. Particularly influenced by this are fantasy games, where you can spend hours as a person other than in reality. This can lead to the breaking or weakening of interpersonal relationships and the mistaken sense of one's identity. A child can thus completely fall into it in the virtual world³⁸.

Anti-social children's behavior is the result of improper computer use, result in personality disorders, detachment from the real world which goes hand in hand with a significant weakening of family ties. Children stop being interested in their loved ones, communication disappears, and confusion in the real social world appears. The Internet significantly influences the way and scope of communication. In today's world communication is largely carried out indirectly with the help of appropriate devices. Youth instead of spending time in real-world conversations, sitting in front of a computer where it is often anonymous and uses a computer keyboard for communication. New communication devices do not destroy social ties, they only affect the change in the communication formula that hides many dangers³⁹.

Addiction to cyberspace

Uzależnienie od cyberprzestrzeni

Modern technologies have led to the emergence of modern threats related to addictions. They are very dangerous because the person using the devices does not notice when it is absorbed by the network and it is difficult to get out. This problem affects everyone, including the youngest⁴⁰.

A child who has no shaped psyche, a picture of the world left to himself or herself, will have great difficulty in properly perceiving the content of cyberspace. Man is very vulnerable to various addictions, he can become addicted to practically everything. Addiction to alcohol, cigarettes, and drugs have been known for a long time. In today's society, however, there are many more of them, and they are related to modern technology, there may be addiction to the computer or the Internet. Addiction causes changes in the

³⁸ J. Izdebska, op. cit., s.192.

³⁹ Ibidem, s. 190-192.

psyche, psychic mechanisms of addictions change without which a man cannot get around. Such mechanisms include:

- the habit of adjusting feelings - at first it is a use to improve the mood, over time it becomes an escape into addiction,
- illusion and denial - man deceives himself by telling himself that there is no addiction,
- experiencing yourself - human cannot create an image of himself or herself. He or she will not be able to look at himself or herself in a relative way. When he or she manages to regain his or her mental sobriety, human feels depressed. "⁴¹.

Addiction to computer games

Uzależnienie od gier komputerowych

The computer as one of the main business cards of the modern world is a device with wide possibilities. Children can use the great potential of this device for educational purposes. The curiosity of a young man is very large, which indicates that one should control the time spent at the computer to limit the possibility of addiction. We can spend our free time outdoors, instead of sitting for hours in front of the monitor. Psychologists estimate that a child can safely use the computer for only one hour a day. That is why the control by parents is so important. Large amounts of computer games on various topics make the child fall into the trap of cyberspace very quickly. In order to prevent this, it should be used in a proper way, using appropriate scientific or entertainment programs, which will help to avoid unpleasantness related to addiction⁴².

Computer games are an interesting entertainment, which every day absorbs the young people. Modern technology has allowed to create interesting graphics, imitating real reality, which is slightly different from a video. The attractiveness of this form of entertainment lies in the possibility of participating in interesting adventures, which are limited only by the imagination of programmers. Most of the emerging computer games emanate with violence because it was created on the basis of violent, aggressive scenarios that are extremely interesting for a child. Moral values in the world of games go down in the second place, the more brutal the environment, the less the rules the more the computer game is interesting. The virtual world makes the child stay in a world where he learns inappropriate patterns, stimulating the worst instincts⁴³.

The symptoms of addiction include:

- an increasing desire to use a given medium in a longer time dimension,

⁴⁰ [online].[Dostęp: 29.10.2016], Dostępny w Internecie: http://www.powiat.bielsko.pl/images/2013/materialy_cyberprzestrzen.pdf?caa8a23cf6fd7259951305e96ba73a9e=16bb8cf6be461071f8d3305c2b219177

⁴¹ M. Kopczewski, I. Dudziuk, Zagrożenia jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu, Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni, s. 86-87.

⁴² Ibidem.

⁴³ A. Andrzejewska, J. Bednarek, Zagrożenia związane z uzależnieniami w: Zagrożenia cyberprzestrzeni - kompleksowy program dla pracowników służb społecznych, Warszawa 2013, s. 82.

- irritability, over-stimulation, medication and even depression in case of contact with the device being used,
- lies about the real time spent at the computer, futile attempts to stop,
- satisfaction and increased self-esteem resulting from participation in online games,
- limiting other activities, disconnecting from the troubles of everyday life
- Neglect of everyday duties, lack of willingness to meet with a group of peers,
- family problems arising due to the use of a given medium.

An addict person considers games as the most important value, even from the basic physiological needs that are burdensome to play. Computer games in the event of a mistake allow you to start all over again with a new strategy, it gives you a sense of security. After the game, the user does not stop thinking about it, looking for more and more new solutions, improving the strategy. He often spends his free time using other mobile devices where he continues to play using alternative solutions helpful in his main game. Addicts collect materials related to games, such as magazines, t-shirts, etc. Irrational use of the computer causes problems with falling asleep, the formation of nightmares and drug growth. Spending time in front of a computer is a passive activity that does not even require leaving the house. This promotes mental laziness and depriving the young person of the possibility of abstract thinking. There are people at a very young age with symptoms of addiction, similar to neurotic disorders⁴⁴.

Addiction to Internet

Uzależnienie od Internetu

The term Internet addiction began to appear in the late nineties, thanks to the work of Kimberly Young, which spread the term. Alternatively, concepts can be used, i.e. the Internet addiction syndrome, network-related illnesses, interhomatism, and cyber-dependence. Kimberly already in 1998 made a division into Internet addiction, i.e.:

- Internet erotomania, which involves compulsive viewing of pornographic content,
- addiction to Internet relationships - manifesting in dependence on Internet contacts,
- addiction to the network - constant search for new messages, joining newly created internet games, excessive use of online auctions, etc.,
- information overload - participation in various forums, obsessive search for new information, compulsive searching of databases,
- addiction to the computer - manifested by the compulsion to use from computer.

Internet addiction is very dangerous because the symptoms are often similar to those occurring in traditional addictions to various psychoactive substances, e.g. alcohol. Similar symptoms occur when addicted to computer games. There are several factors that significantly enhance the addiction possibilities. The most important include: too low self-esteem, genetic predisposition, lonely lifestyle and mental illness. The most susceptible

⁴⁴ Ibidem, s. 81.

group for addiction are introverts who have great difficulty in establishing social contacts. Addiction can also occur when a person does not have an adequate level of communication skills and the use of appropriate social networks is an alternative to social life⁴⁵. "Addiction behaviors are often subjectively felt as" loss of control "- they appear despite conscious efforts to stop or limit them. The immediate short-term reward and subsequent harmful and long-lasting consequences are typical. Attempts to change these behaviors - as a result of therapy or on their own initiative - are usually accompanied by high rates of relapse "⁴⁶.

Experts point out that the addiction to the network is a serious psychopathological threat, which requires the use of specialized therapies and the same addiction to the network is classified as a mental disorder. It is predicted that in the future this addiction will become one of the plagues of the 21st century⁴⁷.

Pornography

Pornografia

One of the very serious threats on the Internet is access to pornographic content. The pornographic business is very profitable, therefore it is very widely distributed by various types of advertising, pop-ups. A child who is unconscious while searching for materials to do a homework can come across a page with pornographic materials. According to specialists, contact with pornography is very dangerous for the young psyche. Materials of an erotic nature affect the misperception of the role of women and men. The child notices that erotic contact serves only to satisfy their own needs without a deeper feeling between the two. Pornography causes the appearance of sexual behaviors that are not accepted in society⁴⁸.

It very often happens that some pornographic content is completely under a different name, completely normal. The authors of erotic content try to reach as many recipients as possible, regardless of the threats they cause. In the past, pornographic material, as well as other films presenting various deviations, appeared under popular slogans used by children (Disney, zoo). It should also be remembered that these materials can be found in online messages in the mailbox. That is why it is so important to provide limited access to pornographic content. Thanks to this, you can prevent serious mental disorders⁴⁹.

Pedophilia

Pedofilia

Cyberspace is a place of activity of many perverts, many websites containing child pornography have been created. Thanks to the possibility of concealing their identity,

⁴⁵ S. Wojciechowska-Filipek, Z. Ciekanski, Bezpieczeństwo funkcjonowania w cyberprzestrzeni jednostki-organizacji-państwa, Warszawa 2016, s. 42-43.

⁴⁶ M. Griffiths, Gry i hazard: uzależnienia dzieci w okresie dorastania, Gdańsk 2004, s. 8.

⁴⁷ S. Wojciechowska-Filipek, Z. Ciekanski, op. cit., s. 44.

⁴⁸ B. Dankowski, A. Krupiński, Dziecko w sieci, Gliwice 2007, s. 10-11.

⁴⁹ Ibidem, s. 11-12.

pedophiles have a wide range of activities. By pedophile is meant a person, usually a man who prefers as a sexual partner a child before puberty. This also applies to minors who are interested in children - it is then called sexual peer use. There is a widespread belief that this is a man from the social margin, but the percentage of pedophile tendencies in different social groups is similar. Pedophiles using a wide range of internet services (internet chats, forums), through which they easily establish contacts with minors. Thanks to appropriate manipulation they can arouse curiosity, leading to a meeting⁵⁰. They can also act alone or in groups in structures called (pedophile ring). Such an environment is more airtight, with greater security, restricting access by unauthorized persons. Due to the nature of the national Internet, membership of the group is unlimited geographically⁵¹.

Children are more credulous than adults and they also need positive feelings. These features affect the young person's high vulnerability to threats posed by perpetrators of sexual abuse. Providing your personal data on different types of social networks allows you to easily identify your child and lead to unpleasant consequences of such behavior. Threats regarding sexual activity can be divided into:

- sexual suggestions that relate to a meeting proposal in order to have a sex-related online conversation or topic conducted online,
- aggressive sexual propositions, that is sexual offers outside the virtual world, in fact, consisting in arranging an intimate meeting with a child,
- presentation of erotic materials by e-mail or via internet resources⁵².

According to police data, the number of pedophile offenses increases every year. However, one should not generalize and claim that cyberspace is full of such events. Typically, pedophile activities are a long-term and gradual process. Therefore, unconscious threats to children should be under the strict control of parents⁵³.

Conclusions

Wnioski

Technological progress has led to the creation of modern telecommunications devices and thus to many changes at the social level. Former forms of entertainment, spending free time are less and less cultivated by the young generation. Long evenings spent on family conversations or participation in team games are gradually replaced by modern forms of fun in cyberspace. More and more people, especially young hours, spend time at the computer playing various types of computer games or browsing websites. The new environment of cyberspace was once only a figment of the authors of science fiction novels. Today is a place of wide possibilities in which the user can obtain all kinds of information not necessarily about the right content or communicate with any person in the world. More and more internet services, which in the past were only available in the real world, make us

⁵⁰ Ibidem, s. 12-13.

⁵¹ J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyberświat. Możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009, s. 312.

⁵² Ibidem, s. 313-314.

⁵³ [online]. [Dostęp: 29.10.2016], Dostępny w Internecie: <https://www.superkid.pl/pedofilia-w-sieci-zagrozenia>

highly vulnerable to online threats. The progressive virtualization of everyday life makes for many people the indicator of social status is the number of people invited to the circle of friends, while others are able to pay big money, for items available only online in computer games. This indicates the impact of cyberspace on the user, who is able to treat equally in real and virtual world. In addition, long hours spent in front of a computer cause many ailments of both psychological and physical nature. Staying in one position can lead to problems with the skeletal system, which is systematically overloaded. In turn, excessive staring at the monitor results in problem problems with eyes that may result in its loss.

The human psyche is not adapted to receive such a large number of stimuli from the Internet. The influx of huge amounts of data can lead to various types of mental disorders. An example of this dependence are children who, due to the influence of violent computer games, become more aggressive. The Internet is a very interesting alternative to modern pleasures, so be aware of the related addictions. The child as a young person is interesting to the surrounding world as well as the entertainment in it. As a result of the influence of computer games developed on the basis of immersive stories or interesting websites with various themes, it is easy to fall into addiction. In addition, in the virtual world there are many other erotic dangers. Many websites contain inappropriate content for the young generation. Even as a result of viewing the standard pages by children, an advertisement may appear, which, as a result of the click, redirects to places with inappropriate content. This treatment is often used by the creators of websites as a way to disseminate websites, and thus to increase profits. In addition, pedophile environments are a serious threat, which through manipulation, using the weakness of the young mind, want to use sexually unconscious threats to children. The facilitation of such misdeeds is a variety of social networking sites where people with malicious intentions can give any false personal information.

It should be remembered that the Internet is not only a place where there are only threats, so do not be afraid of this medium. An appropriate way of using ensures wide access to information, thus constituting a wide field for scientific activity. The Internet is a communication platform where a young person can broaden their horizons, meet new people, their culture and spend time pleasantly. The huge potential of opportunities in cyberspace can bring many benefits in various aspects of everyday life, especially for a child who can look for answers to bothering questions about, for example, the world.

Bibliography

Bibliografia

Andrzejewska A., Bednarek J., *Zagrożenia wychowawcze cyberprzestrzeni – aspekty zdrowotne, społeczne i moralne*, Warszawa 2011.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Nr. 12 (7) 2015, Warszawa 2015.

- Andrzejewska A., Bednarek J., *Zagrożenia związane z uzależnieniami w: Zagrożenia cyberprzestrzeni - kompleksowy program dla pracowników służb społecznych*, Warszawa 2013.
- Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu, Raport z badań, Fundacja Dzieci Niczyje* 2008.
- Bednarek J., Andrzejewska A., *Cyberświat. Możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009.
- Dankowski B., Krupińska A., *Dziecko w sieci*, Gliwice 2007.
- Izdebska J., *Dziecko w świecie mediów elektronicznych*, Białystok 2007.
- Kopczewski M., Dudziuk I., *Zagrożenia jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu, Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni.
- Kopczewski M., *Młodzież w cyberprzestrzeni - wyniki badań*, w: *Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, M. Górka (red.), Warszawa: Difin SA 2014.
- Lakomy M., *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Katowice 2015.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych, Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
- Red., Leszczyński M., *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Warszawa: Difin SA 2013.
- Skrabacz A., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Wyd. Elipsa, Warszawa 2012.
- Stanczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
- Wojciechowska-Filipek S., Ciekankowski Z., *Bezpieczeństwo funkcjonowania w cyberprzestrzeni jednostki-organizacji-państwa*, Warszawa 2016.
- Wasilewski J., *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9 (5).
- Wrońska A., *Profilaktyka i reagowanie w: Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców, nauczycieli i profesjonalistów*, Warszawa 2014.

Zagrożenia bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni

Streszczenie

W dobie postępującej komputeryzacji coraz większa liczba osób ma dostęp do Internetu. Nowe technologie komunikacyjne z każdym dniem zmieniają otaczający nas świat. Dawne formy spędzania wolnego czasu zostają wyparte przez nowe. Zamiast spędzać czas na świeżym powietrzu, większość osób przesiaduje coraz więcej czasu w cyberprzestrzeni, nowej wirtualnej rzeczywistości. Gdzie całe społeczeństwo bez względu na miejsce zamieszkania może swobodnie korzystać z szerokiego dostępu do informacji, wymieniać poglądy z osobą oddaloną o setki kilometrów czy przetwarzać dane

o różnej tematyce. Szeroki dostęp do Internetu niesie jednak za sobą wiele wyzwań, często Internet może być wykorzystywany w celach niezgodnych z prawem. Dostęp do cyberprzestrzeni dla każdego, sprawia, że w sieci znajduje się wiele zagrożeń. Szczególnie podatne na zagrożenia są dzieci, których umysły dopiero się rozwijają. Nieodpowiednie treści mogą być dla nich szkodliwe, doprowadzając do wielu poważnych zaburzeń oraz problemów zdrowotnych zarówno natury psychicznej jak i fizycznej. Dlatego kluczowym staje się przestrzeganie podstawowych zasad bezpieczeństwa, edukacja środowisk, w którym przebywają dzieci oraz skuteczna kontrola przeglądanych materiałów. Celem artykułu jest przedstawienie bezpieczeństwa rozpatrywanego zarówno jako stan i proces oraz ukazanie pojęcia cyberprzestrzeni oraz zagrożeń występujących w Internecie i związanych z jego użytkowaniem.

Cyberspace security threats

Summary

In the era of progressing computerization, an increasing number of people have access to the Internet. New communication technologies change the world around us every day. Former forms of spending free time are supplanted by new ones. Instead of spending time outdoors, most people spend more and more time in cyberspace, a new virtual reality. Where the whole society, regardless of the place of residence, can freely use wide access to information, exchange views with a person hundreds of kilometers away or process data on various topics. Wide access to the Internet, however, brings many challenges, often the Internet can be used for illegal purposes. Access to cyberspace for everyone means that there are many threats on the network. Children whose minds are just developing are especially vulnerable. Inappropriate content can be harmful to them, leading to many serious disorders and health problems of both psychological and physical nature. Therefore, it is crucial to follow the basic safety rules, education of environments in which children are staying and effective control of the materials reviewed. The aim of the article is to present security considered both as a state and process and to show the concept of cyberspace and threats occurring on the Internet and related to its use.

MARCIN PYZA

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

Terroryzm w Polsce - Zagrożenia o przeciwdziałanie

W świetle wydarzeń z dnia 19 maja 2016 r., jakie miały miejsce we Wrocławiu, kiedy to sprawca¹ podłożył ładunek wybuchowy w autobusie komunikacji miejskiej linii 145, rozwój zjawiska terroryzmu w Polsce wydaje się być nieunikniony. Zarówno konstrukcja samej bomby, jak i okoliczności jej podłożenia nie pozostawiają wątpliwości, iż celem, na szczęście niezrealizowanym, było zabicie i zranienie jak największej liczby osób znajdujących się w tym czasie w autobusie. Owa specyfika polegała na wyposażeniu bomby w śruby, które w momencie eksplozji miały zadać dotkliwe obrażenia ciała. Również wybór czasu i miejsca jej podłożenia, kiedy to w godzinach popołudniowych w dużym mieście, jakim jest Wrocław, środkami komunikacji miejskiej przemieszcza się zwykle duża liczba pasażerów.

Praktyka ujawniania materiałów wybuchowych lub innych środków służących do produkcji i wytwarzania bomb pokazuje, że w Polsce każdego roku systematycznie rośnie ich liczba. Współczesne technologie z jednej strony ułatwiają życie obywateli, z drugiej zaś umożliwiają nieograniczony dostęp do różnego rodzaju informacji, np. o tym, jak skonstruować bombę i jakich do tego użyć materiałów.

Zasadne zatem staje się pytanie nie tyle czy, a kiedy dojdzie do pierwszego masowego zamachu terrorystycznego w Polsce? Pytanie to niewątpliwie pociąga za sobą kolejne: co wpływa na wzrost zagrożenia zamachami terrorystycznymi w Polsce? Jakie są obecnie kompetencje służb odpowiedzialnych za zwalczanie terroryzmu, a także jakie są procedury postępowania w przypadku, kiedy dojdzie do zamachu? Jaka jest obecnie świadomość społeczna możliwości wystąpienia zamachu terrorystycznego w Polsce i czy społeczeństwo posiada wystarczającą wiedzę, jak się wówczas zachować? W jaki sposób skutecznie przeciwdziałać temu zjawisku?

¹ Zarzut przestępstwa o charakterze terrorystycznym – usiłowania zabójstwa wielu osób z użyciem materiałów wybuchowych oraz sprowadzenia zagrożenia życia wielu osób - postawiono Pawłowi R., 22 letniemu studentowi trzeciego roku chemii na Uniwersytecie Wrocławskim. Paweł R. został tymczasowo aresztowany, przyznał się do stawianych mu zarzutów i odmówił składania wyjaśnień. Grozi mu kara dożywotniego pozbawienia wolności. Równolegle trwa ustalenie, kto kilka godzin przed podłożeniem bomby w autobusie dzwonił pod nr alarmowy 112 z żądaniem 30 kg złota i groźbą, że jeśli ich nie dostanie, to w mieście będą wybuchały bomby oraz czy tą osobą mógł być Paweł R. – stan na 31.05.2016r.

Pojęcie terroryzmu

Przyczyny powstawania terroryzmu mają wiele różnorodnych uwarunkowań, wśród których należy uwzględnić kwestie polityczne, religijne, ideologiczne, narodowościowe, a także kulturowe oraz aspekt ekonomiczno-społeczny. To właśnie czynniki ekonomiczno-społeczne mają duży wpływ na powstawanie takich tendencji, jak radykalizm, nacjonalizm, fundamentalizm, a te z kolei tworzą dobre warunki do rozwoju terroryzmu². Zaczynając, bieda staje się często źródłem konfliktów społecznych i politycznych. Wzrastają frustracje, poczucie krzywdy i niesprawiedliwości społecznej, które z kolei generują agresję prowadzącą do terroru. Należy jednak zauważyć, iż przyczyn wywołujących konflikty społeczne i polityczne jest więcej. Mogą się one przejawiać na gruncie konfliktów ideowo-politycznych, klas bądź innych grup społecznych, grup wyznaniowych, etnicznych, rasowych. „Zderzenie cywilizacji” rodzi fundamentalizm religijny. Wszystkie te czynniki prowadzą do wzrostu agresji i objawiają się w formie narastającej przemocy, która z kolei przyjmuje formę ekstremistycznych ideologii, takich jak np. anarchizm, komunizm, nacjonalizm czy rasizm. Jednakże nawet skrajny ekstremizm nie zawsze prowadzi do stosowania terroru. Niezbędny jest typ osobowości skłonnej do racjonalizowania stosowania przemocy, zdeterminowanej i pozbawionej moralnych wątpliwości. Całkowicie oddanej i podporządkowanej ideologii, gotowej w jej imię do najwyższych poświęceń, także własnego życia.

Terroryzm stanowi dzisiaj podstawowy problem zarówno w kontekście utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego, jak i ładu i porządku międzynarodowego. Zwalczanie terroryzmu naraża wiele trudności. Już sama próba jednoznacznego zdefiniowania pojęcia terroryzmu pokazuje, jak niejednorodnym i niejedno wymiarowym jest on zjawiskiem. Tymczasem skuteczne działanie przeciwko terroryzmowi wymaga prawidłowego rozumienia zagadnienia. Analiza aktów prawnych, w których zawarto definicję terroryzmu mogłaby sama w sobie stanowić przedmiot odrębnego artykułu. Jednak na potrzeby niniejszego artykułu wyróżniono definicje prawa europejskiego.

Po zamachu z 11 września 2001 r. w USA Komisja Europejska, w czerwcu 2002 r. zaproponowała jednolitą definicję, według której działaniami terrorystycznymi są wszelkie celowe akty popełnione przez pojedyncze osoby lub organizacje przeciwko jednemu lub kilku państwom, ich instytucjom lub ludności w celu zastraszenia oraz poważnego osłabienia lub zniszczenia struktury politycznej, gospodarczej i społecznej kraju³.

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy również podjęło próbę stworzenia ogólnoeuropejskiego pojmowania terroryzmu, definiując akt o takim charakterze, jako każdy czyn popełniony przez osobę lub grupę z udziałem przemocy lub groźby jej użycia przeciwko państwu, jego instytucjom i ludności, motywowany przez separatystyczne aspiracje, ekstremistyczne koncepcje ideologiczne, fanatyzm lub irracjonalne i subiektywne

² R. Cegiełka, *Zagrożenie terroryzmem. Poczucie bezpieczeństwa na początku XXI wieku oraz wpływ terroryzmu na procesy gospodarcze w wymiarach mikro i makro*, Warszawa 2015, s. 57.

³ W. Zubrzycki, *Przez PZ do terroryzmu. Tom I*, Szczelno 2015, s. 34, cyt. za: J. Pawłowski (red.), *Terroryzm we współczesnym świecie*, Warszawa 2001, s. 12.

czynnik, zorientowany na stworzenie klimatu terroru wśród osób publicznych, określonych jednostek, grup lub w całym społeczeństwie⁴.

Specjalistyczne wydawnictwo: *Encyklopedia terroryzmu*, określa go jako planowaną, zorganizowaną i uzasadnioną ideologicznie, realizowaną w przestępczych formach działalność osób lub grup, mającą na celu wymuszenie od władz państwowych lub poszczególnych osób określonych świadczeń, zachowań lub postaw. Działalność ta ma na celu wywołanie szerokiego i maksymalnie zastraszonego rozgłosu w opinii publicznej, jak również użycie ślepej i nie liczącej się ze skutkami przemocy w celu osiągnięcia określonych rezultatów politycznych, a jednostka, w ramach przeświadczenia o słuszności swej organizacji, gotowa jest do zabicia przypadkowych ludzi, co sprawia, że jest bardzo trudna do powstrzymania⁵.

W *Nowym słowniku języka polskiego* terroryzm zdefiniowany jest jako zjawisko o charakterze politycznym: „Terroryzm – stosowanie, uprawianie terroru dla celów politycznych, zwłaszcza zorganizowana działalność ugrupowań ekstremistycznych (uprowadzenia samolotów, mordowanie polityków, zamachy bombowe itp.) prowadzona dla wywarcia presji na społeczeństwo i władze, poruszenia opinii publicznej, wymuszenia ustępstw, korzystnych dla siebie decyzji politycznych”⁶.

W terroryzmie można wyodrębnić dwie strategie działania ugrupowań terrorystycznych. Pierwsza z nich stosowana jest wówczas, gdy występuje duża dysproporcja sił pomiędzy stronami konfliktu. Jest to strategia charakterystyczna dla zamachów przeprowadzanych w Europie Zachodniej bądź USA. Charakteryzuje organizacje terrorystyczne działające na terenie państw wysokorozwiniętych, posiadających silny aparat bezpieczeństwa, w których społeczne poparcie dla ideologii wyznawanych przez terrorystów jest niewielkie.

Druga ze strategii zakłada, iż akty terroru są jedną z metod wykorzystywanych przez organizacje terrorystyczne. Jest to metoda walki mieszanej, szczególnie widoczna w krajach tzw. Trzeciego Świata, w których poparcie dla działalności terrorystów jest dużo wyższe, a aparat bezpieczeństwa państwa jest niewystarczająco silny. Dzięki temu organizacje terrorystyczne mogą prowadzić nie tylko działania partyzanckie, ale także regularną wojnę.

Terroryzm w ujęciu prawnym

Podstawę odpowiedzialności karnej związanej z działalnością terrorystyczną w Polsce stanowi art. 258 kodeksu karnego:

Kto bierze udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5⁷. § 2 tego artykułu precyzuje, że „jeżeli grupa albo związek

⁴ Tamże, s. 34-35, cyt. za: D. Szlachter, *Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej*, Toruń 2007, s. 18.

⁵ Tamże, s. 36-37, cyt. za: *Encyklopedia terroryzmu*, Warszawa 2004, s. 9.

⁶ Tamże, s. 37, cyt. za: B. Dunaj, *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2005, s. 710-711.

⁷ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz. U. 1997 nr 88, poz. 553, Art. 258. § 1.

określone w § 1 mają charakter zbrojny albo mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”. Tym samym określa on dwa typy kwalifikowane tego przestępstwa. Pierwszy ze względu na zbrojny charakter grupy, drugi natomiast ze względu na popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym. W § 3 dalej czytamy, że „kto grupę albo związek określone w § 1, w tym mające charakter zbrojny, zakłada lub taką grupą albo związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”. § 4 przytaczanego artykułu bezpośrednio odnosi się zaś do przestępstwa o charakterze terrorystycznym i precyzuje, iż „kto grupę albo związek, mający na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, zakłada lub taką grupą lub związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”.

Art. 115 § 20 kodeksu karnego szczegółowo precyzuje specyfikę zagrożeń terrorystycznych:

Przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu: 1) poważnego zastraszenia wielu osób, 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu⁸.

W ustawie o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r. w art. 3 pkt. 11 znalazł się zapis określający, iż przez zdarzenie o charakterze terrorystycznym należy rozumieć „sytuację powstałą na skutek czynu określonego w art. 115 § 20 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny lub zagrożenie zaistnienia takiego czynu, mogącego doprowadzić do sytuacji kryzysowej”⁹.

W kontekście zwalczania przestępstw oraz ich sprawców dotyczących finansowania terroryzmu w polskim prawodawstwie odnajdziemy stosowne zapisy w art. 299 kodeksu karnego oraz w ustawie o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. Art. 43 tejże ustawy zmienił treść art. 299 kodeksu karnego na następujący:

Kto środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego, przyjmuje, posiada, używa, przekazuje lub wywozi za granicę, ukrywa, dokonuje ich transferu lub konwersji, pomaga do przenoszenia ich własności lub posiadania albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie albo orzeczenie przepadku, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8¹⁰.

Do polskiego systemu prawnego zjawisko terroryzmu zostało wprowadzone w ustawach o stanach zagrożeń. W ustawie o stanie wojennym określono, że w razie

⁸ Tamże, Art. 115 § 20.

⁹ Ustawa z 26 kwietnia 2007r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 nr 89, poz. 590.

¹⁰ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz.U. 1997 nr 88, poz. 553, Art. 299. § 1.

zewnętrznego zagrożenia państwa, w tym spowodowanego działaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyber-przestrzeni, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub, gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej może, na wniosek Rady Ministrów, wprowadzić stan wojenny na części albo na całym terytorium państwa¹¹. Odniesienia do działań terrorystycznych zawarto również w ustawie o stanie wyjątkowym. W sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym spowodowanego działaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyber przestrzeni, które nie może być usunięte poprzez użycie zwykłych środków konstytucyjnych, Rada Ministrów może podjąć uchwałę o skierowaniu do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosku o wprowadzenie stanu wyjątkowego¹².

Środowisko terroryzmu w Polsce oraz źródła zagrożenia

Zjawisko globalizacji kształtuje obecnie obraz współczesnego świata. Proces ten wywiera wpływ na wszystkie sfery życia ludzi. Obejmuje swym zasięgiem m.in. dziedziny takie, jak finanse, rynki, komunikacja, prawo międzynarodowe, nowoczesne technologie, badania naukowe, przenikanie kultur. Przynosi to wiele pozytywnych skutków w postaci rozwoju ekonomicznego, łatwości przemieszczania się i znajdowania pracy, łatwego dostępu do usług i dóbr różnego rodzaju. Niesie jednak także wiele zagrożeń, które w kontekście terroryzmu nabierają szczególnego znaczenia. Rozwój ekonomiczny nie jest równy dla wszystkich krajów, a zatem powoduje wzrost różnic w dobrobycie obywateli i jakości ich życia. Łatwość przemieszczania się stwarza zagrożenie braku kontroli nad przenikaniem terrorystów oraz potencjalnych zwolenników przez granice państw. Szczególnie narażone na tego typu zjawisko są kraje Unii Europejskiej objęte strefą Schengen. Nowoczesne technologie i co za tym idzie szybkość i łatwość kontaktowania się i przekazywania informacji również sprzyja wszelkiego rodzaju organizacjom terrorystycznym, które dodatkowo mogą dokonywać zamachów, nie tylko poprzez bezpośrednie ataki, ale także wykorzystując cyber-terroryzm do walki o własne cele. Ponadto wiele kulturowe społeczeństwa są dzisiaj źródłem narastających problemów. Współczesna Europa w coraz większym stopniu podlega zróżnicowaniu kulturowemu, religijnemu czy językowemu. Wzrasta także poczucie anonimowości, pogłębia się zanik więzi społecznych.

Wszystkie te procesy stanowiące o wzrastającym stale zagrożeniu atakami terrorystycznymi w coraz większym stopniu dotyczą Polski. Ataki terrorystyczne w krajach Unii Europejskiej pokazują, że żadne państwo nie może czuć się obecnie wolne od zagrożenia. Niedawne zamachy w Paryżu oraz Brukseli wpływają na wzrastające poczucie

¹¹ W. Zubrzycki, *Przez PZ... Tom I*, dz. cyt., s. 176, cyt. za: Ustawa z 29 sierpnia 2002r. o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2014r., poz. 1815.

¹² Tamże, s. 176-177, cyt. za: Ustawa z 21 czerwca 2002r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. nr 113, poz. 985.

zagrożenia Polaków. Idąc za Waldemarem Kitlerem, który stwierdza, że zagrożenie oznacza stan psychiki i świadomości wywołany przez zjawiska postrzegane jako negatywne (niebezpieczne), a jednocześnie jest zespołem okoliczności wewnętrznych i (lub) zewnętrznych, które mogą spowodować powstanie stanu niebezpiecznego dla danego podmiotu (są źródłem takiego stanu)¹³, można wysnuć wniosek, że poziom poczucia zagrożenia stale wzrasta, a Wrocławskie wydarzenia potwierdzają powyższe stwierdzenie.

Dotychczas w Polsce użycie materiałów i urządzeń wybuchowych ma związek jedynie z aktami terroru kryminalnego i wiąże się z działalnością zorganizowanych grup przestępczych. Istnieje jednak realne zagrożenie powiązania środowisk przestępczych z organizacjami terrorystycznymi. Kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym także Polska po 1990 r. stały się areną działalności wielu zorganizowanych grup przestępczych. Rozpad ZSRR, niestabilność nowych systemów demokratycznych i słabość nowopowstałych organów państwa sprzyjały wzrostowi przestępczości zorganizowanej. Skala tego zjawiska w Polsce osiągnęła apogeum w połowie lat 90.

Mimo zasadniczych różnic jakie cechują cele zorganizowanych grup przestępczych oraz organizacji terrorystycznych obecnie coraz wyraźniej obserwuje się ich przenikanie oraz współpracę. Nie ulega wątpliwości, że Polska z uwagi na swoje geograficzne położenie na szlaku przemytu narkotyków, nielegalnej imigracji, handlu ludźmi stanowi obszar potencjalnej współpracy tych środowisk. Organizacje terrorystyczne poza rekrutowaniem i werbowaniem nowych członków szukają także źródeł finansowania swojej działalności, dostępu do broni i amunicji oraz materiałów wybuchowych. Zorganizowane grupy przestępcze funkcjonujące na terenie Polski mogą nawiązać i zacieśniać współpracę z organizacjami terrorystycznymi na polu wspólnych interesów. Także przepływ nielegalnych imigrantów z krajów byłego ZSRR przez wschodnią granicę Polski, w tym w szczególności osób pochodzenia czeczeńskiego może w przyszłości stać się przyczółkiem dla działalności terrorystycznej w Polsce. Jak zauważa Waldemar Zubrzycki¹⁴ czeczeńskie grupy przestępcze zaangażowane są w proceder nielegalnej migracji nie tylko ludności narodowości czeczeńskiej, ale także z krajów takich, jak Pakistan i Afganistan. Im silniejsza będzie jedność celów politycznych, ideologicznych, religijnych, finansowych, tym mocniej zacieśniać się będzie współpraca i przenikanie zorganizowanych grup przestępczych z organizacjami terrorystycznymi na terenie Polski.

Analizując próbę dokonania zamachu terrorystycznego we Wrocławiu należałoby zwrócić uwagę na jeszcze jeden rodzaj zagrożenia wystąpienia potencjalnego zamachu w przyszłości. Jest to terrorizm będący próbą samorealizacji, objawem desperacji sprawcy. Nie ma on podstaw ideologicznych, a zamachowiec nie jest członkiem żadnej z organizacji terrorystycznych. Pozbawiony jest perspektywicznych celów i strategii. Zamachowiec kieruje się jedynie chęcią samorealizacji, odwetu na społeczeństwie.

Oprócz wyżej wymienionych wewnętrznych czynników warunkujących zagrożenie atakami terrorystycznymi w Polsce, można wyróżnić także czynniki zewnętrzne. Związane

¹³ W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 60.

są one z kierunkiem prowadzenia polityki zagranicznej Polski oraz sytuacją międzynarodową. Najogólniej rzecz ujmując, większa aktywność Polski na arenie międzynarodowej (zwłaszcza związana z prowadzeniem polityki dotyczącej Bliskiego i Środkowego Wschodu) przekłada się na większy poziom zagrożenia terrorystycznego – tak na terenie kraju, jak i dla naszych placówek dyplomatycznych i obywateli RP zamieszkałych za granicą. Szczególne miejsce w tym zakresie zajmuje zaangażowanie naszych sił zbrojnych w Afganistanie, które zasadniczo zwiększa zagrożenie ze strony terrorystów islamskich¹⁵. Narażone na atak pozostają polskie placówki dyplomatyczne w krajach takich, jak Afganistan i Irak, a także dyplomaci i inni obywatele RP.

Negatywnie przez środowiska organizacji terrorystycznych odbierana jest ścisła współpraca wojskowa pomiędzy Polską a USA. Plany budowy elementów amerykańskiej tzw. tarczy antyrakietowej na terenie Polski i utworzenia amerykańskiej bazy wojskowej, a także istnienie w Polsce domniemyanych więzień CIA były szeroko komentowane i opisywane w muzułmańskich mediach. Także zachodnie media opisując wyżej wymienione kwestie, przyczyniają się pośrednio do utrwalania w świadomości środowisk muzułmańskich postrzegania Polski jako kraju, który współpracuje z USA.

Na koniec należy wspomnieć o jeszcze jednym źródle zagrożenia terrorystycznego w Polsce. Jak zauważa Przemysław Baszak jest to postępująca radykalizacja osób motywowanych religijnie. Do tej pory na terenie Polski nie odnotowano aktów takich działań wśród środowisk muzułmańskich, jednakże obserwuje się zjawisko radykalizacji poglądów mieszkających na terenie RP wyznawców islamu. Spowodowane jest to przede wszystkim:

- utrzymywaniem kontaktów przedstawicieli społeczności muzułmańskiej w Polsce z aktywistami radykalnych organizacji islamskich,
- docieraniem do naszego kraju osób powiązanych z islamskimi ugrupowaniami ekstremistycznymi,
- wygłaszaniem przez przywódców lokalnych społeczności muzułmańskich kontrowersyjnych opinii oraz poglądów. Radykalni aktywiści organizacji muzułmańskich w naszym kraju coraz częściej publicznie odnoszą się do aktualnych wydarzeń politycznych, krytykując zarówno stanowisko władz RP wobec tych kwestii, jak również postawę Polaków. Jednocześnie z dużą dezaprobatą wypowiadają się o tych muzułmanach, którzy w ich odczuciu starają się zbyt zintegrować z polskim społeczeństwem¹⁶.

Wiele przesłanek wskazuje na fakt, iż fanatyzm religijny będzie stanowił źródło największego zagrożenia terroryzmem w Polsce. Fanatyczny ekstremizm islamski uznaje terroryzm za istotną formę walki, wręcz za narzędzie do stworzenia *światowego państwa Boga*¹⁷. Polska jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej i NATO zobligowana jest do

¹⁴ W. Zubrzycki, *Przez PZ do terroryzmu*, tom I, s. 82

¹⁵ P. Baszak, *Zwalczanie zagrożeń terrorystycznych*, [w:] T. Bąk (red.), *Oblicza terroryzmu*, Kraków-Rzeszów-Zamość 2011, s. 125.

¹⁶ P. Baszak, *Zwalczanie...*, dz. cyt., w: T. Bąk (red.), *Oblicza...*, dz. cyt., s. 128.

¹⁷ W. Zubrzycki, *Przez PZ... Tom I*, dz. cyt., s. 184.

wypełniania zobowiązań w ramach funkcjonowania tych struktur. Z jednej strony poczucie przynależności do Wspólnoty przynosi określone korzyści, z drugiej jednak stanowi źródło określonych niebezpieczeństw. Postrzeganie Polski jako sojusznika USA, zaangażowanie w wojny w Iraku i Afganistanie, nielegalna imigracja ludności z krajów muzułmańskich, powiązania grup przestępczych oraz organizacji terrorystycznych, położenie geograficzne Polski na szlaku działalności międzynarodowych grup przestępczych, cyberterrorizm – wszystko to czynniki stanowiące środowisko terroryzmu w Polsce.

Narzędzia i cele terroryzmu w Polsce

Strach, jako silna emocja towarzyszy człowiekowi od zawsze. Jest to jedno z podstawowych uczuć i towarzyszy emocjom takim, jak lęk, obawa, niepokój, niepewność, agresja, ból. Terroryzm w swej ideologii wykorzystuje strach dla osiągnięcia własnych celów. Taktyka działania terrorystów opierająca się na rozkręcaniu w społeczeństwie spirali strachu wzbudza poczucie zagrożenia wśród pojedynczych ludzi, ale także wśród narodów czy państw. Zarówno w wymiarze bezpośrednim, jak i pośrednim. Zagrożenia bezpośrednie będące bezpośrednią konsekwencją aktu terrorystycznego, to na przykład doznanie urazu ciała, utrata życia (np. w wyniku użycia broni przez terrorystów), a zagrożenia pośrednie to takie, które nie są bezpośrednimi (fizycznymi) skutkami ataku, jednakże mają szerszy zasięg działania niż te pierwsze. (...) związane są z traumą psychiczną (np. szok, strach, panika wśród społeczeństwa na wieść o zamachu, atmosfera grozy wśród świadków zdarzenia)¹⁸.

Organizacje terrorystyczne wykorzystują różnorakie techniki działania, aby wzbudzić strach i poczucie zagrożenia. Są to zamachy bombowe, zabójstwa, porwania i przetrzymywanie zakładników, broń masowego rażenia, cyberterrorizm, bioterrorizm oraz przede wszystkim groźba ich użycia.

Szeroko stosowaną metodą jest ponadto rozkręcanie „spirali przemocy”. Charakteryzuje się ona tym, że organizacje terrorystyczne w taki sposób kierunkują swoje działania, aby reakcje i represje ze strony zaatakowanych państw uderzały nie tylko bezpośrednio w nie same, ale także w grupy i środowiska z nimi sympatyzujące i współpracujące na terenie tego kraju. W efekcie ma to doprowadzić do masowego i niekontrolowanego społecznego wybuchu ukierunkowanego przeciwko temu państwu.

Strategicznym celem każdej organizacji terrorystycznej jest więc wzbudzanie strachu. Osiągnięcie tego celu niewątpliwie nie byłoby możliwe na szeroką skalę bez wykorzystywania mediów i przekazywania informacji o zamachach. Stąd media stają się przekątnikiem żądań i prezentacji poglądów głoszonych przez ugrupowania terrorystyczne, a ponadto służą demonstracji (podobnie jak ataki) siły tych ugrupowań¹⁹.

Dotychczas w Polsce nie wystąpił atak terrorystyczny, który niósłby za sobą nie tylko dużą liczbę ofiar lub rannych, ale także skupiający na sobie uwagę środków masowego przekazu, stając się tym samym narzędziem w rękach organizacji terrorystycznych.

¹⁸ R. Cegielka, *Zagrożenie terroryzmem...*, dz. cyt., s. 49.

Niemniej jednak odnotowane akty terroru na terenie kraju, w tym także wydarzenia z Wrocławia, pokazują, iż skupienie uwagi mediów, a tym samym wywołanie strachu i poczucia zagrożenia mogło być jedną z przyczyn zaistnienia powyższych zdarzeń.

Rodzaj i potencjalne cele ataku wskazują, iż najbardziej narażone na zamachy pozostaną głównie ogólnodostępne *cele miękkie*, jak np. środki komunikacji, imprezy masowe, hotele i miejsca uczęszczane przez turystów, ruchliwe i zatłoczone punkty miejskie. Celem stać się mogą również obiekty administracji państwowej i publicznej, zakłady przemysłowe, infrastruktura obronna, czy symbole narodowe i religijne. Istnieje również możliwość przeprowadzenia spektakularnych zamachów na infrastrukturę krytyczną²⁰.

Aglomeracje miejskie z uwagi na wysoki stopień urbanizacji są najczęstszymi celami ataków terrorystycznych. Duże skupiska ludzi zwiększają bowiem liczbę potencjalnych ofiar. Jak zauważa Kuba Jałoszyński, aglomeracje miejskie stanowią atrakcyjny teren do działalności terrorystycznej, ponieważ:

- stanowią duże skupiska ludności;
- charakteryzuje je duża liczba obiektów atrakcyjnych dla terrorystów;
- funkcjonuje w nich masowa komunikacja miejska (...);
- aglomerację miejską cechuje zwarta zabudowa (...);
- aglomeracje miejskie dają terrorystom poczucie anonimowości (...);
- po zamachu następuje natychmiastowa reakcja mediów – media prześcigają się w przekazach na żywo z miejsca ataku²¹.

Opracowanie metod i systemów skutecznej ochrony miejsc i obiektów stanowiących potencjalne cele ataków terrorystycznych, staje się bez wątpienia wyzwaniem, przed którym stoi obecnie Polska.

Struktura systemu ochrony antyterrorystycznej RP i zarządzanie sytuacjami kryzysowymi

System ochrony antyterrorystycznej RP wyróżnia trzy poziomy. Pierwszy z nich to poziom strategiczny. Stanowią go: Prezes Rady Ministrów, Minister Spraw Wewnętrznych oraz Międzyresortowy Zespół do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych utworzony na podstawie Zarządzenia nr 162 Prezesa Rady Ministrów z 25 października 2006 r. Jest to organ pomocniczy Rady Ministrów, który zapewnia współdziałanie administracji rządowej w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu. Do podstawowych zadań Zespołu należy m.in.: monitorowanie zagrożeń o charakterze terrorystycznym, przedstawianie opinii i wniosków dla Rady Ministrów, opracowywanie projektów standardów i procedur w zakresie zwalczania terroryzmu, inicjowanie i koordynowanie działań podejmowanych przez właściwe organy administracji rządowej, organizowanie

¹⁹ R. Cegielka, *Zagrożenie terroryzmem...*, dz. cyt., s. 53.

²⁰ W. Zubrzycki, *Przez PZ...* Tom I, dz. cyt., s. 185.

²¹ K. Jałoszyński (red.), *Współczesne zagrożenia terroryzmem*, Szczytno 2013, s. 120.

współpracy z innymi państwami w zakresie zwalczania terroryzmu etc.²². Zespołowi przewodniczy Minister Spraw Wewnętrznych, jego zastępcami zaś są: Minister Finansów, Minister Obrony Narodowej, Minister Spraw Zagranicznych, Minister Sprawiedliwości. Członkowie Zespołu to: sekretarze lub podsekretarze stanu w MSW, Sekretarz Kolegium ds. Służb Specjalnych, Szef Obrony Cywilnej Kraju, Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szef Agencji Wywiadu, Szef Biura Ochrony Rządu, Komendant Główny Policji, Komendant Główny Straży Granicznej, Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej, Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Szef Służby Wywiadu Wojskowego, Szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej, Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Szef Służby Celnej, Dyrektor Rządowego Centrum Bezpieczeństwa lub osoba go zastępująca.

Drugi z poziomów, tzw. poziom operacyjny stanowi Centrum Antyterrorystyczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Centrum funkcjonuje stale tj. 7 dni w tygodniu i 24 godziny na dobę. W jego skład wchodzi przedstawiciele wielu instytucji i służb wchodzących w skład ogólnego systemu zabezpieczenia antyterrorystycznego RP. Służbę pełnią w nim oprócz funkcjonariuszy ABW, oddelegowani funkcjonariusze, żołnierze i pracownicy m.in. Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Celnej. Realizują oni zadania w ramach kompetencji instytucji, którą reprezentują. Ponadto z CAT aktywnie współpracują inne podmioty uczestniczące w systemie ochrony antyterrorystycznej RP, takie, jak Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Państwowa Straż Pożarna, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Sztab Generalny Wojska Polskiego, Żandarmeria Wojskowa itp.²³. Istotą funkcjonowania CAT jest koordynacja procesu wymiany informacji między uczestnikami systemu ochrony antyterrorystycznej, umożliwiającą wdrażanie wspólnych procedur reagowania w przypadku zaistnienia jednej z czterech kategorii zdefiniowanego zagrożenia:

- zdarzenia terrorystycznego zaistniałego poza granicami Polski, mającego wpływ na bezpieczeństwo RP i jej obywateli;
- zdarzenia terrorystycznego zaistniałego na terenie Polski, mającego wpływ na bezpieczeństwo RP i jej obywateli;
- uzyskania informacji o potencjalnych zagrożeniach mogących wystąpić na terenie Polski i poza granicami RP;
- uzyskania informacji dotyczących prania pieniędzy lub transferów środków finansowych mogących świadczyć o finansowaniu działalności terrorystycznej²⁴.

Trzeci poziom ochrony antyterrorystycznej RP realizują służby specjalne, a także służby i instytucje, które podlegają Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, Ministerstwu Obrony Narodowej i Ministerstwu Finansów. Zgodnie z założeniami strategii Unii

²²

<http://www.antyterroryzm.gov.pl/CAT/ochrona-antyterrorysty/miedzyresortowy-zespol/408,MIEDZYRESORTOWY-ZESPOL-DS-ZAGROZEN-TERRORYSTYCZNYCH.html>

²³

<http://www.abw.gov.pl/pl/zadania/zwalczanie-terroryzmu/centrum-antyterrorysty/62, Centrum-Antyterrorystyczne-CAT.html>

²⁴ Tamże.

Europejskiej w tym zakresie instytucją nadzorującą i koordynującą działania operacyjno-rozpoznawcze o charakterze profilaktycznym, zapobiegawcze przed ewentualnym atakiem terrorystycznym, jest Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego²⁵. W przypadku kiedy dojdzie do ewentualnego ataku terrorystycznego reagowanie na zaistniałą sytuację zawiera się w kompetencjach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Rządowego Centrum Bezpieczeństwa.

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa utworzone zostało na podstawie dwóch aktów prawnych. Pierwszy z nich to art. 10 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, drugi natomiast to rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. Instytucja została powołana jako element efektywnego i kompleksowego systemu zarządzania kryzysowego, dzięki któremu będzie można zapobiegać kryzysom, a w razie ich wystąpienia, poprzez profesjonalne działania, minimalizować ich skutki²⁶. Główne zadania jakie stoją przed RCB w sytuacji wystąpienia zdarzeń kryzysowych, to m.in. zapewnienie prawidłowego obiegu informacji między Radą Ministrów, prezesem RM, a także między ministrem kierującym działem administracji rządowej a wojewodą. Ponadto RCB odpowiada za ochronę infrastruktury krytycznej. Na jej potrzeby powstał Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej, przyjęty 26 marca 2013 r. przez Radę Ministrów.

RCB przygotowało także dokument pod nazwą Krajowego Planu Zarządzania Kryzysowego, w którym zawarto opis procedur czterech faz zarządzania kryzysowego, takich jak zapobieganie, przygotowanie, reagowanie oraz odbudowa. W sposób szczegółowy opisano zadania, kompetencje oraz określono podmioty wiodące oraz współpracujące z nimi w danej sytuacji kryzysowej w każdej z faz zarządzania kryzysowego²⁷.

System zarządzania kryzysowego ma na celu zapewnienie i utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa. Priorytetem jest więc stała gotowość do przeciwdziałania zagrożeniom, tak wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Ustawa o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r. w art. 2 określa, iż „zarządzanie kryzysowe to działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej”²⁸. Warto w tym miejscu krótko zdefiniować pojęcie zarówno kryzysu, jak też sytuacji kryzysowej. W nauce o bezpieczeństwie można znaleźć definicję, zgodnie z którą kryzys jest to „sytuacja powstała w wyniku załamania się stabilnego dotąd procesu rozwoju, grożąca utratą inicjatywy i koniecznością godzenia się na przyjmowanie niekorzystnych warunków, wymagająca podjęcia zdecydowanych

²⁵ P. Baszak, *Zwalczanie...*, dz. cyt., w: T. Bąk (red.), *Oblicza...*, dz. cyt., s. 130-131.

²⁶ G. Świszcz, *Działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa w systemie bezpieczeństwa narodowego*, [w:] W. Zubrzycki (red.), *Przez PZ do terroryzmu. Tom II, Szczytno 2015*, s. 331.

²⁷ Tamże, s. 334.

kroków zaradczych”²⁹. Istnieje wiele definicji sytuacji kryzysowej. Według jednego z podejść sytuacja kryzysowa jest to zespół okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych, w jakich znajduje się dany podmiot (układ, organizacja, system), wpływający na jego funkcjonowanie w taki sposób, iż zaczyna się w nim i jest kontynuowany proces zmienny, w rezultacie czego dochodzi do zachwiania równowagi, a następnie jej przywrócenia dzięki podjętym środkom regulacji, jeśli takie zostaną zastosowane³⁰. Definicja ujęta w art. 3 ustawy o zarządzaniu kryzysowym określa, iż za sytuację kryzysową „należy (...) rozumieć sytuację wpływającą negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołującą znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków”³¹.

Sprawne i skuteczne zarządzanie kryzysowe jest systemem bardzo złożonym. Jego celem jest minimalizowanie potencjalnych zagrożeń, a w przypadku ich wystąpienia takie kierowanie i koordynowanie działań, aby osiągnąć maksymalną skuteczność i sprawność podejmowanych akcji. Generalnie można wyróżnić dwa rodzaje zagrożeń. Po pierwsze te, które spowodowane są siłami natury, po drugie te, które wywołane są działaniami człowieka. Niewątpliwie do zagrożeń w kontekście tych wywołanych przez działania człowieka, zaliczyć obecnie należy terroryzm, zorganizowaną przestępczość oraz masowe migracje ludności. Istnieje więc konieczność profesjonalnego planowania, kierowania i kontroli, ostrzegania, informowania, przygotowania łączności, pomieszczeń zastępczych, przemieszczania ludności, logicznej ewakuacji³².

Należy również zaznaczyć, iż obok Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego główną instytucją realizującą zadania w zakresie przeciwdziałania oraz zwalczania zagrożeń terrorystycznych w Polsce jest Policja. Policja jest również ważnym ogniwem w systemie zarządzania kryzysowego. Z uwagi na zadania określone w ustawie o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. zajmuje ona szczególne miejsce w systemie bezpieczeństwa narodowego. Zakres zadań Policji jest bardzo szeroki i obejmuje m. in. ochronę życia i zdrowia ludzi oraz mienia, ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego, zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń, wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, nadzór nad strażami gminnymi oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi, współdziałanie z policjami innych państw. Ponadto katalog zadań rozszerzony jest o zapisy ujęte w innych ustawach, takich, jak np. ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych, ustawa o cudzoziemcach, ustawa o ochronie osób i mienia, ustawa o stanie wyjątkowym, ustawa Prawo o ruchu drogowym, ustawa o stanie klęski żywiołowej, ustawa Kodeks postępowania karnego, ustawa Kodeks postępowania

²⁸ Ustawa z 26 kwietnia 2007r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 nr 89, poz. 590.

²⁹ A. Gałęcki, A. Kurkiewicz, S. Mikołajczak, *Infrastruktura krytyczna w procesie zarządzania w sytuacjach kryzysowych*, Poznań 2014, s. 63, cyt. za: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 57.

³⁰ A. Gałęcki, A. Kurkiewicz, S. Mikołajczak, *Infrastruktura...*, dz. cyt., s. 63-64, cyt. za: E. Nowak, *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, Warszawa 2007, s. 39.

³¹ Ustawa z 26 kwietnia 2007r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 nr 89, poz. 590.

³² A. Gałęcki, A. Kurkiewicz, S. Mikołajczak, *Infrastruktura...*, dz. cyt., s. 66.

w sprawach o wykroczenia³³. Z powyższego wynika, iż Policja dysponuje niezbędnymi siłami i środkami do wykrywania, zapobiegania i zwalczania zagrożeń terrorystycznych. A w przypadku ich wystąpienia funkcjonuje jako ważne ogniwo w systemie zarządzania kryzysowego na wszystkich jego szczeblach. W tym celu w ramach centrów powiadamiania kryzysowego współpracuje z Państwową Strażą Pożarną oraz Państwowym Ratownictwem Medycznym. Policja posiada w swojej strukturze organizacyjnej Sekcję Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obronnych w Komendzie Głównej Policji, która za zadanie ma opracowanie procedur i planu w sytuacji kryzysowej oraz koordynuje przygotowania do realizacji zadań w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny³⁴.

Podsumowując powyższe rozważania na temat struktury ochrony antyterrorystycznej w Polsce nasuwa się wniosek, iż nadrzędnym zadaniem jest obecnie wypracowanie i stworzenie kompleksowego i efektywnego systemu zapobiegania występowaniu sytuacji kryzysowych, w tym także zagrożeń terrorystycznych. Niezbędna jest rzetelna współpraca wszystkich instytucji, które uczestniczą w systemie zarządzania kryzysowego, wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń oraz wzorowanie się na najlepszych rozwiązaniach funkcjonujących w innych państwach. Zapobieganie zagrożeniom terrorystycznym wymaga zaangażowania i determinacji, a także rzetelności w wypełnianiu zadań z tym związanych.

Narzędzia i sposoby zapobiegania zagrożeniom terrorystycznym w Polsce

Zapobieganie zagrożeniom terrorystycznym wymaga aktywności w bardzo wielu obszarach. Działanie państwa w tym zakresie powinno być ukierunkowane na minimalizowanie wystąpienia ataku terrorystycznego poprzez szeroko rozumianą strategię obejmującą zarówno skuteczne rozwiązania prawne, podnoszenie umiejętności i kwalifikacji służb i instytucji, wykorzystywanie nowoczesnych technologii, ale także efektywną politykę edukacyjną i informacyjną. Powinny one swym zasięgiem obejmować także tworzenie systemu zarządzania kryzysowego i procedur postępowania oraz koordynacji zadań i współdziałania służb i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w przypadku kiedy dojdzie do ataku terrorystycznego.

Bardzo dużą rolę w tworzeniu kompleksowego systemu bezpieczeństwa odgrywają jednostki samorządu terytorialnego. To gminy i powiaty poprzez swoje kompetencje i zadania bezpośrednio mogą wpływać na wzrost bezpieczeństwa. Większość obszarów działań gmin ma lub może mieć związek z bezpieczeństwem. Rola jednostek samorządu terytorialnego w realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa społeczności lokalnych powinna m.in. polegać na:

- koordynacji działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa na danym terenie w określonym czasie (...).

³³ J. R. Truchan, K. Włodarek, *Rola Policji w zarządzaniu kryzysowym*, w: Z. Zubrzycki, *Przez PZ... Tom II*, dz. cyt., s. 297-298.

³⁴ Tamże, s. 310.

- zapewnieniu bezpieczeństwa organizacji życia społecznego i jego warunków, by nie powstały sytuacje niebezpieczne, czy też prowokujące zagrożenie (...).
- zapewnieniu tzw. dobrej współpracy ze środkami masowego przekazu w przypadku wystąpienia potencjalnych zagrożeń (...).
- pełnieniu roli koordynatora i organizatora w zakresie wypełniania czasu wolnego młodzieży (...) ³⁵.

Zapobieganie i zwalczanie zagrożeń terrorystycznych na szczeblu jednostek samorządu terytorialnego realizowane jest także poprzez tworzenie i funkcjonowanie straży gminnych oraz współdziałania samorządu z Policją. Ścisła współpraca samorządów z Policją oraz strażami gminnymi powinna skutkować tworzeniem skutecznych strategii zapobiegania i zwalczania przestępczości oraz zagrożeń terrorystycznych.

Obecnie szeroko wykorzystuje się także nowoczesne technologie w celu zdobywania informacji. Wszystkie organy państwa, a zwłaszcza służby specjalne posiadają coraz szersze możliwości zdobywania informacji na temat każdego człowieka ³⁶. Inwigilacja elektroniczna, monitorowanie rozmów telefonicznych czy transferu danych przez Internet to przykłady współczesnych narzędzi wykorzystywanych do przeciwdziałania i zwalczania zagrożeń terrorystycznych. Powstaje również coraz więcej miejsc, gdzie montuje się kamery. Są to ulice, stadiony piłkarskie, banki, supermarkety, stacje benzynowe, szkolne korytarze czy miejsca pracy. Wiele osób instaluje prywatne kamery, które rejestrują osoby wchodzące do ich sklepu lub przechodzące ulicą obok bramy ich domu ³⁷.

Wydarzenia z Wrocławia stanowią dowód na to, że jednym z najważniejszych elementów wpływających na poziom bezpieczeństwa jest świadomość społeczna ryzyka wystąpienia zagrożeń. Należy zwrócić uwagę na zachowanie pasażerów autobusu oraz przede wszystkim na nieprawidłowe postępowanie kierowcy ³⁸, gdyż to pokazuje, iż stan wiedzy i umiejętności ludzi jest bardzo niski. Wyniesienie przez kierowcę torby z ładunkiem wybuchowym na zewnątrz pojazdu i pozostawienie jej bez nadzoru na przystanku, naraziło na utratę zdrowia bądź życia przypadkowe osoby. W tej sytuacji prawidłowa procedura polegała na jak najszybszym wypuszczeniu pasażerów z wnętrza autobusu i zatrzymanie pojazdu w miejscu możliwie oddalonym od obiektów takich, jak przystanki, budynki czy ruchliwe skrzyżowania, a następnie niezwłoczne powiadomienie Policji. Na pochwałę zasługuje za to postawa tych pasażerów, którzy zwrócili uwagę na pozostawiony pakunek i poinformowali o tym fakcie kierowcę. Polityka edukacyjna państwa powinna obejmować umieszczanie treści edukacyjnych w środkach masowego przekazu takich, jak telewizja, radio czy prasa, edukację szkolną oraz kształcenie przyszłych kadr i specjalistów na potrzeby bezpieczeństwa. W tym celu wprowadza się odpowiednie kierunki studiów przygotowujące absolwentów w dziedzinach takich, jak bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo wewnętrzne czy inżynierię bezpieczeństwa.

³⁵ A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009, s. 54-55.

³⁶ R. Cegiełka, *Zagrożenie terroryzmem...*, dz. cyt., s. 124.

³⁷ Tamże, s. 128.

³⁸ Pan Dariusz, kierowca autobusu linii 145 we Wrocławiu, otrzymał oficjalne podziękowania z rąk Wojewody Dolnośląskiego Pawła Hreniaka i minister Elżbiety Witek oraz pisemne podziękowanie od premier Beaty Szydło - stan na 31.05.2016r.

Jednym z czynników sprzyjających uzyskaniu warunków do utrzymania bezpieczeństwa jest przygotowanie specjalistów zarządzania kryzysowego (zarządzania bezpieczeństwem – jest trafniejszym określeniem). Na licznych już uczelniach prowadzone są kierunki i specjalności, na których przygotowuje się studentów do sprostania przyszłym potrzebom³⁹. *Bezpieczeństwo narodowe*, z założenia ma przygotować specjalistów potrafiących kierować działaniami zapobiegającymi kryzysom oraz podczas ograniczania ich skutków i likwidacji zagrożeń. *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, przygotowuje specjalistów, którzy swoją działalnością zawodową, w instytucjach ochrony porządku publicznego, zapobiegają sytuacjom kryzysowym, współpracując z odpowiednimi służbami i instytucjami. *Inżynieria bezpieczeństwa* jako wyodrębniony kierunek kształcenia przygotowuje specjalistów, inżynierów na potrzeby bezpieczeństwa państwa. Jest również wykładana na licznych technicznych kierunkach i przygotowuje specjalistów dla różnych obszarów działalności gospodarczej⁴⁰.

Stawianie czoła terroryzmowi to jedno z głównych zadań, jakie stoją dziś przed Polską. Wzrastająca liczba ataków terrorystycznych w krajach Europy Zachodniej, rosnące powiązania grup przestępczych z organizacjami terrorystycznymi, niekontrolowany napływ imigrantów z krajów muzułmańskich, wszystko to czynniki, które stanowią bezpośrednie źródło zagrożeń terrorystycznych w Polsce. Kampanie, które mają na celu uświadomienie społeczeństwu, czym jest terroryzm oraz wykształcenie mechanizmów umożliwiających poradzenie sobie w sytuacjach zagrożenia i pokazanie sposobów zachowania w obliczu ataku, można uznać za jeden ze sposobów zwalczania terroryzmu. Im mniejszą panikę będzie wywoływała groźba ataku terrorystycznego, im mniej destabilizować będzie życie społeczne, tym większą swobodę działania będą miały rządy w budowaniu skutecznych systemów bezpieczeństwa i prowadzeniu konsekwentnej międzynarodowej polityki współpracy w zwalczaniu terroryzmu⁴¹.

Wobec powyższego należy w możliwie szybkim czasie poddać gruntownej analizie skalę zagrożeń związanych z prawdopodobieństwem wystąpienia ataku terrorystycznego w Polsce oraz stworzyć spójny i efektywny system wykrywania, zapobiegania i zwalczania ataków terrorystycznych, a także skuteczny system zarządzania kryzysowego w przypadku ich wystąpienia.

Literatura

Bibliography

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz.U. 1997 nr 88, poz. 553.

Ustawa z 26 kwietnia 2007r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 nr 89, poz. 590.

³⁹ A. Ostrokowski, *Nowoczesne zarządzanie kryzysowe potrzebą bezpieczeństwa w Polsce*, w: A. Aksamitowski, M. Cupryjak (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty walki z terroryzmem i przestępczością*, Szczecin 2012, s. 26-27.

⁴⁰ Tamże, s. 27-28.

- Ustawa z 29 sierpnia 2002r. o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2014r., poz. 1815.
- Ustawa z 21 czerwca 2002r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. nr 113, poz. 985.
- Aksamitowski A., Cupryjak M. (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty walki z terroryzmem i przestępczością*, Szczecin 2012.
- Bąk T. (red.), *Oblicza terroryzmu*, Kraków-Rzeszów- Zamość 2011.
- Cegielka R., *Zagrożenie terroryzmem. Poczucie bezpieczeństwa na początku XXI wieku oraz wpływ terroryzmu na procesy gospodarcze w wymiarach mikro i makro*, Warszawa 2015.
- Gałęcki A., Kurkiewicz A., Mikołajczak S., *Infrastruktura krytyczna w procesie zarządzania w sytuacjach kryzysowych*, Poznań 2014.
- Jałoszyński K. (red.), *Współczesne zagrożenia terroryzmem*, Szczytno 2013.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009.
- Zubrzycki W., *Przez PZ do terroryzmu. Tom I*, Szczytno 2015.
- Zubrzycki W. (red.), *Przez PZ do terroryzmu. Tom II*, Szczytno 2015.

Strony internetowe

- <http://www.antyterroryzm.gov.pl/CAT/ochrona-antyterrorysty/miedzyresortowy-zespol/408,MIEDZYRESORTOWY-ZESPOL-DS-ZAGROZEN-TERRORYSTYCZNYCH.html>
- <http://www.abw.gov.pl/pl/zadania/zwalczanie-terroryzmu/centrum-antyterrorysty/62,Centrum-Antyterrorystyczne-CAT.html>

HENRYK LISIAK, AGNIESZKA ŻOK

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Stan zdrowia społeczeństwa II Rzeczypospolitej w pierwszych latach niepodległości i zmagania Państwa z epidemiami chorób zakaźnych

The health of the society in the first years of existence of The Second Polish Republic (II Rzeczpospolita) and states Wight with epidemic contagious diseases

Wertując przepastną bibliografię poświęconą narodzinom i pierwszemu okresowi dziejów II Rzeczypospolite trudno nie zauważyć, że jej stronie zdominowała tematyka dotycząca przede wszystkim walk o granice, aktywności partii politycznych, konferencji pokojowej, polityki zagranicznej czy działalności różnego szczebla władz państwowych. Znacznie słabiej natomiast naświetlone zostały obszary łączące się z prozą codziennego życia mieszkańców formującego się państwa. Szczególnie wiele luk posiada karta zmagania na przestrzeni zdrowia publicznego.

W niżej przedstawionym artykule Autorzy postawili sobie za cel „poprawić” sygnalizowane wcześniej dysproporcje i nieco przybliżyć niektóre aspekty obrazu związanego problematyka zdrowia społeczeństwa Polski doby pierwszych lat niepodległości. Najmocniejszy akcent położony został na wysiłek państwa w walce z epidemiami chorób zakaźnych.

Stan zdrowia ludności państwa polskiego wpisanego na mapę Europy w 1919 r., w porównaniu z większością innych krajów europejskich generalnie można określić jako zły, a w odniesieniu do niektórych obszarów kresowych (ziemie byłych zaborów rosyjskiego i austriackiego), katastrofalny¹. Powszechnym zjawiskiem towarzyszącym narodzinom II Rzeczypospolitej była plaga bardzo groźnych chorób, przede wszystkim zakaźnych: tyfusu (plamistego, brzusznego, powrotnego) płonicy, błonicy, grypy, krztuśca, wąglika, ospy, cholery azjatyckiej, gruźlicy płuc i czerwoni. Część z tych chorób przybierała charakter epidemii.

Największe spustoszenie czynił tyfus plamisty, zwany też głodowym (choroba ta rozwijała się przede wszystkim wskutek niedożywienia i zaważenia). Czas największej zapadalności na ten rodzaj tyfusu to lata I wojny światowej i pierwsze lata powojenne. Przyjmuje się, że liczba zachorowań oscylowała między 100, a co najmniej 220 tysiącami² (zważywszy jednak na toczące się działania wojenne na wschód od Bugu w latach

¹ Biuletyn Ministerstwa Zdrowia Publicznego (dalej: BMZP) 1920, nr 7 s.3-8. Przemówienie sejmowe ministra Zdrowia Publicznego T. Janiszewskiego z 1 VI 1919 r.

² Dwadzieścia lat publicznej służby zdrowia w odrodzonej Polsce 1918-1938, Warszawa 1939, s. 49.

1919/1920, dane za ten okres należy uznać za niekompletne). Między latami 1919 -1924 dur plamisty zebrał ponad 50 tysięcy ofiar śmiertelnych. Najwięcej w 1919 r. (około 19 tys.) i 1920 r. (około 23 tys.). Głównym siedliskiem tego tyfusu plamistego były Kresy Wschodnie. Przyjmuje się, że chorowało około 75% tamtejszych mieszkańców. O wiele mniej w centrum kraju. Na ziemiach byłego zaboru pruskiego choroba ta niemal nie występowała³.

Tyfus brzuszny był chorobą endemiczną na ziemiach polskich. Jego występowanie wiąże się ściśle z warunkami sanitarnymi panującymi przede wszystkim w miastach (brak czystej wody, odpowiednich urządzeń sanitarnych itd.). Po wojnie najwięcej przypadków odnotowano w województwach centralnych. Według opublikowanych zestawień w latach 1919-1924 liczba zachorowań przekroczyła 100 tysięcy, około 10 tys. osób zmarło. Dur powrotny (choroba przenoszona przez pasożyty) na ziemie polskie dostał się z Rosji. Najintensywniej występował w latach 1919-1923. W tych latach zanotowano około 70 tys. zachorowań. Największe żniwo duru powrotnego zgarnął w 1922 r., zachorowało wówczas ponad 40 tys. osób, zmarło co najmniej 1,5 tys. osób.

Czerwonka była chorobą wówczas stale występująca na ziemiach polskich. Jej główne miejsce występowania to kresy południowo wschodnie (wojew. wołyńskie, lwowskie, tarnopolskie, stanisławowskie). Największa intensywność tej choroby to lata 1920 /1921. Zarejestrowano wówczas 64 tys. zachorowań i ponad 10 tys. zgonów⁴. Podobnie, jak w przypadku innych chorób, dane te ze względu na wydarzenia wojenne i chaos administracyjny są niekompletne.

Zimnica (choroba przenoszona przez komary i towarzysząca głównie repatriantom ze wschodu) największe nasilenie osiągnęła w 1921r. Liczba zachorowań przekroczyła 50 tysięcy (41 zgonów)⁵. Do listy wyżej wymienionych różnych chorób dołączyć należy także gruźlicę i gripę.

Sprzymierzeńcem większości tych chorób był szerzący się głód, szczególnie dotykający środowiska miejskie. W latach wojny, w największych miastach polskich, liczba zgonów na 10 tysięcy mieszkańców wahała się od ponad 30 do blisko 100. Skalę niebezpieczeństwa związanego z obecnością epidemii ilustruje fakt, że na przełomie lat 1918 /1919 tylko na obszarze Kongresówki i Galicji, wg szacunkowych wyliczeń, na choroby zakaźne zapadło co najmniej 700 tys. osób⁶. Sytuacja epidemiczna przez długi czas nie ulegała poprawie. Na początku 1920 r. w niektórych gminach Wileńszczyzny umierało od kilku do kilkunastu osób dziennie, przede wszystkim na gripę („hiszpankę”)⁷.

Dramatyczny obraz zdrowia społeczeństwa Polski to nie tylko następstwo kataklizmu wojny, ale także polityki zaborców. Państwa zaborcze traktowały ziemie polskie jako terytoria o „niższej użyteczności”, co skutkowało daleko niewystarczającymi nakładami na gospodarkę, infrastrukturę, oświatę, edukację, a także obszary higieny sanitarnej i opieki

³ Tamże, s. 50.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże s. 61.

⁶ BMZP nr 2, 1920, s. 8.

⁷ Archiwum Państwowe w Wilnie, Starostwo powiatu wileńskiego (dalej: APW SPW). Sprawozdanie ze stanu sanitarno-medycznego w pow. wileńskim za styczeń 1920, sygn.1152, k. 30.

lekarskiej. W największej mierze dotyczyło to Rosji i Austro-Węgier. Przede wszystkim Petersburg i Wiedeń nie miały perspektywicznych planów rozwoju higieny na obrzeżach swych imperiów. Korzystniej przedstawiała się sytuacja w zaborze pruskim, szczególnie od końca XIX w., kiedy zjednoczone Niemcy wprowadziły bardzo istotne reformy dotyczące zdrowia i opieki społecznej.

Obraz zaniedbań był szczególnie widoczny w miastach „Polski rosyjskiej” i „Polski austriackiej”. Tam warunki życia dalece odbiegały od zasad higieny uderzając tym samym w bezpieczeństwo zdrowotne mieszkańców. Ciasnota, brak kanalizacji, a także bieżącej wody były zjawiskami występującymi niemal powszechnie⁸. Znaczna część ludności zamieszkiwała w pomieszczeniach jednoizbowych. W Łodzi stanowiły one około 60 %, w Warszawie ponad 30 %, w Poznaniu 10%. Według spisu powszechnego z 1921 roku, około 9,5% ludności Polski mieszkało w suterrenach i na poddaszach⁹. W stołecznej Warszawie niemal 100 000 ludzi gnieździło się w mieszkaniach jednoizbowych. Zdarzało się, że takie pomieszczenie zasiedlało nawet 20 osób¹⁰.

Jak wynika z ankiety przeprowadzonej przez Dyрекję Służby Zdrowia Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w 1918 r., obejmującej obszar Kongresówki, na 316 miast, miasteczek i osad tylko 15 posiadało urządzenia wodociągowe (wodociągi czerpiące wodę z rzeki, ze źródeł lub studzien wierconych). Odnotowano brak jakichkolwiek urządzeń do oczyszczania wody. Tylko w 97 miejscowościach znajdowały się studnie wiercone. Jak wynika z ankiety w 90 miejscowościach (z pominięciem miast wyposażonych w wodociągi) na 39 851 domów mieszkalnych czynne były 593 studnie, zatem 1 studnia przypadała na 67 domów¹¹.

Takiemu stanowi infrastruktury towarzyszył niski poziom świadomości zdrowotnej ludności, szczególnie alarmujący na niektórych obszarach kresowych. O tym zjawisku mówią m.in. jedno ze sprawozdań dotyczące gmin powiatu wileńskiego, czytamy tam m.in.: „..... Chaty brudne, mieszkańcy brudni, prawie wszędzie w chatach przeludnionych, ciemnych, zamieszkuje razem z ludźmi młoda trzoda chlewna, często daje się obecnie spotkać cielęta i króliki, a stale kury,... studnie nie głębokie, zanieczyszczone, każdy czerpie wodę swoim wiadrem...”¹². Siłą rzeczy miejsca takie i podobne stawały się wylęgarniami i rozsadanikami wielu bardzo groźnych chorób, również zakaźnych.

Skutkowało to zapadalnością na wiele chorób. Sytuację komplikowała nieprzystająca do potrzeb liczba lekarzy. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w 1921 roku państwo polskie liczące 27 mln osób dysponowało zaledwie 5 tysiącami lekarzy (4978) i około 2 tysiącami felczerów (dokładna liczba nie jest znana)¹³. Zatem na 10 000 mieszkańców przypadało 1,8 lekarza¹⁴. Tak wyglądała statystyka. Trzeba jednak pamiętać, że większość z nich

⁸ W. Pawlak, Na łódzkim bruku, Łódź 1986, s. 54.

⁹ J. Górny, Stan zdrowia ludności u progu II Rzeczypospolitej, (w:) Poznańskie Roczniki Medyczne, t.IV-V, 1980-1981, s. 311.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 314.

APW SPW, Sprawozdanie ze stanu sanitarno-medycznego w pow. Wileński za rok 1920, sygn.1152,k. 30.

¹² APW SPW, Sprawozdanie ze stanu sanitarno-medycznego w pow. wileńskim za rok 1920, sygn. 1152, k.30

¹³ Tamże, s. 316.

¹⁴ Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/ 1922, s. 299, oraz obliczenia własne.

rezydowała w miastach (choć wieś zamieszkiwało około 70 % populacji). Wieś była zbyt biedna, by zapewnić sobie opiekę lekarską. Dotyczyło to nie tylko ziem byłego zaboru austriackiego i rosyjskiego, ale także stosunkowo zamożnej wsi wielkopolskiej. Jak wynika z badań M. Stańskiego zapewnienie nawet średnich warunków butowania lekarzowi przekraczało możliwości poznańskiej wsi: „Gospodarstwa indywidualne nie posiadały dostatecznych zasobów na pokrycie kosztów choroby zwłaszcza przewlekłej i wymagającej poważniejszych zabiegów”¹⁵.

Analfabetyzm

Trudno w tym kontekście nie wspomnieć o analfabetyzmie wśród społeczeństwa polskiego. Według danych spisu z września 1921 roku, na 20 mln ludności powyżej 10 lat w państwie polskim znajdowało się 6 582 tys. analfabetów, a więc 33 %. W miastach grupa ta liczyła 958 tys., na wsi ponad pięciokrotnie więcej - 5 586 tysięcy. Przeważająca liczba analfabetów znajdowała się w grupie ludności pracującej. Zdecydowane lepsze wskaźniki pod tym względem miały m.in. dwa inne kraje środkowo europejskie – Czechosłowacja i Węgry¹⁶.

Nie od razu jednak państwo polskie mogło przystąpić do działań ku naprawie wieloletnich zaniedbań. U progu niepodległości absolutny priorytet na przestrzeni zdrowia publicznego nadano zwalczaniu chorób zakaźnych. O skali tego zjawiska już sygnalizowano.

Walkę z falą epidemii chorób zakaźnych podjęli Polacy już na początku 1917r., a zatem na długo wcześniej, zanim pojawiła się niepodległość. Taką możliwość otworzyło powołanie przez niemiecko-austriackich okupantów Tymczasowej Rady Stanu (grudzień 1916 r.)¹⁷. Mimo, że Rada pozbawiona była istotnych uprawnień politycznych, mogła jednak działać m.in. w obszarach społeczno -gospodarczych. Duże zasługi w zwalczaniu epidemii przypisać należy Referatowi Sanitarnemu, powołanemu 15 II 1917r., w ramach Departamentu Spraw Zdrowia Tymczasowej Rady Stanu. Referat ten z biegiem czasu rozwijał swe agendy, przekształcając się po kilku miesiącach w Dyрекcję Służby Zdrowia Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Tymczasowej Rady Stanu¹⁸. W kwietniu 1918 r., (gdy na czele gabinetu powołanego przez Radę Regencyjną stanął Jan Kanty

¹⁵ M. Stański, Społeczna opieka lekarska na wsi wielkopolskiej w latach 1920-1933, Poznań 1968, s 99.

¹⁶ 10 lat Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej na P.W.K. w Poznaniu, Warszawa 192, s. 16

¹⁷ Zgodnie z projektem jej mocodawców Rada miała być namiastką przedstawicielstwa społeczeństwa polskiego i ciałem opiniodawczym dla władz okupacyjnych.

¹⁸ W znacznej mierze te działania sprowadzały się do realizacji zarządzeń wydanych przez armie okupacyjne dotyczące zwalczania chorób zakaźnych. Zarządzenia te postanawiały m.in.:

a/obowiązkowe zgłaszanie chorób zakaźnych

b/izolację chorych w szpitalach

c/izolację otoczenia chorych

d/odwyszawianie osiedli gdzie pojawiały się choroby zakaźne połączone niejednokrotnie z obowiązkową kąpielą

e/ograniczenie ruchu ludności (pozwolenia na wyjazdy wydawane były po przedstawieniu świadectwa odwzienia.

Steczowski)¹⁹ działalność tą kontynuowało Ministerstwo Zdrowia Publicznego Opieki Społecznej i Ochrony Pracy (Ministerstwo to powstało w wyniku połączenia Dyrekcji Służby Zdrowia Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej)²⁰. Działania rządu, Rady Regencyjnej i okupacyjnych służb sanitarno-medycznych związane z tłumieniem epidemii, znalazły wsparcie ze strony społeczeństwa Kongresówki i Galicji, które tworzyło tam ogniwa służb sanitarno-medycznych. Te społeczne przedsięwzięcia wspierał, a także koordynował, Wydział Zdrowia Publicznego Centralnego Komitetu Obywatelskiego w Warszawie, oraz sekcja sanitarna Komitetu Krakowsko-Biskupiego w Krakowie²¹. Wspomniany Komitet działał na terenie Małopolski i części Kongresówki okupowanej przez armię austro-węgierską, kładąc duże zasługi, przede wszystkim w zwalczaniu tyfusu. Jego działacze tworzyli m.in. małe szpitale, w których umieszczano chorującą okoliczną ludność. Organizowano także opiekę domową. Do zadań Komitetu należało przeprowadzanie dezynfekcji, a także szczepień ochronnych przeciwko ospie, durowi brzuszemu i cholercie. Dzięki Komitetowi funkcjonowało 25 szpitali, w których leczyło się ponad 4000 osób. Zaszczepiono ponad 1,5mln osób w Galicji oraz blisko 900 tys. w Kongresówce²².

Po załamaniu się trzech monarchii zaborczych zadania Komitetu przejęły instytucje państwa polskiego. Instytucją centralną, odpowiedzialną m.in. za walkę z chorobami zakaźnymi było Ministerstwo Zdrowia Publicznego. W okresie rządów Moraczewskiego (pierwszy rząd II Rzeczypospolitej) na jego czele stanął Witold Chodźko (jako kierownik resortu), którego po wyborach i utworzeniu gabinetu J. Paderewskiego zastąpił Tadeusz Janiszewski, już w randze ministra²³. Wobec idącej ze wschodu fali epidemii i związanych z tym niebezpieczeństw, utworzenie Ministerstwa Zdrowia Publicznego było decyzją wielkiej wagi. Przecinała ona bowiem wszelkie dotychczasowe spory kompetencyjne (jak miało to miejsce w okresie Rady Regencyjnej), a także, wobec rozprzężenia administracyjnego w następstwie likwidacji agend państw zaborczych. Pozwalała skierować wszelkie środki materialne, organizacyjne i prawne do walki o bezpieczeństwo zdrowotne społeczeństwa. Ministerstwo Zdrowia ze względu na ograniczoność środków, starało się włączyć w naprawę stanu sanitarnego w kraju, jak największe rzesze społeczeństwa. Służyć temu miała uchwalona przez sejm ustawa dotycząca zwalczania chorób zakaźnych, a także innych występujących nagminnie chorób. Zgodnie z treścią tej ustawy, na instytucjach, jak i na obywatelach spoczywał obowiązek powiadamiania urzędów sanitarnych o występowaniu chorób zakaźnych. Władze natomiast zastrzegały sobie prawo podejmowania wszelkich niezbędnych kroków do likwidacji ognisk zarazy. Administracja lokalna miała m.in. prawo zarządzić przymusowe odkażanie, ograniczenie komunikacji na terenach epidemicznych, jak również zamykać szkoły lub zakłady pracy²⁴.

¹⁹ J. Pajewski, *Odbudowa Państwa polskiego 1914-1918*, Poznań 1980, s. 267.

²⁰ T. Więckowska, *Walka z ostrymi chorobami zakaźnymi w Polsce w latach 1918-1924*, Wrocław 1999, s. 8.

²¹ Tamże, s. 24.

²² Środki na swą działalność uzyskiwał Komitet od prywatnych ofiarodawców, a w części od wojskowych władz austriackich.

²³ Biuletyn Ministerstwa Zdrowia Publicznego (dalej: BMZP), nr 3, 1919, s.2.

²⁴ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej nr 67/1919.

W rozporządzeniu wykonawczym wydanym przez Ministerstwo Zdrowia Publicznego i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych gabinetu Ignacego Jana Paderewskiego czytamy m.in.:

„Art. 1. Wszyscy mieszkańcy Państwa polskiego obowiązani są przystąpić do powszechnego i dokładnego oczyszczenia samych siebie, tudzież mieszkań, sprzętów, odzieży i bielizny z brudu i robactwa.

Art. 2. Wszyscy właściciele, administratorzy i dzierżawcy nieruchomości w miastach, osadach i wsiach obowiązani są przystąpić do oczyszczenia z brudu domów mieszkalnych, budynków gospodarczych, podwórz, ustępów, rynsztoków, ścieków, śmietnisk i wszelkich pomieszczeń i zbiorników zawierających nieczystości, oraz ulic”²⁵.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że po raz pierwszy w dziejach polskiego prawa sanitarnego, akt ten wprowadzał obowiązek zgłaszania i rejestracji zachorowań na choroby zakaźne i zgonów z ich powodu. Była to doniosła decyzja. Jej respektowanie pozwalało bowiem na umiejscowienie ognisk występowania chorób oraz monitorowanie dróg przenoszenia, co ułatwiało podejmowanie stosownych kroków w walce z epidemiami. Ministerstwo nie kontrolowało jednak wszystkich terenów wchodzących wówczas w skład państwa. Poza jego zasięgiem znajdowały się obszary położone na wschód od rdzennych ziem polskich, gdzie w latach 1919/1920 toczyły się z większym lub mniejszym natężeniem działania wojenne. Na rozległych terenach kresowych, po zorganizowaniu tam administracji państwowej, odcinek ten znalazł się w gestii Wydziału Zdrowia Publicznego, działającego przy Zarządzie Cywilnym Ziem Wschodnich. Wydział ten i wspierające jego poczynania służby wojskowe, stanęły przed daleko trudniejszym zadaniem niż placówki w kraju. Działo się tak przede wszystkim za sprawą ogromnych przestrzeni, jaką należało kontrolować (od Bugu po Berezynę) oraz występujących tam bardzo wielu chorób zakaźnych, którym nie sposób było skutecznie przeciwdziałać, wobec nieustannie toczących się działań wojennych (od 1914 r.) i przemieszczania się ogromnych mas ludzkich, tak wojska, jak i ludności cywilnej. Jeśli chodzi o tę ostatnią kwestię, fala migracji opadła dopiero w 1922 roku.

Piętno wojny było najbardziej widoczne w pasie przyfrontowym, gdzie większość mieszkańców żyła w warunkach urągających wszelkim normom sanitarnym. Głód, brak odzieży, a także służące za domostwa zawzione i brudne lepianki (często też okopy z czasów I wojny światowej) stawały się naturalnym rozsadnikiem różnych chorób zakaźnych.

Wspomniana wyżej ustawa sejmowa mogła stać się skutecznym orężem prowadzenia walki z chorobami zakaźnymi, jednak formujące się dopiero struktury państwa, były jeszcze zbyt słabe, by stawić czoło tak złożonemu problemowi, jakim były przybierające ogromne rozmiary epidemie. Trzeba sobie także zdawać sprawę, że w latach 1919 i 1920 większość środków budżetowych przeznaczano na cele wojenne. Najwięcej pochłaniała tocząca się niemal dwa lata wojna z Rosją Sowiecką²⁶. Zachodziła więc potrzeba

²⁵ Rozporządzenie Wykonawcze ministra Zdrowia Publicznego w porozumieniu z ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 24 września 1919, (w:) BZMP nr 9, 1919, s. 45.

²⁶ Rola państwa w gospodarce Polski (1918-1928), Warszawa 1967, s. 15-32.

zastosowania nadzwyczajnych działań, by nie dopuścić do eskalacji epidemii, grożących paraliżem państwa. Decyzje podjęto więc szybko, powierzając zadanie energicznego zwalczania chorób zakaźnych Centralnemu Komitetowi do walki z dudem plamistym, popularnie zwanym C. K. Durem. W skład tego organu weszli przedstawiciele wielu ministerstw i urzędów centralnych²⁷. Władze państwowe zdając sobie sprawę ze skali zagrożenia, przeznaczyły na działalność Komitetu ogromne środki (zważając na ówczesne możliwości budżetu). Zakupiono z amerykańskiego demobilu za około 4 mln dolarów m.in. 400 samochodów sanitarnych, 25 wielkich pralni, aparaty i środki dezynfekcyjne, mydło i duże zapasy bielizny²⁸. Na inne zakupy przeznaczono około 200 tys. funtów angielskich. Początkowo jednak, zanim ten potencjał sprzętowy uruchomiono, działania CK DUR koncentrowały się na ogół do wydawania zaleceń. Była to zupełnie niewystarczająca siła ognia, by odnotować znaczące sukcesy. Tym bardziej, że obok niskiej kultury sanitarnej ludności i niedostatecznej ciągle ilości sprzętu oraz środków, zawodziły także rozwiązania organizacyjne, a ściślej brak mocy sprawczej tej instytucji. Wybuchaly nowe ogniska chorób. Najtrudniejsza sytuacja miała miejsce na obszarach pozostających we władaniu naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, w szczególności w Galicji Wschodniej, gdzie w lipcu 1919 roku duże natężenie przybrała epidemia tyfusu. Pojawiły się też nowe ogniska cholery (na znacznej części tych terenów do lipca 1920 roku toczyła się wojna polsko-ukraińska). W największej mierze ogniskiem tej ostatniej choroby były rozbite przez bolszewików, a przebywające na terenie Polski oddziały armii Antona Denikina oraz Semena Petlury²⁹. By opanować eskalację tych bardzo niebezpiecznych chorób (obecność licznych oddziałów wojska mogła skutkować przywleczeniem zarazy do innych części kraju) rząd zdecydował się na powołanie Nadzwyczajnego Komisarza dla Małopolski. Komisarz uzyskał prawo rekwizycji pomieszczeń, powoływania lekarzy i personelu pomocniczego do świadczeń przymusowych, wydawania rozporządzeń, korzystania ze środków komunikacji na takich samych, jak jednostki armii w warunkach frontowych³⁰. Wkrótce ustanowiono także Komisarzy Nadzwyczajnych, mających operować na obszarach frontowych Dowództw Okręgów Generalnych.

Obok ministra spraw wojskowych, postacią, która odgrywała bardzo istotną rolę w prowadzeniu akcji zapobiegawczej, także na terenach frontowych, był Nadzwyczajny Komisarz do Walki z Epidemiami w Warszawie, ppłk prof. med. Kamil Godlewski. Jednakże uprawnienia poszczególnych komisarzy nadzwyczajnych, nie wyłączając Naczelnego Komisarza, okazały się niewystarczające wobec rozmiarów epidemii, a także złożoności warunków w jakich przyszło im zmagać się potężnym żywiołem. Nadzwyczajność nie przekładała się na moc sprawczą. Ponieważ postępy w zwalczaniu epidemii ciągle były niewielkie, z ostrą krytyką przeciwko rządowi wystąpiła opozycja,

²⁷ Poza Komitetem Centralnym w Warszawie powołano Komitety Okręgowe w Lublinie, Łomży, Kielcach, Łodzi i Lwowie. W miarę potrzeby powstawały także Komitety powiatowe. Warto też odnotować aktywność społeczeństwa, co owocowało niejednokrotnie powstawaniem, tak w miastach jak i na wsiach, Komitetów Obywatelskich, BMZP., s. 18.

²⁸ Dwaściecia lat ..., s. 45

²⁹ T. Więckowska ..., s. 41.

³⁰ Dwaściecia lat..., s. 45.

zarzucając władzom małą skuteczność działań na tym odcinku. Przedstawiciel PPS poseł Herman Diamand, w skierowanym do sejmu wniosku domagał się opracowania skuteczniejszej strategii walki z epidemiami (wskazywał m.in. na konieczność wyposażenia Komisarzy w odpowiednie kompetencje, jak i środki materialne), a także bardziej energicznych starań o pomoc ze strony państw ententy³¹.

Można przyjąć, że następstwem tej krytyki, a także dyskusji nad problemem stosunkowo małych postępów zwalczania epidemii, było powołanie 26 lutego 1920 r. przez Radę Ministrów, Naczelnej Rady Sanitarnej. Organ ten, w skład którego wchodził m.in.: minister zdrowia, szef Departamentu Sanitarnego w Ministerstwie Spraw Wojskowych, szef Służby Sanitarnej Naczelnego Dowództwa, Naczelny Lekarz Ministerstwa Kolei Żelaznych oraz Naczelny Nadzwyczajny Komisarz do Walki z Epidemiami. Organ ten miał przede wszystkim koordynować działalność wielu podmiotów prowadzących walkę z chorobami zakaźnymi, a także nadzorować akcję sanitarno-epidemiologiczną³².

Kolejne gremium powołane zostało w dramatycznych dla państwa polskiego okolicznościach najazdu sowieckiego, kiedy rozstrzygały się losy polskiej niepodległości. Wobec napływu tysięcy uchodźców z Kresów i groźby rozprzestrzenienia się chorób zakaźnych na terenach dotąd wolnych od epidemii, 14 lipca 1920 r., sejm przyjął ustawę o powołaniu Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarza do Walki z Epidemiami Grożącymi Państwu Klęską Powszechną³³. Na jego czele stanął wspomniany już K. Godlewski, który na mocy ustawy przejął uprawnienia ministra zdrowia w zakresie zwalczania epidemii i chorób zakaźnych. W jego gestii znalazły się m.in. następujące uprawnienia: rekwizycja pomieszczeń, wydawanie rozporządzeń w zakresie zwalczania chorób zakaźnych, mianowanie nadzwyczajnych komisarzy dla poszczególnych obszarów kraju, a także korzystanie z potencjału wojska w wykonywaniu niektórych zadań³⁴.

Zakończenie wojny nie wpłynęło na poprawę sytuacji epidemiologicznej kraju. We wschodnich województwach, szczególnie na obszarach litewsko białoruskich, z dużą siłą wybuchały nowe ogniska chorób zakaźnych. Od listopada 1920 r. można było obserwować nasilenie zachorowań na tyfus plamisty i powrotny. Ich źródłem były wielkie fale repatriantów z Rosji. Urządzenia sanitarne w Baranowiczach i Równem, gdzie usytuowane były największe punkty etapowe dla reemigrantów, nie mogły sprostać swemu zadaniu³⁵. Komory dezynsekcyjne i łaźnie były w stanie obsłużyć maksimum 4000 osób tygodniowo, podczas gdy przed punktami etapowymi pojawiała się ich kilka razy więcej. Przyjęte normy sanitarne nie były przestrzegane. Tysiące oczekujących nie było kąpanych nawet po jednym razie (choć norma zakładała dwukrotną kąpiel), z konieczności nie przestrzegano także 14 dniowej kwarantanny w odniesieniu do tyfusu. Jednym z następstw takiego stanu

³¹ BZMP nr 3, 1920, s. 8.

³² T. Więckowska, s. 49.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ Sprawozdanie Kierownika Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarza do walki z Epidemiami z 29 listopada 1921, (w:) J.H.Odrowąż- Szulkiewicz, Świadkowie wydarzeń 1918-1922. Archiwalia mogił żołnierzy na Powązkach Wojskowych, Dokumenty, odpis nr 4, Warszawa 1990.

rzeczy była duża śmiertelność w tych grupach. Pojawiały się ogniska chorób, przede wszystkim tyfusu, w dotąd wolnych od tej choroby województwach zachodnich³⁶.

Na wschodzie Polski w wielu przypadkach działania kolumn sanitarnych okazywały się syzyfowe, gdyż warunki bytowe ludności urągały wszelkim normom sanitarnym. Dotyczyło to głównie obszarów, przez które przetoczył się front rosyjsko - niemiecki w okresie I wojny światowej. Obraz tych terenów i dramat egzystencji żyjącej tam ludności przedstawił w swym sprawozdaniu kierowanym do władz państwa, jeden z przedstawicieli Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarzatu, dr G. Sztolcman. Przytoczony fragment pisma dobrze oddaje ogrom wyzwań, jakie stanęły nie tylko przed Komitetem, ale także odradzającą się polską państwowością:

„Przy linii kolejowej, idącej do Mińska, znajduje się stacja i miasto Smorgonie, liczące do 30 tys. mieszkańców, bogate i przemysłowe przed wojną, obecnie leży w gruzach i wyludnione; obok Smorgoń przebiegała linia okopów z wojny rosyjsko-niemieckiej. W okopach tych i ziemiankach osiedliło się około 2000 emigrantów z Rosji - bosych, obdartych, bez pożywienia i opału, skazanych bez wątpienia na śmierć, jeżeli nie z głodu i chłodu, to od tyfusu, który tam grasuje. Skupienie, nędza i brud tych ludzi są tak okropne, że żadne kolumny dezynfekcyjne nic absolutnie pomóc tam nie mogą, łaźni nie ma i być nie może wobec absolutnego braku jednego chociażby całego budynku; jedynie tylko co można zrobić, to wywieźć chorych do najbliższych szpitali N.N.K. ... lecz na tym koniec. Ani nakarmić, ani odziać, ani ogrzać tych ludzi N.N.K. nie jest w stanie, a podobne warunki stanowią właśnie podatny grunt dla rozwoju tyfusu plamistego zwanego również tyfusem głodowym, chorobą nędzy, brudu i proletariatu(...). W centrum błot pińskich ... gdzie N.N.K. posiada szpitale, znajdują się również duże skupienia reemigrantów zainfekowanych tyfusem. Dojazd do tych miejscowości w porze obecnej jest zupełnie niemożliwy i ludzie ci skazani są bezwzględnie, na pewną prawie zagładę”³⁷.

Wyrażna poprawa sytuacji na odcinku chorób zakaźnych, przede wszystkim na obszarach Polski wschodniej, nastąpiła na początku 1923 r., co wiązało się z powolnym zanikaniem ruchu repatriacyjnego. W roku następnym zakończono akcje repatriacyjną, w której według szacunków uczestniczyły około 3 mln osób, w tym ponad milion z Rosji³⁸.

Wobec skali epidemii (na początku 1919 roku zapadło na różnego rodzaju choroby zakaźne około 100 tys. osób), która zdecydowanie przerastała możliwości skutecznego przeciwdziałania ze strony państwa, rząd Paderewskiego zwrócił się o wsparcie z zewnątrz, przede wszystkim do aliantów. Odzew był niezwłoczny. Wkrótce zaczęła napływać do Polski pomoc finansowa; o wiele w większym stopniu jednak różnego rodzaju środki materialne. Co bardzo istotne, podjęły działalność misje sanitarne - szwedzka, duńska i angielska. Tę ostatnią zorganizowali angielscy kwakrzy³⁹. Misje te dysponowały własnym sprzętem oraz wykwalifikowaną kadrą, która szkoliła m.in. polskie obsługi komór

³⁶ Pismo Kierownika Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarza do Spraw walki z Epidemiami dr G. Stolzmana do ministra Zdrowia Publicznego i naczelnego nadzwyczajnego Komisarza z 16 stycznia 1922ej.,(w:) H. Szukiewicz ..., odpis nr 5.

³⁷ Tamże.

³⁸ T. Więckowska., s. 42.

³⁹ BMZP nr 8, 1919, s.14.

dezynfekcyjnych. Jednakże największy wkład w dzieło zwalczania zarazy na ziemiach polskich przypada Amerykanom. Amerykańska misja wojskowo - medyczna przybyła do Polski najwcześniej, bo w lecie 1919 i pracowała do listopada 1920 roku. Na jej czele stanął płk Harry Gilchirst⁴⁰. Uczestniczący w paryskiej konferencji pokojowej prezydent Stanów Zjednoczonych Woodrow Wilson nakazał dowodzącemu wojskami amerykańskimi w Europie gen. Johnowi Pershingowi oddelegowanie płk Gilchirsta oraz „dodatkowego personelu zawodowego i powołanego na czas wojny, jaki może on skompletować i zameldowanie się do dyspozycji polskiego Ministra Zdrowia Publicznego w celu walki z epidemią gorączki tyfusowej szalejącej w kraju”⁴¹. Dzięki zaangażowaniu Gilchirsta i jego zespołu na potrzeby Polski zgromadzono wielkie ilości sprzętu i materiałów, przede wszystkim 1,5 mln kompletów bielizny, 300 tys. łóżek wojskowych, 500 przenośnych zespołów kąpielowych, namioty szpitalne, wojskowe, płatki mydlane, pralnie i sterylizatory parowe. Do wyekspediowania na wschód przeznaczono także 320 ambulansów z wyposażeniem, 320 samochodów dostawczych, 160 ciężarówek, 10 tys. łóżek, 40 tys. kompletów pościeli, milion kompletów bielizny. Pokonując liczne trudności do listopada 1919 roku udało się Gilchirstowi przetransportować do Polski 35 składów kolejowych, w tym 11 pociągów sanitarnych⁴². Przybyło też kilkaset mułów, które miały być użyte do transportowania urządzeń kąpielowych i dezynfekcyjnych w przypadku, gdyby polskie drogi okazały się nieprzejezdne⁴³.

Bez pomocy z zewnątrz (w pierwszej kolejności amerykańskiej), zważając na kolosalny wysiłek państwa w walce o granice, uporanie się z chorobami zakaźnymi byłoby niemożliwe, a tym samym liczba ofiar byłaby znacznie większa. Należy podkreślić, że misja wykonywała nie tylko prace sanitarno-medyczne (głównie dezynfekcyjne, tak w odniesieniu do ludności, jak i taboru kolejowego), ale przeszkoliła także dużą część polskiego personelu. Ponadto zaoferowano Polsce sprzedaż sprzętu po niskich cenach, część natomiast pozostawiono bezpłatnie⁴⁴. Amerykanie prowadzili swą działalność w Polsce do jesieni 1920 r. Oficjalne rozwiązanie misji nastąpiło 4 stycznia 1921 roku.

Wysiłek państwa w kilkuletniej walce z chorobami zakaźnymi został zauważony i doceniony m.in. przez obserwatorów z zewnątrz. Warto przytoczyć głos jednego z cudzoziemców na ten temat, brytyjskiego lekarza F.R. Seymura (przebywającego w Polsce w 1933 r.), zamieszczony na łamach czasopisma *The Medical Officer*. Brytyjczyk skreślił tam następujące słowa: „Tworzy to rozdział w historii zdrowia publicznego Europy i trudno jest przecenić zasługi okazane Europie Zachodniej zwycięską walką prowadzoną przez Polskę przeciwko napływowi chorób zakaźnych ze Wschodu. Dzieje tej walki są tak samo chwalebne i o wiele bardziej dobroczynne dla ludzkości, niż jakakolwiek obrona orężna. W Baranowiczach wzniesiono pomnik dla 182 członków personelu medycznego,

⁴⁰ T. Więckowska .., s. 52.

⁴¹ Cyt. za J. Cisek „Nieznany front 1920 roku. Amerykanie w walce z zarazą,” *Rzeczpospolita*” nr 191/2002.

⁴² Tamże. Kilkusetosobowa misja amerykańska opłacana była przez rząd Stanów Zjednoczonych, władze polskie zapewniały jej członkom wyżywienie i mieszkania, *Biuletyn MZP.*, s.17

⁴³ *BMZP* nr 8 ,1919, s. 18.

⁴⁴ Tamże.

którzy padli w walce z dudem plamistym i do każdego z nich można zastosować słowa, użyte w stosunku do Spartan, którzy zginęli pod Termopilami”⁴⁵.

Zmierzając ku zakończeniu, należy podkreślić, że stan zdrowia społeczeństwa u progu niepodległości stał się poważną troską, a jednocześnie ogromnym wyzwaniem, tak dla władz państwa, jaki i jego (co światlejszych) obywateli. Choć począwszy od 1924 r. sytuacja na odcinku większości chorób zakaźnych wyraźnie się poprawiła i zapadalność na te choroby gwałtownie spadła (np. zapadalność na tyfus, w 1919. - 431 tys., natomiast w 1925 r. - 4 196), przed państwem polskim i Polakami piętrzyły się inne zadania obejmujące przestrzeń zdrowia publicznego. Niebezpieczna pozostawała gruźlica⁴⁶. Dopiero na początku lat trzydziestych sytuacja ulegała powolnej poprawie (liczba osób pozostająca pod specjalistyczną opieką wzrosła z 78 tys. w roku 1927 do ponad 316 tys. W 1932 r.)⁴⁷. Wśród innych chorób (poza gruźlicą) nękających społeczeństwo odrodzonej Rzeczypospolitej zaliczyć należy m.in. jaglicę, choroby weneryczne, nadmierna umieralność matek i niemowląt oraz alkoholizm. Taki obraz rzeczywistości nie mógł jednak ulec radykalnej poprawie w krótkim czasie. Obciążenie państwa olbrzymimi wydatkami na innych odcinkach życia społecznego i rosnące zagrożenie militarne uniemożliwiały napływ większych środków na ochronę zdrowia.

Mówiąc o niektórych tylko trudnościach z ich długiej listy, nie sposób pominąć kwestii dostępności do leczenia szpitalnego. Dla wielkiej liczby chorych, barierą zamykającą dostęp do placówki szpitalnej były koszty leczenia. Szpitale stały się niedostępne przede wszystkim dla uboższej grupy ludności zwłaszcza wiejskiej (gminy wiejskie przeznaczały 6 razy mniej środków na zdrowie publiczne, niż miejskie). Sprawę kosztów leczenia pacjentów przybliża opinia ministra Opieki Społecznej Witolda Jaszczołta z 1936 r. : „, Obecny stan rzeczy... jest taki, że kilku tygodniowy pobyt w szpitalu rujnuje albo pacjenta, albo gminę, która miała nieszczęście mieć kilku swoich mieszkańców w szpitalu...”⁴⁸.

Mimo, że wysiłki publicznej służby zdrowia (państwowej i samorządowej) wspierane były przez wiele organizacji społecznych i instytucji, na zasadniczą zmianę i owoce tej pracy brakło czasu, w 1939 r. , zaledwie po 20 latach przestała istnieć.

⁴⁵ Dwadzieścia lat., s. 51

⁴⁶ J. Górny, Walka z gruźlicą w Polsce międzywojennej w świetle projektów ustaw przeciwigruźliczych, (w:) „Walka z Gruźlicą i Chorobami Płuc”, nr 4 1976, s.5-8.

⁴⁷ Tamże, s.57.

ANEKS

Odpis

**NACZELNY NADZWYCZAJNY KOMISARIAT DO SPRAW WALKI Z
EPIDEMIAМИ SPRAWOZDANIE DLA SEJMOWEJ KOMISJI ZDROWIA**

W chwili obecnej, dzięki masowej reemigracji z Rosji, Państwo Polskie stanęło wobec groźby nowej wielkiej epidemii tyfusów plamistego i powrotnego, które pojawiły się już w sposób gwałtowny w bardzo wielu miejscowościach województw: Poleskiego, Białostockiego, Nowogródzkiego i Środkowej Litwy.

Nowe nasilenie tyfusów, występujące tymczasowo pod postacią porozrzucanych licznych ognisk na olbrzymich przestrzeniach Kresów Wschodnich, jest niewątpliwie pochodzenia napływowego, o czym świadczą wszystkie prawie meldunki, stwierdzające jednogłośnie, że nosicielami zarazy są reemigranci.

Związek między masową reemigracją z Rosji i nasileniem tyfusów w granicach Państwa Polskiego jest podwójny, a mianowicie:

1. Urządzenia sanitarne w Baranowiczach i Równem nie są w stanie sprostać swemu zadaniu, wskutek nadmiernej liczby powracających.
2. Państwo Polskie nie jest przygotowane do przyjęcia większej liczby reemigrantów, których po powrocie oczekuje na miejscu głód, nędza i tyfus.

Według pierwotnych obliczeń tygodniowa liczba reemigrantów, powracających do kraju, określono na 4.000 ludzi i w tym stosunku przygotowano na punktach przejściowych w Baranowiczach i Równem odpowiednie urządzenia sanitarne.

Urządzenia te stanowią:

- 1) Szpitale w Baranowiczach na 300, a w Równem na 200 łóżek,
- 2) Łaźnia w Baranowiczach na 1500 ludzi dziennie, a w Równem na 1000,
- 3) Kamery cyjankalowe, istniejące w liczbie dwóch, tylko w Baranowiczach,
- 4) Izby szczepienne, oraz inne pomieszczenia pomocnicze.

Wszystkie wymienione urządzenia prowadzone są przez NNK, który poza tym sprawuje nadzór sanitarny nad całością punktów Baranowiczach i Równem. Nadmierny napływ reemigrantów do tych punktów rozpoczął się już w lecie, od września jednak przybrał on rozmiary wręcz kolosalne, nie dające się już po prostu ani opanować, ani ograniczyć, co rozumie się musiało spowodować znaczne zmniejszenie sprawności, a w końcu zupełną dezorganizację poszczególnych urządzeń etapowych. Pomimo tego,

⁴⁸ Sprawozdanie stenograficzne sejm, 15 posiedzenie z 22 lutego 1936, ł.15/16.

w Baranowiczach wybudowaną została za pieniądze Ligi Narodów druga jeszcze łaźnia na 1000 ludzi dziennie, liczba reemigrantów wzrastała tak niepomniernie, że wszystkie urządzenia stawały się niewystarczającymi, szczególnie zaś, gdy nastały chłody i niepodobieństwem było korzystać z letnich namiotów. Grozę sytuacji powiększyła niepomniernie ta jeszcze okoliczność, że wskutek fatalnych warunków komunikacyjnych, aprowizacyjnych i sanitarnych do Baranowicz i Równa przybywać zaczęli ludzie zupełnie wyczerpani, notorycznie chorzy, a nawet trupy. Szpitale N.N.K. jednocześnie z nastaniem chłódów momentalnie prawie zostały przepełnione i to w sposób, że zmuszone były przyjąć podwójną liczbę chorych w stosunku do ilości miejsc, co jednak okazuje się niewystarczającym i wobec czego ludzie niewątpliwie chorzy nie mogą być dostatecznie izolowani, lecz leżą w ogólnych barakach razem ze zdrowymi.

Łaźnie, obowiązane myć każdego z reemigrantów dwa razy, to jest zaraz po przybyciu i przy wyjeździe, nie są w stanie wymyć wszystkich nawet po razie jednym, co rozumie się jest najfatalniejszym ze wszystkiego, gdyż bezpośrednio sprzyja przeniesieniu tyfusów w głąb kraju.

Wobec nadmiernego nagromadzenia reemigrantów, 5-cio dniowa kwarantanna, obowiązująca dla cholery, musiała być od września kilkakrotnie znoszoną, na co N.N.K. musiał się zgodzić, biorąc pod uwagę rozpaczliwy wprost stan etapów i wygaśnięcia cholery w Rosji.

Obowiązująca pod względem tyfusów 14- dniowa, co najmniej kwarantanna, jest przy obecnym stanie etapów zupełnie nie do pomyślenia, co jednak może mieć skutki fatalne wobec tego, że reemigranci powracają niewątpliwie zainfekowani tymi chorobami.

Wobec takiego stanu rzeczy na etapach i wobec coraz częściej napływających do biura N.N.K. meldunków o wybuchu epidemii tyfusów plamistego i powrotnego w rozmaitych miejscowościach Województwa Białostockiego, Poleskiego, a także Nowogródzkiego i Litwy Środkowej, dokąd przybyli reemigranci przez Baranowicze, dwa tygodnie temu zmuszony byłem złożyć p. Naczelnemu Nadzwyczajnemu Komisarzowi i Ministrowi Zdrowia Publicznego kategoryczne oświadczenie, że o ile ruch reemigracyjny przez Baranowicze i Równie nie zostanie ograniczonym, maximum do 8000 uchodźców tygodniowo, przy jednym dniu pauzy raz na tydzień, lub dwóch dniach co dwa tygodnie dla dokładnego oczyszczenia i uporządkowania urządzeń sanitarnych, to takowe nie mogą absolutnie sprostać swemu zadaniu, a tym samem etapy w Baranowiczach i Równem, zamiast zabezpieczyć Państwo Polskie przed wtargnięciem w jego granice epidemii z Rosji, mogą jedynie sprzyjać temu wtargnięciu.

W jaki sposób opanować i ograniczyć reemigrację z Rosji - nie wiem, co jest główną przyczyną tego masowego i zupełnie niezorganizowanego ruchu, również powiedzieć nie mogę, to jedynie tylko nie ulega najmniejszej dla mnie wątpliwości, że epidemie tyfusów w granice Państwa Polskiego już się przedostały, że walka z nimi będzie trudna i że o ile nie zostaną przedsięwzięte jak najbardziej energiczne i śpieszne środki zaradcze, to Państwo Polskie stanie niebawem w obliczu niesłychanie groźnej i nieobliczalnej w swych skutkach epidemii.

Dla dokładniejszego zorientowania się w rozmiarach epidemii, które już wybuchły na Kresach, dnia 19/XI pojechałem na teren Grodzieńskiej i Wileńskiej Delegatury N.N.K. Niesłuchanie zły stan dróg, niedostępnych w obecnej porze dla żadnej prawie lokomocji, oraz bardzo ograniczony czas, nie pozwoliły mi dotrzeć do wszystkich ognisk zarazy, z tego jednak, co widziałem wyprowadzić mogę zupełnie konkretny wniosek, że Państwo Polskie jest nieprzygotowane do przyjęcia większej ilości reemigrantów, co stwarza więcej niż podatny grunt do wybuchu epidemii tyfusów, już zupełnie samorzutnie, w samych granicach Państwa, bez wszelkiego bezpośredniego nawet związku z reemigracją chorych tyfusowych z Rosji.

Jako dane najbardziej charakterystyczne dla poparcia mego wniosku przytoczę tylko następujące:

(...) W majątku Dukszy, gminy Mejszogolskiej, rząd rosyjski urządził kilka kolonii, w których osiedlił Rusinów, przeniesionych z okolic Brześcia przy rozbudowie fortecy. W czasie wojny ludzie ci wywiezieni zostali do Rosji, a władze niemieckie, korzystając z ich nieobecności, posprzedawały kolonie wraz z ziemią rozmaitym nabywcom. Gdy pierwotni właściciele w liczbie około 500, obecnie powrócili nie zastali nic swego, i jedynie przez litość pozwolono im zamieszkać w chlewach, szopach, stodołach, a niektórym wyjątkowo w izbach. Warunki te same, co w Smorgoniach, tylko dojazd, a zatem pomoc jeszcze trudniejsza, wobec 33 wiorst oddalenia od Wilna drogą tylko kołową. Gdy byłem tam naliczyłem 29 wyraźnie już chorych na plamisty tyfus, 12 wcześniej już zmarło.

Chorych poleciłem wywozić dwoma sanitarnymi samochodami do szpitala w Wilnie, posłałem bieliznę, kolumnę dezynfekcyjną, obsadziłem na miejscu felczera dla dozoru i segregacji chorych, lecz na tym również koniec. Wskutek brudu, nędzy i głodu Dukszy pozostaną ogniskiem tyfusowym, rozsiewającym zarazę dookoła, dopóki wszyscy tam nie przechorują, a po części nie wymrą.

W centrum błot pińskich w trójkącie między Pińskiem, Kobryniem i Prukana, gdzie N.N.K. posiada szpitale, znajdują się również podobne duże skupiska reemigrantów zainfekowanych tyfusem. Dojazd do miejscowości tych w porze obecnej jest zupełnie niemożliwy i ludzie ci skazani są bezwzględnie, na pewną zagładę.

Oprócz wyżej wymienionych, duże skupiska tyfusów plamistego i powrotnego potworzyły się w licznych bardzo wioskach dookoła Grodna, w okolicach Wołkowyska i Prużany, gdzie szpitale N.N.K. są przepełnione podwójną prawie ilością chorych w stosunku do ilości miejsc; w Gródku, w okolicach Sokółki i Krynek.

Przypuszczam, że główną przyczyną, która powoduje masowy, żywiołowy wprost ruch reemigracyjny z Rosji jest przede wszystkim głód, lecz w takim razie, czy nie należało tych wszystkich ludzi uprzedzić tam, jeszcze w Rosji, że tu czeka ich niemal to samo, że bez odpowiednich środków do życia nie mają na razie po co wracać. Będzie to być może choć trochę celowym, być może wielu powstrzyma od powrotu, który przy obecnych warunkach nie ma żadnej racji bytu i chybia celu, skazując ludzi na wszystkie męczarnie długiej, okropnej podróży i dając im w rezultacie ten sam głód, tą samą nędzę, lub nawet śmierć. A może lepiej zupełnie zamknąć granicę-nie wiem, lecz coś stanowczego uczynić

trzeba, gdyż inaczej tyfus zdziesiątkuje nie tylko powracających, lecz również ludność dawniej osiadłą.

W czasie mego objazdu służbowego przyjrzałem się również i etapom JUR-a w Grodnie i Wilnie. Etap w Grodnie obliczony na 150 reemigrantów liczył ich w czasie mej bytności z górą 300. Komisarz etapu mówił mi, że skoro wieczorem przybędzie jeszcze nowa partia nie będzie miał absolutnie gdzie jej pomieścić Chorych na etapie dużo, łaźnia nie funkcjonuje, utrzymanie porządku niemożliwe wskutek zbyt wielkiego skupienia.

Etap w Wilnie przedstawia się jeszcze gorzej, wskutek jeszcze większego przepełnienia, oraz braku środków pieniężnych. Należy podziwiać, że w podobnych warunkach zarząd etapu jeszcze daje sobie radę. Chorych na ogół dużo, przeważnie tyfusy, łaźnia nie funkcjonuje wskutek zupełnego braku opału, z tego samego względu na salonach i w pokojach przejmujący chłód. Skupienie ogromne; ludność polska, która powróciła do Wilna, z powodu braku środków, mieszkań i zarobków nie wie absolutnie, co z sobą począć, gdzie się podziać, wobec czego, dopóki może siedzieć na etapie, a gdy ją stamtąd przemocą prawie że usuną, wtedy dzieli zapewne ten sam los, co mieszkańcy Smorgońskich okopów; ludność litewska, jadąca do Kowieńszczyzny, siedzi w etapach nieraz po 2-3 miesiące, gdyż władze litewskie zupełnie nie spieszą się z wydaniem przepustek; cel zdaje się, zupełnie prosty i przejrzysty-żywić i utrzymywać obywateli litewskich, przeważnie bardzo wrogo usposobionych względem Państwowości Polskiej, na koszt tegoż Państwa Polskiego. Otrzymuje się w rezultacie rzeczywiście ciekawe zestawienie - obywatel polski po kilku dniach pobytu na etapie zostaje usuniętym na ulicę na głód, chłód i nędzę, a wróg Państwa Polskiego - obywatel litewski korzysta z gościnności polskiej w ciągu długich nieraz miesięcy.

To jest mniej więcej wszystko, co w danej chwili powiedzieć mogę o stanie epidemii w granicach Państwa Polskiego. Epidemie tyfusów plamistego i powrotnego, gdyż o nich przede wszystkim obecnie musi być mowa, ograniczają się w danej chwili do mniej, lub więcej rozległych ognisk, rozrzuconych tymczasem na wschodnich Kresach Państwa. Jest to już wielkie niebezpieczeństwo i groźna zapowiedź możliwości przerzucenia się zarazy na obszary centralne.

Kresy Wschodnie w walce z cholerą i tyfusami, a szczególnie z tyfusem plamistym mają w stosunku do obszarów centralnych dwa wielkie plusy: odporność mieszkańców i wielkie przestrzenie. Odporność mieszkańców wynika stąd, że tyfus plamisty jest chorobą endemiczną, którą przede wszystkim olbrzymia większość ludności już przeżyła, prócz tego zaś, powtarzając się w całym szeregu pokoleń, powoduje ona niewątpliwie, pewną nieczułość organizmów na działanie swoistego zarazka, chroniąc je dzięki temu w znacznym stopniu od tak częstych fatalnych zejść tej choroby.

Przestrzeń utrudnia komunikowanie się ludzi; na Litwie i Białorusi są wsie w pewnych porach roku zupełnie odcięte od świata; takie wsie wymierają nieraz, a zarazy nie rozprzestrzeniają. Brak dróg, brak środków lokomocji, duże wzajemne oddalenie siedzib ludzkich, to naturalne i często jedyne środki obrony Kresów przeciwko szerzącym się epidemiom.

Ani odporności względem tyfusu plamistego, ani rozległych mało zaludnionych przestrzeni w centralnych obszarach Państwa Polskiego nie ma i skoro tyfus do nich się dostanie, walka z nim będzie trudna, kosztowna, a pomimo wszystkiego liczba ofiar będzie ogromna.

KIEROWNIK NACZELNEGO KOMISARIATU
DO SPRAW WALKI Z EPIDEMJAMI

/-/ Dr. Sztolcman

Warszawa, dnia 29 listopada 1921r.

Źródło:

Hanna Odrowąż Szulkiewicz, Świadcowie wydarzeń 1918-1922, Warszawa 1990
,Dokumenty, dokument nr 4, s. 1-7.

Literatura

Bibliography

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Wilnie:

Starostwo powiatu wileńskiego.

Centralne Archiwum Wojskowe:

Gabinet Ministra Spraw Wojskowych

Wydawnictwa urzędowe:

Biuletyn Ministerstwa Zdrowia Publicznego

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej nr 67/1919.

Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/1922.

Sprawozdanie z działalności Urzędu Emigracyjnego. „Praca i Opieka Społeczna” za rok 1921, nr 1.

Sprawozdania stenograficzne z posiedzenia sejmu za rok 1936.

OPRACOWANIA

Cisek J., *Nieznany front 1920 roku. Amerykanie w walce z zarazą*. „Rzeczpospolita” nr 191/2002.

Górny J., *Stan zdrowia ludności u progu II Rzeczypospolitej*. „Poznańskie Roczniki Medyczne”, t. IV-V

Grabowski T., *Rola państwa w gospodarce Polski (1918-1928)*, Warszawa 1967. 1980-1981.

Dwadzieścia lat publicznej służby zdrowia w odrodzonej Polsce 1918-1938, Warszawa 1939.

Pawlak W., *Na łódzkim bruku*, Łódź 1986.

Odroważ -Szulkiewicz H., *Świadkowie wydarzeń 1918-1922*. Archiwalia mogił żołnierzy na Powązkach Wojskowych. Dokumenty, Warszawa 1990.

Pajewski J., *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Poznań 1980.

Stański M., *Spółeczna opieka lekarska na wsi wielkopolskiej w latach 1920-1933*, Poznań 1968.

Więckowska T., *Walka z ostrymi chorobami zakaźnymi w Polsce w latach 1918-1924*. Wrocław 1999.

10 lat Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej na P.W.K. w Poznaniu, Warszawa 1929.

Stan zdrowia społeczeństwa II Rzeczypospolitej w pierwszych latach niepodległości i zmagania państwa z epidemiami chorób zakaźnych

Streszczenie

Stan zdrowia obywateli to istotny czynnik rzutujący na bezpieczeństwo państwa. W pierwszych latach II Rzeczypospolitej rzeczywistość na tym polu przedstawiała się katastrofalnie. Główne czynniki sprawcze tego brzemennego w skutki faktu to przede wszystkim ponad wiekowy okres niewoli narodowej i kataklizm „wielkiej wojny”. Krańcowo trudne warunki egzystencji, wyczerpanie nerwowe oraz wielka epidemia chorób zakaźnych doprowadziła do niebezpiecznego osłabienia kondycji zdrowotnej społeczeństwa Polski. Przed państwem stało ogromne zadanie ratowania zdrowia i życia milionów swych obywateli. Chociaż fala epidemii została zatrzymana, to pozostałe odcinki „frontu zdrowotnego” miały się okazać wyzwaniem nie na jedno pokolenie.

The health of the society in the first years of existence of The Second Polish Republic(II Rzeczpospolita) and states Wight with epidemic contagious diseases

Summary

It is hard to deny that the wellness of inhabitant of each state Has a significant on this state security. In the first years of existence of the second Polish Republic (II Rzeczpospolita). The reality in the health domain was disasters. The main reasons of the situation was more than a century of national enslavement and the cataclysm on the „great war”. Extremely (i.a) difficult living conditions, nervous exhaustion, great plagues of infections diseases have weaken the health conditions of the polish society. The state faced a huge task of rescuing the health and the life of millions of citizens. Although the vave of

epidemics. Has been put under control (with a substantial involvement of the foreign aid) another „health front lines” become a challenges for more than one generation.

MiROSLAW STRÓŻYŃSKI

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

Ćwiczenia "JESIEŃ" 2016 jako przykład przygotowania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne Państwa

Zakłady Opieki Zdrowotnej, zarówno publiczne, jak i niepubliczne szpitale odgrywają fundamentalną rolę w systemie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia obywateli nie tylko w czasie pokoju ale również w sytuacji zagrożenia państwa. Nie dziwi zatem fakt że stanowią ważny podmiot w procesie planowania obronnego. Planowanie obronne to ustalanie sposobów wykonywania zadań obronnych przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego oraz wykorzystania w tym celu niezbędnych sił i środków. Obejmujące planowanie operacyjne i programowanie obronne¹.

Podmioty lecznicze jako elementy pozamilitarnego systemu obronnego państwa posiadają swój zestaw zadań operacyjnych realizowanych w trakcie podwyższania gotowości obronnej państwa. Wyższy stan gotowości obronnej państwa wprowadzany jest przez Prezydenta RP, na wniosek Prezesa Rady Ministrów i może on być wprowadzony z pominięciem niższego. Wykonywanie zadań związanych z podwyższaniem gotowości obronnej województwa koordynuje Wojewoda.

W naszym kraju obowiązują trzy stany gotowości obronnej. Gotowość obronna państwa czasu kryzysu wprowadzana jest w wypadku wprowadzenia zaistnienia zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, który wymaga uruchomienia wybranych elementów systemu obronnego lub realizacji zadań ustalonych dla tego stanu. W tym stanie wykonywane są zadania mające zapewnić przygotowanie do przeciwdziałania zewnętrznym zagrożeniom bezpieczeństwa oraz usuwania skutków ich wystąpienia. Z kolei gotowość obronna państwa czasu wojny wprowadzana jest dla odparcia bezpośredniej zbrojnej napaści na terytorium RP lub gdy zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji wynika z umowy międzynarodowej. W tym stanie realizuje się zadania umożliwiające powszechną mobilizację, wprowadzenie stanu wojennego oraz pełne rozwinięcie systemu obronnego państwa do odparcia agresji militarnej. W czasie pokoju obowiązuje stała gotowość obronna państwa. Nie istnieją wówczas istotne zagrożenia zewnętrzne dla państwa. Tym niemniej w czasie pokoju

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2004 r. w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa oraz organy administracji rządowej organy samorządu terytorialnego (Dz. U. z 2004 r. Nr 152, poz. 1599, z późn. zm.), § 2 pkt 6

wykonywane są zadania planistyczne, organizacyjne, szkoleniowe. Celem ich jest utrzymanie sprawności systemu obronnego państwa².

Podstawowe akty prawne regulujące działalność placówek ochrony zdrowia w tym zakresie to Ustawa z dn. 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej³ wraz z aktami wykonawczymi: Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2004 r. w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego⁴, Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 8 października 2015 r. w sprawie szkolenia obronnego⁵ oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2012 r., w sprawie warunków i sposobu przygotowania oraz wykorzystywania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa oraz właściwości organów w tych sprawach⁶.

Do najważniejszych zadań szpitali na potrzeby obronne państwa należy:

- zwiększenia liczby łóżek bazy szpitalnej i zmiany jej profilu, w zależności od potrzeb,
- udziału w tworzeniu zastępczych miejsc szpitalnych na terenach wyznaczonych gmin,
- wykonywania ambulatoryjnych świadczeń zdrowotnych,
- odpowiedniego zabezpieczenia potrzeb kadrowych,
- wykorzystania jednostek organizacyjnych publicznej służby krwi,
- zabezpieczenia sanitarno-epidemiologicznego,
- określenia sposobu postępowania w przypadku wystąpienia zdarzenia radiacyjnego⁷.

Szpitalne są również elementem zabezpieczenia służb mundurowych podległych Ministrowi spraw Wewnętrznych i Administracji oraz żołnierzy podległych Ministrowi Obrony Narodowej. Stąd też obowiązujące przepisy zawarte w wyżej wymienionym rozporządzeniu nakładają na podmioty lecznicze obowiązek podjęcia przygotowań na potrzeby obronne państwa. W dniu 29 sierpnia 2014 r. Minister Spraw Wewnętrznych wydał decyzję nr 128 w sprawie przygotowań do objęcia militaryzacją i militaryzacji niektórych jednostek organizacyjnych, w tym głównie placówek leczniczych.

W dniach 19 października i 8-9 listopada odbyły się ćwiczenia "Jesień 2016". Tematem ćwiczeń było kierowanie zabezpieczeniem medycznym funkcjonariuszy MSWiA w obszarze województwa wielkopolskiego we współdziałaniu z organami założycielskimi szpitali referencyjnych. Ćwiczenia, mimo że były największym do tej pory przedsięwzięciem organizowanym w Polsce, decyzji o ich przeprowadzeniu nie podjęto w sposób nieplanowany. Stanowią ważny element programowania obronnego.

² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa (Dz.U. z 2004 r., nr 219, poz. 2218)

³ Dz. U. z 2004 r. nr 241, poz. 2416

⁴ Dz. U. z 2004 r. Nr 152, poz. 1599 z późn. zm.

⁵ Dz. U. z 2015 r., poz. 1829

⁶ Dz. U. z 2012 r. poz. 741

⁷ Opracowano na podstawie § 1 ust.1 Rozporządzenia

Programowanie obronne to ustalanie zadań obronnych realizowanych w czasie pokoju, na dziesięcioletni okres planistyczny rozpoczynający się w roku nieparzystym, ujętych w formie przedsięwzięć rzeczowo-finansowych, w celu utrzymania i rozwoju potencjału obronnego państwa oraz przygotowania Sił Zbrojnych, organów administracji rządowej i organów samorządu terytorialnego do działania w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, a także projektowanie środków budżetowych przeznaczonych na ten cel⁸. I podobnie, w tym przypadkudłatego w tym przypadku organizacja ćwiczenia była jednym z przedsięwzięć określonych w Programie – Planie Szkolenia i zgrywania komórek organizacyjnych SP ZOZ MSWiA w cyklu czteroletnim na lata 2015 – 2018. Ćwiczenia swym zasięgiem obejmowały teren województwa wielkopolskiego a jego uczestnikami były następujące placówki:

- Szpital Wojewódzki w Poznaniu (ul. Juraszów)
- Szpital Kliniczny im. H. Święcickiego w Poznaniu (ul. Przybyszewskiego)
- Szpital Kliniczny im. K. Jonschera w Poznaniu (ul. Szpitalna)
- Wielospecjalistyczny Szpital Miejski im. J. Strusia w Poznaniu (ul. Szwajcarska)
- Szpital Miejski im. F. Raszei w Poznaniu (ul. Mickiewicza),
- Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Gnieźnie (ul. Poznańska),
- Wojewódzki Szpital Zespolony im. L. Perzyny w Kaliszu (ul. Poznańska),
- Wojewódzki Szpital Zespolony w Koninie (ul. Szpitalna)
- Wojewódzki Szpital Neuropsychiatryczny im. O. Bielawskiego w Kościanie (ul. Paderewskiego),
- Wojewódzki Szpital Zespolony w Lesznie (ul. J. Kiepur)
- SP ZOZ Szpital Powiatowy im. K. Hołogi w Nowym Tomyślu (ul. Poznańska)
- Szpital Specjalistyczny im. S. Staszica w Pile (ul. Rydygiera)
- NZOZ Szpital w Puszczykowie (ul. Kraszewskiego).

Koordinatorem ćwiczeń był dyrektor Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej MSWiA, który jednocześnie pełnił funkcję przedstawiciela resortowego podczas ćwiczeń⁹. Przedstawiciel resortowy to osoba wskazana przez Ministra Obrony Narodowej, ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, która została upoważniona do reprezentowania tych organów w sprawach udzielania świadczeń zdrowotnych, a więc zabezpieczenia medycznego na potrzeby służb mundurowych¹⁰.

Celem szkolenia było doskonalenie praktycznych umiejętności w zakresie utrzymania zdolności operacyjnej do zabezpieczenia medycznego funkcjonariuszy MSWiA w obszarze wielkopolski oraz kierowniczej kadry szpitala do działania w sytuacji zagrożenia

⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2004 r. w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych (...) § 2 pkt 8.

⁹ Zarządzenie nr 28/2016 Dyrektora SPZOZ MSWiA w Poznaniu z dnia 26 października 2016 roku

¹⁰ § 2 pkt 1 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2012 r., w sprawie warunków i sposobu przygotowania oraz wykorzystywania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa oraz właściwości organów w tych sprawach

zewnętrznego państwa. Szpitale muszą być przygotowane na przyjęcie funkcjonariuszy oraz żołnierzy poszkodowanych w działaniach ochrony porządku publicznego oraz na rzecz bezpieczeństwa państwa. Truizmem byłoby wspomnieć, że będzie się to odbywać się to odbywać we współdziałaniu z właściwymi terytorialnie podmiotami administracji rządowej i samorządowej.

Ćwiczenia miały na celu wypracowanie procedur postępowania przy wykonaniu określonego z całego wachlarza zadań obronnych i umiejętnego stosowania w praktyce przez poszczególne osoby funkcyjne w szpitalach. Szpital, jako zakład opieki zdrowotnej w sposób ciągły prowadzi swoją leczniczą działalność wobec mieszkańców, a jednocześnie w przypadku konieczności zabezpieczenia medycznego funkcjonariuszy i żołnierzy rozszerza zakres swoich działań o gotowość przyjęcia poszkodowanych ze służb i formacji prowadzących działania. Najważniejszym zadaniem w tym zakresie jest wydzielenie łóżek na potrzeby służb mundurowych. Polega na przygotowaniu i utrzymywaniu w gotowości i dyspozycji określonej liczby łóżek wraz z urządzeniami, wyposażeniem i zabezpieczeniem materiałowym, w tym produktami leczniczymi i wyrobami medycznymi, w celu udzielania świadczeń zdrowotnych na potrzeby służb mundurowych¹¹. Obydwa aspekty działalności placówki muszą być odpowiednio skorelowane i skoordynowane przez wyznaczone osoby funkcyjne w procesie decyzyjnym.

W trakcie ćwiczeń chodziło również o nabycie kompetencji w procesie alarmowania i powiadamiania całego personelu szpitala i przystąpienia do działań w warunkach zdarzeń masowych. Należy wspomnieć, że poszczególne szpitale różnią się położeniem geograficznym i charakterystyką otoczenia. Inaczej proces alarmowania będzie przebiegał w bezpośredniej strefie prowadzonych działań przez wojsko i siły MSWiA, a inaczej na terenach położonych peryferyjnie względem strefy działań. Ważnym aspektem ćwiczeń było doskonalenie organizacji współdziałania i obiegu informacji pomiędzy komórkami organizacyjnymi poszczególnego szpitala oraz umiejętności reagowania na zmieniające się warunki i zagrożenia także zmianę sytuacji medycznej. Każdy szpital posiada swój odrębny potencjał sił i środków medycznych. Jednocześnie różni się strukturą organizacyjną. Dlatego niezbędne do prawidłowej realizacji zadań obronnych jest sprawdzenie i uaktualnienie planów i procedur działania osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych szpitala, regulujących działania w warunkach zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych.

Przeprowadzenie ćwiczeń poprzedził szereg prac planistyczno - organizacyjnych który rozpoczął się w marcu tego roku. Obejmował on opracowanie wytycznych do ćwiczeń oraz przygotowanie projektu koncepcji ćwiczenia, które zostały przedstawione do uzgodnienia pomiędzy podmiotami współdziałającymi. Sporządzone dokumenty zostały przedstawione wszystkim uczestnikom szkolenia w dniu 14 czerwca 2016 r. podczas konferencji planistycznej.

Ćwiczenia podzielone zostały na dwa etapy. W pierwszym etapie – w dniu 19 października 2016 r. przeprowadzono Kierowniczą Grę Decyzyjną (KGD) poświęconej będzie procedurom koordynacji zabezpieczenia medycznego dla potrzeb służb

¹¹ Dokumentacja SP ZOZ – szpitala MSWiA w Poznaniu.

mundurowych realizowanego przez wydzielone podmioty lecznicze w obszarze województwa wielkopolskiego. W grze decyzyjnej uczestniczyli przedstawiciele Wydziału Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Komendy Wojewódzkiej Policji, Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej oraz Placówki Straży Granicznej Poznań – Ławica.

Etap drugi – w dniach 8-9 listopada obejmował przećwiczenie praktyczne procedur: obiegu informacji i systemów: informacyjnego, sprawozdawczego i meldunkowego – w zakresie leczenia funkcjonariuszy służb mundurowych MSWiA we wszystkich szpitalach uczestniczących w treningu. Przesłany do ćwiczących podmiotów leczniczych scenariusz ćwiczeń zakładał, że teren Województwa Wielkopolskiego będzie celem działań sabotażowych grup dywersyjno - rozpoznawczych, w rejonie: Poznania, Grodziska Wlkp., Wągrowca i Pleszewa. Z kolei wybrane obiekty Infrastruktury Krytycznej i ważne dla funkcjonowania państwa w rejonie Poznania staną się celem ataku lotnictwa taktycznego sił przeciwnika. W działania antyterrorystyczne i likwidujące skutki nalotów skierowane zostaną jednostki jednostki podległe MSW m.in. Policja, Państwowa Straż Pożarna oraz pododdziały Straży Granicznej. W toku prowadzonych działań część członków interweniujących służb zostanie poszkodowana, przez co zajdzie konieczność zabezpieczenia medycznego przez placówki lecznicze i przyjęcia poszkodowanych funkcjonariuszy. W tym etapie ćwiczeń wykonano 90 informacji o ruchu chorych, 33 meldunkiienne oraz 12 zbiorczych informacji-meldunków o stanach liczbowych i miejscach leczenia chorych.

Należy podkreślić że przyjęty w etapie planowania operacyjnego, proces realizacji zadania zabezpieczenia medycznego dla służb mundurowych w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny, oparte został o etapowy system leczenia, który obejmuje:

- 1) Zaopatrzenie medyczne chorych i rannych funkcjonariuszy na poziomie I-szym i II-gim, prowadzone w bezpośredniej bliskości zdarzenia. Medyczne czynności ratunkowe udzielają sami funkcjonariusze o kompetencjach kwalifikowanej pierwszej pomocy lub przeszkoleni sanitariusze. Największym potencjałem ze wszystkich służb MSWiA dysponują jednostki Państwowej Straży Pożarnej i Ochotniczej Straży Pożarnej, będące w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym.
- 2) Zaopatrzenie medyczne chorych i rannych funkcjonariuszy na poziomie III-cim i wybiórczo IV-ym – w tym poziomie lokalizowane są szpitale i działające w ich strukturach izby przyjęć i szpitalne oddziały ratunkowe;
- 3) Zaopatrzenie medyczne chorych i rannych funkcjonariuszy na poziomie IV-ym i V-ym, obejmujące leczenie szpitalne specjalistyczne a następnie rehabilitację i rekonwalescencję.

Jest to istotne aby w sposób najbardziej optymalny i efektowny skoordynować działania służb mundurowych, postępowania z rannymi żołnierzami w procesie ewakuacji medycznej (MEDEVAC).

W dniu 30 listopada 2016 r. odbyła się konferencja podsumowująca ćwiczenia, która jednocześnie była ostatnim jego etapem. Podczas konferencji Dyrektor SP ZOZ – szpitala MSWiA, pełniący jednocześnie przedstawiciela resortowego podkreślił że celem kierownictwa i sztabu ćwiczenia nie było sprawdzanie stanu przygotowań poszczególnych placówek biorących udział w ćwiczeniu, a weryfikacja i ocena funkcjonującego systemu. Wysoko oceniono został proces sprawozdawczo – informacyjno - meldunkowy, szczególnie w zakresie przepływu informacji pomiędzy sztabem ćwiczenia a szpitalami referencyjnymi. W trakcie działań pojawiło się szereg kwestii wymagających analiz i wniosków, które usprawnią proces zabezpieczenia medycznego. Jedną z takich kontrowersyjnych kwestii jest zapis w Rozporządzeniu, że cyt. *„Przełożonym służbowym rannych i poszkodowanych żołnierzy oraz funkcjonariuszy w okresie przebywania ich na leczeniu w wydzielonej bazie łóżkowej jest właściwy miejscowo przedstawiciel resortowy, który posiada w stosunku do tych żołnierzy i funkcjonariuszy uprawnienia dyscyplinarne, stosownie do obowiązujących przepisów w tym zakresie...”*. Przedmiotowy zapis w opinii uczestników ćwiczeń jest bezpodstawny ponieważ przedstawiciel resortowy nie ma żadnego przełożenia służbowego na funkcjonariuszy służb mundurowych, przynajmniej w resorcie spraw wewnętrznych.

Druga kwestia problemowa to konieczność przechowywania wyposażenia i uzbrojenia indywidualnego żołnierzy i funkcjonariuszy przyjętych na leczenie i rehabilitację w podmiotach leczniczych. Zadanie jest trudne, prowokuje do poszukiwania nowych rozwiązań legislacyjnych w tym zakresie, gdyż w wyniku przeprowadzonego ćwiczenia stwierdzono, że przedstawiciel resortowy nie jest w stanie w odpowiednio krótkim czasie zareagować, ponieważ realizacja tego zadania wymagać utworzenia magazynu broni palnej i środków przymusu bezpośredniego. W perspektywie warto problem ten rozwiązać przez działanie organizacyjne, polegające na tym, iż kierownik podmiotu leczniczego po zaistnieniu takiego faktu, niezwłocznie powiadamia najbliższą dla swojej siedziby jednostkę policji.

Ćwiczenia „Jesień 2016” były największymi dotychczas organizowanym przedsięwzięciem na terenie kraju. Świadczą nie tylko o wysokim stopniu przygotowania do realizacji zadań obronnych uczestniczących podmiotów leczniczych, ale również stanowią ważny przykład przygotowań pozamilitarnego systemu obronnego do realizacji zadań w sytuacji zewnętrznego zagrożenia państwa oraz wojny. Zadowalające efekty ćwiczenia są również argumentem w publicznej debacie na temat stanu gotowości systemu obronnego państwa do reakcji na zagrożenia zewnętrzne. Stanowią zaprzeczenie dla kształtowanego przez media wyobrażenia totalnego chaosu na ulicach naszych miast, gdzie nie funkcjonują żadne obiekty odpowiedzialne za bezpieczeństwo i ratowanie zdrowia i życia obywateli i to w czasie bezpośredniego zagrożenia dla kraju i jego obywateli.

Magdalena Górską

Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu

Bezpieczeństwo imprez masowych odgrywających istotną rolę w turystyce na przykładzie miasta Łodzi

Security of mass events that play an important role in tourism on example of Łódź city

Cel pracy

Objective of the work

Niniejszy artykuł porusza istotną kwestię związaną z podejmowaniem działań na rzecz bezpieczeństwa i porządku podczas imprez masowych. Celem tych działań jest przede wszystkim zapewnienie poczucia bezpieczeństwa osobom uczestniczącym w takich przedsięwzięciach. Autorka przedstawi rudymenarne obowiązki i formalności, jakie spoczywają na organizatorach meetingów masowych a wynikają z Ustawy o bezpieczeństwie takich imprez.

Ponadto, w zamierzeniu autorki tej pracy jest zaprezentowanie przedstawienie najważniejszych imprez kulturalno-artystycznych, w mieście Łodzi. Z racji międzynarodowego charakteru oraz społecznych i aksjologicznych wymiarów, imprezy te sprzyjają rozwojowi turystyki, jak również promocji i reklamie miasta i regionu.

Materiał i metody

Material and methods

Opracowanie ma charakter przeglądowy w związku z powyższym wnioskowanie oparte jest na interdyscyplinarnych opracowaniach naukowych związanych m.in. z naukami o bezpieczeństwie, zdrowiu oraz psychologią i socjologią oraz własnych refleksjach dotyczących tego fragmentu rzeczywistości społeczno-kulturowej. Istotną kwestią przy opracowywaniu tego przedsięwzięcia była m.in. analiza takich źródeł literaturowych jak: J.S. Kardas, K. Loranty, *Wybrane problemy bezpieczeństwa państwa w opiniach pracowników administracji publicznej*, G. Gozdór: *Bezpieczeństwo imprez masowych*, R. Rosicki, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, L. Karczeski, H. Kretek: *Multidyscyplinarne uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego, biznesu i zarządzania* oraz *Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych* z dnia 20 marca 2009 r.

Wprowadzenie

Introduction

Jak wynika z przeprowadzonych studiów literatury zabezpieczenie porządku podczas festynów bądź imprez o charakterze kulturalnym, artystycznym lub sportowym jest niezmiennie istotne z punktu widzenia uczestników tych zgromadzeń. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego podczas w/w imprez zwiększa ich atrakcyjność, a tym samym implikuje większy udział osób zainteresowanych takimi przedsięwzięciami.

W dobie współczesnych zagrożeń lokujących się m.in. w nasilającym się zjawisku terroryzmu organizatorzy oraz popularyzatorzy różnego rodzaju imprez masowych zdają sobie sprawę z niebezpieczeństw towarzyszących takim zgromadzeniom. Ponadto, w trosce o bezpieczny przebieg takich imprez Państwo reguluje problem bezpieczeństwa imprez masowych poprzez stworzenie ram prawnych, które swoje odzwierciedlenie mają w zapisach Ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009 r. Ten akt prawny jednoznacznie określa i precyzuje normy i warunki, jakie musi spełnić organizator chcący przeprowadzić imprezę masową.

Aby w pełni podmiotowo traktować osoby partycypujące w w/w przedsięwzięciach, należy stale zaznajamiać się z zasadami bezpiecznego organizowania imprez masowych zwłaszcza tych o podwyższonym poziomie ryzyka oraz przeciwdziałać wszelkim negatywnym wpływom i niebezpieczeństwom związanym z dużymi skupiskami ludzi oraz starannie opracować i realizować program każdej imprezy masowej, uwzględniając wytyczne zapisane w różnych aktach prawnych.

Podstawowe pojęcia

Basic concepts

Wprowadzając czytelnika w arkana niniejszej publikacji, autorka dokona ustaleń terminologicznych związanych z analizowaną problematyką, posługując się typowym zakresem pojęciowym występującym w literaturze przedmiotu.

Bezpieczeństwo

Pojęcie bezpieczeństwa występuje w wielu ujęciach i zakresach, co rzutuje na złożoność tej problematyki zarówno na gruncie analizy stosunków międzynarodowych, jak i innych sfer życia człowieka. Należy stwierdzić, że sama kategoria bezpieczeństwa jest ciągle rozwijana, szczególnie w zakresie przedmiotowym. Można wyróżnić za różne podejścia w pojmowaniu zagadnienia bezpieczeństwa – podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne i procesualne.

Bezpieczeństwo w języku łacińskim to *sine cura* (*securitas*), co można tłumaczyć jako stan beztroski, zmartwienia, niepokoju czy zmian. Słowniki definiują bezpieczeństwo jako stan spokoju, niepewności i niezagrożenia. Bezpieczeństwo w ogólnym znaczeniu należy rozumieć jako stan braku zagrożenia, a w bardziej abstrakcyjnym znaczeniu jako przeciwieństwo (alternatywa) dla chaosu.

Według słownika języka polskiego z 1958 roku bezpieczeństwo oznacza „*stan niezagrażenia; pewność, że nic nie zagraża; stan pewności, spokoju, zabezpieczenia*”¹. Nowsze wydania słownika nie dokonały zmian w tym zakresie, nadal bezpieczeństwo to „*stan niezagrażenia, spokoju, pewności*”².

Niwelowaniem stanu chaosu, czyli w ujęciu jednostkowym niepokoju egzystencjonalnego, jest praktyka wypracowywania rutynowych działań wspierających zaufanie w społeczeństwie. A. Giddens posługuje się kategorią bezpieczeństwa ontologicznego, które oznacza poczucie trwania i porządku zdarzeń, w tym zdarzeń wykraczających poza obszar bezpośredniego doświadczenia jednostki³.

Z kolei wg R. Rosickiego bezpieczeństwo jest to możliwość zaspokojenia potrzeb o charakterze egzystencjalnym, jak i możliwość zaspokojenia sobie istnienia, przetrwania i rozwoju. Bezpieczeństwo jest też stanem pewności, co do wymienionych powyżej możliwości⁴.

W naukach społecznych bezpieczeństwo w najogólniejszym znaczeniu, obejmuje zaspokojenie takich potrzeb, jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie pewności rozwoju⁵.

Warto również przywołać potoczne pojmowanie terminu *bezpieczeństwo*. W tym rozumieniu oznacza:

- poczucie wolności od zagrożeń,
- poczucie spokoju, komfortu życia,
- brak zagrożeń utraty życia, zdrowia, mienia,
- bezkolizyjne współistnienie człowieka i otoczenia (również przyrodniczego),
- wiarę w skuteczność pomocy na wypadek zagrożeń⁶.

Natomiast J. Kukułka wyodrębnia trzy wymiary bezpieczeństwa: podmiotowy, przedmiotowy i procesualny. Wymiar podmiotowy to pewność istnienia i przetrwania danego uczestnika życia społecznego. Wymiar przedmiotowy to pewność określonego stanu posiadania (np. określonej tożsamości państwowej) i swobód rozwojowych. Wymiar procesualny odnosi się do subiektywnych i obiektywnych aspektów bezpieczeństwa, tj. pewności funkcjonowania i rozwoju danego podmiotu⁷.

Imprezy masowe jest to kolejna kategoria pojęciową poddaną analizie.

Termin ten odnosi się do imprez, które cechują się dużą ilością uczestników przebywającą na danym terenie. Przewidując zagrożenie oraz wiążącą się z tym konieczność zapobiegania gromadzącemu niebezpieczeństwu przewidziano szereg wymogów,

¹ *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1978, s.443.

² *Ibidem*, s. 147

³ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, PWN, Warszawa 2007, s.314

⁴ R.Rosicki, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, PP 3 '10

⁵ J.S. Kardas, K. Loranty, *Wybrane problemy bezpieczeństwa państwa w opiniach pracowników administracji publicznej*, Warszawa 2001, s. 20 – 21

⁶ P. Tyrała, *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków 2000, s. 56

⁷ J. Kukułka, *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] J. Kukułka (pod redakcją), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, Warszawa 1994, s. 40 – 41

jakie muszą zostać spełnione przez organizatorów, aby impreza mogła zostać przeprowadzona. Zasady jej organizowania oraz obowiązki i uprawnienia organizatora określa Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dn. 20 marca 2009 r.⁸. Nie każdy może zorganizować imprezę masową. Organizatorem takiej imprezy może być przedsiębiorca lub organizacja pozarządowa np. fundacja lub stowarzyszenie. Zgodnie z tą Ustawą, imprezę tego typu możemy nazwać imprezą artystyczno-rozrywkową lub imprezą sportową, jeżeli jest ona w charakterze imprezy masowej. Imprezy religijne, jak i również społeczne, pomimo tego, że uczestniczy w nich bardzo dużo osób nie możemy nazwać imprezami masowymi. Uznanie danej imprezy za masową zależy od jej charakteru, jak i również od liczby uczestników, którzy mają zamiar brać w niej udział. Impreza artystyczno-rozrywkowa jest imprezą masową, jeżeli liczba miejsc dla uczestników wynosi nie mniej niż 1000 na stadionie lub terenie otwartym oraz 500 w hali lub innym budynku⁹.

Charakterystyka imprez kulturalno- artystycznych w mieście Łodzi

Festiwal Dialogu Czterech Kultur jest to festiwal odbywający się corocznie w od 2002 roku, powołany z inicjatywy W. Knychalskiego¹⁰. Festiwal odbywa się na przełomie sierpnia i września i trwa około 7 dni. Pomysł Festiwalu nawiązuje do pięknej tradycji Łodzi wspólnej wielu narodom. Zmierza przede wszystkim do odnowienia dialogu i zainspirowania dzieła kreacji. Ma na celu przywrócić dawną radość. Nazwa festiwalu odnosi się do czterech kultur, które wywarły wpływ na historię Łodzi: niemieckiej, żydowskiej, polskiej i rosyjskiej. Pomysł zrodził się na wspomnienie dialogu, który w Łodzi toczył się nieprzerwanie od wielu dziesięcioleci. Ludzie czerpiący z czterech bardzo odmiennych kultur, połączeni w tym dialogu budowali wspólnie fabryki, świątynie, kina, teatry i stadiony. Wspólnym wysiłkiem stworzyli największy pomnik porozumienia – miasto Łódź, dynamicznie rozwijające się i stwarzające dla nich nadzieję na przyszłość. W 2012 roku Festiwal został nagrodzony na XII Międzynarodowych Targach Turystycznych „WarsawTour&Travel”. Wśród 200 ofert z różnych zakątków kraju, to właśnie łódzki Festiwal Dialogu Czterech Kultur zdobył certyfikat jako jeden z najlepszych polskich produktów turystycznych. Idea Festiwalu Czterech Kultur w pełni realizuje dwa cele: rozbudowę i modernizację struktury służącej wzmacnianiu konkurencyjności regionu oraz rozwoju turystyki i kultury. Wspierając wszelkie inicjatywy zmierzające do promocji ziemi łódzkiej miejmy nadzieję, że z czasem znajdą uznanie opinii międzynarodowej.

Festiwal Dialogu Czterech Kultur jest wydarzeniem refleksyjnym. *„Nie kończy się on z chwilą ostatniego koncertu. Między jednym festiwalem a drugim działa galeria ,organizowane są spotkania artystyczne , przybywają goście z kraju i ze świata”¹¹.*

Dziś Festiwal posiada już pewną markę. Sprzyja to coraz lepszym kontaktom ze stroną żydowską i niemiecką . Środowiska kulturowe tych państw coraz bardziej angażują

⁸ www.nettax.pl/dzienniki/du/2009/62/poz.504.htm

⁹ Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dn. 20 marca 2009 r.

¹⁰ www.wikipedia/Festiwal_Dialogu_Czterech_Kultur.pl

¹¹ www.historycznie.uni.lodz.pl/czterykult.htm

się w łódzki projekt. Festiwal bazuje na fundamentalnych założeniach. Planowanie programowe oparte jest na czterech nurtach:

- na ośmiu wielkich wydarzeniach (codziennie jedno, w tym Izraela, Niemiec i Rosji),
- na manifestacjach wielkiej sztuki,
- na karnawale ulicznym (teatry uliczne, estrady uliczne),
- na kontekście społecznym (seminaria o tematyce gospodarczej i ekonomicznej)¹².

Drugim wielkim wydarzeniem kulturalno-rozrywkowym przyciągającym mieszkańców Łodzi i turystów z kraju jak i zagranicy jest Festiwal Targowa Film Street. Wydarzenie to jest jednym z największych międzynarodowych meetingów łączących przedstawicieli świata film i muzyki. Odbywa się corocznie w lipcu. Impreza powstała przede wszystkim, aby przypomnieć i odbudować dawną świetność Łodzi Filmowej oraz także uczestniczyć w jej nowoczesnym i wielowymiarowym rozwoju. W Muzeum Kinematografii oraz w kinie Polonia odbywają się liczne warsztaty filmowe, prowadzone przez znanych reżyserów i operatorów, retrospektywy oraz autorskie projekty filmowo-muzyczne. Ponadto, zamierzeniem organizatorów imprezy było, aby uczestniczyło w nim jak najwięcej osób, dlatego też znaczna część festiwalu (wystawy fotograficzne, warsztaty i pokazy filmowe i koncerty muzyczne) odbywa się na ulicach Łodzi). Bardzo ważnym punktem festiwalu jest również międzynarodowy konkurs studenckich etiud filmowych. Targowa Film Street z roku na rok przyciąga coraz liczniejszą grupę melomanów i entuzjastów kina.

Trzecim wielkim wydarzeniem dla miasta jest Łódzki Jarmark Śledzia, odbywający się od 2009 roku na terenie Parku Staromiejskiego, zwanego "Parkiem Śledzia". Celem imprezy jest w dużej mierze zachowanie w społecznej świadomości ginących dziedzin rzemiosła takich jak kowalstwo czy garncarstwo, prezentacja twórczości ludowej oraz promocja produktów regionalnych i rękodzielniczych. Jarmark Łódzki jest również formą przekazania młodemu pokoleniu najwartościowszych elementów kultury tradycyjnej, podkreślającą najistotniejsze cechy kultury ludowej "małych ojczyzn" z ukazaniem jej kolorytu i zróżnicowania etnograficznego¹³. Sztukę dawnych zawodów można pokazać w formie warsztatów, które odbywają się przez cały czas trwania Łódzkiego Jarmarku Śledzia. Z kolei na Placu Działalności Twórczej, odbywają się liczne warsztaty, prezentowane są niezmiernie ciekawe architektoniczne konstrukcje i instalacje w przestrzeni. Ponadto, istnieje możliwość malowania na szkło, uczestniczenia w zajęciach związanych z drzeworytem, papierem czerpanym, rzeźbą w glinie, technikami grafiki warsztatowej – gipsorytem oraz technikami tworzenia w metalu. Jednocześnie w tym miejscu odbywa się wernisaż prac wykonanych przez uczestników w/w zajęć. Warto nadmienić, że w tych przedsięwzięciach chętnie uczestniczą zarówno dorośli jak i dzieci.

Ważnym elementem Łódzkiego Jarmarku Śledzia jest zapraszanie różnych instytucji i organizacji pozarządowych, działających w sferze kultury, sztuki i edukacji oraz w

¹² Ibidem

¹³ Por. www.jarkamrsledzia.pl

ramach innych działań prospołecznych. W tym celu umożliwia się rozumianą prezentację ich działalności, która jest bardzo ważna dla mieszkańców miasta i regionu. Prezentacje mogą przybrać różne formy wystaw, warsztatów, pokazów i eventów towarzyszących Jarmarkowi. Ideą tego przedsięwzięcia jest m.in. ukazanie Łodzi i regionu, jako skupiska twórców i instytucji tworzących wytwory kulturowe, które na swój sposób działają i propagują kulturę, edukację i inne działania prospołeczne.

Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009r. określa:

- 1) zasady postępowania konieczne do zapewnienia bezpieczeństwa imprez masowych;
- 2) warunki bezpieczeństwa imprez masowych;
- 3) zasady i tryb wydawania zezwolenia na przeprowadzenie imprez masowych;
- 4) zasady gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa imprez masowych;
- 5) zasady odpowiedzialności organizatorów za szkody wyrządzone w związku ze zorganizowaniem imprez masowych¹⁴.

Wymogi i obowiązki organizatorów imprez masowych

Podmiot, który jest uprawniony do zorganizowania imprezy masowej jest zobowiązany do uzyskania odpowiedniego zezwolenia. Wydaje je wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwy ze względu na miejsce przeprowadzenia takiej imprezy. Żeby przeprowadzić imprezę masową, organizator, nie później niż na 30 dni przed planowanym terminem jej rozpoczęcia, występuje właściwego organu z wnioskiem o wydanie zezwolenia na jej przeprowadzenie.

Organizator imprezy masowej ubiegający się o uzyskanie zezwolenia na jej przeprowadzenie obowiązany jest nie później niż na 14 dni przed planowanym terminem rozpoczęcia imprezy wystąpić z wnioskiem o wydanie zezwolenia na jej przeprowadzenie. Do takiego wniosku należy dołączyć właściwe dokumenty m.in. sporządzić graficzny planu obiektu lub terenu, na którym ma być przeprowadzona impreza masowa. Na planie takim oprócz informacji o rozmieszczeniu służb porządkowych, rozmieszczeniu osób i rozdzieleniu ich wg sektorów należy dokonać:

- a) oznaczenia dróg dojścia i rozchodzenia się publiczności, dróg ewakuacyjnych i dróg dojazdowych dla pojazdów służb ratowniczych
- b) oznaczenia punktów pomocy medycznej, punktów czerpalnych wody do picia i do celów przeciwpożarowych oraz punktów informacyjnych
- c) oznaczenia lokalizacji hydrantów przeciwpożarowych, zaworów, przyłączy wody, gazu i energii elektrycznej oraz innych elementów mających wpływ na bezpieczeństwo użytkowników obiektu lub terenu
- d) oznaczenia rozmieszczenia punktów gastronomicznych i sanitariatów.

¹⁴ Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009r. (Dz. U. NR 62, poz 54)

Jeśli organizator zainstalował urządzenia do utrwalania przebiegu imprezy, a w szczególności zachowania się osób, powinien ten fakt także oznaczyć na planie graficznym.

Z kolei organizator przeprowadzający imprezę na terenach „szczególnych” ma obowiązek:

- a) uzyskać pisemną zgodę na przeprowadzenie imprezy masowej na terenach Lasów Państwowych, Parku Narodowego lub Parku Krajobrazowego
- b) poinformować Komendanta Oddziału Straży Granicznej lub dowódcę Żandarmerii Wojskowej w przypadku przeprowadzenia imprezy w strefie przygranicznej lub na terenach będących w zarządzie jednostek organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej.

Ponadto, organizator nie później niż 14 dni przed imprezą zwraca się do właściwego miejscowego Komendanta Powiatowego (Miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej o wydanie opinii o stanie obiektu pod względem wymogów wynikających z przepisów dotyczących ochrony przeciwpożarowej. Uprawniony funkcjonariusz Państwowej Straży Pożarnej w trakcie kontroli sprawdza czy obiekt spełnia warunki określone w przepisach prawa budowlanego oraz czy istnieje niezbędny sprzęt ratowniczy i gaśniczy oraz środki gaśnicze niezbędne do działań ratowniczo - gaśniczych a w szczególności: punkty czerpalne wody do celów przeciwpożarowych (lokalizacja hydrantów, przeciwpożarowych zaworów przyłączy wody, gazu i energii elektrycznej oraz innych elementów mających wpływ na bezpieczeństwo użytkowników budynku i terenu) czy istnieją również drogi ewakuacyjne i drogi umożliwiające dojazd służb ratunkowych.

Po uzyskaniu pozytywnej opinii dotyczącej ochrony przeciwpożarowej organizator ma obowiązek uzgodnić z właściwym Komendantem Państwowej Straży Pożarnej i określić szczegółowe zasady postępowania w przypadku powstania pożaru lub innego miejscowego zagrożenia w obiekcie, w którym planuje się przeprowadzenie imprezy.

Następnie organizator zwraca się do właściwego miejscowo Komendanta Powiatowego (Miejskiego) Policji o wydanie opinii, ponieważ opinia Komendanta Powiatowego Policji musi zawierać (podobnie jak opinie Straży Pożarnej i Pogotowia Ratunkowego) informacje o niezbędnej ilości funkcjonariuszy i środków potrzebnych do zabezpieczenia imprezy oraz o przewidywanych przez Policję zagrożeniach. Wizytujący obiekt funkcjonariusze mogą domagać się wyczerpujących informacji, a w szczególności dotyczących liczby miejsc dla osób w obiekcie lub na terenie organizowania imprezy oraz liczbie osób, które mogą być obecne na imprezie.

W następnym etapie organizator zwraca się do właściwego miejscowo Państwowego Inspektora Sanitarnego o wydanie opinii o stanie obiektu pod względem wymogów wynikających z przepisów sanitarnych. W trakcie wizytacji inspektor może sprawdzić stan zaplecza higieniczno-sanitarnego, a w szczególności punktów gastronomicznych oraz punktów czerpalnych wody do picia i sanitariatów.

Ponadto organizator zwraca się do właściwego miejscowo kierownika jednostki organizacyjnej pomocy doraźnej (Pogotowia Ratunkowego) o wydanie stosownej opinii. Wydający opinię przedstawiciel Pogotowia Ratunkowego sprawdzi w szczególności czy

zapewnione są drogi dojazdowe dla pojazdów ratunkowych oraz czy istnieją punkty pomocy medycznej oraz jakie jest ich wyposażenie.

Organizator imprezy masowej, na którą wstęp jest odpłatny, ma zgodnie z ustawą obowiązek ubezpieczenia się od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone uczestnikom imprez masowych. Polisę takiego ubezpieczenia również należy dołączyć do składanego wniosku o wydanie zgodny na przeprowadzenie imprezy masowej. Określenie minimalnej sumy gwarancyjnej ubezpieczenia uregulowane jest w drodze rozporządzenia.

Po uzyskaniu zezwolenia, nie później niż na 14 dni przed planowanym rozpoczęciem imprezy, organizator imprezy ma obowiązek zwrócić się do komendanta wojewódzkiego Policji o udzielenie informacji z rejestru osób objętych zakazem wstępu na imprezy masowe. Dla organizatorów tzw. imprez „wielokrotnych” (powtarzalnych, cyklicznych) Ustawodawca przewidział nieco uproszczoną procedurę uzyskiwania zezwolenia na ich przeprowadzenie. Zgodnie z ustawą, jeżeli imprezy masowe są przeprowadzane przez tego samego organizatora w tych samych obiektach i na terenach do tego przystosowanych częściej niż 2 razy w roku lub są to imprezy, dla których opracowano terminarz, właściwy organ wydaje zezwolenie na przeprowadzenie wskazanej liczby imprez masowych lub przeprowadzenie takich imprez w okresie jednego roku¹⁵.

Przed każdą jednak taką „wielokrotną” (powtarzalną) imprezą organizator na 14 dni przed planowanym terminem ich przeprowadzenia. Przekazuje właściwym ze względu na miejsce przeprowadzenia imprezy masowej Komendantom Rejonowym Policji i Państwowej Straży Pożarnej, Państwowemu Terenowemu Inspektorowi Sanitarnemu oraz Kierownikowi Jednostki Organizacyjnej Pomocy Doraźnej (tj. pogotowia ratunkowego). Ustawodawca zwolnił natomiast organizatorów z obowiązku każdorazowego zwracania się do komendanta wojewódzkiego Policji właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia imprezy o udzielenie informacji o osobach, „których dane personalne umieszczono w rejestrze osób objętych zakazem wstępu na imprezy masowe”¹⁶. Uzyskana bowiem wcześniej informacja zachowuje ważność przez 90 dni. W przypadku zmiany terminu imprezy „wielokrotnej” organizator ma obowiązek na 7 dni przed jej terminem zawiadomić o tym fakcie Władze, Policję, Straż Pożarną i Pogotowie Ratunkowe.

Podsumowanie

Recapitulation

Przedstawiona w tym artykule analiza dotycząca bezpieczeństwa imprez masowych, porusza istotną kwestię związaną z podejmowaniem działań na rzecz bezpieczeństwa i porządku podczas imprez masowych. Celem tych działań jest m.in. zapewnienie poczucia bezpieczeństwa uczestnikom analizowanych imprez. W zamierzeniu autorki pracy było m.in. zwrócenie uwagi na kwestie bezpieczeństwa jako rudymen tarnej potrzeby egzystencjalnej i psychicznej człowieka, która jak zauważa M. Durzewska „...zapewniana jest mu w ramach jego praw wolnościowych i obywatelskich, a uznawana jest za jedną

¹⁵ www.eporady24.pl/nowa_ustawa_o_bezpieczenstwie_imprez_masowych,aktualnosci,1099.html

*z naczelných zasad współczesnego życia społecznego. Zakłada się bowiem, że bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą ludzi i oznacza stan spokoju oraz pewności, który daje człowiekowi brak poczucia zagrożenia i stwarza mu komfort psychiczny do rozwoju osobistego i społecznego*¹⁷.

Kwestie bezpieczeństwa rozpatrywane były w kontekście trzech wydarzeń kulturalno-artystycznych Łodzi, tj. Festiwalu Dialogu Czterech Kultur, Targowa Film Street oraz Łódzkiego Jarmarku Śledzia. Imprezy te z racji swojego międzynarodowego charakteru i z roku na rok coraz większej popularności, sprzyjają promocji i reklamie miasta, a tym samym są niezmiernie istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój turystyki jak i miasta oraz regionu łódzkiego.

Literatura

Bibliography

- Durzeńska M., Bezpieczeństwo społeczne a wizja społeczeństwa, (w:) L. Karczeski, H. Kretek, Multidyscyplinarne uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego, biznesu i zarządzania, Wyd. PWSZ, Raciburz 2017
- Giddens A., Nowoczesność i tożsamość, PWN, Warszawa 2007
- Gozdór G., Bezpieczeństwo imprez masowych, Wydawnictwo C.H. Beck 2008
- Kardas J.S., Loranty K., Wybrane problemy bezpieczeństwa państwa w opiniach pracowników administracji publicznej, Warszawa 2001
- Kukułka J., Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa, [w:] J. Kukułka (pod redakcją), Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie, Warszawa 1994
- P. Tyrała, Zarządzanie bezpieczeństwem, Kraków 2000
- Rosicki R., O pojęciu i istocie bezpieczeństwa, PP 3 '10
- Słownik języka polskiego, Warszawa 1978
- Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009r. (Dz. U. NR 62, poz 54)*

Netografia

- www.jarkamrsledzia.pl (data dostępu: 20.02.2018)
- www.eporady24.pl/nowa_ustawa_o_bezpieczenstwie_imprez_masowych,aktualnosc,1099.html (data dostępu: 20.02.2018)
- www.historycznie.uni.lodz.pl/czterykult.htm (data dostępu: 25.02.2018)
- www.nettax.pl/dzienniki/du/2009/62/poz.504.htm (data dostępu: 24.02.2018)
- www.pk.gov.pl/upload (data dostępu: 27.02.2018)
- www.wikipedia/Festiwal_Dialogu_Czterech_Kultur.pl (data dostępu: 27.02.2018)

¹⁶G. Gozdór, *Bezpieczeństwo imprez masowych*, Wydawnictwo C.H. Beck 2008, s.57; www.pk.gov.pl/upload

¹⁷Por. M. Durzeńska, *Bezpieczeństwo społeczne a wizja społeczeństwa*, (w:) L. Karczeski, H. Kretek: *Multidyscyplinarne uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego, biznesu i zarządzania*, Wyd. PWSZ, Raciburz 2017 s.9

***Bezpieczeństwo imprez masowych odgrywających istotną rolę w turystyce
na przykładzie miasta Łodzi***

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza zagadnienia związane z problematyką bezpieczeństwa imprez masowych (m.in. odniesiono się do obowiązków i formalności jakie organizator musi spełnić). Jak wynika z analiz mających charakter interdyscyplinarny obowiązkiem organizatora takich imprez jest odpowiednie jej przygotowanie m.in. pod kątem bezpieczeństwa. Należy nadmienić, że obowiązek ten wynika bezpośrednio z Ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009 r.

Ponadto, w zamierzeniu autorki pracy jest przedstawienie najważniejszych imprez kulturalno-artystycznych, które w istotny sposób wpływają na rozwoju turystyki w Łodzi. Są to przede wszystkim: Festiwal Dialogu Czterech Kultur, Targowa Film Street oraz Łódzki Jarmark Śledzia.

Security of mass events that play an important role in tourism on example of Łódź city

Summary

The purpose of this study is to discuss mass events and their safety on the example of the city of Lodz.

The work is compiled on the basis of selected books and source materials.

The article is characterized the responsibilities which the operator must perform in order to arrange a mass party and the requirements and responsibilities of the organizers.

In addition, the work describes to three major mass events organized in Lodz. The first event is the international Festival of Four Cultures. Next event also of international character is The Fair Film Street. The last event operating in the field of art, culture and education is Łódzki Herring Fair, which features workshops conducted primarily for the residents of Lodz. The third chapter discusses the significance of cultural events in shaping the attitudes towards multicultural. This section shows how the events affected the community and how people respond to these types of events.

EWA MALCHROWICZ -MOŚKO

Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu

Znaczenie eventów kulinarnych w turystyce na przykładzie Nocy Restauracji

The significance of culinary events for tourism – the case study of „Night of Restaurants”

Wstęp – turystyka kulinarna i turystyka eventów kulinarnych – charakterystyka zjawiska
Introduction – culinary tourism and culinary events tourism – characteristics of the phenomena

W ostatnich latach zaobserwować można dynamiczny rozwój eventów kulturowych mających znaczenie dla rozwoju turystyki kulturowej. Ich organizatorzy starają się wyróżnić czymś szczególnym, aby swoją ofertą zainteresować jak najszersze rzesze odbiorców. Jedną z nietypowych inicjatyw jest m.in. Noc Muzeów czy Wieczór Kościołów. W ostatnim czasie pojawiła się również nowa inicjatywa kulinarna polegająca na organizacji Nocy Restauracji, która została scharakteryzowana w dalszej części artykułu.

Kulinaria są manifestacją i wyrazem kultury, a turystyka kulinarna jest formą szeroko pojmowanej turystyki kulturowej. Turystyka kulinarna oraz jedna z ważniejszych jej podform – turystyka winiarska – odwołuje się do jednego z najważniejszych elementów życia człowieka, jakim jest przygotowywanie oraz spożywanie posiłków i delektowanie się napojami; nawiązuje do dziedzictwa, historii, tradycji oraz współczesności. Ta forma turystyki polega na odwiedzaniu fabryk, przetwórci i wytwórni spożywczych i alkoholowych, browarów, winiarni i gorzelni, a ponadto także plantacji, pól i sadów oraz restauracji i miejscowych knajpek, prywatnych domów. Turyści w niej uczestniczący mają możliwość oglądania procesów produkcji i przygotowywania jedzenia czy napojów, czasem osobistego udziału w nich, a także rozmawiania z wytwórcami, kosztowania specjałów. Turystyka winiarska (enoturystyka) najczęściej przybiera formę degustacji win w winnicach. Turyści podczas pobytu w gospodarstwie winiarskim pragną zasmakować produkowanych tam win. Nie jest to tylko podróżowanie śladami wina, lecz także udział w licznych wydarzeniach winiarskich, tj. na przykład The Bordeaux Wine Festival, Port Wine Fest lub Zielona Góra Wine Fest. Z enoturystyką wiąże się także poznawanie historii danych regionów oraz kultury picia wina danej społeczności. Zdaniem niektórych badaczy, ogromna popularność enoturystyki pozwala traktować ją niemalże jako osobną kategorię turystyki kulturowej. Znaczenie i popularność turystyki kulinarnej i winiarskiej jest tak

duże, że powstało już wiele związanych z nimi tematycznie szlaków turystycznych, zwłaszcza tych odnoszących się do: serów, win, piwa, owoców, ziół. Dzięki turystyce kulinarnej (oraz turystyce eventów kulinarnych) wiele z zapomnianych przepisów kulinarnych regionów czy narodów zostało wskrzeszonych i ponownie docenionych. Ponadto wydarzenia o tematyce kulinarnej podnoszą walory i atrakcyjność turystyczną regionów, są stymulatorami rozwoju miasta, wsi czy całego regionu. Są szansą na przetrwanie obiektów dziedzictwa, które nie były dotąd wykorzystywane w celach turystycznych (tj. fabryki, browary czy dawne młyny) (Buczkowska, 2008; Mikos v. Rohrscheidt, 2008; Poczta and Różycka, 2012; Żuromskaite, 2009). Na całym świecie nie brakuje też imprez związanych z tematyką kulinarną. Najważniejsze wydarzenia związane z kulinariami to m.in. targi, festiwale, wystawy, imprezy kulturalne, konsumenckie i branżowe, odbywające się regularnie lub jednorazowo. Wydarzenia kulinarne często odgrywają kluczową rolę w strategiach marketingowych i promocyjnych dotyczących turystyki w skali międzynarodowej, krajowej, regionalnej. Ich funkcją jest m.in. prezentacja produktów kulinarnych, sponsorów, organizacji i innych zainteresowanych tą tematyką podmiotów, aby zapewnić wysoką pozycję na rynku, a jednocześnie zwiększyć wartość marki i budować relacje z klientami (Hall & Sharples, 2008).

Na świecie zachodzą współcześnie dwa równoległe i zarazem przeciwstawne procesy: homogenizującej globalizacji produktów spożywczych i potraw oraz dążenia do zachowania tożsamości regionalnej w postaci artykułów reprezentujących określoną tradycję i historię kulinarną danej społeczności. W procesy te wplata się zjawisko turystyki. Turyści kulinarni coraz częściej chcą „smakować” świat. Poznawać kraje, ludzi, ich kulturę i tradycję kierując się fizjologiczną potrzebą zaspokojenia głodu, czyniąc jednak spożywanie posiłków przyjemnością. W dzisiejszych czasach, kiedy wszystko to, co jest widzialne, można zobaczyć na ekranie telewizora, nie ruszając się ze swojego fotela, turystyka kulinarna (smakowanie świata) nabiera wyjątkowo głębokiego znaczenia, a w jej promocji prawdopodobnie coraz częściej stosować się będzie „marketing doznań” (Matusiak 2009 Niezgoda, 2010). Smak pozostaje w pamięci w sferze podróży wspomnieniowej. Jest czymś, czego jeśli zakodowane zostało ono pozytywnie, turysta znów będzie poszukiwał (Matusiak 2009). Kuchnia coraz częściej nie jest już tylko elementem wyjazdu, ale staje się jego istotą (Hebda, 2012). Eventy kulinarne stanowią doskonałą okazję do poznawania świata w zakresie tradycji związanych z żywieniem. Warto, aby najciekawsze z nich odbywały się w wielu miejscach na świecie (tj. np. festiwale różnych produktów spożywczych, pokazy mistrzów kuchni itd.), ale prezentowały przy tym kuchnię i kulturę regionalną – czyli to, co dla danego narodu, grupy etnicznej, jest specyficzne i cenne. W ten sposób turyści będą mogli nawiązywać dialog między kulturowy, a nie tylko uczestniczyć w procesie ujednolicania kultur poprzez turystykę.

Turystyka kulinarna rozwija się szczególnie prężnie w krajach europejskich. Powstało już wiele wydarzeń oraz tras turystycznych związanych tematycznie z kulinariami – szlaki piwa, oliwy, szampana itd. Najciekawszymi z nich wydają się być m.in.: Droga Sera (Route de Fromage), Alzacki Szlak Win (Route des Vins d'Alsace), Szlak Piwa w Lotaryngii, Szlak Foie Gras, Szlak Trufli, Szlak Oliwek w Toskanii, Tokajski Szlak Winny i wiele innych.

Kulinarnym potentatem wydają się być Włochy, Francja, Grecja, Portugalia i Hiszpania. Przepiękne krajobrazy, interesująca historia reprezentowana przez europejskie zabytki, tradycja i folklor – wszystko to przeplata się w kulinarnych szlakach wraz z gościnnością mieszkańców, możliwością ucztowania, kosztowania, degustowania i smakowania niecodziennych posiłków (Matusiak, 2009). Dodatkową ofertę uzupełniającą stanowią wydarzenia i imprezy kulturalne związane z kulinariami. Na uwagę zasługują następujące: Oktoberfest w Bawarii, Targi Trufli we Włoszech, Święto Beaujolais Nouveau we Francji (zob. Sawala, Krawczyk, Bednarski 2005), Święto Czosnku w Stanach Zjednoczonych, Noc Rzodkwi w Meksyku czy Winna Potyczka w Hiszpanii (zob. Zemsta 2008). Warto dodać, że to właśnie kulinaria często stanowią dla podróżujących pamiątki turystyczne. Dlatego warto tworzyć i promować pamiątki oparte na autentycznych lokalnych potrawach i napojach (Buczkowska, 2014).

Potencjał turystyczny eventów kulinarnych w Polsce ***Tourist potential of culinary events in Poland***

Kulinarna podróż po Polsce pełna jest niespodzianek. W każdym regionie można być świadkiem bogactwa i różnorodności polskiej kuchni. Odmienność regionalna każdej kuchni uwarunkowana jest wieloma czynnikami. Może wiązać się z migracją przymusową lub dobrowolną ludności, z podróżami, wydarzeniami historycznymi, z czynnikami geograficznymi, przyrodniczymi, ze zróżnicowaniem kulturowym, tradycjami (Kowalczyk, 2005). Tradycyjna kuchnia polska jest wielokolorową mozaiką smaków, w którą wpisują się: Polacy, Litwini, Białorusini, Niemcy, Żydzi, Ukraińcy i Tatarzy. Mozaika kulinarna to efekt przez wieki współistniejących różnych grup etnicznych w obrębie państwa polskiego. Każdy region ma swoją własną specyfikę kulinarną – Śląsk, Podhale, Podkarpacie, Kaszuby, Kurpie, Podlasie, Wielkopolska, etc. (Kuchnia polska, 2012). Polska jest również producentem najwyższej jakości napojów alkoholowych. Najbardziej popularne to wódka Wyborowa i Żubrówka (serwowana z łądą trawy wewnątrz z Puszczy Białowieskiej). Godne polecenia są również likiery owocowe i ziołowe o różnych właściwościach leczniczych (zob. *The Wielkopolska Visitor*, 2011; www.poland.gov.pl; *Polonia – lo mas natural*).

W Polsce w ostatnich latach można zauważyć szereg pozytywnych zmian w zakresie ochrony produktów regionalnych, promocji kuchni narodowej, lokalnej. Autentyczność, niepowtarzalność, wysoka jakość, związek z regionem, naturalne metody produkcji, wieloletnia tradycja, to cechy, które niejednokrotnie podkreśla się w programach kulinarnych wycieczek po Polsce, czy ulotkach reklamujących polskie restauracje, karczmy i kawiarnie. W Polsce funkcjonuje już na przykład *Lista Produktów Regionalnych i Tradycyjnych*¹. Kulinaria zaczynają być traktowane jako samodzielne atrakcje turystyczne lub jako część produktu turystycznego w tym kraju.

¹. Na Listę wpisywane są produkty spożywcze, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz są elementem tożsamości społeczności lokalnej.

Do inicjatyw mających na celu promocję produktów spożywczych i potraw zaliczyć można: **organizację festiwali kulinarnych** (m.in. „Festiwal Zupy Pomidorowej”, „Podlaski Festiwal Borowika”, Ogólnopolski Festiwal Dobrego Smaku w Poznaniu, „Festiwal Kuchni Śląskiej”, „Festiwal Oscypka”, „Festiwal Pierogów” w Krakowie, „Święto Śliwki”, Festiwal Smaków w Grucznie); **organizację festynów i jarmarków kulinarnych** (tj. „Festyn Jabłka”, „Dni Pyry” w Poznaniu, „Dzień Jagody”, „Święto Czosnku”, „Święto Fasoli”, „Święto Borówki” i inne) oraz **animację wydarzeń kulturalnych zawierających w programie promocję dziedzictwa kulinarnego, historię kulinariów**; dożynki, festiwale twórczości ludowej, wystawy muzealne itp. Ważnym elementem tego procesu jest również wytyczanie, oznaczanie oraz promocja szlaków kulinarnych tj. „Kulinary Szlak Turystyczny – Kuchnia Polska”, „Sieć Dziedzictwa Kulinarnego „Wielkopolska”, „Białostocki Szlak Kulinarny”, „Fasolowa Dolina”, „Małopolski Szlak Owocowy”, „Lubuski Szlak Wina i Miodu”, „Sandomierski Szlak Jabłkowy”, „Szlak Oscypkowy”, „Podlaski Szlak Tatarski”, „Małopolska Ścieżka Winna” i wiele innych. Na wielu z nich również organizuje się eventy kulinarne. Nie można też zapominać o licznych konkursach kulinarnych (tj. np. Konkurs Potraw Regionalnych „Agropromocja”), publikacjach książek, folderów i czasopism („Polska – Nawigator Kulinary”, „Polska – Podróżnik w Kuchni”, „Małopolska – palce lizać” czy „Piwnym Szlakiem po Europie Środkowej”). Do ważniejszych inicjatyw w mediach należą takie programy telewizyjne jak: „Podróże kulinarne Roberta Makłowicza”, „Pascal: po prostu gotuj!” czy strony internetowe: www.potrawyregionalne.pl, www.podkarpackiesmaki.pl i wiele innych. Organizuje się szkolenia, konferencje, konkursy dla zawodowców, targi związane z kulinariami (np. Międzynarodowe Targi Gastronomiczne EuroGastro), które podnoszą poziom wiedzy na temat dziedzictwa kulinarnego. Dla turystów udostępniane są zakłady, przetwórnice itd. Otwierane są muzea związane z kulinariami (np. Tyskie Muzeum Piwowarstwa, Muzeum Browaru w Żywcu). Przygotowywane są trasy i wycieczki związane z tematem kulinariów – na przykład „Górska podróż kulinarna” i „Tradycyjna kuchnia” (głównie przez biura podróży specjalizujące się w turystyce kulturowej) (zob. Matusiak, 2009; Mikos von Rohrscheidt, 2012; Dubińska, 2013; Plebańczyk, 2013; *Kultura – Województwo Podlaskie*, 2007).

Atrakcyjność turystyczna eventu kulinarnego „Noc Restauracji” Tourist potential of „Night of Restaurants”

Badania zaprojektowane na potrzeby niniejszego artykułu przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego przy pomocy kwestionariusza wywiadu wśród studentów Wydziału Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu. W maju 2013 roku uczestniczyli oni w trzech poznańskich wydarzeniach kulturalnych: „Nocy Muzeów”, „Nocy Restauracji” oraz „Wieczorze Kościołów” w ramach przedmiotu Dziedzictwo kulturowe w turystyce. Badaniem objęto również studentów zagranicznych – stypendystów programu LLP/Erasmus studiujących na AWF w Poznaniu, którzy wybrali się na opisywane wydarzenia. Zadaniem respondentów była ocena atrakcyjności

turystycznej tych trzech wydarzeń kulturalnych odbywających się w stolicy Wielkopolski. „Noc Muzeów” to impreza kulturalna odbywająca się od wielu już lat w Polsce i innych krajach Europy. Wydarzenie polega na udostępnianiu muzeów, galerii i instytucji kultury w wybranym dniu w godzinach nocnych. Organizatorzy przygotowują również specjalne atrakcje, na przykład zwiedzanie obiektów zazwyczaj niedostępnych czy udostępnianie eksponatów zazwyczaj znajdujących się pod specjalną ochroną. Organizowane są liczne koncerty, pokazy, odczyty, spotkania z ludźmi kultury itp. Pierwsza „Noc Muzeów” miała miejsce w Berlinie w 1997 roku i z powodu jej dużego powodzenia zaczęły powstawać podobne imprezy w innych miastach. Obecnie organizuje je ponad 120 europejskich miast. W Polsce pierwsza edycja tego eventu miała miejsce w Poznaniu w roku 2002 (www.noc-muzeow.pl, www.mnp.art.pl). W 2010 roku w stolicy Wielkopolski wprowadzono kolejną inicjatywę, tym razem związaną z nocnym odwiedzaniem kościołów. Dla organizatorów tego wydarzenia niewątpliwą inspiracją była „Noc Muzeów”, chciano jednak w odróżnieniu od tej eksponującej świeckie zabytki imprezy, skupić tym razem uwagę na obiektach sakralnych, by je lepiej zaprezentować szerokim kręgom odbiorców. Ideą wydarzenia jest połączenie zwiedzania, poznawania tajemnic poszczególnych budowli sakralnych z modlitwą – uczestnictwem w nabożeństwach. Wśród atrakcji dodatkowych znajdują się między innymi prelekcje przybliżające wątki historyczno-artystyczne zabytkowych obiektów, możliwość zwiedzania z przewodnikiem, koncerty, prezentacje wybranych elementów wyposażenia świątyń czy panele dyskusyjne upowszechniające wiedzę o dziedzictwie religijnym regionu. Najmłodsza „stażem” jest natomiast impreza organizowana pod hasłem **„Noc Restauracji”**.

25 maja 2012 roku odbyła się I edycja Nocy Restauracji, której pomysłodawcą i organizatorem była firma Landbrand z Poznania. Było to wyjątkowe wydarzenie, podczas którego klienci ponad 40 lokali z Poznania, Białegostoku i Gdyni mogli zasmakować wyjątkowych, bo przygotowanych specjalnie na ten wieczór, nocnych dań. W niektórych restauracjach napływ klientów był ogromny. O Nocy Restauracji pisały m.in. poczytne dzienniki, takie jak *Gazeta Wyborcza* czy *Rzeczpospolita*, a także media branżowe i regionalne. Od 2012 roku Noc Restauracji odbywa się co rok.

Druga edycja tej imprezy odbyła się w Poznaniu 24 maja 2013 roku. Goście – mieszkańcy i turyści – mogli w tym szczególnym czasie skosztować specjalnie przygotowanych na tę noc dań w atrakcyjnych cenach. „Noc Restauracji” uświetniały interaktywne pokazy gotowania na żywo oraz koncerty muzyczne. W 2013 roku w imprezie udział wzięło ponad 20 poznańskich restauracji, m.in. Ratuszowa, Pastela, Cucina i Zagroda Bambińska. Wydarzenie było świetną okazją do bliższego poznania dziedzictwa kulinarnego Wielkopolski oraz innych regionów Polski i świata. Prezentowano m.in. techniki grillowania na kamieniu z lawy wulkanicznej, sztukę przygotowywania pierożków z różnych stron świata, sposoby przyrządzania najwyższej jakości ryb do *sashimi* oraz przyrządzania wielkopolskiej dziczyzny, a także tajniki kuchni molekularnej. Degustowano wino, próbowano takich potraw jak: wielkopolskie raki podane z aromatycznym puree z zielonego groszku, tatar z łososia szkockiego z jajkiem przepiórczym czy pstrąg tęczowy gotowany metodą *sous vide*, polegającą na długim gotowaniu składników w niskiej

temperaturze w próżniowych workach, dzięki czemu potrawy zachowują swoje składniki odżywcze i wyjątkowy smak. Opowiadano również na temat historii i przyszłości tej techniki kulinarnej. Inicjatorzy poznańskiego wydarzenia zgodnie podkreślają, że „Noc Restauracji” jest niecodzienną atrakcją dla wszystkich miłośników kuchni „najwyższych lotów” – ale nie tylko mieszkańców, ale i turystów – organizatorzy zdają sobie bowiem sprawę z tego, że takie wydarzenie może być istotnym stymulatorem rozwoju turystyki kulturowej i kulinarnej w regionie (www.nocrestauracji.pl, www.landbrand.pl).

W badaniu atrakcyjności turystycznej poznańskich eventów wzięło udział w sumie 122 studentów. Każdy z nich mógł się wybrać na dowolnie wybrany przez siebie event. Najwięcej studentów (92 osoby) wzięło udział w „Nocy Muzeów” i prawdopodobnie było to podyktowane faktem, że ta impreza z wszystkich trzech jest najbardziej popularną i mającą jak dotąd największą renomę i najdłuższą tradycję w Polsce i na świecie. 16 osób wybrało się natomiast na „Wieczór Kościołów”, a 14 osób na (nieznaną jak dotąd na szeroką skalę) „Noc Restauracji”. Mimo dość niskiej frekwencji na „Nocy Restauracji” w porównaniu z frekwencją na „Nocy Muzeów”, wyniki analizy atrakcyjności turystycznej są bardzo zaskakujące na korzyść wydarzenia związanego z kulinariami. Atrakcyjność turystyczną „Nocy Muzeów” oceniono średnio na **8,18 pkt.** na 10-stopniowej skali (gdzie 10. – oznaczało imprezę „bardzo atrakcyjną”, a 1. – „zupełnie nieatrakcyjną”). „**Wieczór Kościołów**” oceniono na **5,62 pkt.** Najwyżej natomiast (wyżej niż popularną „Noc Muzeów”) oceniono właśnie „**Noc Restauracji**”. Studenci ocenili atrakcyjność turystyczną tego wydarzenia na poziomie **8,78 pkt.** Świadczy to o tym, że skoro osoby biorące udział w tym wydarzeniu oceniły jej potencjał turystyczny jeszcze wyżej niż uznanej już w Europie innej imprezy „Noc Muzeów” to istnieje szansa, że w przyszłości „Noc Restauracji” powtórzy sukces tej pierwszej. I jeśli inne miasta również będą organizować podobne eventy o tematyce kulinarnej, to będą zwiększały ruch turystyczny w regionie, podobnie jak „Noc Muzeów” wpływa na rozwój turystyki kulturowej, muzealnej i eventowej w Europie. „Noc Muzeów” jest bowiem wydarzeniem, które już dziś znacznie wpływa na rozwój turystyki. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, aby „Noc Restauracji” również sprzyjała rozwojowi turystyki kulinarnej, zwłaszcza obecnie, kiedy kuchnia lokalna coraz częściej jest znaczącym motywem podejmowania podróży kulturowych. Badane osoby wnastępujący sposób motywowały swoje odpowiedzi: „pomysł „Nocy Restauracji” prawdopodobnie wzorowany na „Nocy Muzeów” uważam za bardzo dobry, ponieważ kulinaria to bardzo ciekawy temat”; „to bardzo dobrze, że Poznań jest organizatorem interesującego eventu kulinarnego”; „wydaje mi się, że to wydarzenie może sprzyjać rozwojowi turystyki w okolicy ponieważ Poznań ma znaczący potencjał w tym zakresie”; „pokazy kulinarne na żywo naprawdę zrobiły na mnie duże wrażenie”; „wszystkie dania, których odważyłam się spróbować smakowały wyśmienicie”; „szefowie kuchni prowadzący pokazy byli bardzo uprzejmi i odpowiadali na pytania z tłumu”; „dzięki temu wydarzeniu uświadomiłem sobie, jak wiele ciekawych restauracji zlokalizowanych jest w centrum Poznania”; „podał mi się międzynarodowy charakter tego wydarzenia – można było poznać niemal wszystkie kuchnie świata, od włoskiej po japońską, a w tłumie można było dostrzec też ludzi z zagranicy”; „najbardziej podobały mi się mini-wykłady

o dziedzictwie kulinarnym Wielkopolski”. Powyższe opinie potwierdzają, że „Noc Restauracji” spełniła swoje zadanie – popularyzuje światowe dziedzictwo kulinarne, ale organizatorzy nie zapominają również o promowaniu kuchni lokalnej.

Figure 1. Noc Restauracji 2013 / Night of Restaurants 2013

Photograph: Ewa Malchrowicz-Moško / own source

Podsumowanie

Summary

W artykule przedstawiono charakterystykę polskiej kuchni i popularnych imprez kulinarnych odbywających się w kraju. Skoncentrowano się głównie na imprezie „Noc Restauracji”, która nie jest jeszcze bardzo znana w Europie, ale wydaje się być doskonałym sposobem na przyciągnięcie turystów. Respondenci, którzy wzięli udział w badaniu wyżej ocenili atrakcyjność „Nocy Restauracji” od prestiżowej Nocy Muzeów, która zagościła już na stałe w kalendarzu kulturalnym Europy. Warto zatem, aby inne kraje europejskie również zaczęły organizować tego typu nietypowe imprezy kulinarne w celu rozwoju turystyki.

W tym roku (2017) odbędzie się już kolejna edycja Nocy Restauracji. Zabawa kulinariami jest magnesem przyciągającym mieszkańców i turystów, popularyzuje lokalną gastronomię i tutejsze smaki. Tym razem impreza poświęcona zostanie tematyce przypraw.

Literatura

Bibliography

- Buczowska K., 2008. *Turystyka kulturowa*. Wydawnictwo AWF Poznań, Poznań.
- Buczowska K., 2014. *Local Food and Beverage Products As Important Tourist Souvenirs*. Turystyka Kulturowa 1/2014 (www.turystykakulturowa.org).
- Cocina Polaca, 2012. Wydawnictwo Parma Press, Warszawa.
- Dubińska A., 2013. Kreowanie nowego produktu turystycznego na bazie szlaku tematycznego – „Małopolska Ścieżka Winna”. Turystyka Kulturowa 8/2013.
- Hall C.M., Sharples L., 2008. *Food and Wine Festivals and Events Around the World* Elsevier.
- Hebda A., 2012. *Warszawskie podróże kulinarne*. Komunikacja podróży kulinarnych w materiałach reklamowych i recenzjach kulinarnych. Turystyka Kulturowa 3/2012.
- Kalendarium Imprez Powiatu Poznańskiego*. Powiat Poznański, 2014.
- Kowalczyk A., 2005. Turystyka kulinarna – ujęcie geograficzne. Turyzm 15, 1-2.
- Kultura – Województwo Podlaskie. Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, 2007.
- Matusiak A., 2009. *Turystyka kulinarna*, [W:] Buczowska K., Mikos von Rohrscheidt A. (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*. Wydawnictwo AWF Poznań, Poznań.
- Matusiak A., 2009. *Kulinarne wojaże jako element turystyki kulturowej*. Dziedzictwo kulinarne Górnego Śląska, Turystyka Kulturowa 2/2009.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008. *Turystyka kulturowa – fenomen, potencjał, perspektywy*. GWSHM Milenium, Gniezno.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2012. *Lubuskie i turystyka kulturowa – w poszukiwaniu markowego produktu*, [W:] Kazimierczak M. (red.), *Turystyka kulturowa w regionie lubuskim*. Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie, Sulechów.
- Naturalnie dookoła Poznania*, Powiat Poznański, 2014.
- Niezgoda A., 2010. *Marketing doznań – nowe narzędzie czy nierozłączny element turystyki?*, [W:] Kazimierczak M. (red.), *Współczesne podróże kulturowe*, Wydawnictwo AWF Poznań, Poznań.
- Plebańczyk K., 2013. *Culinary tourism in the context of sustainable development in the culture – perspectives for Polish*. Turystyka Kulturowa 10/2013.
- Poczta J., Różycka E., 2012. *Enoturystyka i turystyka kulinarna a kultura podróżowania*, [W:] Kazimierczak M. (red.), *Jakość życia w kulturowych przestrzeniach podróżowania*. Wydawnictwo AWF Poznań, Poznań.
- Polish Cooking*, Wydawnictwo Parma Press, Warszawa 2012.
- Polonia – lo más natural* – Oficina de Turismo de Polonia (Madrid).
- Sawala K., Krawczyk W., Bednarski J., 2005. *Wielkie fiesty Europy*. Wydawnictwo Atena, Poznań.
- The Wielkopolska Visitor 2011.

- Zemsta M., 2008. *Świat festiwali – przewodnik dla amatorów szalonej zabawy*. National Geographic.
- Žuromskaite B., 2009. *Rozwój turystyki kulinarnej na Litwie*, Turystyka Kulturowa 12/2009.
- www.polandgov.pl
- www.noc-muzeow.pl
- www.mnp.art.pl
- www.landbrand.pl
- www.nocrestauracji.pl

Znaczenie eventów kulinarnych w turystyce na przykładzie Nocy Restauracji

Streszczenie

Turystyka kulinarna jest obecnie jedną z najbardziej popularnych form turystyki kulturowej. W Europie pojawiają się inicjatywy związane ze sztuką gotowania, takie jak wycieczki tematyczne czy imprezy kulinarne. Nie jest to zaskakujące w regionach turystycznych o dużym potencjale kulinarnym, tj. na przykład Półwysep Iberyjski. Jednak również w innych krajach europejskich, które nie są jeszcze liderami tej formy turystyki (ale mogą być nimi w przyszłości) organizuje się współcześnie wiele ciekawych wydarzeń związanych z gastronomią. Jednym z przykładów może być Polska, kraj o bogatej historii i tradycji kulinarnej. Artykuł charakteryzuje potencjał rozwojowy turystyki eventów kulinarnych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem eventu o nazwie Noc Restauracji. W części empirycznej przedstawiono wyniki sondażu diagnostycznego przeprowadzonego wśród uczestników opisywanego eventu dotyczącego opinii na temat tego wydarzenia i jego potencjalnego wpływu na rozwój turystyki.

The significance of culinary events for tourism – the case study of „Night of Restaurants”

Summary

Culinary tourism is currently one of the most popular forms of cultural tourism. In Europe there are initiatives related to the art of cooking, such as thematic tours or culinary events. This is not surprising in the tourist regions with high culinary potential, ie the Iberian Peninsula. However, in other European countries which are not yet leaders of this form of tourism (but may be in the future), there are many interesting gastronomy events. One example is Poland, a country with rich history and culinary traditions. This article characterizes the development potential of culinary event tourism in Poland, with particular focus on the event called Night of Restaurants. In the empirical part, results of a diagnostic

survey conducted among the participants of the described event concerning the event and its potential impact on the development of tourism were presented.

AGNIESZKA POPIOŁEK

Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego

Stretching – ćwiczenia zwiększające ruchomość w stawach u dzieci uprawiających taekwondo w wieku szkolnym 8-12 lat

Stretching – exercises increasing joint mobility at children practising taekwondo in the 8-12 years of age group

Wprowadzenie

Introduction

Taekwondo to koreańska sztuka walki, która dzięki pracy wielu mistrzów przekształciła się w ciągu zaledwie 40 lat w sport olimpijski. Aby mogły być spełnione warunki stawiane przez każdą dyscyplinę olimpijską, taekwondo stało się sportem masowym, uprawianym w 100 krajach świata przez ludzi w każdym wieku. Podczas 103-ego zgromadzenia Ogólnego Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, które odbyło się 4 września 1994 roku w Paryżu, zdecydowano o przyłączeniu taekwondo do programu Igrzysk Olimpijskich Sydney 2000.

W dosłownym tłumaczeniu słowo Taekwon-do oznacza: Tae: techniki wykonywane stopą, Kwon: techniki wykonywane pięścią, Do: droga, sposób, filozofia życia. Taekwondo WTF (World Taekwondo Federation) jest odmianą taekwondo sportowego i tylko World Taekwondo Federation ma miano sportu olimpijskiego. To jednolity system walk, w skład którego wchodzi ściśle określone postawy i ruchy, które wpływają na systematyczny i kontrolowany rozwój całego organizmu. Ta odmiana charakteryzuje się rywalizacją sportową, w której zawodnicy mogą sprawdzić swoje umiejętności nabyte podczas długotrwałych treningów. Taekwondo WTF składa się z ćwiczeń formalnych zwanych Poomse oraz walki zwanej Kyorugi¹.

Cechami charakterystycznymi dla sportów walki jest specyficzna terminologia i frazeologia, teoria uzyskiwania siły technik, metody treningu, systemy nauczania, moralne zasady i filozofia, technika taekwondo, system rang i wymagań egzaminacyjnych, ubiór i wyposażenie zawodników, trenerów, sędziów².

Pojęcie sprawności fizycznej jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych w naukach o wychowaniu fizycznym i sporcie. Przykładem może być mało znany fakt, że gdy komitet

¹ D. Nowicki, *Taekwondo, sport olimpijski i sztuka samoobrony*, Oficyna Wydawnicza Alma-Press, Warszawa 1995.

² Tamże, M. Sokołowski, M. Mrozkowiak *Związki wybranych cech opisujących stopy z cechami tułowia dzieci i młodzieży w wieku 4-18 lat.*, 2017, Journal of Education, Health and Sport.

ekspertów Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) w 1968 roku formułował definicję w tym względzie, uczynił to po siedmiokrotnym odrzuceniu wersji. Wersja ósma z kolei została zaakceptowana nie z powodu uzgodnionego do końca stanowiska komitetu, ale wyczerpania się kilkudniowego czasu na dyskusję (Shephard, 1968). Definicja tam podana głosi, że „**sprawność fizyczna to zdolność do efektywnego wykonania pracy mięśniowej**”. Jak zaznacza Wolański (1976) jest to niewątpliwie definicją bardzo kontrowersyjną „aczkolwiek po głębszym zastanowieniu nie jest tak absurdalna, na jaką początkowo wygląda”.

Według R. Trześniowskiego „**sprawność fizyczna to gotowość człowieka do podejmowania i rozwiązywania trudnych zadań ruchowych w różnych sytuacjach życiowych wymagających siły, szybkości, zręczności, gibkości, zwinności i wytrzymałości jak również pewnych nabytych i ukształtowanych umiejętności i nawyków ruchowych opartych o odpowiednie uzdolnienia ruchowe i stan zdrowia**”³.

Zbigniew Gilewicz uważa, że człowiek „**sprawny fizycznie to człowiek silny, szybki, zręczny, odporny na zmęczenie, zwinny i zaradny w czynnościach ruchowych, niezależnie od budowy swojego ciała i od potencjalnych jego rozwojowych możliwości**”⁴.

Ontogeneza

Ontogeny

Ontogeneza jest to inaczej rozwój osobniczy człowieka. To zespół powiązanych ze sobą procesów morfologicznych kształtujących organizm i osobowość człowieka od chwili powstania zygoty do końca życia.

Okres szkolny : 8- 12 lat

School stage: 8-12 years of age

Pośród intensywnych procesów zachodzących w ustroju dziecka w okresie szkolnym wyjątkowe znaczenie dla rozwoju motoryczności ma postępująca ossyfikacja (kostnienie) szkieletu oraz ostatni etap inervacji mięśni ręki⁵. Mniej plastyczny staje się aparat więzadłowy, który w konsekwencji z każdym rokiem coraz mniej poddaje się rozciąganiu z uwagi na zmniejszanie się elastyczności ścięgien⁶. Wiek 8 do 10 lat u dziewczynek i od 10 do 13 lat u chłopców jest okresem wzmożonej intensywności kształtowania gibkości, ponieważ dzieci, dzięki temu, że przybierają na wadze prędzej niż rosną, są silniejsze i bardziej ruchliwe. Wzrost aktywności bez jednoczesnego wzrostu ilości i intensywności ćwiczeń rozciągających może zmniejszyć zakres ruchów. Dymorfizm płciowy w motoryce,

³ R. Trześniowski - *"Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna młodzieży polskiej"*, Nasza Księgarnia. Warszawa 1961r. .

⁴ Z. Gilewicz: *Teoria wychowania fizycznego*. Warszawa: PWN, 1964

⁵ W. Osiński *Antropomotoryka*, 2003, *Teoria Wychowania fizycznego*, 2011, AWF Poznań

⁶ W. Ljach, *Kształtowanie zdolności motorycznych dzieci i młodzieży. Podręcznik dla nauczycieli, trenerów i studentów*, 2003 COS, Warszawa.

w tym, że okresie zaczyna być już wyraźny. Dziewczęta wykazują widoczną przewagę w gibkości ciała zaś chłopcy w szybkości. Następuje zwolnienie rośnięcia chłopców do wieku lat 12, dziewczynek zaś do lat 10⁷. Okres ten znany jest jako „**drugie apogeum w rozwoju motoryczności**”⁸.

Cel pracy

The study objective

Celem pracy jest stworzenie ćwiczeń stretchingowych dla dzieci w wieku szkolnym 8-12 lat uprawiających taekwondo. Wiele osób trenujących ten sport wykazuje bardzo niską gibkość ciała. Trenerzy skupiając się szczególnie na kształtowaniu techniki i wytrzymałości, bardzo mało na treningach przywiązują uwagę do odpowiedniego i prawidłowego rozciągania mięśni. Wynikiem tego w późniejszych latach są bardzo bolesne kontuzje, które dyskwalifikują zawodników do końca życia. Ćwiczenia mają na celu zwiększenie ruchomości w stawach. Dzięki temu dzieciom w wieku szkolnym m.in. łatwiej będzie wykonywać różne techniki nożne, szczególnie te skierowane na głowę oraz zwiększy się ich zasięg nóg w czasie walki. Poniżej przedstawiam ćwiczenia stretchingowe z uwzględnieniem wieku trenujących, gdyż u dzieci wieku 8-12 lat nie możemy zastosować ćwiczeń rozciągających partię grzbietu, ponieważ w późniejszych latach może to się objawiać w postaci wad postawy.

Zalety stretchingu. Główne zasady

Benefits of stretching. Main rules

Podczas regularnego wykonywania stretchingu przed oraz po treningu siłowym płynie wiele korzyści m.in. takie jak:

1. **Zwiększona elastyczność, wytrzymałość (wytrzymałość mięśni) i siła mięśni.** Stopień
2. korzyści zależy od tego, jak duży nacisk kładzie się na mięśnie. Średni lub ciężki.
3. **Zmniejszenie napięcia mięśniowego.**
4. **Większa mobilność mięśni i stawów.**
5. **Wydajniejsze ruchy mięśni i płynność ruchów.**
6. **Większa zdolność do wywierania maksymalnej siły poprzez szerszy zakres ruchu.**
7. **Redukcja bólu w dolnych partiach pleców.**
8. **Poprawne ustawienie ciała i postawy:** większa masa mięśniowa (większe i cięższe mięśnie) uzyskana podczas treningu siłowego wywołuje znaczny nacisk na stawy i ścięgna, co w efekcie może prowadzić do wad postawy oraz kręgosłupa. Poprzez rozciąganie mięśni powoduje się zwiększenie

⁷ W. Dega , *Ortopedia i Rehabilitacja*, 2003, Poznań

ruchomości stawów oraz ich wzmocnienie i tym samym utrzymanie prawidłowej postawy ciała.

9. **Zmniejszenie prawdopodobieństwa kontuzji:** stretching wzmacnia więzadła, ścięgna i stawy, co bezpośrednio przyczynia się do ich większej sprawności oraz zwiększenia zakresu ruchu, co jak wiadomo pozwoli nam uniknąć wielu ciężkich kontuzji stawów czy więzadeł.
10. **Zmniejszenie ilości kwasu mlekowego w ćwiczonych mięśniach:** podczas intensywnego treningu następuje zwiększone wydzielanie kwasu mlekowego. Poprzez rozciąganie mięśni powodujemy zwiększony przepływ krwi przez rozciągane partie, co tym samym ułatwia organizmowi wypłukanie szkodliwych metabolitów i odnawia zdolność mięśni do pracy⁹.

Główne zasady stretchingu:

Main rules of stretching:

- Starać się uwzględnić wszystkie główne grupy mięśni w dowolnym programie rozciągania.
- Przed jakąkolwiek aktywnością fizyczną, pamiętać o lekkiej rozgrzewce.
- Najpierw statycznie, jak najsilniej napinać mięsień przez 20-30 sekund.
- Na kilka sekund zupełnie go rozluźnić.
- Następnie łagodnie rozciągnąć mięsień (nie doprowadzając do uczucia bólu) i pozostać w tej pozycji 20-30 sekund.
- Nie można stosować nagłych, gwałtownych zamachów i szarpnięć, gdyż mogą one doprowadzić do kontuzji
- Powtórzyć każde ćwiczenie 3-5 razy.
- W momencie rozciągania należy myśleć o rozciągającym mięśniu, uczestniczyć w procesie, poczuć stretching!
- Zaangażować co najmniej dwa różne odcinki dla każdego ruchu stawu.
- Jeśli mięśnie bolą po treningu, używać tylko lekkich rozciągnięć.
- W czasie ćwiczeń oddychać spokojnie i równomiernie, ani na chwilę nie wstrzymywać oddechu.
- Przyjąć wygodną pozycję, gdyż odprężenie podczas ćwiczenia poprawi jego wyniki¹⁰.

Oprócz wyżej wymienionych zasad, aby stretching był wykonany prawidłowo, należy przestrzegać również poniższych wytycznych:

1. Trzeba zapewnić możliwie największy komfort ćwiczeń.
2. Ruchy, zarówno rozciągające, jak i powrotne trzeba wykonywać wolno.

⁸ W. Osiński, *Antropomotoryka*, 2003, AWF Poznań, *Teoria wychowania fizycznego*, 2011, AWF Poznań.

⁹ Nelson Arnold G., Kokkonen Jouko, *Anatomia stretchingu*, Studio Astropsychologii 2011

¹⁰ Nelson Arnold G., Kokkonen Jouko, *Anatomia stretchingu*, Studio Astropsychologii 2011

3. Obszerność ruchów musi być dostosowana do aktualnych możliwości. Nie wolno dążyć za wszelką cenę do jakichkolwiek pozycji wzorcowych.
4. Nie stawiać aparatowi ruchu wygórowanych wymagań. Nie należy dążyć do z góry zaplanowanych względnie poprzednio uzyskiwanych zakresów
5. Nie wolno sprężynować! Zwłaszcza w pozycjach ekstremalnych.
6. Nigdy nie współzawodniczymy w osiąganych zakresach ruchu. To nie wyczyn, lecz indywidualne poszukiwanie efektu. Należy poprawić wyniki tylko w ramach swoich aktualnych możliwości psychofizycznych.
7. Ćwiczymy w kierunku wolnym od bólu, czyli w razie gdy ból się pojawi nie rezygnować z ćwiczenia, lecz indywidualnie odszukać taki zakres, szybkość a zwłaszcza kierunek ruchu, przy którym ból nie występuje.
8. Oddychać swobodnie, płynnie i głęboko. Wyjątek stanowią te pozycje w obrębie klatki piersiowej i brzucha, przy których krótkotrwale (na wzór instynktownego) wstrzymanie oddechu może polepszyć efekt ćwiczenia.
9. Należy ćwiczyć w możliwie największym odprężeniu, skupieniu i odizolowaniu. Najkorzystniej przy spokojnej muzyce (najlepiej w słuchawkach). Dobrze jest zamknąć oczy. O efekcie decyduje stopień koncentracji.
10. Każde ćwiczenie powtarzać dwa do pięciu razy,
11. Pozycje ćwiczebne obejmujące kilka grup mięśniowych zwłaszcza dużych, utrzymać w bezruchu 20-30 sekund, aż do ustąpienia uczucia napięcia, następnie "milimetr po milimetrze" kontynuować rozciąganie do wystąpienia kolejnego wyraźnego oporu, po czym znów wytrzymać 20-30 sekund i powoli płynnie wracać. Rozluźnić mięśnie a następnie delikatnie wstrząsnąć.
12. Do ćwiczeń w pozycjach siedzących, klęku i leżeniu stosować podłoże dość miękkie, ale stabilne, dobrym rozwiązaniem jest np. karimata.
13. W połączeniu ze stretchingiem mięśnie powinny być wzmacniane w taki sposób, aby wytworzyć naturalną funkcję stabilizacyjną.
14. Rozgrzewka dla doraźnych potrzeb życia codziennego nie jest konieczna, pod warunkiem jednak osiągnięcia optimum rozciągnięcia szczególnie wolnym, kontynuującym ruchem, tak jak przy instynktownym "przeciąganiu się".
15. Należy unikać nadmiernej lordozy lędźwiowej przez wciąganie brzucha.
16. Ćwiczenia asymetryczne należy starannie wykonywać w obie strony.
17. W pozycjach ćwiczeń kompleksowych powinno się dążyć do rozciągania swego ciała we wszystkich możliwych płaszczyznach.
18. Skręty i skłony boczne tułowia, a także ćwiczenia przy których wywierany jest ucisk na jamę brzuszną, zaczynać od prawej strony. Chodzi o działanie zgodne z pracą jelit¹¹.

¹¹ www.fitnessservice.pl, pobrano 7.09.2017.

Ćwiczenia stretchingowe

Stretching exercises

Dla zwiększenia ruchomości korzystne jest stosowanie ćwiczeń obejmujących jak największy zakres ruchu w stawach. Stretching jest świetną metodą pozwalającą na skorygowanie oraz utrzymanie poprawnej postawy¹².

Podstawowy zestaw ćwiczeń stretchingowych obejmuje ćwiczenia rozciągające:

- **kark** (m. najdłuższy głowy i szyi, m. półkolcowy głowy, mm. proste głowy tylne mniejszy i większy, mm. skośne głowy górny i dolny, m. płatowaty głowy i szyi, m. wielodzielny szyi, mm. międzykolcowe)
- **klatkę piersiową** (m. piersiowy większy, m. piersiowy mniejszy, m. obły większy, m. podłopatkowy, m. kruczo-ramienny)
- **grzbiet** (m. prostownik grzbietu, m. biodrowo-żebrowy, m. kolcowy, m. półkolcowy głowy, m. najdłuższy głowy, mm. międzykolcowe, m. czworoboczny, m. najszerzy grzbietu)
- **bark i ramię** (m. podłopatkowy, m. piersiowy większy cz. obojczykowa, m. kruczo-ramienny, m. naramienny cz. przednia i tylna, m. dwugłowy ramienia, m. trójgłowy ramienia, m. obły większy)
- **przedramię** (m. prostownik palców, m. prostownik palca małego, m. prostownik łokciowy nadgarstka, m. prostownik promieniowy długi i krótki nadgarstka, m. odwracacz, mm. zginacze powierzchniowy i głęboki palców, m. długi zginacz kciuka, mm. zginacze łokciowy i promieniowy nadgarstka, m. dłoniowy długi)
- **brzuch** (m. prosty brzucha, m. skośny zewnętrzny i wewnętrzny brzucha, m. lędźwiowy większy i mniejszy)
- **pośladki** (m. pośladkowy wielki, średni, mały, m. przywodziciel wielki, m. naprężacz powięzi szerokiej)
- **przednią część ud** (m. czworogłowy uda, m. biodrowo- lędźwiowy)
- **tylną część ud** (m. dwugłowy uda, m. półścięgnisty, m. półbłoniasty, m. smukły, m. krawiecki)
- **wewnętrzną stronę ud** (m. przywodziciel długi i krótki, m. przywodziciel wielki, m. smukły, m. grzebieniowy)
- **biodro** (m. naprężacz powięzi szerokiej, m. pośladkowy średni i mały, m. bliźniaczy górny i dolny, m. m. gruszkowaty, m. czworoboczny uda, m. zasłaniacz wewnętrzny i zewnętrzny)
- **łydki i ścięgno Achillesa** (m. brzuchaty łydki, m. płaszczkowaty, m. strzałkowy długi i krótki, m. piszczelowy tylny, m. zginacz długi palców, m. zginacz długi palucha, m. podeszwowy)

¹² Solveborn A.S., *Stretching*, 1989, Wydawnictwo Sport i Turystyka

- **podudzie** (m. piszczelowy przedni, m. prostownik długi i krótki palców, m. prostownik długi i krótki palucha)¹³

Zestaw ćwiczeń dla dzieci między 8-12 rokiem życia

Exercise set for children 8-12 years of age

W wieku od 8 do 10 lat ruchliwość ramion i bioder zmniejsza się. Aby zapobiec redukcji zakresu ruchu, dzieci w tym wieku muszą ćwiczyć rozciąganie dynamiczne ramion (unoszenie i wymachy rąk we wszystkich kierunkach) i bioder (unoszenie nóg we wszystkich kierunkach). Naturalna gibkość kręgosłupa osiąga swój maksymalny poziom w wieku 8-9 lat. Próby zwiększania naturalnego zakresu ruchów kręgosłupa, jak i powtarzające się zginanie i skręcanie kręgosłupa powoduje, pod wpływem ucisku, uszkodzenie stref wzrostu kręgów, spondylizację, kręgozmyk i dyskopatię, co w efekcie prowadzi do problemów z kręgosłupem na całe życie. Wielu gimnastyków płaci za doskonałą gibkość kręgosłupa bólem przez całe życie i noszeniem gorsetów. Poniżej przedstawię zestaw ćwiczeń z wykluczeniem mięśni grzbietu.

¹³ B. Marecki, *Anatomia funkcjonalna w zakresie studiów wychowania fizycznego i fizjoterapii*, 2004, AWF

Ćwiczenia rozciągające
Stretching exercises

Tabela 1

RODZAJ MIĘŚNI	ĆWICZENIE	POKAZ
MIĘŚNIE KARKU I SZYI	A. napięcie: trzymając ręce splecione na karku przez ok. 20 sekund mocno przemy głowę do tyłu, pokonując opór trzymających ją rąk. B. rozciąganie: przy pomocy, splecionych rak przyciągamy głowę, dotykając brodą mostka. w mięśniach karku powinno być odczuwalne rozciąganie. Pozostać w tej pozycji ok. 20 sekund.	
	A. napięcie: pochylić głowę w prawo i położyć na nią prawą rękę. Następnie przez ok. 20 sekund mocno naciskamy głowę w lewo, pokonując opór działającej w odwrotnym kierunku ręki. B. rozciąganie: w tej samej pozycji ostrożnie pociągamy głowę jak najdalej w bok i trzymamy przez ok. 20 sekund.	

	A. napięcie: w leżeniu tyłem uginamy nogi, stopy przeć na podłodze. Splatamy ręce na karku, unosimy nieco głowę i przez ok. 20 sekund mocno naciskamy głową do tyłu, pokonując opór rąk. B. rozciąganie: w dalszym ciągu w leżeniu tyłem przy pomocy rąk splecionych na karku przyciągamy głowę do przodu aż w górnej cz. grzbietu odczujemy napięcie. wytrzymać ok. 20 sekund.	
MIĘŚNIE UDA PRZÓD	A. napięcie: w staniu, włożyć stopę pod dolny szczebel drabinki i przez 20-30 s. przeć nogą wyprostowaną w kolanie w przód- w górę. B. rozciąganie: zginamy nogę w kolanie i chwytamy za stopę ręką. Następnie odprowadzamy nogę do tyłu w górę aż do dotknięcia piętą pośladków. W przedniej części uda wystąpi uczucie rozciągania. Pozostajemy tak 20-30 sekund.	

	A. napięcie: nogę prosta w kolanie opieramy na drabince. Plecy proste, noga postawna lekko ugięta. Przez 20-30 sekund mocno naciskamy pięta drabinkę jakbyśmy chcieli wcisnąć w podłogę. W tylnej cz. uda powinno być odczuwalne napięcie. B. rozciąganie: ta sama pozycja. Pochylamy się nad opartą nogą. Rozciąganie będzie skuteczniejsze gdy noga postawna zostanie bardziej ugięta. Pozostajemy w tej pozycji 20-30 sekund	
MIĘŚNIE UDA TYŁ	A. napięcie: w leżeniu tyłem na podłodze, uginamy nogę i chwytamy ją splecionymi rękami za kolano. Pokonując opór rąk mocno naciskamy kolaniem w przód przez ok. 20-30 s. B. rozciąganie: w tej samej pozycji przyciągamy kolano jak najbliżej klatki piersiowej, nie unosząc głowy. Wytrzymujemy 20-30 s.	

	A. napięcie: uginamy nogę prawie pod kątem prostym, drugą wyciągamy w bok. Przez 20-30 sekund mocno napinamy wyciągniętą nogę na podłodze, czując napięcie wewnętrzną część uda. Ręce opieramy na kolanie ugiętej nogi. B. rozciąganie: zachowując poprzednią pozycję, maksymalnie wyciągamy w bok wyprostowaną nogę (plecy proste), jednocześnie czujemy rozciągające się mięśnie wewnętrznej cz. uda. Pozostajemy w tej pozycji 20-30 sekund.	
MIĘSIEŃ BIODROWO- ŁĘDŹWIO- WY	A. napięcie: w dosyć głębokim wypadzie, opierając się rękami o kolano zgiętej nogi lub inną podpórę, przez 20-30 s. mocno naciskamy na wysuniętą od tyłu nogę. B. rozciąganie: w tej samej pozycji, przy wyprostowanym tułowie staramy się wypchnąć biodra jak najdalej do przodu i pozostać tak przez ok. 20-30 s. rozciąganie powinno być odczuwalne w okolicy biodra.	

	A. napięcie: przez 20-30 s. pozostajemy we wspięciu na palcach, podpierając się ręką dla utrzymania równowagi. By zwiększyć napięcie, można wyciągniętymi w górę rękami naciskać w dół drabinki. B. rozciąganie: stojąc na całych stopach w pewnej odl. przodem do ściany opadamy w przód (tułów prosty) opierając ręce o ścianę na wysokości barków i nie odrywając pięt od podłoża. stoimy tak 20-30 s.	
MIĘŚNIE ŁYDKI	A. napięcie: trzymamy ręce oparte na wys. Piersi o drabinkę, przesunąć jedną nogę do tyłu na odl. 60-70 cm od podpory. opadamy nieco w przód i prostujemy cofniętą nogę aż poczujemy napięcie. przez 20-30 s mocno naciskamy przednią cz. stopy na podłoże. Teraz unosimy nogę wykroczną i jak najwyżej wspinamy się na palce nogi zakrocznej. stoimy tak 20-30 s. B. rozciąganie: przesunąć nogę bardziej do tyłu, mocniej pochylając tułów i przenosząc do przodu biodra. stoimy tak 20-30 s.	

	A. napięcie: stoimy z rękami opartymi o drabinkę, na wysokości piersi. wysuwamy w tył jedną nogę na odl. 60-70 cm od drabinki. Uginamy cofniętą nogę w kolanie, a następnie przez 20-30 s. mocno naciskamy palcami stopy na podłoże. B. rozciąganie: mocniej uginamy kolano. Pozostajemy w tej pozycji 20-30 s. nie odrywając przy tym pięty ćwiczącej nogi od podłoża.	
--	---	--

Podsumowanie

Conclusions

W artykule poddałam analizie stretching, jako sposób zwiększenia ruchomości w stawach u dzieci trenujących taekwondo. Przedstawione ćwiczenia mają na celu odpowiednio wpływać na rozciąganie mięśni karku, szyi, grzbietu, ud, łydek u dzieci w wieku szkolnym 8-12 lat. Sama trenowałam ten sport i wiem z autopsji, że poziom gibkości zawodników jest bardzo niski. Czasami zdarzają się wyjątki, które nie wymagają rozciągania, gdyż od urodzenia posiadają maksymalny zakres ruchów w stawach. W okresie szkolnym unikać należy jedynie ćwiczeń zwiększających ruchomość kręgosłupa, ponieważ może to spowodować wady postawy.

Literatura

Bibliography

- Dega W. Ortopedia i Rehabilitacja, 2003, Poznań.
- Ljach W., Kształtowanie zdolności motorycznych dzieci i młodzieży. Podręcznik dla nauczycieli, trenerów i studentów, 2003, COS, Warszawa.
- Marecki B. Anatomia funkcjonalna w zakresie studiów wychowania fizycznego i fizjoterapii, 2004, AWF w Poznaniu.
- Nelson Arnold G., Kokkonen Jouko, Anatomia stretchingu, Studio Astropsychologii 2011
- Nowicki D., Taekwondo, sport olimpijski i sztuka samoobrony, Oficyna Wydawnicza Alma-Press, Warszawa 1995.
- Osiński W., Antropomotoryka, 2003, AWF Poznań.

- Osiński W., Teoria Wychowania fizycznego, 2011, AWF Poznań
- Sokołowski M., Mrozkowiak M., Związki wybranych cech opisujących stopy z cechami tułowia dzieci i młodzieży w wieku 4-18 lat., 2017, Journal of Education, Health and Sport
- Sölveborn A.S., Stretching, 1989, Warszawa. Wydawnictwo Sport i Turystyka
www.fitnessservice.pl

Stretching – ćwiczenia zwiększające ruchomość w stawach u dzieci uprawiających taekwondo w wieku szkolnym 8-12 lat

Streszczenie

Autorka poddała analizie stretching jako sposób zwiększenia ruchomości w stawach u dzieci trenujących taekwondo. Przedstawione ćwiczenia mają na celu odpowiednio wpływać na rozciąganie mięśni karku, szyi, grzbietu, ud, łydek u dzieci w wieku szkolnym 8-12 lat. Autorka trenowała ten sport i wie z autopsji, że poziom gibkości zawodników jest bardzo niski. Czasami zdarzają się wyjątki, które nie wymagają rozciągania, gdyż od urodzenia posiadają w stawach maksymalny zakres ruchów. W okresie szkolnym unikać należy jedynie ćwiczeń zwiększających ruchomość kręgosłupa ponieważ może to spowodować wady postawy.

Stretching – exercises increasing joint mobility at children practising taekwondo in the 8-12 years of age group

Summary

In my article, I have analysed stretching as a way of increasing mobility in the joints of children training taekwondo. The presented exercises are aimed at improving stretching muscles of cervix, neck, back, upper thighs, and calves of children in school age (8-12 years old). I have been training in taekwondo myself, therefore from my experience I know, that level of flexibility among trainees is rather low. Sometimes, there are trainees who don't need additional stretching, they have maximal movement in joints since birth. During the school period, it is important to avoid exercises increasing mobility of the spine as they may cause postural defects.

ANDRZEJ JAWORSKI
ANNA GOMOŁYSEK
MAREK SOKOŁOWSKI

Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu

Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych

Tourism and recreation of disabled people

Wprowadzenie

Introduction

Niepełnosprawność to długotrwały stan, w którym występują pewne ograniczenia w prawidłowym funkcjonowaniu człowieka. Spowodowane są one na skutek obniżenia sprawności funkcji fizycznych i psychicznych. Jest to także utrata lub wada psychiczna, fizjologiczna, anatomiczna struktury organizmu. Według Deklaracji Praw Osób Niepełnosprawnych pojęcie osoba niepełnosprawna określa człowieka, który nie może samodzielnie, częściowo lub całkowicie zapewnić sobie możliwości normalnego życia indywidualnego lub społecznego na skutek nabytego bądź wrodzonego upośledzenia sprawności fizycznych czy psychicznych¹.

Rok 2003 został ogłoszony przez Komisję Europejską – Europejskim Rokiem Osób Niepełnosprawnych. Niepełnosprawność jest jednym z ważniejszych problemów współczesnego świata. Wynika to z powszechności i rozmiaru tego zjawiska.

Z niepełnosprawnością fizyczną wiąże się również tzw. niepełnosprawność społeczna, czyli niemożność pełnego funkcjonowania w społeczeństwie. Do tej grupy osób, zaliczamy takich ludzi, którzy z różnych przyczyn nie są w stanie samodzielnie funkcjonować w społeczeństwie.

Wyróżniamy następujące rodzaje niepełnosprawności:

- obniżona sprawność sensoryczna (zmysłowa) – brak, zaburzenie lub uszkodzenie funkcji analizatorów zmysłowych, są to m.in. osoby niewidome, niedowidzące, głuche, niedosłyszające, z zaburzeniami percepcji wzrokowej i słuchowej;
- obniżona sprawność intelektualna – upośledzenie umysłowe, demencja starcza;
- obniżona sprawność funkcjonowania społecznego – zaburzenia równowagi nerwowej, emocjonalnej oraz zdrowia psychicznego;

¹ Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych, 1975

- obniżona sprawność komunikowania się – utrudniony kontakt słowny (zaburzenia mowy, autyzm, jąkanie się);
- obniżona sprawność ruchowa – osoby z dysfunkcją narządu ruchu (wrodzoną lub nabytą);
- mózgowie porażenie dziecięce;
- obniżona sprawność psychofizyczna z powodu chorób somatycznych (guzy mózgu, nowotwory, cukrzyca, rak).

Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności są choroby przewlekłe (80%), wady wrodzone, nagłe wypadki, urazy, zatrucia i infekcje.

Cechy przypisywane ludziom niepełnosprawnym charakteryzują ich w większości jako ludzi słabych, lękliwych, nerwowych, samotnych, niepewnych siebie, niezadowolonych z życia, ubogich. Występowanie tych cech pozostaje ze sobą w wyraźnym w korelacyjnym związku, możemy zatem mówić, że stanowią one elementy stereotypu, uogólnionego obrazu osób niepełnosprawnych w społeczeństwie. Sposób ich widzenia kojarzy się więc prawie wyłącznie z niepowodzeniami życiowymi, a nie z jakimikolwiek sukcesami². Osoba niepełnosprawna posiada prawa ludzkie, także jak każdy człowiek ma marzenia, pragnienia i aspiracje. Dąży do tego by być samodzielną i oczekuje szacunku ze strony innych. Ludzie niepełnosprawni są spychani na margines społeczny, a ich podstawowe potrzeby życiowe są lekceważone, w tym również potrzeby turystyczne czy rekreacyjne.

Badania naukowe wykazują, iż co siódma osoba jest niepełnosprawna. Co czternasta charakteryzuje się poważnym w skutkach ograniczeniem sprawności psychofizycznej. Liczby te dotyczą osób, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy powoduje trwałe lub okresowe utrudnienia, ograniczenie lub uniemożliwienie wypełniania zadań, ról społecznych według przyjętych kryteriów i obowiązujących norm.

Prawo do pełnego życia osoby niepełnosprawnej, kształcenia i pracy, oraz udziału w życiu społecznym zostało określone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Możliwości i prawa są tym o co muszą walczyć wszystkie osoby niepełnosprawne. Także oni mają prawo do uprawiania różnych dyscyplin sportowych, czy podróżowania.

Przygotowanie ludzi do racjonalnego spędzania czasu wolnego wykazuje duże zróżnicowanie. Można jednak wskazać pewne działania, które powinny być realizowane we wszystkich grupach wiekowych. Zalicza się do nich:

- prowadzenie szeroko pojętej edukacji społeczeństwa, polegać ona powinna na upowszechnieniu pożądanych modeli spędzania czasu wolnego, przekazaniu informacji o funkcjach zajęć sportowo-rekreacyjno-turystycznych,
- organizację środowiska społecznego.

Realizacja tych społeczno-wychowawczych zadań sprzyja tworzeniu dogodnych podstaw do dalszych poczynań związanych z organizacją czasu wolnego i jej przeznaczenia na uprawianie różnych dyscyplin sportowych i form rekreacyjno-turystycznych. Będzie to przede wszystkim zależało od przygotowania zawodowego specjalistów odpowiedzialnych

² Ratyński W. Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce. Warszawa 2003

za organizację czasu wolnego w różnych grupach wiekowych i środowiskach społeczno-zawodowych. Wśród ważnych i przydatnych zasad przygotowujących jednostkę do racjonalnego spędzania czasu wolnego należy wymienić:

- zasadę aktywności - im większe zaangażowanie własne, im bardziej różnorodne są formy jej aktywności, im bardziej aktywność wiąże się z zasadniczym celem rekreacyjno-turystycznego działania, tym jest ono skuteczniejsze;
- zasadę praktyczności - samodzielne dochodzenie jednostki, przez praktyczne działania, do poznania, a dzięki poznaniu do skutecznego weryfikowania własnych zachowań rekreacyjno-turystycznych;
- zasadę trwałości – polega na włączeniu w najszerszym zakresie specyficznych czynności myślowo-pamięciowych, regulujących czas, kolejność i sposób wiązania tego, co nowe, z poprzednimi doświadczeniami jednostki;
- zasadę indywidualizacji – dostosowanie działań rekreacyjnych do możliwości i potrzeb człowieka oraz uwzględnianie struktury jego osobowości;
- zasadę receptywności- kształtowanie postaw, przyswajalność treści działalności rekreacyjnych, im on są przystępniejsze poznawczo i emocjonalnie, tym większy jest ich zakres. Zasady określają warunki skuteczności działalności rekreacyjno-turystycznej, oczekuje się , że będą inspiracją do twórczego rozwijania i wykorzystywania w pracy nad kształtowaniem otwartej oraz zaangażowanej postawy wobec rekreacji³.

Cel pracy

Aim of study

Praca ma na celu:

- przedstawienie walorów zdrowotnych i psychicznych uprawiania turystyki i rekreacji przez osoby niepełnosprawne,
- opisanie nowoczesnych propozycji aktywności fizycznej i rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

Zdrowotne aspekty aktywności fizycznej

Health aspects of physical activity

Często używamy powiedzenia „w zdrowym ciele zdrowy duch”. Zachęcani do aktywności fizycznej ma swoje miejsce już w IX wieku p.n.e. – ćwiczenia i masaż zalecane były wówczas do leczenia reumatyzmu. Grek Herodikus w V wieku p.n.e. swoją działalność terapeutyczną opierał przede wszystkim na intensywnych ćwiczeniach fizycznych. Hipokrates zalecał ćwiczenia fizyczne przy chorobach psychicznych, a Heriofilus, Eristratus oraz Askleoiades proponowali pacjentom długie spacerowanie i bieganie (Drabik 1996). Arystoteles twierdził, że jakość życia cielesnego zależy od stopnia, w jakim

³ Toczek-Werner S. Podstawy turystyki i rekreacji. Wyd. AWF, Wrocław 2005

poświęcamy się gimnastyce, natomiast w przypadku zaniedbania ćwiczeń człowiek podupada na zdrowiu. Aktywność fizyczna dużą rolę odgrywała w czasach Hipokratesa i Arystotelesa, dla których zdrowie było ściśle powiązane z rekreacją ruchową⁴.

W średniowieczu do nauk starożytnych odwoływali się Arabowie, którzy uważali ćwiczenia fizyczne za panaceum, pomocne w spalaniu złych produktów przemiany materii. Petrarka w swoim pamflecie „Przeciwko pewnemu lekarzowi” zalecał ćwiczenia fizyczne jako „naturalne remedium w przeciwieństwie do lekarstw, które zatrują ciało”⁵.

W XVI wieku swoje myśli o znaczeniu aktywności fizycznej dla zdrowia wypowiadał H. Mercurialis. Twierdził, że ogromną rolę odgrywają ćwiczenia fizyczne w życiu osób prowadzących sedenteryjny tryb życia, a za takich uważał więźniów oraz naukowców.

W zeszłym stuleciu teoretycy wychowania fizycznego głosili swoje poglądy na temat aktywności ruchowej, dowodząc, że idzie ona w parze ze zdrowiem. W swoich pracach M. Demel, H. Grabowski, Z. Krawczyk bardzo mocno podkreślali związek aktywności fizycznej z poziomem zdrowia i dobrego samopoczucia⁶. W ostatnich latach aktywność fizyczną uznano za podstawowy element:

- zdrowotnego stylu życia – sposób na dobre samopoczucie i czerpanie radości z życia, szansę na prawidłowy rozwój w dzieciństwie i przedłużenie aktywnego niezależnego życia w starości;
- zapobiegania chorobom – w tym zwłaszcza układu krążenia, które są główną przyczyną przedwczesnej niepełnosprawności i zgonów (obniżona aktywność fizyczna jest jednym z głównych czynników ryzyka miażdżycy i chorób krążenia);
- radzenia sobie ze stresami- których w nadmiarze dostarcza życie codzienne;
- terapii wielu zaburzeń i chorób⁷.

Aktywność fizyczna od wieków stanowiła zatem jeden z aspektów zdrowego stylu życia. Postęp cywilizacyjny, rozwój nowoczesnych technologii w znacznym stopniu ograniczyły jednak aktywność fizyczną współczesnego człowieka. Liczne udogodnienia w życiu codziennym w wielu przypadkach całkowicie wyeliminowały wysiłek fizyczny. Coraz lepsza organizacja i automatyzacja pracy zawodowej spowodowały, że znacznie spadła liczba stanowisk robotniczych wymagających ciężkiej pracy fizycznej. Rozwój komunikacji i motoryzacji powodują ograniczani ilości wykonywanych dziennie kroków związanych m.in. z dojściem do pracy czy robieniem zakupów. Jednocześnie coraz większe tempo życia, stały pośpiech często nie pozwalają na długie spacery, systematyczne ćwiczenia fizyczne, zabawy czy gry sportowe w czasie wolnym. W wyniku tego coraz powszechniej prowadzimy siedzący tryb życia i do minimum ograniczamy swoją aktywność fizyczną, która jest biologiczną potrzebą organizmu ludzkiego⁸.

⁴ Kaiser A., Sokołowski M. Elementy promocji zdrowia rodziny w turystyce i rekreacji. Podstawy teoretyczne. Poznań 2010

⁵ Drabik J. Aktywność fizyczna w treningu zdrowotnym osób dorosłych. Wyd. AWF, Gdańsk 1996

⁶ Demel M., Skład A. Teoria wychowania fizycznego: dla pedagogów. PWN, Warszawa 1986

⁷ Osiński W. Teoria Wychowania fizycznego, Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu, Poznań 2011

⁸ Jethon Z. Cele i zadania aktywności ruchowej w promocji zdrowia. Oświata Zdrowotna. Biuletyn medyczno-informacyjny. Wrocław 1995

Aktywność fizyczna poniżej wymaganego przez naturę progu biologicznego może być przyczyną wielu zaburzeń i zwiększonego ryzyka chorób. W Stanach Zjednoczonych oszacowano, że 250 tys. zgonów rocznie można przypisać nieaktywnemu fizycznie stylowi życia⁹. Kozłowski skutki coraz powszechniej dostrzeganej hipokinezy ogólnie określa jako „dezadaptację organizmu do różnorodnych obciążeń”¹⁰. Bardziej szczegółowe konsekwencje ograniczonej aktywności fizycznej podaje H. Szwarc:

- atrofia mięśni,
- atrofia tkanek i narządów,
- osteoporoza,
- obniżenie przemiany materii,
- zwiększenie wydalania wapnia, fosforu, potasu, sodu, azotu i ujemny bilans wapniowy,
- zmiany objętości płynów ustrojowych,
- zmniejszenie odporności swoistej i nieswoistej ustroju,
- spadek wydolności fizycznej,
- wzrost częstości skurczów serca w spoczynku i po wysiłku¹¹.

Hipokineza stanowi zatem duże i odczuwalne zagrożenie dla zdrowia społeczeństwa. Zmiany jakie zachodzą w organizmie pod wpływem systematycznie podejmowanej aktywności fizycznej są wszechstronne. Aktywność fizyczna ma istotne znaczenie zarówno dla przywracania, utrzymania, jak i pomnażania zdrowia.

Odpowiednia aktywność fizyczna prowadzi do zmian czynnościowych wielu narządów i układów. Zmiany biologiczne dokonujące się pod wpływem regularnej aktywności fizycznej W.L.Haskell systematyzuje następująco:

1) Tkanka mięśniowa

- zwiększenie masy mięśniowej,
- zwiększenie unaczynienia i maksymalnego przepływu krwi,
- wzrost substratów energetycznych,
- wzrost siły i wytrzymałości siłowej.

2) Układ krążenia

- wzrost pojemności wyrzutowej i minutowej serca podczas spoczynku i wysiłku,
- obniżenie częstości skurczów serca i ciśnienia tętniczego krwi w spoczynku i podczas wysiłku,
- zwiększenie masy mięśnia sercowego,
- zwiększenie ilości naczyń wieńcowych,
- obniżenie oporności naczyń obwodowych,

⁹ Hahn i wsp.1990, McGinnis i Foege 1993 za: Grabik J. Promocja aktywności fizycznej cz.III. Wyd. AWF. Gdańsk 1997

¹⁰ Kozłowski S. Granice przystosowania. Wiedza powszechna, Warszawa 1986

¹¹ Szwarc H. Wydolność fizyczna a biologiczne aspekty starzenia się człowieka. Roczniki naukowe AWF Poznań, 1978

- obniżenie tendencji do czopowania naczyń krwionośnych.
- 3) Układ oddechowy
 - wzrost wentylacji płuc,
 - obniżanie częstości oddechów.
- 4) Układ nerwowy i wydzielania wewnętrznego
 - obniżanie napięcia układu sympatycznego w spoczynku i pracy submaksymalnej,
 - możliwość obniżenia aktywności beta receptorów.
- 5) Tkanka kostna
 - wzrost mineralizacji tkanki kostnej u dzieci i młodzieży,
 - możliwość przyhamowania wypłukiwania soli mineralnych u osób w starszym wieku.
- 6) Metabolizm
 - poprawa profilu stężenia lipidów,
 - zredukowanie zapotrzebowania na insulinę i poprawa tolerancji glukozy,
 - zmniejszenie tkanki tłuszczowej,
 - możliwość wzrostu metabolizmu spoczynkowego¹².

Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych ***Tourism and recreation of disabled people***

Turystyka stanowi aktywne formy spędzenia wolnego czasu poprzez wyjazdy poza miejsce stałego zamieszkania, czy też wędrowki krajoznawcze. Turystyka osób niepełnosprawnych traktowana jest jako element rehabilitacji, której celem jest przywrócenie sprawności fizycznej, psychicznej i społecznej, oraz przystosowanie osoby niepełnosprawnej do normalnego życia. Turystykę osób niepełnosprawnych należy traktować nie tylko jako relaks ale również jako środek terapeutyczno- wychowawczy, umożliwiający wypróbowanie swoich sił w często trudnych warunkach.

Osoby niepełnosprawne mimo swoich ograniczeń nie muszą przesiadywać tylko w czterech ścianach swojego domu. Dla wielu niepełnosprawnych wyjazd poza miejsce zamieszkania, w góry czy nad morze to wciąż niespełnione marzenia. By gdzieś wyjechać oprócz pieniędzy potrzebna jest również determinacja i odwaga by pokonać często czyhające na drodze bariery. Niepełnosprawny turysta zanim dotrze do wymarzonego miejsca, pokonuje wiele przeszkód. Dzieje się tak dlatego, że podróżowanie osób niepełnosprawnych jest wciąż ograniczone licznymi przeszkodami, należą do nich:

- bariery architektoniczne występujące w obiektach turystycznych odwiedzanych przez turystów;
- bariery komunikacyjne, utrudniające podróżowanie osób niepełnosprawnych zwłaszcza dla osób z dysfunkcją narządu ruchu;

¹² Haskell W.L. i wsp. Cardiovascular benefits and assessment of physical activity and physical fitness in adults. Med. Sci. Sports 1992

- bariery społeczne, wyrażające stosunek społeczeństwa do niepełnosprawności;
- brak odpowiedniego sprzętu turystycznego dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych. Tę barierę można pokonać poprzez grupowe działania w klubach turystycznych, gdzie istnieje możliwość dofinansowania sprzętu;
- Wysokie koszty uprawiania turystyki przy niskich dochodach osób niepełnosprawnych.

Najczęstszymi formami turystyki uprawianej przez osoby niepełnosprawne są: turystyka piesza, wodna, osoby niepełnosprawne jeżdżą na rowerach, pływają kajakami, łodziami, jeżdżą na nartach. Turystyka jest dziedziną rekreacyjno- poznawczą działalności ludzkiej, która wykorzystywana w rehabilitacji pełni nie tylko doniosłą rolę w zaspokojeniu potrzeb ruchowych, ale również psychicznych i intelektualnych. Jest bowiem ona formą aktywności związaną ściśle z krajoznawstwem, staje się pasją intelektualną ukierunkowaną na poznawanie i odkrywanie coraz to nowych rzeczy i zjawisk, miejsc, regionów i krajów¹³. Spacer czy wycieczka dostarcza mnóstwo wrażeń płynących z otoczenia, motywują do dalszej aktywności fizycznej, jednocześnie otwierając na nowo horyzont życiowy. Uprawianie jakiś form turystyki podnosi sprawność fizyczną i zaradność w codziennym funkcjonowaniu w społeczeństwie. Turystyka dysponuje dużą ilością form aktywnego spędzenia czasu i na pewno każda osoba niepełnosprawna znajdzie tu coś odpowiedniego dla siebie.

Jak dotąd najpopularniejszą formą wypoczynku wśród osób niepełnosprawnych jest udział w turnusie rehabilitacyjnym. Dla wielu osób jest to jedyna szansa na jakikolwiek wyjazd poza rodzinne miasto, nawiązanie nowych znajomości, kontaktów społecznych. Początkowo turnusy rehabilitacyjne organizowane były jedynie przez spółdzielnie inwalidów dla niepełnosprawnych pracowników. Po powstaniu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i pojawieniu się możliwości dofinansowania pobytu na turnusie stały się one dostępne dla wszystkich osób niepełnosprawnych. Wyjazdami na turnusy rehabilitacyjne zajęły się również stowarzyszenia i fundacje osób niepełnosprawnych. Pobyt na takim turnusie to przede wszystkim uczestnictwo w aktywnej rehabilitacji połączonej z rekreacją i wypoczynkiem. W ramach tych turnusów, oprócz rehabilitacji leczniczej do dyspozycji uczestników są również organizowane różne warsztaty i zajęcia rekreacyjne, m.in. plenery malarskie, warsztaty muzyczne, obozy pływackie, sportowe, krajoznawczo- turystyczne. Turnusy stanowią ważne ogniwo w wychowaniu do uczestnictwa w kulturze fizycznej osób niepełnosprawnych, zwłaszcza do uczestnictwa w rekreacji o charakterze terapeutycznym. Stają się one z każdym rokiem coraz bardziej uznaną i docenianą terapią ruchową i psychiczną dla szerokiego kręgu osób niepełnosprawnych. Cele turnusów rehabilitacyjnych, rekreacyjnych i sportowych nie mogą być uznane jako ustalone raz na zawsze. Zmieniają się one w stosunku do różnych osób jak i w stosunku do tej samej osoby w różnych okresach jej usprawniania. Najczęściej wymienianymi celami turnusu rehabilitacyjnego są:

¹³ Kaganek K., Stanuch H. Modele regresyjne uprawiania turystyki aktywnej przez osoby niepełnosprawne wzrokowo i ruchowo. AWF Kraków 2005

- wzmocnienie formy fizycznej i psychicznej jego uczestników,
- zmiana środowiska bytowania osób żyjących w zagrożonych ekologicznie ośrodkach zurbanizowanych,
- dawanie radości z osiągniętych efektów usprawniania,
- budzenie różnego rodzaju zainteresowań.

Chętnych korzystających z takiej formy wypoczynku nie brakuje a środków przeznaczonych na ten cel jest wciąż za mało. Turystyka osób niepełnosprawnych musi być odpowiednio dobrana do możliwości fizycznych i psychicznych tych osób. Powinna być bezpieczna dla ich uczestników i otoczenia. Nie wszystkie osoby z problemami zdrowotnymi wymagają usprawnienia leczniczego, ale wszyscy wymagają poprawienia ogólnej sprawności fizycznej. Turystyka pozwala nam dobrać odpowiednią formę aktywności dostosowaną do wieku inwalidy, rodzaju niesprawności i możliwości psychofizycznych.

Wpływ turystyki na osoby niepełnosprawne:

- wydobywanie ludzi niepełnosprawnych z izolacji społecznej, jaką często sobie sami narzucają,
- dostarczenie nowych przeżyć psychicznych,
- pobudzenie do życia, przerwanie monotonii,
- chęć wykonywania ćwiczeń rehabilitacyjnych,
- sposobność do samorealizacji, rozwój intelektualny
- nauka pokonywania trudności,
- poprawa kondycji,
- relaks i aktywny wypoczynek,
- radość i chęć życia.

Najbardziej terapeutyczną formą rehabilitacji jest turystyka aktywna, która rozwija fizycznie, zdrowotnie i moralnie. Turystyka aktywna najczęściej przybiera formy turystyki pieszej, rowerowej, wodnej, jeździeckiej i narciarskiej. Można ją uprawiać na wiele sposobów. Pewne dyscypliny wymagają odpowiedniego sprzętu, inne możemy uprawiać zespołowo a jeszcze inne sprzyjają samotności. Turystyka aktywna nie ma praktycznie żadnych ograniczeń, wymaga jedynie wytrwałości, ambicji i doskonalenia swojej sprawności fizycznej. Osoba niepełnosprawna może dziś być turystą pod warunkiem, że ma bardzo duży hart ducha, musi wykazać się spora odwagą i podjąć wysiłek fizyczny. Aktywny turysta jest osobą wytrwałą ale nie ogranicza się tylko do aktywności fizycznej, równie chętnie poznaje też regiony w których sport uprawia. Łączy się to z ciekawością poznawania świata i poszerzaniem horyzontów. Turystyka aktywna wiąże się nie tylko z korzyściami zdrowotnymi. Dzięki tej aktywnej rekreacji odpoczywamy, rozwijamy się i relaksujemy. Turystyka aktywna ma walory poznawcze, uprawiając ją poznajemy dany region, kraj, cały świat i to z ogromną pasją i zaangażowaniem. Aktywna rekreacja może też zaspokoić nasze potrzeby emocjonalne, a w tym także potrzebę bliskości i przebywania wśród innych osób. Ułatwia rozwój fizyczny i umysłowy, przemieszczanie się wiąże się ze

zdobywaniem nowych umiejętności. Aktywna turystyka ma również ogromne walory wychowawcze. Kształtuje nasz charakter i wzmacnia osobowość.

Propozycje wybranych form turystyki i rekreacji dla osób niepełnosprawnych
Suggestions of selected forms of tourism and recreation for the disabled people

Turystyka wiejska

Jedną z form rekreacji i rehabilitacji dla osób niepełnosprawnych jest turystyka wiejska. Współczesny turysta zwraca uwagę na standard i jakość świadczonych usług podstawowych oraz nowe coraz ciekawsze oferty usług dodatkowych, które dostarczają doznań emocjonalnych, kulturowych i krajoznawczych. Turystyka wiejska przynosi korzyści zarówno gospodarzom jak i osobą niepełnosprawnym uprawiającym ten rodzaj turystyki. Turyści niepełnosprawni korzystający z tej formy wypoczynku posiadają następujące możliwości:

- spokojny wypoczynek- możliwości przełamania bariery psychicznej, lęku, obawy przed kontaktem z innymi osobami,
- bezpośredni wzajemny kontakt- możliwość wzajemnej integracji, przełamania wzorca” inności” niepełnosprawnych,
- poznanie tradycji, zwyczajów, kultury, folkloru, pracy w gospodarstwie- szansa na znalezienie lub rozbudzenie własnych zainteresowań,
- bezpośrednie obcowanie z naturą- edukacja ekologiczna, terapia, ucieczka od codzienności,
- doznania kulinarne- poznanie oryginalnych przepisów kulinarnych, sposobów przetwarzania żywności, osobisty udział w cyklu tworzenia np. przetworów.

Turystyka wiejska może być formą terapii. Innowacyjnymi produktami może stać się oferta usług agroturystyki czy zooturystyki. Agroturystyka jest to turystyka na terenie gospodarstwa lub na terenie wiejskim. Wyróżnić możemy następujące formy agroturystyki:

- hipoterapia - ogół zabiegów terapeutycznych do których wykorzystuje się konia. Do hipoterapii wykorzystywane są specjalnie wyszkolone konie rasy huculskiej. „Koń huculski ma doskonałą budowę i walory fizyczne do pracy terapeutycznej, a jego łagodność i zrównoważony charakter pozwalają na tworzenie szczególnej więzi z ćwiczącym dzieckiem. Istotna jest też wyższa temperatura ciała konia, która poprzez emanację promieniowania podczerwonego pozwala na rozluźnianie spastyczności i poprawienie krążenia u pacjenta.”¹⁴ ;
- terapia wykorzystująca specyfikę roślin i zwierząt:
 - aromaterapia - terapia wykorzystująca zapachy, pozytywne właściwości olejków eterycznych zawartych w roślinach.
 - apiterapia - terapia wykorzystująca w metodach leczenia i profilaktyki zdrowia produkty pszczele i preparaty sporządzone z tych produktów.
- specyficzne diety;

¹⁴ Duszyński S. Integracja. Nr 4. 2003

- minisanatoria.

Zoo terapia

Natomiast zoo terapia to metoda terapii, która oddziałuje na pacjenta poprzez kontakt ze zwierzęciem. W tej metodzie wyróżnić możemy następujące formy:

- hipoterapia - kontakt z koniem;
- dogoterapia - kontakt z psem. Jest to metoda wspomagająca proces rehabilitacji i terapii z udziałem odpowiednio wyszkolonych psów, w celu pomocy osobom niepełnosprawnym i nieprzystosowanym społecznie. Dogoterapia bardzo dobrze wpływa na sferę psychiczną i socjofizyczną;
- felinoterapia- kontakt z kotem. Tą metodę wykorzystuje się w leczeniu osób starszych, niepełnosprawnych i niedołążnych, a także niepełnosprawnych fizycznie i psychicznie dzieci. Kontakt z kotami ma pozytywny wpływ na psychikę osób biorących udział w felinoterapii, wyraźnie poprawia ich nastrój, obniża poziom lęku, przełamuje bariery i zahamowanie u osób przeżywających lęk przed zwierzętami lub uczulonymi na ich sierść;
- onoterapia - kontakt z osłem czy mułem. Ta metoda stosowana jest u osób z wielorakimi zaburzeniami i uszkodzeniami. Mogą w niej brać udział dzieci z dysfunkcją wzroku, uszkodzeniami neurologicznymi, z ADHD, upośledzeniem umysłowym, wadami ortopedycznymi w tym skoliozą, wadami postawy czy po amputacji lub niedorozwojem kończyn. Osioł stosowany w terapii jest mniejszy od konia, nie wzbudza więc lęku. Jest wrażliwy, wierny i towarzyski.
- delfinoterapia - jest to terapia, która polega na zabawach dzieci z delfinem. Pod opieką fizjoterapeutów dzieci podczas tych zabaw wykonują szereg ćwiczeń ruchowych. Podczas zabaw wiązki ultradźwięków emitowanych przez delfiny przenikają ciało ludzkie, powodując drobne, pozytywne zmiany w zniszczonych komórkach. W czasie kontaktu z delfinem zwiększa się wydzielanie endorfin, które zmniejszają odczucie bólu, oddychanie, wpływają na termoregulację. Efekty terapii widoczne są najbardziej u dzieci z autyzmem, maluchy, które nie potrafiły wypowiedzieć ani jednego słowa po takiej rehabilitacji rozmawiają, czytają i reagują na otoczenie.

Zajęcia ze zwierzętami pozwalają na poznanie ich w wieloraki sposób. Dotykając ich sierści, poznając ich budowę, oraz karmiąc je uczestnicy dowiadują się o życiu tych zwierząt.

Spływy kajakowe

Pomysł włączenia rehabilitacji naturalnej z procesem usamodzielniania osób niepełnosprawnych zrodził się w 1989 roku. Fundacja Ducha na Rzecz Rehabilitacji Naturalnej Ludzi Niepełnosprawnych z Torunia, wraz z grupą słuchaczy z Medycznego Studium Zawodowego zorganizowała spływ kajakowy z udziałem osób niepełnosprawnych. Głównym celem i myślą przewodnią wyjazdu było wyciągnięcie tych ludzi z domów i zabranie ich w te rejony Polski, gdzie jest tak pięknie. Przeżycie spływu

kajakowego, pokonanie drogi skalnej czy szlaku górskiego przez osoby z połowicznym paraliżem, amputantów kończyn, niewidomych i umysłowo chorych- wyzwała szczególnie rodzaj aktywności ruchowej i społecznie. Może to sprawić jedynie duża dawka silnych przeżyć i wzruszeń¹⁵. Podczas spływów kajakowych osoby z ciężkimi uszkodzeniami aparatu ruchu płyną w specjalnie przystosowanych zestawach czołen, zapewniających bezpieczeństwo przed wywrotką. Wszyscy są holowani przez łódź motorową. Kajakarstwo angażuje tylko mięśnie kończyn górnych i brzucha. Jest bardzo popularne wśród osób niepełnosprawnych. Ten rodzaj rekreacji pozwala osobie niepełnosprawnej na poznawanie nowego terenu, podziwianie krajobrazu, uczy samodzielności i zaradności. Czas wspólnych wypraw sprzyja nawiązywaniu nowych znajomości i pokonywaniu różnych czyhających na drodze przeszkód. Ruchy jakie wykonuje osoba wiosłująca wzmacnia mięśnie co w efekcie prowadzi do większej samodzielności i poprawy kondycji fizycznej.

Wspinaczka skałkowa

Wiele możliwości terapeutycznych posiada również wspinaczka skałkowa. Jest ona wyjątkową formą rehabilitacji oraz terapii psychologicznej. Mogą ją uprawiać niepełnosprawni z różnymi rodzajami dysfunkcji. Osoby na wózkach podciągają się tylko na rękach, natomiast osoby chodzące wspinają się wykorzystując siłę mięśni rąk i nóg. Wspinaczka wymusza u osoby niepełnosprawnej szereg naturalnych ruchów, usprawniających spastyczne części organizmu. Dążenie do celu jakim jest szczyt sprawia, że ruchy które w normalnych warunkach sprawiają ból osobie niepełnosprawnej, na skałce są łatwiejsze. Ćwiczenia wspinaczkowe odbywają się na specjalnych stanowiskach linowych. Osoby niepełnosprawne muszą zaufać osobie pełnosprawnej, która asekuruje ją na linach. Dziecko podczas tych ćwiczeń jest bardzo dynamiczne niezależnie od rodzaju i stopnia niepełnosprawności. Wspinaczka skałkowa dostarcza dzieciom wiele radości, szczególnie doznania mają wpływ na rozwój emocjonalny, mowę i wrażliwość. Podczas wspinania się dziecko osiąga swój cel i takie dowartościowanie daje mu szansę na to by być w życiu samodzielnym.

Pływanie i nurkowanie

Jedną z najbardziej polecanych form rekreacji ruchowej jest pływanie. W przeciwieństwie do innych dyscyplin sportowych pływanie angażuje do pracy prawie wszystkie grupy mięśniowe w sposób dynamiczny. Środowisko wodne w dużej mierze pomaga całemu ciału nauczenia się nowych technik zręcznościowych, które kształtują określone cechy motoryczne. W wodzie niepełnosprawny organizm może wykonywać te czynności, które w codziennym życiu są niemożliwe do wykonania bądź sprawiają ból. Osoba niepełnosprawna korzystająca z zajęć na basenie zwiększa swoją sprawność lokomocyjną i poprawia czynności krążenia. Niepełnosprawni, którzy mają ograniczoną ruchomość w stawach spowodowaną bólem i napięciem mięśniowym, często w środowisku wodnym ją poprawiają. Dzieci z dziecięcym porażeniem mózgowym są zdolne do

¹⁵ Duszyński S. Integracja. Nr 4. 2003

wykonywania ruchów w wodzie, którym nie mogli podołać w innych warunkach. Osoby niepełnosprawne często muszą korzystać z pomocy osób trzecich przy wchodzeniu i wychodzeniu z akwenu. Dlatego dodatkowe stopnie, poręcze, windy, uchwyty stwarzają odpowiedni komfort psychiczny. Dzięki temu pływanie staje się prostszą formą rekreacji.

Nurkowanie to kolejna forma, z której nie muszą rezygnować osoby niepełnosprawne. Woda nie tylko podtrzymuje i unosi ale przy odpowiedniej temperaturze zmniejsza napięcie mięśniowe, co sprzyja łatwiejszym wykonywaniu ruchów. W Polsce szkolenie nurkowe dla osób niepełnosprawnych prowadzi m.in. krakowskie stowarzyszenie Nautica. Pierwsza część zajęć obejmuje zajęcia basenowe a druga to ćwiczenia na wodach otwartych. Uczestnikami zajęć są osoby po poważnych urazach rdzenia kręgowego, osoby z niedowładem nóg lub wszystkich kończyn, lub z uszkodzeniami mózgu. Nurkowanie stało się dla tych ludzi okazało się idealną formą ucieczki od ograniczeń dnia codziennego. Aby nurkować każdy musi choć w minimalnym stopniu opanować technikę pływania. Nurkowanie z pełnosprawnym partnerem daje poczucie bezpieczeństwa i wzajemnego zaufania. Kilkadziesiąt minut nurkowania dziennie pozwala zapomnieć i choć na chwilę oderwać się od problemów czekających na powierzchni.

Podsumowanie

Summary

Przejawem czynnego stosunku człowieka do otaczającego go świata jest aktywność ruchowa. Ruch i praca są tymi czynnikami, które rozwijają i kształtują nasze narządy ruchowe. Rozwój cywilizacji i techniki pozbawia nas aktywności ruchowej. Dzieci od początku swojego życia pozbawiane są możliwości swobodnego ruchu, ponieważ znaczną część dnia przebywają w szkole, a resztę czasu wolnego większość spędza przed komputerem lub telewizorem. Mniejszą aktywność ruchową przejawiają również osoby dorosłe. Mało aktywny tryb życia niesie ze sobą szereg chorób cywilizacyjnych, dlatego bardzo ważny jest ruch, rekreacja i sport, które poprawiają kondycję i przedłużają życie.

Rekreacja i turystyka posiada szczególne funkcje socjalizacyjne w życiu osoby niepełnosprawnej. To co zdrowe może być nie tylko lecznicze i pożyteczne społecznie, ale także może dostarczać dużo emocji i radości. Przebywanie z innymi ludźmi w nieznanym dla nas środowisku daje szansę na sprawdzenie się. Osoby niepełnosprawne mają takie samo prawo jak ludzie zdrowi korzystać z możliwości podróżowania i realizowania się. Istotne znaczenie, szczególnie dla osób poruszających się na wózkach ma rozwinięty w ostatnich latach kierunek aktywna rehabilitacja. Osoby z dysfunkcją kończyn dolnych i górnych uzyskują zdolność samodzielnego wykonywania podstawowych czynności w życiu codziennym, samodzielnej lokomocji w terenie w pokonywaniu barier architektonicznych. Podejmując aktywność fizyczną, zwiększa się wydolność osoby niepełnosprawnej co bardzo korzystnie oddziałuje na psychikę i zachowania społeczne, daje im poczucie własnej wartości, ułatwia podjęcie pracy zawodowej czy też szkolenia. Te czynniki wpływają na integrację społeczną osób niepełnosprawnych, integrację w rodzinie czy sąsiedztwie i czynnym życiu w społeczeństwie.

Jednym ze sposobów pomocy osobom niepełnosprawnym jest włączenie ich w życie społeczne. Jednym z elementów tego życia jest aktywność fizyczna, turystyka i wypoczynek. Każdy człowiek potrzebuje wypoczynku i odnowy sił po pracy. Osoby niepełnosprawne potrzebują także ćwiczeń rehabilitacyjnych i zajęć usprawniających, poprawiając im tym samym nie tylko sprawność i aktywność fizyczną ale także psychiczną. Rekreacja i turystyka jest bardzo ważnym elementem w życiu osoby niepełnosprawnej. Jest czynnikiem rehabilitacji, który potrzebny jest do osiągnięcia sprawności fizycznej w codziennym życiu każdemu inwalidzie. Turystyka i rekreacja oprócz korzyści leczniczych w rehabilitacji osób niepełnosprawnych jest także czynnikiem przełamywania barier społecznych i psychologicznych. Aktywność fizyczna staje się formą samospelnienia, ułatwia życie codzienne osobie niepełnosprawnej. Poprzez uczestnictwo w różnych formach aktywności fizycznej warunkuje prawidłowy rozwój fizyczny, zapobiega wielu chorobom. Pod wpływem ćwiczeń wszystkie narządy organizmu, a zwłaszcza układ mięśniowy, krążeniowo- oddechowy i nerwowy kształtują się i wzmacniają.

Literatura

Bibliography

Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych, 1975

Demel M., Skład A. *Teoria wychowania fizycznego: dla pedagogów*. PWN, Warszawa 1986

Drabik J. *Aktywność fizyczna w treningu zdrowotnym osób dorosłych*. Wyd. AWF, Gdańsk 1996.

Duszyński S. *Integracja*. Nr 4. 2003.

Hahn i wsp.1990, McGinnis i Foege 1993 za: Grabik J. *Promocja aktywności fizycznej cz.III*. Wyd. AWF. Gdańsk 1997.

Haskell W.L. i wsp. *Cardiovaskular benefis and assessment of physical activity and physical fitnees in adults*. Med. Sci. Sports 1992.

Jethon Z. *Cele i zadania aktywności ruchowej w promocji zdrowia*. Oświata Zdrowotna. Biuletyn medyczno-informacyjny. Wrocław 1995.

Kaganek K., Stanuch H. *Modele regresyjne uprawiania turystyki aktywnej przez osoby niepełnosprawne wzrokowo i ruchowo*. AWF Kraków 2005.

Kaiser A., Sokołowski M. *Elementy promocji zdrowia rodziny w turystyce i rekreacji. Podstawy teoretyczne*. Poznań 2010.

Kozłowski S. *Granice przystosowania*. Wiedza powszechna, Warszawa 1986.

Osiński W. *Teoria Wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu, Poznań 2011.

Ratyński W. *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*. Warszawa 2003

Szwarc H. *Wydolność fizyczna a biologiczne aspekty starzenia się człowieka*. Roczniki naukowe AWF Poznań, 1978.

Toczek-Werner S. *Podstawy turystyki i rekreacji*. Wyd. AWF, Wrocław 2005.

Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych

Streszczenie

Turystyka i rekreacja jako element zdrowego stylu życia chroni zdrowie i ogranicza przyczyny i skutki niepełnosprawności. Niepełnosprawność to długotrwały stan, w którym występują pewne ograniczenia w prawidłowym funkcjonowaniu człowieka. Spowodowane są one na skutek obniżenia sprawności funkcji fizycznych i psychicznych. Jest to także utrata lub wada psychiczna, anatomiczna struktury ciała.

Osoby niepełnosprawne pływają, tańczą, jeżdżą na nartach, grają w szachy itp. Uprawiają wiele form aktywności fizycznej. Są to nie tylko atrakcyjne formy aktywności fizycznej, ale też formy rehabilitacji.

Celem pracy jest opisanie korzyści zdrowotnych i psychicznych osób niepełnosprawnych uprawiających turystykę i rekreację oraz przedstawienie nowoczesnych propozycji form aktywności fizycznej i rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

Tourism and recreation of disabled people

Summary

Tourism and recreation as an element of a healthy lifestyle, protects health and limits the causes and effects of disability.

Disability is a long-term condition in which there are certain limitations in the proper functioning of a person. They are caused by a decrease in the efficiency of physical and mental functions. It is also a loss or mental defect, anatomical body structure.

People with disabilities are swimming, dancing, skiing, playing chess, etc. They practice many forms of physical activity. These are not only attractive forms of physical activity, but also forms of rehabilitation.

The article describes the health and psychological benefits of disabled people practicing tourism and recreation and presents modern suggestions of forms of physical activity and rehabilitation of the disabled people.

ARTUR SZYMAŃSKI

Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu

Zadania administracji publicznej w zakresie działań na rzecz osób niepełnosprawnych

W Polsce, jak i na całym świecie, w społeczeństwie ludzi zdrowych napotykamy również na osoby niepełnosprawne, które w bardzo bolesny sposób są doświadczane różnymi życiowymi sytuacjami. Osoby te, jak każdy człowiek, chcą być kochane, szanowane, chcą być potrzebne w społeczeństwie ludzi zdrowych, a nie zawsze jest im to dane.

Definicja niepełnosprawność zmienia się w ciągu ostatnich lat kilkakrotnie. W ogólnym rozumieniu, można uznać, że osoba niepełnosprawna, to osoba mająca dysfunkcje natury fizycznej, lub psychicznej, czy sensorycznej, z ubytkiem anatomicznym, wynikającym z urazów, zaburzeń rozwojowych lub schorzeń, powodujących ograniczenia możliwości wykonywania przez człowieka podstawowych czynności życiowych.

W literaturze medycznej „niepełnosprawność” – *obniżony w stosunku do norm stan sprawności organizmu, powodujący wyraźne ograniczenia i utrudnienia w wypełnianiu przez człowieka ról społecznych. Może dotyczyć funkcji fizycznych lub psychicznych albo jednych i drugich. Niepełnosprawność jest pojęciem ogólnym, obejmującym wszystkie jej stany, niezależne od stopnia obniżenia sprawności jego trwania, a więc niepełnosprawność trwałą i okresową. W określeniu niepełnosprawności mieści się pojęcie inwalidztwa, jako stanu trwałego obniżenia sprawności organizmu w stopniu znacznym. Termin „niepełnosprawność” wypiera stopniowo termin inwalidztwo, który używany jest częściej w znaczeniu formalno-prawnym¹. W celu uzyskania pewnych świadczeń czy przywilejów.*

Natomiast w tej samej encyklopedii medycznej słowo „inwalida”

- 1) w znaczeniu biologicznym – osoba, u której występuje zniesienie lub znaczne ograniczenie niektórych funkcji i sprawności organizmu. Zmiany te mają z reguły charakter trwały i nieodwracalny oraz są znacznego stopnia. O inwalidztwie orzekają komisje lekarskie do spraw inwalidztwa i zatrudnienia zaliczające daną osobę do jednej z grup inwalidów.
- 2) w znaczeniu społecznym, człowiek, który na skutek uszkodzeń funkcji i sprawności organizmu ma istotne utrudnienia w wykonywaniu czynności życia codziennego, uczęszczania do szkoły, w pracy zawodowej oraz

¹Prof. Tadeusz Gałkowski, Prof. Jerzy Kiwerski *Encyklopedyczny słownik rehabilitacji*. Warszawa 1986. s. 168.

w uczestniczeniu w życiu społecznym i w związku z tym wymaga rehabilitacji²

Osoba niepełnosprawna musi sama nauczyć się żyć w świecie ludzi zdrowych. W dzisiejszym świecie problemy, które napotyka, nie są w stanie zatrzymać ludzi niepełnosprawnych w osiągnięciu wymarzonego celu. W dzisiejszym świecie ludzie do końca nie zdają sobie sprawy, że w każdej chwili swojego życia mogą też stać osobami niepełnosprawnymi. I tak, jak one, również będą napotykać na różne trudności, które utrudnią im życie. Dopóki jest się osobą zdrową, nigdy nie zrozumie się osoby niepełnosprawnej, jakie trudności musi przezwyciężyć w swoim życiu, aby być szczęśliwym i spełnionym człowiekiem.

*Niech nasze życie obejmuje osoby niepełnosprawne i ich rodziny w bardzo naturalny sposób. Chcemy dać im pewność, że jesteśmy jednością. Pomagamy nie tylko im, ale także sobie, ponieważ uczymy się rozpoznawać, co jest tak naprawdę ważne w życiu, kiedy mamy do czynienia z nimi.*³

Richard von Weizsaecker⁴

Budowanie społeczeństwa równych szans, zwalczanie dyskryminacji stanowi ważny obszar działań państwa. Jako „pełnosprawne” społeczeństwo wykażmy się odwagą i spójrzmy na swoje niedoskonałości, a wówczas nauczymy się szacunku i zrozumienia do drugiego człowieka.

Każdy dorosły człowiek, w tym osoba niepełnosprawna sama odpowiada za siebie. Jest podmiotem działalności produkcyjnej, sama decyduje o swoich planach życiowych, mimo napotykania się z trudnościami ich realizacji, sama odpowiada wobec społeczeństwa za swoją działalność i jej skutki. Żyjąc z tym, że na świecie każdego dnia doświadcza mniej lub bardziej dotkliwych barier o charakterze społecznym lub fizycznym, które skutecznie utrudniają konsolidację, samodzielność, funkcjonowanie i rehabilitację.

Nadrzędnym celem Państwa, jaki można powoli zauważyć, jest wspieranie wszelkich działań wyrównujących szanse życiowe osób niepełnosprawnych oraz ich integrację ze środowiskiem lokalnym. Służą temu różne „Programy” które mają za cel:

1) Podniesienie kwalifikacji zawodowych oraz zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy:

Działania:

1.1. Organizacja różnych form wsparcia dla osób z niepełnosprawnością.

1.2. Wspieranie przedsiębiorstw tworzących i utrzymujących miejsca pracy dla osób niepełnosprawnych.

²Tamże, s.100.

³Boże Narodzenie, mowa w Bonn.24 Grudnia 1987 r. przez Prezydenta Niemiec Richard von Weizsaecker. http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Richard-von-Weizsaecker/Reden/1987/12/19871224_Rede.html (pobrano dn. 25.03.2017r.)

⁴Prezydent Niemiec Richard von Weizsaecker (od 1 lipca 1984 r. do 30 czerwca 1994 r.) zm.31 stycznia 2015 r. https://pl.wikipedia.org/wiki/Richard_von_Weizsaecker (pobrano dn. 25.03.2017r.)

- 1.3. Zmniejszenie dyskryminacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy poprzez rozpowszechnianie informacji o osobach niepełnosprawnych.
- 1.4. Umieszczenie w ogłoszeniach rekrutacyjnych informacji zachęcającej osoby niepełnosprawne do składania ofert pracy (*np. do składania dokumentów zachęcamy również osoby niepełnosprawne*).
- 1.5. Prowadzenie doradztwa zawodowego oraz różnorodnych szkoleń.
- 1.6. Prowadzenie badania kondycji WTZ oraz ich efektywności w zakresie wprowadzania uczestników warsztatów na rynek pracy (z uwzględnieniem m.in. potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych uczestniczących w zajęciach WTZ).
- 1.7. Prowadzenie działań wspierających podejmowanie zatrudnienia przez uczestników WTZ.

Termin realizacji – działanie ciągłe, realizowane przez: PCPR, Organizacje pozarządowe, Pracodawcy, PUP, WTZ.

2. Zwiększenie aktywności społecznej

Działania:

- 2.1. Wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw podejmowanych przez organizacje pozarządowe wspierające osoby niepełnosprawne (*m.in. dofinansowanie do SKRiT – Sportu, Kultury, Rekreacji i Turystyki*).
- 2.2. Udział osób niepełnosprawnych w turnusach rehabilitacyjnych.
- 2.3. Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze.

Termin realizacji – działanie ciągłe, realizowane przez: Samorząd powiatowy, Samorządy gminne, Organizacje pozarządowe, PCPR.

3. Likwidacja barier funkcjonalnych (architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych)

Działania:

- 3.1. Dostosowanie transportu publicznego do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- 3.2. Dostosowanie obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- 3.3. Dofinansowania m.in. do budowy podjazdów, wind, przystosowania pomieszczeń mieszkalnych dla potrzeb osób niepełnosprawnych.
- 3.4. Dofinansowanie do zakupu specjalistycznego sprzętu likwidującego bariery w komunikowaniu się i techniczne.
- 3.5. Działania na rzecz poprawy stanu technicznego chodników.

Termin realizacji – działanie ciągłe, realizowane przez: Samorząd powiatowy, Samorządy gminne, PFRON, PCPR.

4. Rozwijanie różnorodnych form wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami

Działania:

- 4.1. Prowadzenie Środowiskowego Domu Samopomocy.

- 4.2. Prowadzenie Dziennego Domu Wsparcia.
- 4.3. Prowadzenie Warsztatów Terapii Zajęciowej.
- 4.4. Prowadzenie wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego.
- 4.5. Prowadzenie świetlic terapeutycznych, integracyjnych lub socjoterapeutycznych.
- 4.6. Wczesna interwencja i wspomaganie rozwoju dziecka.
- 4.7. Rozpowszechnianie informacji dotyczących wczesnego wspomagania rozwoju dziecka.

Termin realizacji – działanie ciągłe, realizowane przez: Samorząd powiatowy, Samorządy gminne, Organizacje pozarządowe, SOS-W, ZSS, Powiatowy Zespół Poradni Psychologiczno – Pedagogicznych.

5. *Wyrównanie szans osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*

Działania:

- 5.1. Rozpoznanie potrzeb osób niepełnosprawnych.
- 5.2. Rozwój wolontariatu w obszarze niepełnosprawności.
- 5.3. Zatrudnienie w urzędach osoby do obsługi osób niepełnosprawnych.
- 5.4. Aktualizacja i udostępnianie bazy danych organizacji pozarządowych działających w powiecie żarskim.
- 5.5. Przystąpienie i realizacja programów celowych finansowanych ze środków PFRON (m.in. „Wyrównywanie różnic między regionami II”, „Aktywny samorząd”, „Junior”).
- 5.6. Ciągłe pozyskiwanie środków unijnych na projekty, których adresatami są również osoby niepełnosprawne.

Termin realizacji – działanie ciągłe, realizowane przez: Samorząd powiatowy, Samorządy gminne, PUP, PCPR.

6. *Zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie potrzeb osób niepełnosprawnych*

Działania:

- 6.1. Działania informacyjno - edukacyjne, w tym m.in. poradnictwo, szkolenia, warsztaty, materiały informacyjne, dotyczące niepełnosprawności i jej konsekwencji.
- 6.2. Funkcjonowanie punktu informacyjnego dla osób niepełnosprawnych.
- 6.3. Dostosowanie stron internetowych jednostek administracji publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Termin realizacji – działanie ciągłe, realizowane przez: Samorząd powiatowy, Samorządy gminne, PUP, PCPR.⁵

Koordynatorem Programu są: Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie

1. **Realizatorzy Programu:**

- Powiaty

⁵ Źródło: Zarządzenie nr 27/2014 Starosty Powiatu Żarskiego z dn. 4 grudnia 2014r.

- Gminy
- Organizacje pozarządowe.

2. **Konsultanci Programu:**

- Powiatowa Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych,
- osoby niepełnosprawne i ich rodziny,
- przedstawiciele jednostek i instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

3. **Źródła finansowania:**

- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- budżet samorządu powiatowego,
- budżet samorządów gminnych,
- budżet Unii Europejskiej,
- Narodowy Fundusz Zdrowia,
- sponsorzy,
- udział własny beneficjentów,
- z innych środków, takich jak np.: dotacja celowa z budżetu Państwa,
- dotacje uzyskiwane w konkursach na poszczególne programy.

4. **Beneficjenci:**

- niepełnosprawni mieszkańcy danego regionu Polski,
- rodziny osób niepełnosprawnych,
- jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminy i powiatu,
- instytucje i organizacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych.

Założenia programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych

Podstawą do opracowania „programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych” jest zapis art. 35a ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2011 r. nr 127 poz. 721 z późn. zm.) mówiący, iż jednym z zadań jest „opracowywanie i realizacja programu, zgodna z strategią państwa, dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych i działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie:

- rehabilitacji społecznej,
- rehabilitacji zawodowej i zatrudniania,
- przestrzegania praw osób niepełnosprawnych.

Zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2011 r. nr 127 poz. 721 z późn. zm.⁶) rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym

⁶Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2011 nr 127 poz. 721)

uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej.

Niniejszy Program zgodny jest z:

- *Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.),*
- *Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 roku - Karta Praw Osób Niepełnosprawnych,*
- *Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych ratyfikowaną przez Polskę w dniu 6 września 2012 r.,*
- *Ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2011 r. nr 127 poz. 721 z późn. zm.),*
- *Kodeksem Pracy – w zapisach zabraniających praktyk dyskryminacyjnych wobec osób niepełnosprawnych (Dz. U. 1998 nr 21 poz. 94 z późn. zm.).*

Art. 11³ . Jakakolwiek dyskryminacja, bezpośrednia lub pośrednia, w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania, zwłaszcza polityczne lub religijne, oraz przynależność związkową - *jest niedopuszczalna.*⁷

Obowiązkiem staje się więc dokładniejsze poznanie potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych, by móc tworzyć warunki do realizacji konsolidacyjnego modelu funkcjonowania osób niepełnosprawnych w naszym społeczeństwie. Konsolidacyjny model życia osób niepełnosprawnych oznacza stan w miarę możliwości pełnego ich włączenia do życia rodzinnego, społecznego, zawodowego, a tym samym do funkcjonowania i współdziałania w dzisiejszym świecie. Pomimo propagowania idei konsolidacji osób niepełnosprawnych, w otaczającym ich świecie, napotykają one i tak na utrudnienia i przeszkody w środowisku pracy i zamieszkania. Widoczny jest także brak informacji, w zakresie odczuwalnych problemów społecznych i zdrowotnych osób niepełnosprawnych. Nieznajomość przepisów i strach staje się przeszkodą do zrozumienia osób niepełnosprawnych. Mam nadzieję, że nasze społeczeństwo dostrzeże potencjał osób niepełnosprawnych. Ich wykształcenie i wiedza w dużym stopniu może być pomocne naszym rodzimym polskim firmom w osiągnięciu znacznej pozycji na świecie.

⁷Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 23 grudnia 1997 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Kodeks pracy. Dz. U. 1998 nr 21 poz. 94(pobrano dn.15.05.2017 r.)

PIOTR TUCHOWSKI

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

Specyfika transportu medycznego drogą powietrzną - najważniejsze fakty istotne dla Zespołu Ratownictwa Medycznego

Lotnictwo wojskowe na świecie powstało w 1909-10 roku, wtedy też zaczęto transportować rannych żołnierzy drogą powietrzną. W Polsce początek lotnictwa sanitarnego to 17 marca 1927 roku, kiedy powołano do życia Sekcję Lotnictwa Sanitarnego funkcjonującą do wybuchu II wojny światowej. Zespół Lotnictwa Cywilnego powstał w grudniu 1955 roku i jest to początek cywilnego lotnictwa sanitarnego na terenie Polski. Dzisiejszy kształt funkcjonuje od 12 maja 2000 roku, kiedy powołano do życia Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, co spowodowało ogromny rozwój tej dziedziny ratownictwa w Polsce. (1, 2, 3)

Kiedy wezwać HMES?

Największym zyskiem z decyzji o transporcie drogą lotniczą jest zmniejszenie czasu dotarcia pacjenta do Centrum Urazowego, Szpitalnego Oddziału Ratunkowego lub innego ośrodka referencyjnego, najlepszego pod względem medycznym, dla danego stanu pacjenta. Jednak należy pamiętać, że przepisy lotnicze są zdecydowanie bardziej rygorystyczne w porównaniu do przepisów ruchu drogowego i nie zawsze jest możliwość wykorzystania lotników, ze względu na pogodę lub uprawnienia załogi. (4, 5, 6, 7, 8)

Przeciwwskazania do transportu lotniczego

Uwzględniając szczególną formę transportu, jakim jest śmigłowiec lub samolot, należy rozważyć korzyści i zagrożenia związane z warunkami lotu, ale przede wszystkim rozważyć czy decyzja jest uzasadniona medycznie i nie była podjęta zbyt pochopnie. Transport lotniczy musi w sposób bezsporny zwiększać szanse przeżycia pacjenta, a nie być tylko formą transportu do odległej placówki, do której można dotrzeć karetką w czasie dłuższym, który jednak nie wpływa na pogorszenie stanu chorego.

Najważniejszym kryterium doboru poszkodowanych do powietrznych karetek jest stabilność stanu zdrowia. Bezwzględny przeciwwskazaniem są pacjenci pobudzeni, którzy mogą zagrażać bezpieczeństwu statku powietrznego w trakcie lotu. Kolejną grupą chorych to pacjenci nie rokujący (terminalni) oraz w trakcie NZK, dla których ryzyko jest zbyt duże, a ich stan zdrowia może ulec znacznemu pogorszeniu w trakcie lotu. Szczególną

grupą są kobiety rodzące, oraz ciężarne powyżej 35 tygodnia ciąży, gdyż warunki na pokładzie śmigłowca lub samolotu wykluczają możliwość bezpiecznego odbioru porodu oraz opieki nad matką i noworodkiem. Ostatnia grupa to chorzy z gorączką nieznanego pochodzenia, podejrzeniem choroby tropikalnej lub innej zakaźnej, ze względu na bezpieczeństwo zdrowotne załogi i ewentualną konieczność odbycia kwarantanny.

W lotnictwie wojskowym pojawia się również problem działań na polu walki i bezpieczeństwa statku powietrznego podczas przebywania na teatrze działań wojennych. Ostateczne decyzje w takich warunkach podejmuje jednak dowódca załogi, która wykonuje zadanie. (3, 9, 10, 11)

Warunki panujące w statku powietrznym i ich wpływ na stan pacjenta

Przed przekazaniem chorego załodze śmigłowca lub samolotu należy rozważyć wpływ czynników dodatkowych na aktualny stan pacjenta, oraz choroby współistniejące i wtedy podejmować decyzje o transporcie.

Pierwszym czynnikiem jest unieruchomienia na noszach w niewielkiej przestrzeni, co może przy niewielkich odległościach nie ma większego znaczenia, tak przy transportach kilku godzinnych może być nawet niebezpieczne. W takich sytuacjach można rozważyć dodatkowe leczenie przeciw zakrzepowe dla pacjentów z grupy ryzyka lub, jeśli to możliwe, zmianę pozycji w trakcie podróży. W śmigłowcu czas podróży jest krótki, ale miejsce na pokładzie nie pozwala na swobodną interwencję u pacjenta, a jego dolna połowa ciała jest dla załogi niedostępna, pozostając przykryta przez zabudowę medyczną.

Wysokość lotu samolotu również nie pozostaje bez wpływu na organizm ludzki, poprzez obniżone ciśnienie barometryczne otoczenia i zmniejszoną prężność tlenu w otoczeniu. Przeloty samolotów odbywają się na wysokości ok. 10 000 m, co daje w kabinie warunki panujące na 1500 – 2500 metrów nad poziomem morza, które powodują obniżenie saturacji do poziomu nawet 94%. Zaleca się podawanie tlenu w trakcie transportu do uzyskania saturacji na poziomie 98-100%. Zwiększenie wysokości lotu do około 2500m powoduje wzrost objętości gazów o około 35%, co może powodować pogorszenie stanu zdrowia u pacjentów w odnamię, urazami oka, niedrożnością przewodu pokarmowego. W trakcie obniżania pułapu lotu należy wyrównać ciśnienie panujące w uchu środkowym przez przełykanie śliny lub manewr Valsalvy, co u pacjentów nieprzytomnych może być sporym problemem. Nie można również zapomnieć w tym miejscu o wypadkach nurkowych, które wymagają leczenia w komorach hiperbarycznych, a dodatkowe obniżenie ciśnienia atmosferycznego może mieć dramatyczne skutki. Takie transporty wykonuje się śmigłowcami na minimalnie niskich pułapach, bądź używa mobilnych komór hiperbarycznych.

Hałas panujący na pokładzie statku powietrznego wyklucza możliwość wykorzystania stetoskopu do badania pacjenta i zdecydowanie ogranicza możliwość komunikacji z nim. Dodatkowe wibracje związane z pracą zespołu napędowego powodują bardzo często ogromny stres u transportowanych chorych, którzy stają się bardzo niespokojni. Dodatkowo oba te czynniki mają wpływ na pracę urządzeń monitorujących stan zdrowia,

powodując problemy z ich poprawnym działaniem poprzez występowanie zakłóceń w odczycie. (9, 10, 11)

Rozważając wykorzystanie lotniczych zespołów ratowniczych należy zbilansować korzyści płynące z takiego transportu i powikłania mogące wystąpić po ekspozycji na warunki panujące podczas jego przeprowadzenia. Decyzja podjęta powinna być indywidualnie dla każdego chorego, po jego uprzednim dokładnym zbadaniu i przygotowaniu z uwagi na warunki panujące w powietrzu.

Literatura

Bibliografia:

- Mateja W.: Ratownictwo z powietrza w Tatrach, podręcznik śmigłowcowych technik ratowniczych. Wydawnictwo STAPIS, Katowice 2013.
- Polskie Lotnictwo Sanitarne 1955-2005*. Wydawnictwo Medyczne BORGIS, Warszawa 2005.
- Gałązkowski R.: *Lotnicze Pogotowie Ratunkowe*. Medi Press, Warszawa 2011.
- Kózka M., Rumian B., Maślanka M.: *Pielęgniarstwo ratunkowe*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL. Warszawa 2013.
- Pousada L., Jakubaszko J.: *Medycyna ratunkowa*. Urban & Partner, Wrocław 2003.
- Program szkolenia lotniczego na śmigłowcach w lotnictwie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. ZWSP, Warszawa 2012
- Regulaminu lotów lotnictwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (RL-2012). Dowództwo Sił Powietrznych. Warszawa 2013
- Instrukcja organizacji lotów w lotnictwie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (IOL-2012). Dowództwo Sił Powietrznych. Warszawa 2013
- Skrzypkowski A.: *Medycyna lotnicza, fizjologia i trening lotniczy*. WIML Warszawa, Warszawa 2012.
- Guła P., Machała W.: *Postępowanie przedszpitalne w obrażeniach ciała*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL. Warszawa 2015.
- Tuchowski P.: *Praca ze śmigłowcem w działaniach ratowniczych*. W akcji. Elamed, 2016,

PIOTR ZIĘBA

Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu

Działania zmierzające do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w miastach poprzez inicjowanie współpracy prywatnych podmiotów ochrony osób i mienia z policją

W okresie przed transformacją ustrojową monopol na ochronę porządku publicznego w naszym kraju posiadała tylko Milicja Obywatelska. Z czasem w ramach reform zmianie uległa Milicja, przekształcając się w organ pod nazwą Policja. Zaczęły także powstawać prywatne podmioty gospodarcze zajmujące się techniczną i fizyczną ochroną osób i mienia. Najczęściej podmioty te organizowane były przede wszystkim przez byłych funkcjonariuszy Policji czy oficerów Wojska Polskiego. W takich firmach również zatrudniani byli funkcjonariusze czynni w służbie, którzy dorabiali po godzinach.

Przez lata mieliśmy możliwość oglądania poszczególnych etapów procesu zmian zachodzących w zakresie działania firm ochrony. Z czasem sama działalność podmiotów zajmujących się ochroną osób i mienia doczekała się regulacji prawnych w postaci Ustawy¹ i szczegółowych wytycznych dotyczących zakresu współpracy z organami Policji². Część zadań związanych z ochroną, realizowanych przez Policję, została przekazana podmiotom prywatnym, jak chociażby zabezpieczanie imprez masowych.

Obecnie możemy określić dwie płaszczyzny przedmiotowej współpracy. Pierwszą, w obszarze wynikającym z przepisów obowiązującego prawa i drugą, z praktycznej bieżącej potrzeby. O ile pierwszy obszar jest uregulowany przepisami i dla wszystkich zainteresowanych jest jasny i czytelny, o tyle w drugim obszarze można zaobserwować wieloaspektowy potencjał na różnego rodzaju inicjatywy. Wdrażane programy nakreślające obszar i sposób działania Policji i innych organów są bardzo dobrym przykładem współpracy, jak np.: Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań "Razem Bezpieczniej" czy Program Ograniczenia Przestępczości w miastach „Bezpieczne miasta”. Inicjatywy przedstawione powyżej, jako tylko dwie z wielu nie wymienionych, jak najbardziej w swojej idei mają propagować bezpieczeństwo poprzez współpracę określonych podmiotów. Zostają wydane opracowania określające sposób i zakres współpracy przedmiotowych jednostek, jednak w większości dotyczą one

¹ Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997r o ochronie osób i mienia (Dz. U. 1997 Nr.114 poz.740, z późn. zm.)

² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998r, w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi)

specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych w zakresie obszarów, obiektów i urządzeń objętych obowiązkową ochroną³.

W swoim opracowaniu chciałbym się bardziej skupić na obszarze praktycznej współpracy Policji z podmiotami świadczącymi usługi ochrony, ale z inicjatyw również oddolnych, wychodzących z niższych szczebli hierarchii obu instytucji, wynikających niejednokrotnie z potrzeby chwili. Z praktycznego punktu widzenia współpraca ta opierać się ma na wymianie szeregu informacji (obopólnej) związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa w danym rejonie, mieście, dzielnicy. Oczywiście jest, że nie mówimy tu o przekazywaniu informacji, które z racji swojej rangi, mogłyby zaważyć na losach prowadzonych postępowań czy też informacji niejawnych, zastrzeżonych i przekazywanych w sposób niezgodny z literą prawa. Współpraca taka nie rozwija się tylko na szczeblu KMP i właścicieli firm ochrony, ale bardziej skupia się na funkcjonariuszach poszczególnych jednostek terenowych, wykonujących określone zadania z jednej strony, a z drugiej na Kierownikach czy Szefach ochrony, odpowiedzialnych za dany obiekt lub ewentualnie Koordynatorach służb ochrony.

Z doświadczenia wiemy, jak cenna dla obu stron i korzystna, również wizerunkowo, potrafi być taka współpraca. Mówiąc o wizerunku, nie mam na myśli żadnych zabiegów marketingowych, a jedynie odbiór społeczny związany z poczuciem bezpieczeństwa. Dążymy zatem w swych staraniach do wyeliminowania działań niepożądanych, zachowań negatywnych, stwarzających możliwość agresywnych zachowań czy napadu, jak również kradzieży i oszustw dokonywanych np. w obiektach handlowych. Wagi i znaczenia tych problemów nie trzeba uzasadniać, ponieważ rozpoczęcie powszechnej akcji kształtowania postaw pociąga za sobą proces wdrażania nowych propozycji. Rzesza podmiotów gospodarczych, zajmujących się ochroną osób i mienia, skupia według danych statystycznych ok. 250 tysięcy pracowników ochrony⁴. Oczywiście, liczba ta jest trudna do oszacowania, ze względu na fluktuację pracowników ochrony pomiędzy firmami spoza branży ochrony mienia.

Jak zatem praktycznie ma się kształtować współpraca opisywanych formacji? Jako firmy ochrony w swoich zadaniach, na podstawie zawartych umów, realizujemy ochronę osób i mienia w określonych obszarach np. obiektach handlowych. Niejednokrotnie w obiektach takich, ze względu na ich specyfikę i wysoki stopień anonimowości osób je odwiedzających, dochodzi do zdarzeń o charakterze przestępczym tj. kradzieże mienia, oszustwa, kradzieże kieszonkowe, uszkodzenia mienia, czy też pobicia i akty wandalizmu. Działania prewencyjne podejmowane przez poszczególne podmioty, nie zawsze są

³ „Mechanizmy współdziałania Policji z jednostkami samorządu terytorialnego, firmami ubezpieczeniowymi oraz podmiotami zajmującymi się ochroną osób i mienia na rzecz propagowania rozwiązań technicznych zmniejszających ryzyko stania się ofiarą przestępstwa. Wytyczne dla Policji i propozycje dla jednostek samorządu terytorialnego.” Wydawnictwo MSWiA, Warszawa 2004. „Współdziałanie Policji z wybranymi podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i porządek publiczny.” Opracowanie: Zakład Służby Prewencyjnej, Wydawnictwo: Szkoła Policji w Katowicach 2010.

⁴ Strona internetowa: <http://www.policja.pl>, „Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne, Liczba wydanych licencji pracownika ochrony fizycznej i zabezpieczenia technicznego.” Strona internetowa: www.kzpchrona.com.pl, „Analiza sektora branży ochrony w Polsce (za lata 2007 – 2010)”, Opracowanie: Biuro Zarządu Polskiego Związku Pracodawców „Ochrona”, Warszawa 2011.

wystarczające lub jak, też miałem niejednokrotnie okazję obserwować, nie są prowadzone albo też są lekceważone. Biorąc pod uwagę atrakcyjność towarów skupionych w określonym miejscu (obiekt handlowy, galeria, centrum handlowe), a także aspekt anonimowości osób tam przebywających, można wyobrazić sobie, jak znaczną pokusą jest taka sytuacja dla osób trudniących się określonym procederem. Nie dziwi więc fakt, że procent wykrywalności takich zdarzeń może nie zaskakiwać.

Poniżej opisany przykład zobrazuje skalę problemu. Sytuacja opisywana miała miejsce kilka lat temu w jednej z galerii handlowych uznawanej za prestiżową, w centrum dużego miasta. Problem zaczął pojawiać się wraz z dorastającą młodzieżą, która w czasie wolnym lub w czasie „wagarów” przebywała w galerii, odwiedzając poszczególne markety i punkty handlowe. W galerii tej znajdował się m. in. market ze sprzętem RTV - AGD, gdzie młodzież lubiła przebywać ze względu na możliwość korzystania ze stanowisk demonstracyjnych gier komputerowych, możliwość odsłuchu muzyki czy też obejrzenia filmów w salonie kina domowego. Początkowo współpraca obu formacji skupiła się na eliminacji zagrożenia i zjawisk niepożądanych, mogących wystąpić ze strony nieletniej młodzieży. Skupiono się zatem na współpracy z Wydziałem do spraw nieletnich Komendy Rejonowej, gdzie uzgadniano sposoby współdziałania, jak i realizacji określonych zadań. Przyniosło to oczekiwany efekt w postaci tylko kilku przypadków kradzieży przez nieletnich w okresie 5 lat działań. Z czasem jednak, opisywana młodzież zaczęła dorastać, zaczęły się notoryczne kradzieże w poszczególnych marketach i punktach handlowych usytuowanych w przedmiotowej galerii, które naraziły właścicieli na znaczne straty. Działania podejmowane przez poszczególne firmy ochrony, jak i przez ochronę galerii były nieskuteczne. Zorganizowano zatem spotkanie dyrekcji galerii i osób nią zarządzających z poszczególnymi przedstawicielami firm realizujących usługi ochrony, a także funkcjonariuszami Policji. W trakcie spotkania ustalono sposób działania, wykorzystując posiadane narzędzia i możliwości, zarówno ochrony, jak i zasoby Policji. Ustalono wspólną strategię działania m.in. w zakresie płynnego przekazu informacji na terenie obiektu. Prawdliwość koncepcji przyjętego działania, zgodnych z obowiązującymi przepisami prawa, potwierdzona została przez biorących udział w spotkaniu funkcjonariuszy Policji. Efektem takich działań w ciągu kolejnego miesiąca było wyeliminowanie znacznej części grupy, poprzez wskazanie sprawców i udowodnienie czynów przestępczych. Pozostała część grupy młodzieży była natomiast stale monitorowana, aczkolwiek nieskłonna do podjęcia ryzyka działania, w rezultacie którego zostałyby ujęta na kradzieżach czy objęta zakazem przebywania w galerii.

Kolejnym przykładem może być współpraca firmy ochrony z funkcjonariuszami Wydziału kryminalnego Policji, a w szczególności pionu dochodzeniowo-śledczego i operacyjnego-rozpoznawczego. Pracownicy ochrony realizując codzienne zadania w obiekcie handlowym, stwierdzili możliwość działania zorganizowanej grupy, trudniącej się kradzieżami atrakcyjnego asortymentu o znacznej wartości. Wieloaspektowa analiza potwierdziła te przypuszczenia, jednak optymistycznym akcentem był fakt, że w trakcie kilku wizyt członków opisywanej grupy, nie udało im się dokonać kradzieży towaru. Utrudnieniem był fakt, iż osoba kierująca działaniami grupy była zawsze ta sama,

natomiast poszczególni członkowie grupy zmieniali się i tworzyli różne konfiguracje osobowe. Pozytywnym aspektem tej sytuacji okazały się informacje przekazane z innych obiektów o podobnej specyfice działalności, gdzie osoba kierująca grupą została już wcześniej ujęta. Zorganizowane spotkanie z funkcjonariuszami Policji i przedłożenie wspólnej wiedzy posiadanej przez obie jednostki, zaowocowało w krótkim czasie ujęciem grupy, udowodnieniem działania wspólnego i w porozumieniu, a także sprawstwa kierowniczego dla osoby kierującej grupą. Aby dodać pikanterii całej sytuacji nadmienię tylko, że ujęcie po stronie ochrony, a zatrzymanie po stronie Policji nastąpiło wspólnymi siłami.

Oczywiście takie spektakularne akcje nie odbywają się codziennie, choć z doświadczenia firmy i nieubłaganej statystyki, w latach 2001 do 2007 na jednym tylko obiekcie handlowym dokonano ponad 5 tysięcy udokumentowanych i udowodnionych ujęć klientów na kradzieżach i oszustwach⁵. Wówczas w proces współpracy oprócz wydziału kryminalnego zaangażowani byli również funkcjonariusze z pobliskiego rewiru dzielnicowych.

Firmy nie mogłyby się poszczycić taką współpracą, gdyby nie pracownicy ochrony, którzy pracują „w cieniu”, na co dzień raczej niewidoczni. Mam na myśli analityków monitoringu wizyjnego i tzw. detektywów. Bardzo często są to osoby po specjalistycznych szkoleniach, z ponadprzeciętnymi możliwościami analitycznymi i zmysłem obserwacji. W dobie, gdy wszystkie firmy, szukając oszczędności, zmniejszają ilość pracowników ochrony w obiektach, to m.in. na takich pracownikach skupiać się będzie działanie w obiektach wielko powierzchniowych. Pracownicy umundurowani przebywający w obiekcie i wykonujący swoje codzienne obowiązki, oddziałują przewencyjnie na potencjalnych złodziei.

Wspominając o pracownikach ochrony niewidocznych na obiektach handlowych przytoczę kolejny przykład. Ze względu na bardzo dobrą współpracę z terenową jednostką Policji i Szefem ochrony obiektu, funkcjonariusze zwrócili się do ochrony obiektu z prośbą o pomoc w ustaleniu osób zajmujących się wyłudzeniem kredytów konsumpcyjnych na zakup towarów. Wspólnie podjęte działania, analiza materiału z zapisu systemu wizyjnego, wytypowanie osób biorących udział w procederze, przyniosły efekt w postaci dokonanych zatrzymań przez Policję na miejscu w obiekcie, na „gorącym uczynku”, a także w innych miejscach kolejnych członków grupy.

Poruszając temat współpracy należy nadmienić również o działaniach organów samorządowych i podmiotów świadczących usługi ochrony. W tym obszarze również rozpoczyna się prowadzenie wspólnych przedsięwzięć, mających na celu zwiększenie poziomu bezpieczeństwa. Wspólne działanie w obszarze monitorowania wizyjnego części miast lub obszarów wyznaczonych przez gminy, realizowane jest wspólnie ze Strażą Gminną. Przy takich inicjatywach konieczna jest także współpraca z terenowymi jednostkami Policji. Czynnikiem decydującym o skuteczności tych działań, będzie zmieniający się poziom i charakter zagrożeń objętych tym działaniem.

Powyższe przykłady są tylko kroplą w morzu zdarzeń, jakie mogłyby zostać opisane, ale sądzę, że mówiąc o współpracy podmiotów branży ochrony osób i mienia a Policją na rzecz poprawy bezpieczeństwa w danych rejonach, miastach czy dzielnicach, obrazują skalę i wieloaspektowość podejmowanych wspólnie działań. Można spotkać się z określeniem, że ochrona to druga Policja. Nic bardziej absurdu. Firmy ochrony nie są i nie będą drugą Policją, nawet nie predysponują do takiego miana. Każda z tych dwóch formacji ma swoje określone ustawowo zadania i uprawnienia. Jednak jako jednostki współdziałające przyczyniają się w znacznym stopniu do podniesienia poziomu bezpieczeństwa. Można zaryzykować nawet stwierdzenie, że wynikiem takich działań podmiotów prywatnych związanych z branżą ochrony i Policji jest efekt synergiczny. Jednak mając na uwadze stałe obniżanie kosztów, również w Policji, a co za tym idzie, w niektórych rejonach kraju likwidację posterunków, współpraca taka może być znacznie utrudniona. Brak stałej obecności funkcjonariuszy w danym rejonie, wymiany informacji i wspólnych działań obu formacji, pojawiania się patrolu tylko na wezwanie telefoniczne, oznacza osłabienie działań zapobiegających powstaniu przestępstwa.

Równie istotnym elementem w zakresie bezpieczeństwa jest także świadomość społeczna w tym zakresie. Aby uzyskać odpowiedni poziom bezpieczeństwa w społeczeństwie, należy mieć świadomość pewnych działań, zachodzących procesów i mechanizmów. Funkcjonariusze Policji bardzo często przy udziale firm różnych branż są uczestnikami konferencji, prelekcji, czy szkoleń. Jest to kolejny obszar współdziałania firm ochrony i Policji. Policja w tym przypadku jest organizatorem, albo jednostką pomocniczą w szkoleniach specjalistycznych dla pracowników ochrony. Przeprowadzane konsultacje m.in. z oficerami Policji, posiadającymi unikalną ekspercką wiedzę, daje możliwość powstania potężnego narzędzia, jakim są szkolenia. Szkolenia te opracowywane i realizowane są także przez trenerów i konsultantów podmiotów branży ochrony. Stanowią one podstawowe narzędzie do uświadomienia poszczególnym grupom społecznym czy zawodowym, niebezpieczeństw z jakimi mogą się spotkać, ale także dają możliwość zapobiegania zjawiskom niepożądanym po uzyskaniu odpowiedniej wiedzy. Nie zapominajmy jednak, że stały wzrost ilości i zakres aktywności obu formacji, zabezpiecza udział szerokiej grupie w kształtowaniu systemu szkolenia kadry odpowiadającemu potrzebom.

I znów sięgnę do przykładu z mojej praktyki zawodowej. Będąc trenerem w obecnej firmie prowadzę od kilku lat cykl szkoleniowy, m.in. szkolenie dotyczące bezpieczeństwa przeprowadzanych transakcji. Wykorzystując swoje doświadczenie, a także dzięki uprzejmości funkcjonariuszy Policji, przeprowadzonym konsultacjom, wykorzystaniu ich eksperckiej wiedzy, a także wskazaniu odpowiedniej specjalistycznej literatury, mogłem pogłębić swoją wiedzę na tematy związane z przedmiotowym szkoleniem. Kilka lat wstecz zaskoczenie moje budziło i z przykrością obserwuję pogłębiający się proces zaniku pewnych zachowań. Proszę sobie wyobrazić, że obecnie, aby pracować na stanowisku kasowym nie trzeba posiadać tak zwanego szkolenia kasjera złotowego. Szkolenie dla

⁵ Zdarzenia udokumentowane dokumentacją służbową w postaci Protokołów ujęć a także potwierdzone poprzez

personelu obsługującego kasy odbywa się na miejscu pracy niejednokrotnie przy współudziale starszego pracownika, który przez określony czas nadzoruje sposób pracy kandydata. Wcześniej osoba ta odbywa rozmowę (czytaj szkolenie) z Kierownikiem obiektu dotyczącą sytuacji i zagrożeń, jakie mogą wystąpić. To była ta optymistyczna wersja. Z doświadczenia wiem, co potwierdzone zostaje w trakcie prowadzonych rozmów na szkoleniach z pracownikami, że na spotkaniu z Kierownikiem takie informacje nie zostają przekazane w sposób właściwy. Oczywiście mam tego pełną świadomość, że do takiego zaniechania zachowań dochodzi sporadycznie i nie na wszystkich obiektach handlowych. Jak zatem, zastanawiam się, te niejednokrotnie młode osoby mają zmierzyć się z rzeczywistością w swojej pracy, ponosząc jeszcze odpowiedzialność materialną za tzw. brak kasowy, w przypadku źle zrealizowanej transakcji. To dokładnie tak, jakby wysłać niedoświadczonego policjanta w rejon bez żadnego przeszkolenia. Niektóre sieci wykorzystują do podniesienia poziomu wiedzy swoich pracowników platformy e-learningowe i sukcesywnie zamieszczają tam cykle szkoleń. Wracając natomiast do przykładu szkoleń „Szkolenie z zakresu bezpieczeństwa przeprowadzanych transakcji”⁶ przedstawia praktyczną stronę pracy na stanowisku kasowym, wskazuje metody i sposoby działania zarówno kasjera, jak i osób dokonujących oszustwa na kasach, gdzie oszustem jest klient, a ofiarą kasjer. Natomiast kasjer ponosi odpowiedzialność materialną za w tym przypadku brak kasowy. Jak wyglądają takie oszustwa? Słyszeliście w mediach, czytaliście w prasie lub byliście świadkami, gdy w sklepie osoby próbowały zamienić plik banknotów na inny nominał. Przeważnie kończyło się to utratą przez kasjera kwoty 100zł – 300zł. Od kilku lat obserwujemy zmianę systemu działania grup zajmujących się tego typu oszustwami. W obecnej chwili większość obiektów handlowych nie rozmienia już w taki sposób pieniędzy. Osoby te zatem chcąc dokonać oszustwa, realizują legalną transakcję kupując towar znacznej wartości, ale płacąc za niego określoną kwotę bardzo małym nominałem. I tu otworzyły się większe możliwości dla osób trudniących się tym procederem, ponieważ kasjerzy zostają oszukani na znacznie wyższe kwoty 500, 800, a nawet 1000 zł przy jednorazowej transakcji. Konsultując się z funkcjonariuszami Policji i posiadając materiał z systemów CCTV, okazało się, że jest prawie niemożliwym udowodnić takiej osobie celowe działanie z uzasadnionym zamiarem oszustwa. Skoro problemem jest udowodnienie zdarzenia, to może lepiej nie dopuszczajmy do zaistnienia takiej sytuacji. Uświadomienie takim grupom zawodowym opisywanych powyżej przykładowych tylko zagrożeń, z jakimi muszą się mierzyć, wprowadzenie algorytmów działania, daje takim osobom poczucie pewności siebie, poczucie bezpieczeństwa. W przypadku zaistnienia opisywanej sytuacji, osoba ta, znając stosowane techniki przez klientów w celu jej oszukania, nie pozwoli, poprzez swoje działanie, na incydent oszustwa. Zyskuje na tym i obiekt handlowy i pracownicy, bo nie ponoszą straty, i Policja, bo zmniejsza się ilość zgłaszanych tego rodzaju incydentów. Praktyka dnia codziennego dowodzi, że realizacja założonych zadań, powoduje docenianie wagi form oddziaływania.

dyplomy uznania dla firmy wystawione przez dyrekcję obiektu.

⁶ Autorskie szkolenie firmy reprezentującej branżę ochrony osób i mienia, zaprojektowane na potrzeby pracowników działu kas, nadzoru kasowego, kierowników działu kas, kierowników obiektów.

Reasumując powyższe rozważania, współpraca podmiotów prywatnych z branży ochrony osób i mienia z Policją na opisanej płaszczyźnie, w tych kilku tylko obszarach, wpływa na podniesienie poziomu bezpieczeństwa społeczeństwa. Zaryzykowane wcześniej przeze mnie stwierdzenie efektu synergii, można by udowodnić stawiając odpowiednią tezę. Zdaję sobie sprawę, że przytoczone przykłady nie wyczerpują tematu i są tylko małym promilem w różnego rodzaju wspólnych inicjatywach. Poruszone kwestie dla niektórych czytających mogą wydawać się kontrowersyjne i oczywiście nie wszyscy czytający muszą się z moją opinią zgadzać. Otwierałoby to nam możliwość podjęcia dyskusji, a co za tym idzie, być może i stworzenia jakiś konstruktywnych mechanizmów i procesów, efektem których mogłaby być kolejna pożyteczna inicjatywa.

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Uprzejmie informujemy, że Zeszyty Naukowe WSHiU w Poznaniu wydawane są w cyklu półrocznym. Przyjmujemy nadesłane artykuły lub komunikaty w następujących terminach: do 31 marca i do 30 października każdego roku.

W celu ujednolicenia publikacji prosimy przygotować opracowanie według następujących założeń:

1. Artykuły i komunikaty naukowe powinny mieć charakter autorski i nie były dotychczas publikowane.
2. Artykuły i komunikaty winny mieć objętość do 15 stron maszynopisu.
3. W zeszycie naukowym Autor może wystąpić tylko z jednym artykułem (przy ewentualnym współautorstwie drugiego).
4. Prace należy składać w rektoracie WSHiU w dwóch egzemplarzach wraz z dyskiecią (program Word, czcionka 12, odstęp 1,5, wielkość tekstu na stronie znormalizowana, strony ponumerowane, przypisy u dołu strony z numeracją ciągłą w obrębie artykułu).
5. Dostarczone prace powinny być zaopatrzone w streszczenie w języku polskim i angielskim o objętości od 0,5 do 0,75 strony maszynopisu oraz w tytuł i podtytuł oraz podpisy pod tabelami i rysunkami po polsku i po angielsku.
6. Tabele i rysunki, opatrzone tytułem i źródłem, zamieszczane mogą być w tekście zgodnie z tematem, albo na końcu pracy jako aneks.
7. Artykuł nie będzie podlegał korekcie i będzie drukowany w formie przedstawionej przez Autora.
8. Publikacje są odpłatne.

Koszt druku artykułu w Zeszytach Naukowych WSHiU, po uzyskaniu pozytywnych recenzji, wynosi 350 zł. (trzysta pięćdziesiąt)

Wpłata na konto bankowe:

Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu

Ul. 28 czerwca 1956 r. nr 217/219, 61-486 Poznań

BZ WBK 03 1090 2590 0000 0001 3049 7438

Pracownicy naukowci WSHiU są zwolnieni od opłat.

Directions for authors contributing to the Scientific Papers

We kindly inform you that the Scientific Papers of The Higher School of Commerce and Services in Poznan are published every half a year. We accept articles and statements sent to us until the 31st of March and the 30th of October (twice a year).

To unify publications, please follow the instructions below:

1. Author's publications should never be published before.
2. Articles and statements should have between 10 and 15 pages.
3. Author may submit only one article (co-author is accepted).
4. Two copies of papers should be submitted to the chancellors office of the Higher School of Commerce and Services together with a disc (word processor - Word, the size of font – 12, line spacing – 1,5, page numbers, continuous numeration of footnotes within an article).
5. Papers should include English and Polish half-page summary, title, subtitles, titles of tables and diagrams.
6. Tables and diagrams with title on the top and quotation source at the bottom may be placed either inside or at the end of a writing (as an appendix).
7. Each writing will be printed in a way it was submitted by the author. No further text proofreading is predicted.
8. Publications are rewarded.

Lista współpracujących recenzentów Zeszytów Naukowych WSHiU w Poznaniu

Prof. zw. dr hab. Marianna Daszkowska, Politechnika Gdańska, Wydz. Zarządzania, Gdańsk.

Prof. zw. dr hab. Stanisław Kosiński, em. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

Prof. zw. dr hab. Eulalia Skawińska, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra.

Prof. zw. dr hab. Jan Sikora, Uniwersytet Ekonomiczny, Poznań.

Prof. zw. dr hab. Marek Ziółkowski, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa.

Dr hab. Małgorzata Domiter, prof. nadzwyczajny, Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław.

Dr hab. Stanisław Jarmoszko, prof. nadzwyczajny, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce.

Dr hab. Jerzy Kajetanowicz, prof. nadzwyczajny, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. Gen. Tadeusza Kościuszki, Wrocław.

Dr hab. Sławomir Zalewski, prof. nadzwyczajny, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce.

Procedura recenzowania materiałów autorskich publikowanych w Zeszytach Naukowych WSHiU w Poznaniu

1. Po zakwalifikowaniu artykułu naukowego jako zgodnego z profilem czasopisma redaktor naczelny dokonuje wyboru dwóch recenzentów z tytułem naukowym profesora lub doktora habilitowanego, przy czym muszą oni gwarantować:
 - niezależność opinii,
 - zachowania poufności, co do zawartości merytorycznej materiałów, jak i opinii o nich.

Lista współpracujących recenzentów publikowana jest raz w roku w jednym z numerów czasopisma oraz na stronie internetowej, przy czym ani recenzenci ani autorzy nie znają swoich tożsamości (tzw. „*double-blind review proces*”).

2. Recenzenci, poza uwagami merytorycznymi, zaznaczają w recenzji swoją opinię, która jest brana pod uwagę przez redakcję czasopisma:
 - tekst nadaje się do publikacji w obecnej postaci,
 - tekst nadaje się do publikacji po uwzględnieniu uwag recenzenta,
 - poprawiona wersja opracowania powinna być skierowana do akceptacji recenzenta,
 - tekst nie nadaje się do publikacji.
3. Redakcja informuje autora o wyniku recenzji. Przy wprowadzeniu istotnych poprawek autor, jeśli nie zgadza się z krytycznymi uwagami – przygotowuje odpowiedź na recenzję.
4. Decyzję ostateczną o druku artykułu podejmuje redakcja na podstawie analizy uwag zawartych w recenzjach i ostatecznej wersji artykułu dostarczonego przez autora.
5. W przypadku recenzji dyskwalifikującej artykuł, redaktor naczelny podejmuje decyzję o odrzuceniu pracy bądź kieruje artykuł do kolejnego recenzenta.
6. Teksty o charakterze nienaukowym nie wymagają recenzji i są kwalifikowane do druku bezpośrednio przez redaktora naczelnego.

Adres strony internetowej (link)

www.akademiakupiecka.pl

Zeszyty Naukowe WSHiU - pierwotna jest wersja papierowa, a wersja elektroniczna znajduje się pod adresem www.akademiakupiecka.pl

**Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu
wydała następujące publikacje:**

Zeszyt Naukowy Nr 1, Poznań 2000

poświęcony wybranym problemom makro- i mikroekonomicznym.

Zeszyt Naukowy Nr 2, Poznań 2001

poświęcony oryginalnym badaniom naszych pracowników.

Zeszyt Naukowy Nr 3, Poznań 2001

poświęcony prezentacji i upowszechnieniu wiedzy o serwisie informacyjnym Trade Point Poznań, którego misją jest wspomaganie krajowego i zagranicznego handlu nowoczesną obsługą elektroniczną.

Zeszyt Naukowy Nr 4, Poznań 2002

poświęcony problemom handlu i usług, rozpatrywanych w różnych aspektach.

Zeszyt Naukowy Nr 5, Poznań 2002

poświęcony w dużej mierze różnym aspektom wsi i rolnictwa.

Zeszyt Naukowy Nr 6, Poznań 2003

poświęcony w większości problematyce związanej z nowoczesnymi sposobami i metodami wzrostu efektywności gospodarowania .

Zeszyt Naukowy Nr 7, Poznań 2004

poświęcony różnym aspektom przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Zeszyt Naukowy Nr 8, Poznań 2005

poświęcony różnym formom rynku usług, przekształceń własnościowych i organizacyjnych przedsiębiorstw oraz pomocy środków wspólnotowych.

Zeszyt Naukowy Nr 9, Poznań 2005

poświęcony poznaniu i kształtowaniu gospodarki z punktu widzenia przedsiębiorstwa i jego otoczenia.

Zeszyty Naukowe Nr 10, Poznań 2006

poświęcone istotnym wątkom z punktu widzenia aktualności naszej gospodarki w skali mikro i makroekonomicznej.

Zeszyty Naukowe Nr 11, Poznań 2006

poświęcone zagadnieniom systemu bankowego, konkurencyjności i zarządzania, wybranych problemów wsi i rolnictwa oraz spożycia żywności.

Handel. Znaczenie we współczesnej gospodarce, Poznań 2006

Materiały z ogólnopolskiej konferencji dnia 27-28. 11. 2006. w Wyższej Szkole Handlu i Usług w Poznaniu

Zeszyty Naukowe Nr 12, Poznań 2007

poświęcone polityce handlowej, systemów wynagradzanie i zarządzania, rachunku efektywności inwestycji, przestępczości gospodarczej, migracji, a także ubezpieczeń.

Logistyka w usługach, Poznań 2007

materiały z konferencji w dniu 27.01.2007. w Wyższej Szkole Handlu i Usług w Poznaniu

Zeszyty Naukowe Nr 13, Poznań 2007

poświęcone ocenie pozycji rynkowej przedsiębiorstwa, wymianie handlowej z krajami sąsiadującymi, problemom finansowym i prawnym, gospodarce przestrzennej i infrastrukturze.

Zarządzanie usługami w gospodarce rynkowej - Handel Gastronomia Turystyka, Poznań 2008

monografia poświęcona przedstawieniu aktualnego stanu i struktury rozwoju usług w Polsce, na tle procesów globalizacji i internacjonalizacji gospodarki.

Zeszyty Naukowe Nr 14, Poznań 2008

poświęcone tematyce interdyscyplinarnej, ale bliskiej szeroko pojętej problematyce handlu i usług

Zeszyty Naukowe Nr 15, Poznań 2008

poświęcone budżetowi państwa, roli globalizacji w działaniach przedsiębiorstw, finansowaniu aktywów trwałych i obrotowych przedsiębiorstwa oraz dochodów gospodarstw domowych rolników.

Zeszyty Naukowe Nr 16, Poznań 2009

poświęcone kryzysowi gospodarczemu, problemom turystyki i rekreacji oraz rynkowi ubezpieczeniowemu i ubezpieczeniom emerytalnym.

Zeszyty Naukowe Nr 17, Poznań 2009

poświęcone różnym aspektom działalności przedsiębiorstw, skutkom kryzysu finansowego i globalizacji oraz bezpieczeństwu publicznemu.

Zeszyty Naukowe Nr 18, Poznań 2010
poświęcone różnym aspektom bezpieczeństwa narodowego.

Zeszyty Naukowe Nr 19, Poznań 2010
poświęcone różnym aspektom turystyki i rekreacji.

Krzysztof Mazurek, Zastosowanie technik informatycznych, Poznań 2010.

Edukacja dla bezpieczeństwa – Interdyscyplinarne konteksty i dylematy, praca zbiorowa pod red. Z. Dziemianko i A. Kusztelak, Poznań 2010.

Jan Galicki, Zarządzanie zmianami w przedsiębiorstwie, Poznań 2010.

Zeszyty Naukowe Nr 20, Poznań 2010
poświęcone różnym zagadnieniom makroekonomicznym i mikroekonomicznym.

Rynek usług w dobie globalizacji. Monografia - red. naukowa K. Wilczyńska, Poznań 2010.

Zeszyty Naukowe Nr 21, Poznań 2011
poświęcone problemom przedsiębiorstwa, turystyki i rolnictwa.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Wyzwania i zagrożenia, red. naukowa A. Kusztelak, Poznań 2011.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Informatyka, technika i gospodarka, red. naukowa Z. Dziemianko, Poznań 2011.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Polskie aspekty i uwarunkowania, red. naukowa W. Stach, Poznań 2011.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Edukacja, media, kultura, red. naukowa M. Baranowska-Szczepańska, J. Karwat, Poznań 2011.

Zeszyty Naukowe Nr 22, Poznań 2011
poświęcone wielu problemom gospodarczym i społecznym.

Zeszyty Naukowe Nr 23, Poznań 2012
poświęcone różnym aspektom zarządzania i turystyce.

Zeszyty Naukowe Nr 24, Poznań 2012
poświęcone problemom zarządzania, finansów i bezpieczeństwa narodowego.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Aspekty bezpieczeństwa narodowego, red. naukowa K. Adamek, K. Wilczyńska, Poznań 2012.

Zeszyty Naukowe Nr 25. Poznań 2013
poświęcone szczegółowym problemom bezpieczeństwa narodowego.

Zeszyty Naukowe Nr 26. Poznań 2013
poświęcone różnym aspektom turystyki i rekreacji.

Zeszyty Naukowe NR 27. Poznań 2013
poświęcone dwusetnej rocznicy urodzin Hipolita Cegielskiego.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Społeczeństwo, ekonomia i prawo, red. naukowa Kazimierz Adamek, Kamila Wilczyńska, Poznań 2013.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego, red. naukowa Marcei Kosman, Wiesław Stach, Poznań 2013.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Edukacja i komunikowanie, red. naukowa Zbigniew Dziemianko, Artur Kijas, Poznań 2013.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Międzynarodowe uwarunkowania polityczne i wojskowe, red. naukowa Jerzy Kajetanowicz, Poznań 2013.

Zdrowie i zabezpieczenie społeczne w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Joanna Wrześcińska, Agnieszka Wartecka-Ważyńska, Poznań 2013.

Dydaktyka, edukacja i kultura w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Zbigniew Dziemianko, Poznań 2013.

Relacje interpersonalne w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Magdalena Baranowska-Szczepańska, Marcin Gołaszewski, Poznań 2013.

Gospodarka i polityka w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Wiesław Stach, Poznań 2013.

Marek Pawlak, Świadomość międzykulturowa we współczesnych konfliktach zbrojnych, Cz. I. Sprawozdanie z badań naukowych, Poznań 2013.

Edukacja dla bezpieczeństwa, Szkoła – Turystyka – Rekreacja, red. naukowa Zbigniew Dziemianko, Andrzej Kusztełak, Poznań 2013.

Janusz Kraśniak, Gabriela Roszyk-Kowalska, Struktura procesowa. Uwarunkowania wdrożenia. Poznań 2013.

Ireneusz P. Rutkowski, Systemy wspomagania decyzji marketingowych w przedsiębiorstwach handlowych., Informacje i decyzje. Technologia i zastosowania. Poznań 2014.

Bezpieczeństwo i prawa człowieka w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Zbigniew Dziemianko, Wiesław Stach, Poznań 2014.

Społeczny wymiar aktywności w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Marcin Gołaszewski, Anna Steliga, Poznań 2014.

Jakość życia w badaniach młodych naukowców, red. naukowa Ewa Mucha-Szajek, Poznań 2014.

Zeszyty Naukowe NR 28. Poznań 2014
poświęcone problemom handlu i usług w Poznaniu i w Wielkopolsce.

Zeszyty Naukowe NR 29. Poznań 2014
poświęcone problemom bezpieczeństwa publicznego i różnym problemom zarządzania.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Obszary bezpieczeństwa publicznego, red. naukowa Donata Rossa, Poznań 2014.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Historia, wyzwania, konflikty zbrojne, red. naukowa Janusz Karwat, Poznań 2014.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Różne wymiary bezpieczeństwa, red. naukowa Magdalena Baranowska-Szczepańska, Krzysztof Gajdka, Poznań 2014.

Bezpieczeństwo współczesnego świata – Prawne aspekty bezpieczeństwa, red. naukowa Tadeusz Gadkowski, Poznań 2014.

Wiesław Otwinowski, Podstawy zarządzania kryzysowego i systemu obronnego, Poznań 2015.

Zeszyty Naukowe NR 30. Poznań 2015
poświęcony problemom bezpieczeństwa publicznego i różnym problemom zarządzania.

Od II do III Rzeczypospolitej. Zdrowie - Historia - Kultura, red. naukowa Henryk Lisiak, Jolanta Farysej, Karol Siemaszko, Poznań 2015.

Edukacja dla bezpieczeństwa. Szkoła - Turystyka i rekreacja - Sport, red. naukowa Zbigniew Dziemianko, Andrzej Kusztełak, Poznań 2016.

Była tak interwencja... Straże Miejskie i Gminne Województwa Wielkopolskiego, red. naukowa Zbigniew Dziemianko, Mirosław Stróżyński, Poznań 2016.

Zeszyty Naukowe Nr 32, Poznań 2016

poświęcone problemom prawnym, bezpieczeństwa publicznego oraz turystyki i rekreacji.

Zeszyty Naukowe Nr 33, Poznań 2016

poświęcone problemom prawnym, bezpieczeństwa publicznego oraz turystyki i rekreacji.

Zeszyty Naukowe Nr 34, Poznań 2017

poświęcone problemom prawnym, bezpieczeństwa publicznego oraz turystyki i rekreacji.

Rada programowa
Zesztów Naukowych Wyższej Szkoły Handlu i Usług w Poznaniu

Przewodniczący prof. zw. dr hab. Bohdan Gruchman, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
prof. zw. dr hab. Adam Budnikowski, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie,
prof. zw. dr hab. Bogusław Fiedor, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu,
prof. zw. dr hab. Waldemar Frąckowiak, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
dr Oleg Grob, Połtawska Państwowa Akademia Rolnicza, Ukraina,
prof. zw. dr hab. Waław Jarmołowicz, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu,
prof. zw. dr hab. Aleksander Panasiuk, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin,
prof. zw. dr hab. Ireneusz P. Rutkowski, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
dr hab. Przemysław Niewiadomski, Politechnika Poznańska.

Komitet Redakcyjny
Zesztów Naukowych Wyższej Szkoły Handlu i Usług w Poznaniu

Przewodniczący prof. zw. dr. hab. Kazimierz Adamek, Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu,
prof. dr hab. Stefan Bosiacki, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu,
prof. zw. dr hab. Krzysztof Kasprzak, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
prof. zw. dr hab. Kazimierz Rogoziński, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
dr Anetta Barska, Uniwersytet Zielonogórski w Zielonej Górze,
dr Bernadeta Hołderna-Mielcarek, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu,
dr Joanna Wiśniewska-Palusiak, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu.